

Василь КУРИЩУК

ІЗ ЗАКУТИН ПАМ'ЯТИ

Косів
“Лисаний Камінь”
2021

УДК 908. 477. 86
К 93

Курищук Василь,
К 93 Із закутин пам'яти. –
Косів: Писаний Камінь, 2021 –360 с.

У книжці подаються спогади автора про свою родину, дитинство, юність та пошук місця в житті. Більша частина видання відведена розповідям про зустрічі з відомими людьми: письменниками, науковцями, громадськими діячами; про друзів та непересічних особистостей, з якими волею долі довелося йому разом працювати.

УДК 908. 477. 86

© Василь Курищук, 2021
© Видавництво
«Писаний Камінь», 2021

*Світлій пам'яті
рідного брата Дмитра
присвячую*

ПЕРЕДМОВА

Можливо в дитинстві я десь чув такі звичні тепер і мудрі слова, що «книга – джерело знань», але глибоко вникнути в їхній зміст ще не міг. Проте і без цього книга манила мене. Моє знайомство з великою дитячою художньою літературою відбулося в початкових класах, відколи навчився усвідомлено читати. Шкільних книжок виявилось замало і ми з однокласником Петром подалися до сільської бібліотеки, а коли навчалися в п'ятому класі, брали книжки в районній бібліотеці для дітей та юнацтва в Яблунові. У післявоєнний час бібліотеки Західної України добре забезпечувалися літературою, в тому числі й дитячою. Ми вже тоді зрозуміли, що є книжки дозволені і заборонені. Дозволені – це ті, які ми брали в бібліотеці, а заборонені – це ті, які читали на горищі в Петрової родички, чоловік якої був членом «Просвіти» до 1939 року. У старших класах середньої школи мене більше цікавила позапрограмна література, а щоб отримати добру оцінку з літератури, достатньо було «Хрестоматії». Часу на читання, на жаль, залишалося мало. Багато відбирала підготовка домашніх завдань з інших предметів, а ще хотілося мати й вільний час.

У студентські роки дізнався, що існують архіви, в яких можна довідатися про нашу минувшину, знайти щось цікаве, невідоме. Вже на початку 1990-х років ув архівах появилася можливість поринути в світ документів та літератури, які були недоступними за радянських часів. Це все мене захопило і я постійно шукав нових і нових джерел. Спочатку із зацікавленням збирав інформацію для себе, а коли її набралось багато, то вирішив ознайомити з нею читачів і видав кілька книжок з краєзнавства. То був активний період мого життя. Я знаходив можливість відвідувати архіви та бібліотеки не тільки у Львові, Івано-Франківську чи Чернівцях, але й у Києві, зокрема бібліотеки ім. Вернадського та Інституту літератури АН України, а також архів СБУ. Коли приїжджав до Львова, то не втрачав можливостей відвідати хоч один захід з тих багатьох, які організовували бібліотека АН ім. Стефаника чи книгарня «Є».

З роками мій простір активного способу життя звузився до одних тільки спогадів. Я зараз уже не можу дібратися до архівів, зустрітися в бібліотеці з цікавими людьми, переглянути довідкову літературу та нові надходження, зануритися в картотеку. Це все було частиною мого життя. Тепер залишилися тільки спогади. Але спогади – це теж глибинне джерело. Здавалося, що як щось собі згадуєш, то все, що відбувалося колись, проходить якось попри тебе чи в кращому випадку, відсторонившись від всього сьогоденного, бачиш перед собою давню картинку і себе десь там збоку чи безпосереднім учасником подій і тільки. Та ні ж бо, приходжу до переконання, що, згадуючи якусь подію, доводиться ще раз все те переживати, особливо, коли починаєш дещо уточнювати чи вникати в якісь подробиці.

Пам'ять... Як добре, що Матінка Природа обдарувала нас цією властивістю мозку! Чого лише вартують спогади дитинства! Приємні і неприємні, смішні і кумедні, сумні і важкі, але всі є важливими. Вони чомусь краще запам'яталися, ніж події недалекого минулого.

Я мав багато зустрічей і знайомств з видатними людьми. Були зустрічі випадкові, а були й сплановані. Вони багато давали відповідей для задоволення моїх зацікавлень, розширювали кругозір, сприяли глибшому розумінню людських взаємин.

У своїх паперах, які я переглядав, щоб викинути щось негідне на макулатуру, дивним чином виявив кілька старих листів. Пишу «дивним чином», бо ніколи спеціально не зберігав листів та інших матеріалів. Я тоді не думав, що вони колись мені можуть пригодитися, але помилявся. Жалію, що на світлинах минулих років не записав, хоч би легенько олівцем, коли зроблене це фото і хто там зображений, та з якого приводу, а цього тепер мені не вистачає і ніхто вже не допоможе.

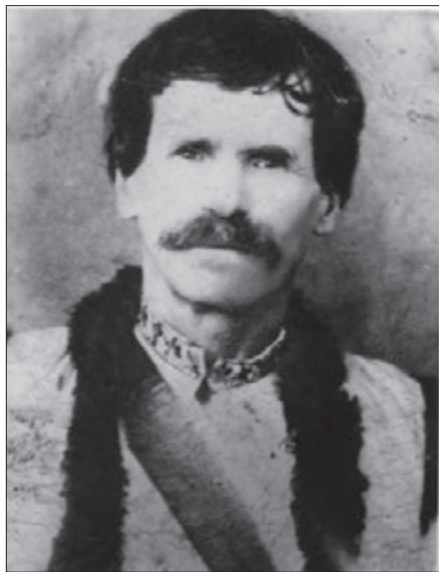
Я разом працював чи мав тривалі зв'язки з багатьма людьми, яких вважаю яскравими особистостями. Про окремих з них маю честь розповісти в своїх спогадах.

Багато часу і зусиль пішло на пошук матеріалів про життєвий і творчий шлях педагога і письменника, старшини УГА Миколи Матієва-Мельника, а також учасника Першої світової війни, козака Дієвої армії УНР, письменника «розстріляного відродження» Василя Атаманюка. Тут теж публікуються оновлені розповіді про них.

ПРО МОЇХ БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ

У сім'ї мого діда Василя та баби Анни Куришуків було шестеро дітей. Мій батько Юрій народився передостаннім. Після нього народилася ще тета Гафія, а перед татом – вуйко Іван. Перед вуйком Іваном була тета Олена, а перед нею – вуйко Михайло і найстаршою була тета Марія. Дід Василь був добрим боднарем у селі. Працював на замовлення, а іноді виносив свої вироби на ярмарок в Яблунів. Розповідають, що одного разу дід якось прилаштував цебер на плечі й поніс на ярмарок, але не продав і довелося нести додому. Чи то від перевтоми, чи то від з горя випитої чарки, десь на половині дороги, на Порубах, сів у цебер і заснув. Дідові часто перепадав якийсь гріш, але була одна біда, що в сусідстві, через дорогу, жила Янкелиха, яка мала свою корчму. Дідо десь потрохи заходив на гальбу пива, а потім майстри виманювання з хлопа грошей, навчили на горівчину, але він тримався стійко і знав міру. Не один газда розорився через Янкелиху, не один залишився без поля чи якихось дорогих речей, але дідо мав гроші, хоч і зароблені важкою працею, кидав тих пару грейцарів на шинквас і гордо говорив: «Наливай, жидівко!». Випивав свою гальбу пива і йшов далі стругати клепки. А цих клепок з гінтини треба було настругатися багато. Тої гінтини з дуба, ялини, липи в діда було багато і сушилося по-під хату та в stodолі роками. Я запам'ятав діда Василя таким, яким він був, мабуть, в останні дні життя. Він сидів на ліжку, говорив з нами, але я знав, що його боліли ноги. Ми тоді з татом відвідували діда. Він пригощав мене шкварками з кулешою. Я був першим онуком, названим в його честь, і, мабуть, це йому подобалось. Коли дід помер, я боявся підійти до нього, бо хотів завжди його бачити живим. Мені тоді було три роки. Дідо помер у 1943, а баба – у 1951 році. Діда Василя похоронили біля каплиці, що стояла на місці згорілої церкви, а баба Анна похована в іншому місці.

Мій дід Василь

*Тета Марія з онучкою
Ганусею (дочкою Гафії)*

*Олена Грицюк,
дочка тети Марії*

Тета Марія (1898 р.н), найстарша дочка в сім'ї мого діда і баби, вийшла заміж за вдівця Миколу Грицюка, якого в селі називали Вуланом. Микола Грицюк у свій час служив у полку кавалерії австрійської армії, приїжджав у відпустку в однострої улана, і відтоді отримав

прізвисько Вулан. Його син від першої жінки Василь, якого згодом теж називали Вуланом, був знаменитим скрипалем-самоучкою, диригентом. У подружжя тети Марії і Миколи Грицюка народилося троє дітей: Олена, Гафія та Дмитро. Олена померла у віці 27-ми років, а Гафія вийшла заміж за Василя Михайлюка. У них народилися три дочки : Ганна, Настя і Марія. Всі три мої племінниці, незважаючи на різні, часом складні, життєві ситуації, достатньо успішно, хоч і нелегкою працею, вимостили собі дорогу в життя. Вийшли заміж, народили дітей, в Ганни – син Любомир, у Марії – дочка Наталія і син Юрій. Ганна й Марія побудували гарні будинки і проживають в Уторопах. Настя має будинок в Яблунові, в якому проживає її дочка Леся з чоловіком, а з другою дочкою Мар'яною і внучками працює в Італії. Придбала собі ще один будинок в Яблунові, куди час від часу навідується, і тут з сім'єю мають свій притулок.

Дмитро був старший за мене на 6 років, але любив поговорити з підростками. Ми не раз зустрічалися з ним, коли я йшов з Яблунова зі школи, а він – з роботи. Часто зі мною були мої товариші, і нам з ним було цікаво, бо він вже знав життя, мав товариську вдачу і любив пофілософствувати. Згодом Дмитро в Яблунівському комунгоспі виготовляв надмогильні пам'ятники. Одружився з Ганною Мельничук, і в них народилися двоє

дітей: Галина і Світлана. Дочка Галина здобула вищу освіту, викладає історію в Яблунівському ліцеї, захоплюється літературною творчістю, досліджує життєвий і творчий шлях Тараса Мельничука. Написала книжку «Встати! Суд

Гафія Грицюк

Дмитро Грицюк.

іде!.. Слово про Тараса Мельничука». Разом з письменником Манолієм Попадюком упорядкувала збірку творів Тараса Мельничука «Палац в росині», з письменником Василем Шкурганом – збірку неопублікованих творів «Зимозелень». Має численні публікації в газетах, журналах, альманахах. На її художньо-документальну повість про Тараса Мельничука «Встати! Суд іде!» посилаються науковці, здобувачі наукових ступенів.

Світлана вийшла заміж, має три донечки: Ганну, Христину і Галину.

Вуйко Михайло (1901 р.н.) був другою дитиною в сім'ї діда та баби. Йому виповнилось 13 років, коли розпочалася Перша світова війна, він бачив ту розправу в 1914 році, яку чинила в Уторопах австрійська воєначина над селянами за москвофільство місцевого священника. Це відбувалося за якихось 50 метрів від батькової хати, біля Янкелевої корчми. Він згодом усвідомив, що лише конаюча влада здатна отак за ніщо убивати і вішати невинних селян. У ранньому віці взяв до рук коней і займався господаркою, допомагав йому молодший брат Іван.

У 1944 році, коли Коломії потрібні були робочі руки, вуйко Михайло влаштувався там на роботу, а згодом отримав квартиру і разом з сім'єю переїхав у місто. Працював їздовим у комунгоспі. У нього було четверо дітей: Дмитро, Гануся, Оріся та Василь. Старший син Дмитро, 1930-го року народження, закінчив Уторопську початкову школу і два роки навчався в Яблунівській школі, яка тоді була ще семирічною. За

Вуйко Михайло з сином Василем

Дмитро Курищук, син Михайла

розповідями його однокласниці Ганни Пецюк, вчився добре, мав швидке мислення, любив малювати, багато читав. У зв'язку з переїздом батьків до Коломиї, пішов працювати на залізницю, навчався у вечірній школі. Служив у радянській армії, а після армії повернувся на залізницю. На курорті в Одесі познайомився з Таїсією з Вінниці. Згодом одружився з нею, виїхав у Вінницю, влаштувався на суперфосфатному заводі, побудував хату на околиці Вінниці і там деякий час вони проживали. Та з певних причин їхні погляди на сімейне життя розійшлися, Дмитро залишив будинок, тепер уже колишній дружині, і почав будуватися в Коломиї біля батькової хати.

Одружився вдруге, дружина Раїса працювала лаборантом на тому ж заводі. Закінчив заочно Калуський хіміко-технологічний технікум, і був на посаді начальника зміни. Маючи відповідний стаж роботи на хімічному заводі, вони з Раїсою вийшли на пенсію у віці 50 років, а в Коломиї біля батьківської хати, майже на межі з селом Воскресінцями, виростав новий їхній будинок, в який вони з дружиною незабаром поселилися. Дмитро був активним в житті і без роботи сидіти не міг, тому влаштувався на посаду заступника директора будівельної фірми, допомагав у будівництві церкви у Воскресінцях. Та, на жаль, на 65 році життя помер. Чин похорону відбувся в новозбудованій воскресінецькій церкві.

З усіх первих (двоюридних) братів і сестер у мене з ним були найкращі стосунки. Він писав з армії листи до родичів в Уторопи, в тому

числі і до мене. Коли я навчався в Житомирському військовому училищі, їдучи у відпустку, повертав до нього у Вінницю на кілька днів. Він водив мене містом, розповідав його історію, знайомив з виробництвом на своєму заводі. А коли сам перебував у відпустці, приїжджав до Коломиї, і кожен раз відвідував моїх батьків та всіх родичів в Уторопах. Ми ходили з ним у навколишні ліси, вибиралися гірськими пляями на вершини, їздили до Космача і Косова, відвідували визначні місця краю. З нами іноді їздили мій рідний брат Дмитро та його рідний брат Василь, які були між собою майже ровесниками, Василь з 1945-го, а Дмитро з 1946-го року народження. Тепер я переглядаю тогочасні фотографії і на них не бачу свого рідного брата Дмитра. На жаль, фотоапарат був у його руках і ніхто не догадався сфотографувати його з нами.

Мої брати Дмитро і Омелян

Та найбільш пам'ятною була наша зустріч у Львові. То було в якусь неділю на початку літа 1960 року. Я закінчував перший курс механіко-математичного факультету Львівського університету. Дмитро приїхав з Вінниці до мене в гуртожиток, що на вулиці Жовтневій (тепер Дорошенка), де зараз розміщений географічний факультет університету. Адресу він знав з моїх листів. Приїзд був неочікуваним, але зустріч була приємною і радісною. Ми щось перекусили, звичайно з чаркою, і пішли знайомитися з містом. І тут на вулиці зустрічаємо Омеляна Курищука (Мілька Лесевого), нашого брата в третьому коліні. Його дід Онуфрій був рідним братом нашого з Дмитром діда Василя. Омелян служив тоді в армії в Раві-Руській, неподалік Львова. Маючи середню освіту, вирішив поступати в Калінінградське військове училище. У військовій частині видали проїзні документи на поїзд і він відправився в дорогу. У Львові була пересадка, але поїзд відправлявся пізно і в Омеляна майже цілий день був вільним. Наша зустріч була якимось незбагненим чудом. Ми не могли наговоритися. Та все ж, я їм показував Львів і ми багато фотографува-

Орися і Володимир Тимошенки

лися. Дмитро мав з собою фотоапарат з автоспуском і триніжку, що дозволяло йому попадати в кадр разом з нами. Після такої екскурсії Дмитро в якійсь їдальні пригостив нас обідом, після чого ми ще мали можливість сходити в кіно і аж тоді провели

Омеляна на поїзд. Сьогодні я міркую собі, як це так сталося, що не зможучись, при відсутності звичних тепер мобільних телефонів, ми могли отак в один день, навіть в одну мить, зустрітись в такому багатолюдному місті. Але на те воля Божа. Значить, так треба було. Не знаю чи Омелян з Дмитром ще колись після цього зустрічались. Можливо це була їхня перша і остання зустріч, адже Дмитро так скоро відійшов у вічність.

Омелян демобілізувався, вчителював до пенсії в Уторопах. Одружився з учителькою, а згодом заступницею директора Уторопської СШ Марією Атаманюк, сестрою одного з найкращих моїх шкільних товаришів і друзів Василя Атаманюка. Їхні обидва сини Ігор і Ярослав здобули технічну освіту, але попри це – вони чудові столяри. Ігор одружився з моєю племінницею Галиною Грицюк і мають двох славних дочок: Оксанку і Марійку. Побудували в Уторопах будинок, де і сьогодні проживають. Ярослав одружився в Яблунові, з дружиною Оксаною виховують двох дочок: Ярину і Уляну.

Гануся вуйка Михайла вийшла заміж за Миколу Українчука і проживала на вуйковій старій квартирі, а вуйко перебрався в новий будинок. Їхня дочка Люба проживає в Коломиї, а син Василь – у Білорусі.

Орися вийшла заміж за Володимира Тимошенка, потомка кубанських козаків. У них народилося двоє синів: Валерій і Юрій. Орися – моя ровесниця, швидка і рухлива, завжди була активною в житті. З 1990-х років мала свій ларьок на промисловому ринку, торгувала. Померла в 2020 році. Володимир Тимошенко був справедливою і доброю людиною, працював електриком у системі електромереж. Навчався заочно в енер-

гетичному технікумі. Пам'ятаю, як я допомагав йому писати контрольну роботу з електротехніки. Він мав мотоцикл з коляскою, і вони з Орисею та двома дітьми неодноразово приїжджали до мене в Яблунів, залишали мотоцикл і йшли в ліс по гриби, малини, а чи ожини. Але

Василь та Марія Курищукі зі своїми синами

пройшли роки. Дещо перемінилося в їхньому житті. Володимир виїхав у Росію, а Орися з дітьми залишилася в Коломиї. З початку 1990-х років їхній син Юрій, активіст Коломийського «Меморіалу», в складі групи ентузіастів розпочали розкопки на подвір'ї колишнього Яблунівського МГБ, де були поховані убиті та замордовані бійці й члени підпілля ОУН-УПА, а також вичищали закидані трупами довколишні криниці. Юрій – учасник Революції Гідності, гвардієць Національної гвардії, учасник АТО, депутат 8-го скликання Верховної ради України, кандидат в президенти України в 2019 році. Валерій зараз перебуває на пенсії.

Син Василь одружився з болгаркою з Молдавії Марією. Вони живуть прекрасним подружнім життям, допомагають одне одному, будували будинок в Коломиї, мають двох синів: Сергія і Михайла. Василь довгий час працював на заводі «Коломиясільмаш», спочатку токарем після закінчення ПТУ, а потім опанував ще кілька професій, закінчив Коломийський технікум механічної обробки деревини, згодом – курси при машинобудівному інституті й працював начальником ВТК на заводі. Я не раз приїжджав до нього на завод в якихось потребах і він мені радо допомагав. Після закриття заводу обладнав собі майстерню і ремонтував легкові автомобілі в домашніх умовах. Йому допомагали сини, які з часом стали висококваліфікованими майстрами.

Тета Олена (1904 р. н.) була третьою дитиною в сім'ї Василя і Анни Курищуків. Всі члени сім'ї мали свої обов'язки. Марія допомагала мамі

в домашніх справах і на городі, Михайло доглядав коней і фірманив, а Олена ще з дитинства закохалася в гиблівки, а коли трохи підросла, то і сама пробувала місним ножом (стругом) стругати. І так потрохи привикала до боднарства, допомагаючи татові. Іноді, навіть, ходила з ним на ярмарок продавати боднарські вироби. Вийшла заміж за Василя Кашевка, а коли батько помер, забрала собі боднарські інструменти, очевидно, з надією, що передасть цю професію нащадкам, бо знала всі нюанси боднарської справи. При потребі могла і сама щонайменше відремонтувати і бочку, і цебер, коновку чи ділетку. Вона була також доброю ткалею, мала весь реманент, необхідний для ткання полотна, рушників, скатертей, веріт. Обоє з чоловіком злагоджено газдували, побудували хату на Доліпотоці, була в них пасіка і всяка живність – звичайна сільська господарка дбайливого подружжя. Мали одну дочку Гафію, 1930 року народження, яку любили і поважали в усій великій родині за інтелігентність, за добре і щире серце. За німецької окупації Василя Кашевка забрали в Німеччину як «остарбайтера», а в 1944 році під час воєнних дій тета Олена від розриву малярського снаряда на подвір'ї обійстя, перебуваючи в кімнаті, осколком, який влетів через вікно, отримала поранення в око і лікарі врятувати зір на це око не змогли. Після війни Василь Кашевко повернувся на своє газдівство, але в 1952 році раптово помер. Дочка Гафія вийшла заміж за Дмитра Колодія, якому вдалося ще під час війни втекти з Німеччини, куди його забрали на примусові роботи. З приходом радянських військ у 1944 році Дмитра мобілізували на фронт і ще довелося йому повоювати з німцями в складі червоної армії та отримати бойову нагороду. Після війни працював на керівних посадах в райспоживспілці, бригадиром та завідувачем млина в колгоспі. Любив в усьому порядок і вимагав цього від підопічних. В сім'ї Гафії і Дмитра Колодіїв наро-

Гафія тети Олени з чоловіком Дмитром та сином Василем

уважав цю професію нащадкам, бо знала всі нюанси боднарської справи. При потребі могла і сама щонайменше відремонтувати і бочку, і цебер, коновку чи ділетку. Вона була також доброю ткалею, мала весь реманент, необхідний для ткання полотна, рушників, скатертей, веріт. Обоє з чоловіком злагоджено газдували, побудували хату на Доліпотоці, була в них пасіка і всяка живність – звичайна сільська господарка дбайливого подружжя. Мали одну дочку Гафію, 1930 року народження, яку любили і поважали в усій великій родині за інтелігентність, за добре і щире серце. За німецької окупації Василя Кашевка забрали в Німеччину як «остарбайтера», а в 1944 році під час воєнних дій тета Олена від розриву малярського снаряда на подвір'ї обійстя, перебуваючи в кімнаті, осколком, який влетів через вікно, отримала поранення в око і лікарі врятувати зір на це око не змогли. Після війни Василь Кашевко повернувся на своє газдівство, але в 1952 році раптово помер. Дочка Гафія вийшла заміж за Дмитра Колодія, якому вдалося ще під час війни втекти з Німеччини, куди його забрали на примусові роботи. З приходом радянських військ у 1944 році Дмитра мобілізували на фронт і ще довелося йому повоювати з німцями в складі червоної армії та отримати бойову нагороду. Після війни працював на керівних посадах в райспоживспілці, бригадиром та завідувачем млина в колгоспі. Любив в усьому порядок і вимагав цього від підопічних. В сім'ї Гафії і Дмитра Колодіїв наро-

дилося двоє дітей: Василь і Оля, яка була моєю фіїною. На жаль, від вибуху балонного газу на домашній кухні Гафія трагічно загинула. Син Василь служив на той час в армії, але на похорон матері його відпустили. На Василевому весіллі я був старостою, як і

*Вуйко Іван і вуйна Олена зі своїми доньками
Ганусею, Марією та Олею*

його батько Дмитро був на моєму. Василь працював у торгівлі, згодом головою споживчого товариства, а його дружина Марія вчителює в місцевій школі. Вони мають двох синів Володимира і Сергія. Тета Олена після тривалої хвороби, спричиненої пораненням, померла у 1975 році.

Вуйко Іван (1907 р. н.) був четвертою дитиною в дідовій сім'ї. Разом зі старшим братом Михайлом фірманили, працювали на господарстві. Оскільки дідо Василь більше займався боднарством, то газдівство тепер уже держалося на плечах синів.

Через два роки після народження вуйка Івана появився на світ мій тато. Наймолодшою в сім'ї баби та діда була тета Гафія. (1912 р. н.). Склалося так, що троє старших дітей уже поодружувалися, завели свої сім'ї, а троє молодших з різницею у віці по два-три роки стояли на порозі своєї долі й батькам довелося вибирати кого з них залишити при собі, а хто піде шукати іншого пристанівку. Та все вирішив найстарший з них вуйко Іван, і в хаті появилася невістка Олена (з дому – Сабадаш). Це для діда і баби склалося непогано, бо вуйко Іван був найбільш домашнім, на роботи ніякі не виїжджав, а разом з батьками пантрував сімейне вогнище. Молода сім'я, зрозуміло, проживала разом з батьками. Вуйко мав коника на господарстві, а потім працював їздовим у колгоспі, і вже перед пенсією сторожував в Яблунівському ССТ. Майже самотужки збудував стодолу і стайню, а потім і хату.

Часто після Водосвяття ми всією сім'єю повертали до вуйка Івана

і вуйни Олени празникувати. Це нам було по дорозі, бо чин освячення води до 1946 року відбувався на річці Насаратці, в сусідстві з обійстям діда Василя. У сім'ї вуйка Івана і вуйни Олени народилося троє дітей: Гануся, Марія і Оля. Гануся вийшла заміж за Кіфора Дмитра, вони побудували хату, розвели господарство, мали четверо дітей: Галину, Ганну, Марію і Дмитра. Марія вийшла заміж за Кашевка Петра, теж розбудували господарку, народили двох синів: Ігоря та Івана. У Ганусі було вісім онуків, у Марії – два. На жаль, Гануся і Марія та їхні чоловіки відійшли від нас у кращі світи.

Наймолодша дочка Оля залишилася з *Ольга Курищук-Сав'юк* батьками. Вона закінчила педагогічний інститут і віддалася справі виховання школярів. 57 років пропрацювала в Стопчатівській школі, яка була восьмирічною, згодом – середньою, а зараз має статус ліцею. За радянських часів працювала піонервожатою, а з 1991 року – педагогічною-організаторкою. Ольга Іванівна – майстриня своєї справи, має великий досвід роботи й охоче ділиться ним з молодшими колегами.

Досліджувала життєвий і творчий шлях Дмитра Павличка. На районний конкурс підготувала учня, який виступив з достатньо глибоким дослідженням «Дмитро Павличко – наш земляк» і став переможцем конкурсу. Вітала в Києві Дмитра Павличка з 90-річним ювілеєм і вручила йому впорядкований нею альбом зі світлинами та розповідями про те, як цінують і вивчають учні та вчителі ліцею Павличкове поетичне слово.

За її ініціативою в школі відбувалися зустрічі з письменниками: Дмитром Павличком, Василем Рябим, Миколою Близнюком, Аделею Григоруком, Василем Шкурганом, журналістом Василем Глібчуком, художником Антоном Григоруком, композитором і співаком Василем Звїздариком, а також з відомою майстринею художнього ткацтва, Шевченківською лавреаткою Ганною Василяшук та заслуженою майстринею народної творчості України керамікинею Надією Никорович. Організовувала творчі зустрічі з акторами Коломийського драматичного театру та майстрами слова Коломийського народного театру поезії «Орфей». Багато

зустрічей було проведено із заслуженою артисткою України Оксаною Затварською. Цікаві й змістовні екскурсії учнів проводила в Київ і в перший в Україні музей Небесної Сотні в Івано-Франківську.

Ольга Сав'юк (Курищук) має високі педагогічні звання, нагороджена знаком Міністерства освіти України «Відмінник освіти», медаллю «За заслуги перед рідною землею» та численними почесними грамотами.

Після смерті чоловіка Сав'юка Маркіяна повернулася на батьківське обійстя, відремонтувала хату, де й постійно проживає. Її поважають в родині Курищуків і Сабадашів за чуйність, щире серце та добру душу.

Невдовзі після того, як взяли шлюб вуйко Іван і вуйна Олена, одружився мій тато, а згодом вийшла заміж і тета Гафія.

Моя мама мала дівоче прізвище Мазурак, але її мама Марія походила з родини Данилюків. Данилюки проживали на Пригоді, володіли достатньо великою земельною ділянкою, яка на краю мала невеличкий заліснений яр, де росли смереки, берези, дуби. Баба Марія рано залишилася без матері й проживала з батьком Максимом Данилюком до повноліття, а потім вийшла заміж за Юрія Мазурака з Царини. Молоді господарі трохи розширили стару хату, прибудували до неї ще якісь приміщення, і проживали разом зі своїм татом Максимом. У них народилося троє дітей: моя мама Анна, а також Настя та Іван. Коли почалася Перша світова війна, діда Юрія забрали на фронт, звідки він не повернувся. Баба Марія залишилися з трьома малими дітьми.

Мій прадід по маминій лінії Максим Данилюк був дзвонарем у церкві, в якій служив о.Іван Кобринський, москвофіл. Перед початком війни, у 1914 році, австріяки, розлючені москвофільством, яке нав'язував парафіянам священник, помстилися селянам, повісивши 13 осіб та спаливши кілька хат. Ждала кара і на прадіда Максима, бо він пішов до дзвіниці й бив у дзвони на сполох у той час, коли австро-угорська вояччина розправлялася з односельцями в центрі села біля Янкелевої корчми, але його не знайшли, бо дід сховався десь за хрестами на цвинтарі.

Не довгий вік, як і її мама, прожила баба Марія, вона захворіла на тиф і в 1921 році померла. Моя мама була найстаршою серед трьох осиротілих дітей, їй тоді було 16 років, теті Насті – 13, а вуйкові Івану – 10. Мамі довелося тяжко працювати з юних літ, правда, вона встигла ще при батьках закінчити двокласну школу. Землі мали багато: на Пригоді 1,8 га і в Царині 1,2 га. Цей спадок залишився дітям, але сил не було,

щоб все обробити. У 1922 році був підписаний і завірений нотаріусом «Декрет спадщини», за яким весь маєток розділено на трьох дітей і закріплено за ними догляд за перестарілим дідом Максимом. Старші люди порадили дітям самим вибрати собі належну їм земельну ділянку шляхом жеребкування. Після цього діти вже точно знали що кому належить. Частину землі віддали в оренду, а що могли, то обробляли самі. Одним словом, щоб вижити, потрібно було багато і важко працювати. Дбали про свою господарку, мали достатньо домашньої праці, у найми не просилися. Мама навчилася вручну шити сорочки з домашнього полотна, а

Тета Настя Болдиш (Мазурак)

потім уже шила жіночі кафтани і цим щось заробляла. Мала хист до малювання, писала писанки. З кожним роком діти підросли, до них уже перестали ставитися як до сиріт, та й вони старалися бути такими, як усі. У неділі й свята відвідували капличку на цвинтарі, в якій відбувалися богослужіння, охайно одягалися, ходили на перепелоньку. У той час ще нової церкви не було, а стара згоріла в 1899 році.

Теті Насті вже було дев'ятнадцять, коли до неї приглянувся Іван Болдиш з Ліска і вона вийшла за нього заміж. Болдиша в селі називали Іваном Штефановим, він грав на цимбалах, любив розповідати всякі небилиці та сміховинки. Коли діти жили разом, не було потреби ділити майно, а тепер, коли тета Настя вийшла заміж, поділили все відповідно до декрету. Довелося віддавати теті Насті частину хати. Згодом на ділянці тети Насті почала виростати хата, яку будувало молоде подружжя. Розпочала будівництво й мама. Маючи в яру якихось пару дерев, можна було розраховувати на свої підвалини та дубові слупи, там щось можна було знайти і на замітник, але цього було замало. Все решту потрібно було купувати в лісництві. Чимало замітнику носили з лісу на плечах. Щось робилося толоками, щось з братом Іваном, а багато довелося мамі самій і глину місити, і стіни мастити, і тинькувати.

У тети Насті з Іваном Болдишем народилося двоє дітей: Юрій і Марія. Юрій був старшим за мене на одинадцять років, але коли я вже трохи під-

ріс, то весь час крутився біля нього, бо він щось любив майструвати, столярувати, кувати, лагодити колісницю, якою іноді возив дрова з лісу додому. Дровами тоді було суччя хвойних порід, яке можна було брати безплатно, бо воно захищало ліс при суцільній рубці дерев. Його переважно зв'язували в оберемки і носили додому на плечах. Із суччя городили плоти, і такий пліт довго зберігався, бо в деревині містилося багато смоли. Взимку

Юрій Болдиш

Марія Павлюк (Болдиш)

з моїм татом вони часто їхали в ліс по дрова самотужками з сокирами і пилою. Двом було зручніше в лісі та й в дорозі легше, бо доводилося бичуватися під Пригодом. З Юрком мене пускали батьки в кіно, яке демонструвалося ввечері кінопересувками в читальні. Це вже були радянські часи. Стара читальня розташовувалась біля церкви. Після кіно Юрко йшов з парубками, а я зі своєю верствою підбігав за ними. Коли Юра пішов в армію ми з ним листувалися. Я тоді навчався в четвертому чи п'ятому класі, але пригадую, як йому писав першого листа. Десь серед дівчат, які сходилися до моєї сестри Марії, почув: *«Ой сиджу я за столиком, столиком колишу і до тебе, мій милий, дрібний листок пишу»*. Чи було це сказано всерйоз, чи жартома, а чи вирвано з якоїсь пісні, але я подумав, що добре би було розпочати лист римованими рядками, однак не міг ніяк підібрати римоване слово до слів вітання «Слава Ісусу Христу!». І я написав так: *«Віє вітер повіває, обвіває Мисту. Перші слова мого листа – Слава Ісусу Христу!»* Мабуть, розділових знаків там таких не було, але я мусив додатково пояснити що таке «Миста». Не пасувало зізнаватись, що це слово я придумав лише для того, щоб воно риму-

валося, тому зробив зноску (так, як це роблять у книжках), і пояснив, що Миста – це така вершина в Карпатах, хоч, звісно, такої вершини не було і немає.

Юрій прийшов з армії, одружився з Марією Мельничук, у них народилася дочка Гануся. Побудували на Ліску гарну хату, в якій тепер, після смерті батьків, проживає Гануся. Вона працювала бібліотекаркою на Верховинщині, там і вийшла заміж. У них з чоловіком Ярославом народився син Петро, який зараз із сім'єю проживає в Шешорах.

Весільна світлина моїх батьків.

Марія тети Насті вийшла заміж за Дмитра Павлюка, на жаль, обоє вже покійні. Вони мали двох дітей: сина Івана і дочку Ганусю. Гануся трагічно загинула в автомобільній аварії. В сім'ї Івана народилося два сини: Дмитро і Василь, а в Ганусі – син Михайло і дочка Оксана.

Мої батьки одружилися в 1930 році, й тимчасово проживали разом з вуйком Іваном і дідом Максимом, але продовжували добудовувати розпочату мамою хату. Тато мав трохи зароблених грошей і спромігся накрити дах черепицею. Хату вилагодили швидко. Охоче допомагав вуйко Іван. Від служби в армії допоки доглядав діда він був звільнений.

Сестра Марія народилася 1934 року, а через 6 років появився на світ і я, ще через 6 – брат Дмитро. Була в нас сестричка Оленка з 1951 року, але померла 1952 року. Ми виховувались у праці. Наші сусіди-ровесники не часто заходили до нас, бо ми весь час були зайняті, хоч на розваги теж мали час, але після виконання якоїсь роботи. Роботи були різні: замітання подвір'я, лущення фасоль, миття посуду, складання дров тощо. Я іноді відпрошувався до свого ровесника Петра Граблюка, а потім з дітьми Базя Парациного йшли гратися на Паркан, що на березі маловодної з високими берегами річечки Куфторнички. Ми дружили з Петром Граблюком і наша дружба була скерована на добрі справи. Його дід Петро

(Петро Лесів) був на той час достатньо грамотною людиною, і коли онук вже навчився читати, заохотив його до читання літератури з бібліотеки. Це мені імпонувало і ми з ним відвідували сільську бібліотеку, а коли там забракло книжок, пішли до дитячої бібліотеки в Яблунів.

Ще одним джерелом, де ми брали літературу, була книгозбірня Івана Біленчука, колишнього активіста «Просвіти», якого у 1938 році мобілізували до польської армії, і там у Польщі загинув. Його дружина, Петрова тета, з приходом радянської влади сховала бібліотеку на горищі наполовину вилагодженої хати. Після трагічної загибелі тети в 1950 році, у хаті деякий час ніхто не проживав, а ми з Петром умудрялися вилізати на стрих

через не вилагоджену кімнату. Там проводили іноді цілі дні, а деяку літературу брали додому, але вже тоді ми розуміли, що це небезпечно. На цьому горищі було моє перше знайомство із забороненою літературою.

У сусідстві з нами проживала наша однокласниця Грицюк Марія, яку хвалили вчителі за відмінні знання з математики, але й з інших предметів вона мала теж відмінні оцінки. Одним словом, була відмінницею. З нею та Петром ми разом йшли до школи, а також зі школи, і якось втрьох змовившись, вирішили створити свою говірку, щоб ми між собою говорили, а нас би ніхто не розумів. Ми склали словник найбільш уживаних слів і реалізували свою затію, але коли десь у шостому класі вже знали трохи німецьких слів і щось могли говорити німецькою мовою, бо з п'ятого класу почали вивчати іноземну мову, то ці дитячі ігри відійшли, однак вони посприяли зацікавленому вивченню чужої мови. У нас була добра вчителька іноземної мови Наталя Петрівна, з якою ми говорили німецькою мовою навіть на перервах, і вона дуже сприяла нашій зацікавленості мовою, вводила нові слова, збагачувала наш словниковий запас. Це мені багато допомогло в подальшому навчанні в середній школі та університеті.

*Мама, тато, сестра Марія і я,
1943 рік.*

Тато (зліва) з мамою в гостях у вуйка Михайла. За ними стоїть вуйкова дочка Гануся з онучкою Любою, 1955 р.

Найбільшою дитячою мрією була поїздка з татом до Коломиї. Цього треба було заслужити і добре готуватись до поїздки. Тато часто їздив до вуйка Михайла, допомагав йому в будівництві нової хати і, взагалі, він дуже поважав свого старшого брата, не пропускав жодного разу, щоб не

привітати його з Патроном, зі св. Михайлом. Для цього тато брав у сусіда коня з возом, і ми іноді відправлялися до вуйка на свято св. Михайла цілою сім'єю. А якщо всім не виходило їхати, то тато тоді сам ішов пішки, бо автобусів у той час не було. Лише десь у другій половині 1950-х років появилось вантажне таксі. То був вантажний автомобіль, накритий тентом, і мав у кузові чотири ряди лавок для сидіння. Щоб вилізти на кузов, на задньому борті прикріплювалася, зварена з металічних прутів, драбинка. І це все вважалося повним комфортом для пасажирів. Іноді татові доводилося щось габаритне відвезти чи придбати, то теж брав воза в сусіда. На господарстві в нас коня не було, бо тато займався кравецтвом та фризьерством. Про одну свою поїздку до Коломиї з татом брат Дмитро описував так: *«Радість обняла, як вода в теплому купелі. Біг стежкою і не боявся, що пооббиваю ноги об каміння та груддя, що ступлю з розгону на засохлий будяк, біг у Пастівник, до річки, аби їй сповістити свою радість. Тато пообіцяв взяти до міста! А я ще ніколи не бачив ні великої ріки, ні камениць з балконами, ні тротуарів. Лише чув про все це з розповідей тата, коли він повертався з відвідин вуйка, який проживав у Коломиї, і завжди щось привозив з міста: цукерки, смачні булочки, кольорові олівці, а раз привіз і книжку, яку я вголос читав і річці і моєму засмученому гаєві, якого якимось рано покинули птахи.*

Річка, здається, повірила, що я їду до міста, бо маленькою хвилиною вдарила об берег і війнула на мене осінньою прохолодою. На осінь лише

збиралось і в Пастівнику пахло отавою та спілими яблуками, і сонечко хоч не гріло, як влітку, але ніжно ласкало лице, голі до колін ноги. Насолоджуватись цими Божими дарами я довго не міг, бо треба готуватись в дорогу. Тато вже порався біля воза: змащував шміром колеса, поправляв полудрабки, клюпаки, і, побачивши, що я забіг на обійстя сказав: «Набери в опалку коням сіна. Того, що ми накосили в Пастівнику, та й кинь в полудрабок, аби м'яко було». Я хутко зробив все, що велів тато і побіг до криниці, щоб допомогти мамі носити воду, бо ввечері готувався великий купіль.

Брат Дмитро
під час служби в армії

Вранці я прилизав свого чуба, сів поруч з татом на віз і ми рушили в місто. Їхали туди, заки ще не піднялося сонце. Через річку Лючку перебрались татовим мостом і я радів, що його умілі руки будували мости через кожен гірську річку. Він теж пишався:

— Дивись на берегозахисні споруди, на них можна побачити якими великими були повені. Бачиш?.. А міст стоїть.

— Стоїть – гордо повторив я, а в татових очах засвітився вогник.

— Хочеш, я тебе навчу будувати мости, але спочатку в школі треба добре вчитися.

І я на знак згоди хитнув головою. Вранці здавалось, що ми одні їдемо в місто. Та згодом з бічних вуличок зі скрипом почали викочуватися вози і вже перед нами і за нами стукали об каміння кінські копита. З возів подавали голоси свині, вівці, кози. І чим ближче до міста, тим ставало галасливіше.

— Оцей міст будували інженери і великі майстри, – впевнено промовив тато, коли ми під'їжджали до широкої ріки.

У мене аж дух заперло – скільки води, навіть хвацьковитий Івась з Пригода здивувався би! З моїх друзів ніхто б не ризикнув переплисти. А ось сусід-моряк Микола – цей би одразу ж стрибнув у воду. Він розповідав, що був на трьох морях. І що ж для нього ця ріка! Коли коні ступили на міст, я міцно притиснувся до тата. Страшно!

— Не дивись, сину, на воду, бо світ закрутиться. Дивись ось на ті мури, камениці — ми вже в місті.

Цим великим мостом ми заїхали в Коломию, і мені згадалася пісня, яку співали в селі старші парубки:

Коломия — не помия,

Коломия — місто.

В Коломиї такі дівки,

Як пшеничне тісто.

Я запам'ятав цю пісню, бо дуже хотілося бачити яке то місто, що так багато про нього розповідають. А ще мені казали, що тут на мості треба цілувати стару бабу. Жартували, мабуть, бо як би так було, то велика черга стояла б до тої баби...»

Та не завжди їхали возом до Коломиї. Пригадую, як мені захотілося фотоапарата. Я вже був у сьомому класі і тато пообіцяв, що купить, але щось йому не виходило, а я наполягав. Нарешті тато сказав, що завтра купимо в Коломиї, але до Коломиї не маємо чим їхати і будемо йти пішки. Татові потрібно було завернути в Ключів до майстра, який ремонтував швейні машини, а звідти до Коломиї вже рукою подати. Як би ж то так. Сказати легко, а що відповіли б ноги, якби спитався їх... Ми пішли через Яблунів Копаною дорогою на Ключів. Віднайшли в Малому Ключеві майстра, тато щось домовився з ним, ми трохи перепочили і подалися пішки на Сопів, а звідти на Коломию. У Коломиї зайшли у «Культтовари», купили фотоапарат «Смена» і все причаудали до нього. Я вже знав, що потрібно для фотографії, бо перед цим у мене був фотоапарат «Любитель». Аж тепер я подумав, що нині ще потрібно бути вдома, а ми лише в Коломиї. На щастя, біля Мурованки (так називалося місце за коломийським мостом з боку Нижнього Вербіжа) зупинився якийсь лісовоз, який їхав у Космач, і взяв нас на платформу. На відкритій платформі ми замерзли, як цуцики. У Стопчатові біля буфету тато плеснув кілька разів долонею по кабіні й шофер зупинився. Лісовоз поїхав, а ми зайшли в буфет щось перекусили, загрилися і напоперек через Фабрику поспішили додому. Було ще п'ять кілометрів ходу...

У селянських сім'ях все здобувалося працею, навіть подарунки дітям робилися так, щоб дитина відчула, що без зусиль фізичних чи розумових людина нічого не досягне, бо ніщо їй не дається даром. Це і є сутністю морального й трудового виховання. Ми неодноразово спостерігали, що

навчаючись у вищих навчальних закладах, діти з міських сімей, які мали кращу підготовку в середній школі, ще на першому-другому курсі переважали в успішності сільських дітей, а далі, завдяки працьовитості й старанності сільських дітей, спостерігався зворотний процес. Це ще раз підтверджує, що всі блага і радощі життя створюються працею. Без праці не можна чесно жити, здобути щастя і творити. Говорять же в народі: *«Хто не працює, той не їсть»*.

Мій тато, 1949 р.

І ще один епізод з моїх дитячих років. Мені забажалося мати лижі. У крамницях тоді їх не продавали. Тато все казав, що десь поїдемо в ліс, виберемо відповідне дерево і зробимо лижі. Такий час настав. Того дня зранку був великий мороз і в школі не було навчання. Але десь перед обідом блиснуло сонце, трохи потепліло і тато сказав: *«Їдемо в ліс і знайдемо матеріал на лижі»*. Ми взяли санки, пилу, сокиру, тепло одягнулися і поїхали. Тато хотів знайти таку деревину, щоб мала природну кривизну, щоб потім не думати яким чином загнути носки. Але тут у лісі ми змогли знайти лише кривого граба. Довелося його зрізати, а попри це ще наладували повні сани дров і подалися додому. Хоч мороз потискав, але нам було душно. Вдома тато розколов той відземок на дві частини і витесав дві заготовки для лиж. Після цього ми вже разом стругали, вигладжували ковзну поверхню, робили напрямний паз. Щоб лижа мала відповідний вигин і трохи пружинила, зв'язали їх ковзними поверхнями до купи, а між ними вставили невеличкий дерев'яний брусок і занесли до хати, щоб висихали. Коли лижі трохи просохли, зробили кріплення і я став на лижі. Однак Омелян Курищук зробив кращі лижі. Його батько був столяром, мав столярську майстерню і лижі їхнього виробництва були якіснішими і зручнішими. Але мене задовольняли мої лижі, адже сам докладав зусиль до їх виготовлення.

У нашій сім'ї ми не чули, щоб хтось сварився, використовуючи нецензурну лексику. Не допускали цього батьки між собою, не застосову-

вали такі методи виховання і до нас. Наказували, сварили, грозили, але слів грубих не вживали. У сусідстві з нами проживала одна сім'я, в якій завжди відбувалися сварки, бійки. Чоловік або жінка приходили до нас і жалілися одне на одного, розповідали які погані їхні супротивники, обзиваючи їх вульгарними словами. Тато тут же припиняв сусіда, а якщо не вдавалось вгамувати, то навіть виганяв з хати, кажучи: «У мене діти в хаті». Я не чув у нашій хаті з уст мами чи тата слів «дідько» чи «чорт», а якщо рідко доводилося їм сказати щось подібне до цього, то вживали слово «щезник», але цим словом нікого не обзивали. Можливо тому, що дві перші істоти вживалися як лайливі слова, а «щезник» – це злий дух, лісовик.

Великою карою для мене було, коли тато заставляв принести бук. Я знав, що цей бук має бути застосований до мене, і відпрошувався, але відпроситися було нелегко, тоді йшов шукати такий бук, щоб легко поламався і щоб далі не було чим бити, тато міг повернути шукати ліпшого. А коли вже приніс того бука, то тато міг полегшити кару, пом'якшити свою строгість. Але я не пам'ятаю, щоб когось з нас били ні буком, ні просто рукою.

З нас трьох найбільше обов'язків мала Марія. Коли я трохи підріс і міг випасати худобу, в сестри обов'язків не зменшилося, бо «хатньої» роботи було багато. Хоч потрібно було вставати рано і лягати пізно, але пастишити було весело. Як правило, йшли босяком, а як моросив дощ, то брали на голову зложений удвоє, чубок у чубок, мішок, який сягав нижче колін, і талапали босими ногами по калюжах. Часто бігли гріти ноги у свіжу балигу (коров'як). Пастушили в Куфторниці, на Пожерниці та на Прочертах. На цих толоках збиралося багато хлопчаків від малоліток до підлітків, дехто з них не пастишив, але приставав до гурту, щоб погратися разом. Були такі, які вміло фантазували і перефантазовували, брехали і перебріхували. Часто серед цього гурту влаштовувалися різноманітні ігри. Стрибали у висоту й довжину, гралися свинки. Свинка – це гра трохи схожа на сьогоdnішній хокей, але без ковзанів і воріт. Свинку заганяли в ямку. Замість хокейної шайби служив кусочок деревини, штучний чи природний, кулястої форми, завбільшки в добрий кулак. Можливо, ця популярна гра пастухів більш схожа на гольф і була предтечею сучасної гри американської еліти. Одним словом, гра була азартною, але припинялася відразу якщо хтось крикнув, що корови б'ються, а чи що

чиясь корова збицкалася. У неділю з коровами переважно йшли батьки, а ми відпрошувалися грати в футбол. Футбольні поля влаштовували в Куфторниці, або на зарінку в Доліпотоці. Було непогане поле і на Порубах, але його виорав колгосп і засіяв ріпаком. Футбольні матчі починалися з того, що вибиралися два капітани, а капітани формували команди, по чергово вибираючи по одному футболісту з числа присутніх. На полі, як годиться, був суддя, який слідкував за порушенням правил і тривалістю матчу. Якщо болільники, які спостерігали за ходом матчу, побачили якусь помилку судді, тут же кричали: «Суддю – на мило!» Відбувалися матчі також між командами окремих кутків села (Пригід – Лісок, Гора – Діл тощо).

У першому ряді (зліва на право): тета Гафія, Олена Грицюк (дочка тети Марії) і моя мама Анна. У другому ряду ми стоїмо з вуйком Іваном Мазураком.

Коли я вже закінчив сьомий і поступив у восьмий клас Яблунівської середньої школи, обов'язок випасати корову й вівці перейшов на брата Дмитра, який лише розпочинав своє навчання в школі.

Вуйко Іван Мазурак (1911 р.н.) одружився із моєю тетою Гафією Куришук і розпочав будувати дім на своїй третині ґрунту. Оскільки він допомагав у будівництві хати, в якій проживали мої батьки, то тато допомагав тепер вуйкові. У сім'ї Мазураків народилася дочка, яку назвали Ганусею, але вона захворіла в дитинстві і після тривалої хвороби померла десь у віці 18-ти років. Маючи такі близькі родинні зв'язки, мої батьки разом з нами, дітьми, завжди ходили до них з колядою і вечерею на Святий Вечір, а вони до нас приходили на Різдво.

Вуйко Іван служив в польській армії в кінці 1930-х років та в радянській армії в 1944-45 роках. Він був людиною міцної статури, працював лісорубом, а потім ремонтував дороги, але у віці 60-ти років помер від важкої тривалої хвороби.

*Сидять (зліва на право): Гафія тети Олени,
Гануся вуйка Михайла, Гануся вуйка Івана.
Стоять: Колодій Дмитро, Кіфр Дмитро.*

*Курищук Дмитро син Михайла.
Одеса, 1956 р.*

*Стоять (справа на ліво): Гафія Колодій
(сестра Дмитра Колодія), Олена та
Гафія Грицюки;
сидять (справа на ліво): Гафія Колодій
(Кашевко) з сином
Васильком на колінах,
а поруч — її мама (моя
тета Олена).*

Оріся дочка Михайла з сином Юрієм

Дмитро та Ганна Грицюки

*Справа: Марія Павлюк (Болдиш) з сином Іваном;
зліва: Болдиш Ганна дочка Юри зі своєю невісткою Інною*

Ольга Курищук, дочка Івана

Галина Курищук-Грицюк

Стоять (зліва на право): Марія Грицюк, Гафія Михайлюк (Грицюк); сидять: Микола Грицюк, тета Марія Грицюк (Курищук) з онучкою Ганною, Василь Михайлюк. На передньому плані - Іван Філіпович з дружиною Ганною

Молодята Василь і Марія Колодії з родичами і весільними гостями. З правого боку від молодого: його батько Дмитро Колодій, бабуся, сестра Оля, вуйко Михайло Куришук. З лівого боку від молоді: її мама, батько, сестри. У першому ряді стоять (зліва направо): тета Гафія Мазурак (1-ша), Дмитро вуйко Михайла (5-й), а поруч - його дружина Раїса, сестра Оріся, дружина Василя вуйка Михайла Марія. За ними стоять: Куришук В.Ю., Тимошенко Володимир, Куришук В.М.
В останньому ряді: мій батько з матір'ю (4-й і 5-та), поруч Ганна Михайлюк. Справа стоять у першому ряді: вуйко молодого Колодій Василь з дочкою Анною та дружиною Параскою. У верхньому ряді справа 3-й - вуйко Іван Куришук.

ПІД ЧАС ВІЙНИ

Появився я на світ за перших совітів. Це був початок 1940 року. Перших совітів я не запам'ятав, кажуть, що вони були ліпшими, бо прийшли і пішли, а ось з другими совітами мені довелося прожити добрий шмат життя. Думав, що вони в 1991 році пішли назавсім, так ні, розплоджені ними в суспільстві злякисні утворення псують зболене тіло української нації і сьогодні.

У моїй дитячій пам'яті закарбувалася різюча подія з часів німецької окупації. Коли згадую про неї, то, мов на екрані, з'являється кадр, на якому бачу, як німці, а чи німецькі поліцаї, в моєї нанашки тети Насті сокирою рубають черіни, в яких варилася сіль. Тетина хата була розташована десь на відстані 100 метрів від нашої. Я стояв на стільці і спостерігав у вікно. Ймовірно, це був 1942 або 1943 рік. Кажуть, що дитина вже щось починає запам'ятовувати з дворічного віку. Мабуть тоді я вже щось метикував, бо закарбувалося в пам'яті, як один з них махав сокирою, а звук від удару доносився аж за мить, що мене тоді чомусь здивувало. Це вже в школі дізнався, що звук має свою швидкість і тому я скоріше побачив, ніж дійшов звук. Дивлячись на цих звироднілих недолюдків, переживали й мої батьки, бо ніхто не знав, що чекає їх. Німці забороняли займатися соляним промислом. А сіль була як засіб для існування. Щоб вижити в цих умовах, її продавали, з нею ходили на Городенківщину, Тернопільщину та в інші села зернових районів і обмінювали на зерно.

Німці на окупованих територіях ввели «контингент» на здачу сільськогосподарської продукції. Навіть змолоти в млині селянин мав право тільки дуже маленьку частку зерна, на яку повинен був вибрати в уряді мелькартку. Всі корови перебували на обліку (були кульчиковані). Селянин не мав права ні продати, ні забивати худобу без відома влади. Він мав право тільки годувати корову і здавати німцям 500 літрів молока в рік від кожної корови, а також вигодувати одне порося собі, а одне німцям, або поділитися одним. Доводилося хитрувати з великим ризиком. Тато купував двоє поросят, одне вигодовував до необхідної кондиції, а друге забивав на половині необхідного терміну, і не шмалив соломою, а щоб не було ні чутно, ні видно, кидав у великий золотий цебер і заливав кип'ятком, щоб легше було зняти шерсть. Все це робилося в стайні.

Десь, певно, вже за німців тато придбав у якогось каменотеса два камені на жорна і зробив жорна, які пригодилися і після війни не тільки

для нас, але й для сусідів. Переважно жорнали кукурудзу на кулешу. Я і досі зберігаю ці жорна як реліквію, і кожен раз, коли дивлюся на них, пригадую батьків, а також ті часи і сусідів, які приходили жорнати.

За Польщі тато їздив на заробітки в поле на Тернопільщину, рубав ліс десь в Пасічній чи в Рафайлові на Надвірнянщині. Зміг заощадити деякі кошти, купив дві машинки для стрижки (нулівку і вищу), а потім придбав і швейну машинку. Пізніше вже потрохи заробляв тим, що займався фризієрством, а також кравецтвом. Кравецької справи навчився, приглядаючись крадькома до роботи кравців-євреїв, допомагаючи їм в якихось господарських справах. Євреї не хотіли, щоб хтось із селян навчився їхнього ремесла, вони вважали, що хлоп повинен працювати на полі і доглядати худобу.

*Вуйко Іван Мазурак (посередині)
у польській армії, 1938 р.*

Вуйка Івана Мазурака польська влада мобілізувала до армії, а тета Гафія залишилась з малою хворою дитиною.

Пригадую дві вириті ями поблизу хати, заповідіні снарядами, а самих вибухів не пам'ятаю. На долішній стіні та віконниці залишилися сліди від мокрої глини, яка летіла з тої ями. Коли відбувалися воєнні дії, ми ховалися в невеличку півницю. Щоб від вибухів снарядів чи бомби не повибивало вікна, або, щоб якийсь злодій не вдерся до хати, тато зробив віконниці, які зачинялися на ніч, чи на час воєнних дій. Віконниці були на завісах, для більшої безпеки до неї прикручувалася металічна штаба, на кінці якої шарнірно кріпився металічний сворень, який засувався в стіну через отвір у футрині й стопорився зсередини кімнати. Але це не рятувало нас від можливих нещасних випадків, могла горіти чи завалитися хата від вибуху бомби чи снаряда й тоді з півниці вибиратися було б важко, тому тато на всякий випадок в саду викопав бурдей.

У час війни найбільше запам'яталася жорстокість мадярів (так себе називали самі угорці). Угорські солдати (гонведи) грабували, убивали, палили будинки. Яюсь рознеслася селом чутка, що мадяри ріжуть лю-

дей. Люди в це повірили, бо від злих гонведів можна було очікувати всякого. Тата тоді вдома не було. Ми (мама, сестра Марія і я) швидко зібралися і подалися в Пастівник, де в яру над річкою була наша земля. Це урочище розташоване десь на відстані до кілометра від нашої хати. Я там тоді стояв під старою лисницею і роздивлявся навколо чи не йдуть мадяри з пилою, бо уявляв собі, що різати можна лише пилою, так як ріжуть дрова. Та, Богу дякувати, обійшлося. Мадяри нас не знайшли.

Вдруге ми тікали від мадярів уже не в Пастівник, бо вони наближались саме з того керунку, а бігли в протилежний бік, у Куфторинець – це трохи ближче. Мама загорнула в хустину залишки хліба, і ми майже бігцем поспішили з нею в те рятівне горбисте урочище. Там було ще кілька жінок з дітьми, які шукали сховку в задолинках між горбами. Примістилися і ми, вважаючи, що нас тут ніякий ворог не помітить. Але не встигли й отямитися, як раптом побачили, що з горбів на велосипедах до нас з'їжджали мадяри. Жінки, як могли, так і прикрили собою своїх дітей. Ми стали за мамою, спочатку Марія, а потім я. Матері хотіли прийняти удар на себе, і щоб не бачити вже, як будуть кати розправлятися з дітьми. Проте, на всяке, спробували ще відкупитися від мадярів хлібом, і коли ті під'їхали та щось зашварскотіли, жінки простягнули їм хліб – хто скільки мав. Гонведи забрали все, що їм давали й, на щастя, поїхали далі. Ми ще трохи постояли, щоб заспокоїтись, і попленталися додому.

Вдома тата не застали, але біля хати, як нічого не бувало, паслася корова і теличка. А де ж тато? Можна було очікувати, що тата забрали мадяри. Якщо забрали, то це значить, що він ще десь живий, але могло статися гірше. І це гірше тепер в селі ставалося кожен день. Та Бог милував. Тато згодом розповів, що коли мама з нами пішла в Куфторинець, то він вирішив відв'язати корову і теличку та загнати їх десь в корчі, щоб мадяри не забрали. Але коли вийшов зі стайні, його обступило кілька військових. Направили штики, обшукали, намацали в кишені алюмінієву пушку з тютюном і насторожилися, тато сказав, що то пушка. Це ще більше їх розізлило, бо подумали, що пушка – це якась зброя, і маляр «процідив крізь зуби: *«Партизан!»*. Тато вийняв пушку, розкрив і показав, що там тютюн, за що отримав штиком у плечі. Вивели на дорогу і довели до Фігури, що біля Янкелихи. Там було кілька таких, як тато, «партизанів» і багато військових. Селян вишикували в ряд під високим насипом, на вершині якого колись височів кам'яний хрест, встановлений

у 1849 році на честь скасування панщини. Це була символічна могила. Перед Першою світовою війною австро-угорські вояки хрест перенесли на інше місце, а там поставили шибеницю, на якій у 1914 році вішали селян за москвофільство, яке їм нав'язав священник. Після цього Могилу назвали Фігурою. Тепер там встановлено статую Божої Матері. А тоді, в

Сучасний вигляд Фігури

1944 році, під нею мадяри хотіли розстріляти селян, але щось порадилися і повели на присілок Гору до комендатури, де уже вище начальство мало винести вирок. Допитував маляр, а перекладачем був військовик, звичайно, нижчого рангу, і до того ж, очевидно, закарпатець, бо говорив до селян менш-більш зрозумілою мовою. Він вислухав затриманих, поговорив з начальником, який згодом розпорядився відпустити всіх.

Тут, на Фігурі біля чотирьох столітніх лип, після закінчення війни тато поставив гарний грушевий хрест як вдячність Богові за врятоване життя. Хрест виготовили з високої грушки, яка росла в нас біля хати.

Чому мадяри боялися селян? Боялися не селян, а радянських розвідників, які переодягалися в простий селянський одяг, а під одягом мали автомат і при зустрічі розстрілювали гонведів. Двох таких розвідників я бачив у нас біля хати. Вони зайшли на подвір'я, один був у солом'янику, зрібній сорочці поверх штанів, під якою була замаскована зброя. Другий – у жіночому одязі, мав замотаний в якусь шмаття автомат і тримав його на руках, як дитину. Попросили щось їсти, але на той час мама могла запропонувати лише молоко. Той перший сів на сходи й пив молоко, а другий розмовляв з татом. Пізніше від тата я дізнався, що розвідник говорив про те, що скоро угорська армія буде втікати у свій Будапешт.

Одної ночі в нас забрали корову й телицю, забрали корову і в сусідки Марії Калининої. Ймовірно потерпіли й інші сім'ї і це донеслося

до керівництва УПА, бо над ранок зайшли до нас два повстанці чи то уточнити, чи заспокоїти, але спочатку спиталися чи є у нас корова. Тато ствердно відповів, що є, а коли вони разом вийшли надвір і побачили, що стайня порожня, заголосила мама, пустив сльозу тато. Але яке було радісне здивування батьків, коли вони згодом побачили свою теличку, яка об'їдала під хатою шумилиння. Як це сталося, важко собі навіть уявити, але добре, що хоч вона залишилася. Проте коровки – нашої годувальниці, таки не було. Це був грабунок, Хто його вчинив, невідомо. Можливо мадяри, бо вони готувалися перейти в глиб лісів і могли запасатися продуктами, або воїни УПА, які на той час у великій кількості перебазувалися на наші терени.

Десь на початок квітня 1944 року радянська армія з боями підійшла до Мишина, Ковалівки, Стопчатова, Уторопів, займаючи панівні висоти зі сторони Коломиї. Зважаючи на нове розташування позицій радянської й угорської армій, командування УПА вирішило передислокувати свої війська ближче до лісових масивів, що на протилежному боці села. Я бачив вояків УПА, які тягнулися шнурком попри нашу хату з Підділа до Насарату. Під Насаратом тимчасово розквартирувалися: хто в селянських хатах, стодолах і оборогах, а хто під відкритим небом.

Як пізніше стало відомо, в кінці серпня 1944 року між командуванням угорських військ і керівництвом УПА був укладений договір, який зокрема містив пункт, який забороняв реквізувати в населення продукти харчування та фураж, тим паче, забирати худобу.

Коли мав відбутися вирішальний бій з угорськими військами за визволення села, прийшли два радянські солдати і говорили про обов'язкову евакуацію. Ми мали впродовж дня і ночі перебраться на другу половину села, в Царину, яку вже тримала в своїх руках радянська армія. Батькам ще потрібно було дещо приховати, бо всього з собою не забереш. Тато викопав яму в піддашню, а мама збирала святковий одяг і взуття в куфер, все це закрили і прикопали. Зібрали сякі-такі манатки на візок, запрягли телицю і поволі подалися на другий бік села. Крім візка ще щось несли в руках.

З болем у душі залишали свою хату і не знали чи вона ще буде стояти, як ми повернемось. Ми, діти, це так болісно не усвідомлювали, як наші батьки. Нас ще так ця хата не боліла, як боліла батьків, які своїми руками будували, вилагоджували, дбали про господарку. Ми не знали

на який час покидаємо домівку, але довелося понад два місяці бути в евакуації. За цей час угорські війська відійшли, укріплювали позиції в лісах, де облаштували бункери, а на смереках – спостережні пункти, і обстрілювали позиції радянських військ. Лише в кінці липня 1944 року ворожі війська були вигнані з села і навколишніх лісів.

ВІЙНА ЗАКІНЧИЛАСЯ, АЛЕ СПОКОЮ НЕ БУЛО

Прийшли другі совіти, а з ними нові порядки, нові повинності й жорстокі репресії. В Яблунові відновилися всі структури колишнього району. Активно діяло НКВС, села заповнили гарнізонники, а згодом ще й уповноважені фінансових та податкових органів, які вибивали в населення численні обов'язкові поставки, податки, державні позики. В Яблунові вже не вистачало житлової площі для розміщення всіх служб і поселення службовців. Почалися вивезення на Сибір неугодних владі жителів району, а будинки конфіскували та перевозили з сіл до Яблунова, де їх складали, доводили до порядку і заселяли. А в Стопчатові, наприклад, в будинку вивезеного господаря відкрили кравецький цех Райпромкомбінату.

Гарнізонники нишпорили по хатах і постійно шукали бандерівців, заглядали всюди, а коли були голодні, то і в горшки. Якщо там знайшли щось їстівного, то сідали за стіл і казали: *«Хазяйка, давай кушать»*. Заходили уповноважені різного ґатунку, і їм потрібно було шукати ще й горілку, якої в ті часи непросто було знайти, але дехто з селян уже навчився варити самогонку з лисниць, черешень, і це згодом ставало прибутковим промыслом. Пам'ятаю, як ходив помежи хати Василь микитинецький з рупцаком на плечах, в якому носив бачок із самогонкою, і питався чи не треба горівки.

Кожного разу, коли тато щось шив, ми дивилися у вікно і стежили чи не йдуть якісь чужі люди. Якщо помітили, що до нас ішов хтось з уповноважених, тато ховав машинку, а столик з ніжним приводом накривав веріткою. Я вже пізніше довідався, що це робилося для того, щоб уберегтися від різного ґатунку вповноважених, які мали право і оштрафувати, і накласти податок.

А ще тато не раз щось шив для повстанців, що само собою було дуже небезпечно. Я тоді вже навчився розрізняти різні категорії чужаків: совітів, пайдошників, уповноважених, стрибків. Та одного разу тато не

вберігся, його застали за роботою, взяли на облік і сказали щоб завтра зранку був з машинкою в Стопчатові в Промкомбінаті. Отак тато став робітником Райпромкомбінату. Це з одного боку, ніби, й добре, бо була якась зарплата та ще й харчовий наділ, але клопоти, які згодом виринули, переважали. У швейному цеху працювало 5-6 кравців зі своїми машинками. Нового одягу майже не шили, але перешивали з більшого на менший, з військового на цивільний, багато було замовлень від дружин районних начальників. Кравецький цех фактично обслуговував заїжджих радянських службовців. Це не могло подобатися бандерівцям, які все робили, щоб радянська влада не зміцнювала свої позиції на наших теренах. Так, одного разу вночі вони забрали одяг, побили машинки і на цьому кравецький цех припинив роботу. Тато забрав машинку додому, докупив якісь деталі в Коломиї і зумів її відремонтувати. Так поступили ще кілька кравців, швейні машинки яких піддавалися ремонту, і перейшли працювати надомниками в Промкомбінат.

І тут почалися для тата нові проблеми. Необхідно було йти до Яблунова, брати замовлення, а потім відносити зроблене. Існувала ще одна велика проблема: вночі могли прийти повстанці, яким потрібна була форма (одяг) радянського офіцера, яку тато іноді підганяв чи перешивав, а чи перелицьовував і тут вже не встоїш, треба віддати, чи якимось чином відпроситися.

Попри все тато шив і для односельців. На базарі в той час можна було дешево купити військову шинелю, і тому шинельне сукно було найбільш доступне, бо в крамницях тканин не було. Татові доводилося шити саме з цього сукна і штани (галіфе), і куртки для чоловіків. Тут я вже мав багато роботи, зокрема пороти шинелі, бо залишати готовий виріб на ніч було небезпечно. Часто вночі приходили мародери в одностроях повстанців і брали все, що їм подобалось, одного разу забрали навіть татів кожух з діркою, яку прогризли миші на спині, коли ми перебували в евакуації. Тому, щоб не потрапити в халепу, замовлення негайно відправлялися замовникові. Для цього тато іноді використовував нас із сестрою, зокрема зимою, надійно замаскуючи те замовлення мішком чи веретою на саночках. Щоб ми потрапили до клієнта, малював нам маршрут. Сестра возила в Яблунів. А я одного разу віз на санчатах пошитий одяг для повстанця в Пістинь. Тепер кожного разу, коли добираюся в Косів і переїжджаю пістинський міст, пригадую ту стежку за мостом направо,

якою в 10-річному віці тягнув оті свої санчата... У таких умовах татові було важко перебувати, і він підшукав собі роботу в дорожній службі, де працював на ремонті доріг. Це була важка праця, доводилося вручну товкти каміння, а потім засипати ними вибоїни на дорозі. Вибоїну спочатку обробляли чеканом так, щоб вона стала квадратною з прямовисними стінками. На щастя, ці роботи проводилися лише влітку.

До тата приходило багато чоловіків стригтися. Найбільш завантаженою була субота. У цей день приходили стригтися з різних кутків села. Серед тижня сходилися районні уповноважені, які в той день перебували тут. Пригадую, як я грав у шашки з уповноваженим фінвідділу Тягнирядном. У нашій школі були гарні шашки, виготовлені на якійсь фабриці, а вдома я виготовив щось подібне на шашки із кружечків дерев'яних катушок від ниток. 12 штук зафарбував чорнилом у темний колір, а інші 12 залишив нефарбованими, шахівницю розмалював на картоні. Це була забавка для тих, хто очікував у черзі на стрижку. Граючи з Тянирядном, я кожен раз вигравав. Після чергового програшу цей начальник почухав потилицю і сказав: «Тепер я буду грати по-сталінськи», а я, на свою біду, нічого кращого не придумав і сказав: «А я буду грати по-американськи». Він зі злості встав, струтив всі шашки на підлогу, почервонів, як рак, а тато зблід, вигнав мене з хати і почав перепрошувати Тягнирядна, який був небезпечний тим, що отримав контузію на війні, ходив із лейкопластирем у добре помітній ямці над виском і носив з собою автомат.

А одного разу прийшли стригтися бандерівці. Тато стриг, а вони досить безпечно себе поводити, не виставили навіть вартового. Коли мама побачила, що біля хати немає варти, взяла ці функції на себе. Вона добре знала як то має бути, бо не вперше хлопці з лісу приходили стригтися, але ці ще не приходили. Поки повстанці стриглися, мама із сестрою на зміну сторожили під хатою, прислухалися чи десь не чути гарнізонників. Хтось із повстанців звернув увагу на те, що мама з сестрою рипають дверима і часто виходять надвір. Тато пояснив для чого це робиться і тоді вони визнали, що тут, майже в центрі села, небезпечно й попросили тата, щоб він позичив машинок, а в суботу раненько, щоб хтось підійшов і забрав. Повстанці були з іншого керунку і, мабуть, там мали стригтися ще багато хлопців. Він сказав до кого зайти, а це був господар, який проживав далеко в Царині, на протилежному боці села. Все склалося добре, сестра ранком принесла машинки.

ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ

У важкі післявоєнні роки більшість областей східної та південної України були охоплені масовим голодом, спричиненим не так повоєнним неврожаєм, як спланованою акцією сталінського Політбюро з метою забрати в селян залишки зерна й продати чи подарувати його братнім режимам у соціалістичному таборі. Щоб не померти голодною смертю, величезна кількість голодуючих з початку 1946 року вирушала до західних областей України, де ще було мало колгоспів, де загони Української повстанської армії чинили спротив вивозу зерна, де повстанці своїми відозвами закликали селян допомагати голодуючим. Через неврожай вже взимку 1946 року відчувалась нестача продуктів, а особливо з початку 1947 року. Пам'ятаю голодних молдаван, які монотонним, знесиленим голосом довго молилися під хатою, випрошуючи милостині. Зі сльозами співчуття виходили з хати тато чи мама і ділилися тим, що мали, а мали вже й не так багато, бо в хаті п'ятеро осіб. Просити приходили майже кожного дня. Вони мали з собою торбинки, в які складали продукти на завтрашній день, але й хотілося їсти вже сьогодні і люди давали. Часом я бачив під вікном по кілька осіб разом, здавалося, що молдавани йшли шукати порятунку помежи людьми цілими сім'ями. Та не в кожній хаті мали що дати. І не кожного ті випрошені крихти хліба ще могли врятувати. Дехто з них лишався навічно в чужій землі. Але й були приклади, коли людина мала чим поділитися і мала добре серце. Розповідають, що один наш господар співчутливо прийняв сім'ю з Молдавії, запросив до хати, нагодував та ще й додому дав. І ось через десяток літ приїхав до цього господаря хтось із тієї молдавської сім'ї і на знак вдячності привіз йому вантажним автомобілем тонну, а може й більше, пшениці.

Ми, діти, не відчували того голоду, але режим харчування знали, і нормальними стравами вважали кулешу з молоком, а десь колись варили картоплю в лупині і їли з молоком квасним. Варили також кропиву, нати-ну чи бурякове листя, підбиті жменею кукурудзяних крупів з молоком, а іноді і тертою картоплею, і це називали затиркою. Нас рятувало молоко. Пам'ятаю як тато казав, що діти голоду не відчували, бо в нас була добра корова. Тато працював на державній роботі і отримував раз на місяць *«харчовий приділ»*. Попадалися в невеличкій кількості мука разова, засолена риба, цукор галками. Однак у 1946 році цей *«приділ»* був скасований. На ринках і в крамницях заборонено було продавати хліб, зерно,

муку, крупи до виконання плану здачі зерна державі з урожаю 1946 року. Робітники певних категорій і службовці могли придбати продукти лише через Райспоживспілку за визначеними нормами і списками. Таку пільгу мав сільський листоноша Микола Васильковський. Тато з ним був добре знайомий і він іноді відпускав нам свою хлібину, а чи домовлявся і купував ще одну. В останньому «харчовому приділі», де ще на початку 1946 року, була вівсяна мука, з якої ми пекли коржі, а на Великдень з неї, навіть, печиво мама випікала.

На Сиропусну неділю нам з сестрою батьки давали по вареному яєчкові, ми сідали на підлогу навпроти, перекочували по підлозі одне одному ті яєчка, приказуючи: *«Кіц-кіц, аби не навкимився піст»*. Часом яєчка по дорозі зустрічалися і шкарлупа не витримувала, ми після цього обчищали їх і з'їдали. І вже до Великодня свіжі яйця складалися в якусь посудину, а щоб довше зберігалися, присипалися попелом, бо потрібно було ще щось і державі продати, і нам на Великдень затримати. Так починався для нас піст. Пам'ятаю як ми ходили з мамою здавати яйця державі. На приймальному пункті сидів працівник і навпроти свічки, яка світила в темному кутку, перевіряв чи часом яйце не зіпсоване, а потім рахував їх і складав у коробку.

А перед Великоднем, де за тиждень, або два, мама починала писати писанки, писала для нас і для сусідів, хоч рік голодний, але писанка на Великдень мусила бути. Горіло в печі, пахло розплавленим бджолиним воском, який постійно грівся перед челюстями в череп'яній мисочці, а також різними природними фарбами. Жовтий колір отримували з відвару кори яблуні-дички, відвар кори вільхи давав червоно-коричневий колір, лушпиння цибулі різної концентрації давало різного насичення темно-жовтий колір. Для гама відтінків зеленого кольору використовували аптечну зеленку. Яйця вибирали білі і все, що мало бути білим на писанці, покривали воском за допомогою писачка (кисточки), який вмокали в розплавлений віск. Мама виводила писачком різні пасочки, розцяцьковані ромбиками і квадратами, кривульками і качуриками. З-під писачка вистрибували коники, випливала рибка і великим оком дивилася на кожного, хто брав писанку в свої руки. Але щоб писанка заграла розмаїтими кольорами, потрібно було ще не раз занурювати яйце в різні фарби, і після кожної фарби покривати воском з допомогою писачка ті місця, які мали зберегти той чи інший колір на писанці. Найважливішою деталлю

писачка була трубочка з тоненької бляшки. Я допомагав мамі виготовляти новий писачок, коли тогорічний виходив з ладу. Мама мені розповіла як виготовляти трубочку і я так робив. Намотував на голку тоненьку мідну бляшечку в один шар з невеличким перекриттям верхнім шаром нижнього і обрізав ножицями. Із дерев'яної скіпочки вистругував держачок, на кінці якого робив отвір для трубочки, але держачок розколювався і я мусив його скріплювати ниткою після того як вставляв трубочку. Та для мене найприємнішою участю в цьому процесі було витирання воску після останнього фарбування. Коли вже фарба просохла, я підігрівав писанку перед челюстями, брав шматку і витирав розплавлений віск. На моїх очах з'являлося приховане писанкове чудо, виблискував різними кольорами мамин задум.

На Живний четвер мама з сестрою пекли паски. Сестра Марія зі старшими жінками перед цим ходила в Ковалівку на млин і там купила в мельника кілька кілограмів білої муки, щоб хоч домішати її до разової, якщо не стане білої. Цього 1947 року паски не були такими білими як завжди, але ми все одно називали їх пасками. Окрім паски пеклися бабки, перепічки і зазульки для дітей. Десь вночі у великодню суботу, як ми з сестрою уже спали, мама укладала кошик, а до краю стомлений тато ще підстригав чоловіків. По півночі, коли він достригав останнього, а парубки з числа відвідувачів ще гралися і реготали у великій кімнаті, тато співав *«Христос воскрес із мертвих ...»*. Це означало, що робота закінчена і всім пора додому, бо вже наступив Великдень.

Ранком до церкви ми йшли всі. Тато ніс кошик, а мама – зав'язану хустку з перепічками, яйцями, писанками – це для того, щоб все роздати бідним «за простибі». Після відправи священник виходив зі святині з процесією, обходив ряди й освячував паски, а коли після обходу знову повертався до церкви, ряди людей заворушилися, хтось брав свій кошик і йшов додому, а хтось витягав зі своїх вузликів перепічки з писанками, підходив до тих, хто стояв з порожніми торбинками, давав їм «за простибі», і аж тоді з відчуттям виявленої любові до ближнього, зі спокійною душею разом із сім'єю спішили до свого обійстя, вітаючись із зустрічними людьми *«Христос воскрес!»*.

Прийшовши додому, тато клав на стіл кошик зі свяченою паскою та іншими великодніми стравами і голосно, так щоб всі чули: і ми, і стіни, на яких висіли образи, і піч, яка пекла паску, і десь там у стайні корівка,

яка дала нам до кошика і сир, і масло, виголосив: «*Христос воскрес!*», ми відповіли: «*Воістину воскрес!*». А кошик аж світився, виблискував на вранішньому сонці краплями свяченої води і особливо вабив нас приємними запахами. А в ньому і паска, і масло, і ковбаска, і солонина варена, і яєчка, ще й м'ясо бужене та багато хріну. Чи не сон це? І звідки це все взялося? Та звісно звідки: батьки про Великдень думали цілий рік... Всього хочеться попробувати, але ще не можна. Потрібно помолитися, з'їсти свою часточку яйця, щоб ми усі разом трималися, і аж тоді тато казав: «*А тепер, діти, їжте все, що хочете*». Після голодних місяців здавалося, що все би з'їв, але щось з того кошика їли і тямилу, що цих наїдків має стати на всіх, а ще завтра має прийти вуйко Іван з тетою Гафією... Та, на жаль, Великдень минався і знову наступали вже добре знайомі будні.

Держава примушувала кожен двір підписувати зобов'язання про поставку сільськогосподарських продуктів, усі селянські господарства зобов'язані були продати за так званими державними споживчими цінами визначену кількість м'яса й молока, а хто мав вівці, то й вовну. Мої батьки мусили здати державі 250 літрів молока від корови і 30 літрів від кози, 160 яєць, 25 кілограмів м'яса. В заміні м'яса дозволялося здавати кролі, кури чи іншу птицю. А ще потрібно було відвезти на склади зерно, картоплю і теж продати за споживчими цінами, а також заплатити сільськогосподарський податок, оплатити страховку (окремо за будівлі, окремо за домашні тварини), купити облігації державної позики (обов'язково), і в результаті залишитися ні з чим. Облігації були номіналом від 100 до 1000 карбованців. А селян заставляли купувати облігації номіналом не менше 500 крб. І все це мало бути виконане. За невиконання – суд, конфіскація майна, вивезення на Сибір. Бракувало зерна, не було й грошей, щоб з державою розрахуватися і щось для себе придбати. Тому селяни варили сіль, пішки ходили за Дністер у степові райони, там вимінювали її на зерно, а якщо пощастить, то й продавали, і так виживали. Але не завжди щастило, бо й там було важко. Якось наша сусідка Гануся Базя Парациного, яка ходила міняти чи продати сіль, повернулася з сіллю назад і перевтомлена й голодна ледве допленталася до нашої хати. Мама дала їй щось з'їсти, насипала фасоль в торбину, вона трохи перепочила й пішла додому, де на неї чекало в надії ще п'ятеро менших її сестер і братів. Нас рятувало те, що тато був на роботі та ще щось підробляв вдома.

У кінці лютого 1951 року, вночі, село оточили міліціонери зі «стрибками» і разом з районним партактивом зігнали людей до сільської читальні. Саме цього дня раненько тато йшов до Яблунова, щоб звідти дібратися до Коломиї, куди він їхав у своїх справах. Але по дорозі його перепинили і відвели до читальні. Тут, на подвір'ї, представники влади провели збори і змусили селян подавати заяви до новоствореного колгоспу, який назвали іменем Сталіна. Цілу добу там протримали людей і заставляли підписувати готові заяви, і таким способом організувати колгосп. Тата відпустили аж під вечір як такого, що працює на державній роботі. Згодом мама мусила підписати заяву, бо були би відрізали присадибну ділянку попід саму хату. До колгоспу забирали коней, вози, плуги, борони, хоч ще не було де це тримати. Для початку привезли на Могивки дві стайні, реквізовані у Гриця Куришука і Дмитра Бейсюка, які були достатньо великими, та це лише частково вирішувало питання розміщення коней та інвентаря. Хоч коні та інвентар вважалися колгоспною власністю, але на початках все перебувало поки що в колишніх власників. Тому колгоспники мали здавати вступні внески по 30 карбованців, щоб збудувати необхідні приміщення.

Щоб виорати присадибну ділянку, потрібно було брати дозвіл у правління колгоспу на нібито безкоштовне (як колгоспникові) обслуговування, але фірманові тихцем платилося. Всі посіви зернових, які опинилися за межею присадибної ділянки, потрібно було зжати і здати в колгосп. У нас біля хати була засіяна сторонка пшениці, яка опинилася в колгоспному масиві. Пам'ятаю, як тато з мамою жали, а біля них стояв «стрибок», щоб не вкрали жодного колоска. Думаю, що «стрибок» не міг так каменем стояти цілий день і можливо якийсь сніп батьки і приховали. Коли вже фіра забрала снопи, розлучений чимось «стрибок» причепився до тата, що залишив високу стерню, вимикнув із землі жменю найвищих стернин і пішов до начальства з доносом. Тато це дійсно зробив спеціально, щоб накосити стерні корові разом з бурянцями, які за пару днів підростуть.

Першим головою колгоспу був призначений наш сусід Михайло Яків (Захарук), з яким ще щось можна було говорити, але його в червні 1951 року заарештували й ув'язнили на 25 років за зв'язки з УПА. І надалі головами колгоспу влада призначала людей з нашого села, а люди піднімали руки за них і це виглядало, що ніби колгоспники самі обирали.

Згодом колгоспники «обирали» людей сторонських, але членів КППРС. Таким був Ярослав Маслій, який пропрацював довгі роки, аж до об'єднання колгоспів колишнього Яблунівського району в єдиний колгосп ім. Ярослава Галана, головою якого був Степан Панченко.

БІЛЯ МАМИ

У дитинстві ми з сестрою часто залишалися вдома з мамою. Тато ходив на роботу, але вранці і ввечері він встигав накосити чи виконати якусь іншу роботу, а ми вже допомагали мамі в хатній роботі. Не вся ця робота була вже такою хатньою, бо потрібно було працювати на городі, на сінокосі, доглядати за коровою, свинкою тощо. Ми ходили в Пастівник розбивати валки скошеної трави, а потім обертати і складати сіно. Подібні процедури ми робили з отавою. Частка моєї праці була невеликою. Вона вкладалася в обов'язки «принеси, подай», але згодом я вже підріс і став пастухом. Більше допомагала матері сестра Марія. А скільки тої хатньої роботи переробляла мама! Лише випрати білизну – який це був довгий і важкий процес, особливо зимою. А скільки було клопоту і затрат енергії, щоб отримати пряжу з коноплі та підготувати її до виготовлення полотна. Дивуюся, як витримували жінки, адже все це вважалося жіночою роботою.

Моя мама

Пастівник. О наш чудовий Пастівник!.. Тут, здавалося, було все багатство природи: і сонце яскраве, і галаслива річка, прозорі води якої обмивали гірське каміння, і висока скеля за чагарником, під якою ми любили купатися, і верби, які вишикувалися рядочком, відділяючи наше поле від толоки, і ліщина під берегом, яка пригощала нас своїми горішками, і дуб високий на горі, і калина поруч, і ще багато того, чого словами не розкажеш, бо воно відчувається тільки серцем. Скільки разів я згадував і ще не раз згадуватиму цей мальовничий закуток природи. Сюди, до річки, мама носила на коромислі визолену білизну, а зимою возила на самотужці (санках) зільницю з усім шматтям, щоб випрати

його добре пранником на камені та виполоскати у воді. Селяни не використовували мило до прання, оскільки для домотканого полотна краще і дешевше підходила зола. Процес зоління здійснювався так. У великий цебер ставили зільницю. Зільниця – це висока конічна діжа на триніжці, зверху відкрита, у дні зроблений отвір для зливання води чи розчину золи. Отвір на час зоління закривався затичкою. У зільницю вкладали білизну, бруднішу наспід, чистішу зверху. Це все прикривали якоюсь плахтою, засипали дерев'яним попелом (золою) і заливали кип'ятком. Зверху зільницю накривали, щоб не остивало і не парувало на всю хату. Так запускався процес зоління. Здебільшого ця робота починалася після обіду, а вже на другий день зранку знімали накриття і витягали затичку, через яку витікали залишки зольного розчину в цебер. Злитий розчин був ще достатньо міцним, і міг використовуватися для прання старого вбрання чи інших другорядних речей.

Якщо прання відбувалося в теплу пору року, то білизну витягали із зільниці, складали надворі на коромисло, давали час, щоб воно трохи стекло, а потім – коромисло на плече, а пранник – у руку, і з усім шматтям – на ріку. А якщо взимку, то виносили весь вміст разом із зільницею надвір, вмошували на самотужці і тягнули на ріку до ополонки. Як би то рівна дорога до тої ріки, то було би ще пів біди, але ж то половина дороги пролягала рівниною, а друга половина – по схилу гори. Схилом гори важко сходити і важко підніматися, тягнути самотужку ще важче. Добре якщо в сім'ї був не зайнятий чоловік, або дорослі діти, то допомога була. Але найчастіше жінки, які проживали по сусідству, домовлялися і йшли разом прати, щоб допомагати одна одній витягувати санки та й і в компанії було якось легше, веселіше.

А якщо надворі на той день попадався тріскучий мороз, а в ополонці потрібно полоскати білизну голими руками, та ще й при цьому кожна крапля води на спідниці замерзає й робить її цупкою, як бляха. Що тоді, куди піти грітися? Потрохи гріли руки тим шматтям, яке залишалося в зільниці і зберігало ще домашнє тепло, але тепла того було замало. І все це жінка мусила витерпіти, перенести. Скажете: хвороби, грип. Були хвороби, їх може тоді грипом не називали, а простудою, були й інші слабості, які, як і тепер, вважалися вічними супутниками людини. Таким було тоді життя... Правда, щось мале можна було випрати в цебрі на малівниці, але це не те велике прання, без якого не можливо було обійтися.

А скільки праці потрібно було вкласти для того, щоб із коноплі отримати полотно. І вся ця праця теж називалася жіночою роботою. Правда, чоловіки орали землю, сіяли коноплі. Згадаймо, як співалося в пісні: «Ой кум до куми залицявся, посіяти конопельки обіцявся...» На цьому чоловіча праця закінчувалася, бо вони виконували іншу важливу роботу. Всі далші процеси, аж до виготовлення полотна, виконували жінки.

У нас біля хати була засіяна коноплями велика сторонка. При достиганні рослин їх вибирали, спочатку плоскінь (чоловічі рослини), які були вищими, а вже пізніше, при визріванні насіння, вибирали матірку. Коноплі збирали докупы в невеликі горсточки, в'язали тією ж коноплиною, розчепірювали стебла в формі триніжки і ставили насторч висихати, а згодом складали в стіжки. Щоб вибрати насіння, розстеляли верету і молотили на ній горстку пранником. Насіння змітали докупы, провіювали і несли в олійницю бити олій.

Обмолочені коноплі відвозили до мочи́ла. Мочи́ло – це викопана поблизу річки прямокутна яма, в якій завжди стояла вода. Кожна сім'я мала своє мочи́ло. Наше мочи́ло було на толоці під Насаратом. Коноплі занурювали у воду, привалювали камінням і вимочували впродовж 2-3-х тижнів, щоб пройшло бродіння. Коли бродіння закінчувалося і волокно легко відділялося від стебла, тоді коноплі виймали з мочи́ла, везли додому і висушували на сонці. У гарний сонячний день мама витягала з піддашшя терлицю і терла коноплі. Однією рукою піднімала за ручку мечик терлиці, другою підсувала під нього суху горсточку коноплі, а потім з силою опускала мечик, який проходив між двома ребрами (дошками) і ламав сухе стебло. Таку процедуру над цією горсточкою потрібно було проробити багаторазово. При цьому витворювалися звуки, подібні до лелечого клекотання.

Падало терміття під терлицю, а в руках залишалися волокна, до яких ще потрібно багато докласти праці, щоб вони стали прядивом. А скільки цих горсток ще треба перетерти, щоб отримати кілька метрів полотна! І в сонячну погоду клекотали терлиці цілими днями, і розносилися звуки від ударів мечика по всій околиці. А якщо на кутку терли коноплі ще кілька жінок, то це вже створювалася своєрідна ритмічна музика, виконавцями якої були невсипущі жінки-трудівниці, в головах яких після такої праці ця музика довго вчувалася і не давала заснути ночами.

А далі волокна розчісували на дергівці, щоб воно очистилося від залишків терміття, і в результаті отримували повісмо високої якості, з якого пряли тонку повісняну нитку. Дергівка – це з гострими залізними шипами кругла щітка в діаметрі десь біля 20 сантиметрів, укріплена на дошці з двома виступами, які можна прив'язати до стільця під час розчісування. Не кожен господар міг спромогтися придбати такий інструмент. Сусіди часто позичали його в нас, а коли віддавали, то традиційно приносили локон повісма, наколений на шипах.

Після обробки на дергівці залишалася велика кількість волокон другого сорту, яке ще розділяли на дві фракції. Для цього використовувався плоский дерев'яний гребінь. Він виготовлявся з тонкої дошки твердої породи, розміром, десь приблизно, розгорнутої книжки, мав довгі зубці, а також широку основу і ніжку для кріплення. Закріплювався в стільці. Для цього в нас був такий стілець з двома отворами, один круглий для куделі, а другий подовгуватий для гребеня. Коли на цьому стільці не працювали, то використовували його для сидіння чи інших потреб. При протягуванні залишків волокон через гребінь спочатку витягувалися мичками довші волокна і з них формувався кужіль, а з другого боку гребеня залишалося клоччя. З кужеля пряли зрібну нитку, а з клоччя грубу. З грубої нитки ткали міхи, верети. За допомогою вертлюга тато з клоччя сукав всяке мотуззя (курмани).

Прясти починали після закінчення польових робіт. Це був довготривалий процес, адже жіночі руки мали скрутити і промочити слиною не один кілометр нитки. Навчатися цій справі починали дівчатка з підліткового віку. Щоб не було скучно сходилися кілька жінок до однієї з них, говорили, співали і пряли. Щоб достатньо було слини, прядильниці жували ягідки калини. До мами приходили старші жінки, а до сестри Марії – її подружки. Приходили з повісмом чи з кужелями на куделях, з веретеном та ще й зі своєю присідачкою. Присідачка – це дощечка, яка з одного боку мала отвір для куделі і той кінець був потовщений, а далі вона була тоншою, щоб можна її присісти на стільці. Дівчата сходилися звечора й це вже називалося вечорницями, сюди приходили хлопці пожартувати. Все це дійство часто відбувалося в нашій хаті й я любив слухати їхні бесіди, всякі небилиці, жарти, зачаровувався роботою прядильниць.

Я пробував взяти в руку веретено і скрутити хоч частинку нитки, але мені це не вдавалося. Цьому потрібно було вчитися. Потрібно було

правою рукою крутити веретено, а лівою витягувати волокна. Коли вже веретено досягало підлоги, нитку вправно намотували на пальці лівої руки, а з пальців перемотували на веретено. Згодом тато придбав куделю з ніжним приводом. Її змайстрував умілець Демидюк Дмитро. Вона була більш продуктивною, бо веретено крутилося за допомогою ніжного приводу, і подавати волокна можна було вже двома руками, а нитка сама намотувалася на котушку. Всі нитки з веретен мама змотувала у клубки. Тут я вже міг допомогти тим, що тримав веретено в руках, а воно при намотуванні ниток на клубок оберталося в моїх руках, як колесо в тачці.

Коли достатньо назбиралося клубків, мама брала мотовило і мотала півмітки. Мотовило мені виглядало як укорочені вила, лиш держак був десь у ріст людини і різки коротенькі притуплені, а з другого боку була прикріплена поперечка. Мама мотала так, щоб нитка, яка тепер намотується, перехрещувалася на вилці з попередньою. Коли на мотовилі назбиралося 25 пасем, то це вже був півміток і мама знімала його з мотовила, перев'язуючи ниткою одну, а потім другу петлю, які утворювалися на поперечці, а також перев'язувала перехрестя ниток на вилці мотовила. Такий півміток золили, щоб нитка стала чистішою, білішою. Нитки не заплутувалися, бо в основних місцях були перев'язані.

Сухий визолений півміток мама наставляла на самотоку і змотувала нитку на клубки. Самотока – це нахрест складені два гарно обстругані легкі бруски дерева, які в місці перехрестя мали гнізда для жорсткого з'єднання, а в центрі – отвір на вісь, навколо якої вони могли обертатися. Вісь була забита в дерев'яну підставку, яка нижнім кінцем вставлялася в отвір для куделі на стільці. На чотирьох кінцях брусків були отвори, в які вставлялися схожі на рукавичку з одним пальцем качки (стоячки). Стоячки підтримували нитки півмітка. При намотуванні клубків нитка сама обертала навколо осі цей хрестовидний пристрій з півмітком.

Коли нитки вже були змотані на клубки, пряжу готовили до ткання. Від кількості ниток в основі залежала ширина полотна. Кожна ткаля мала свої стандарти, які були зручними для неї. Мама носила ткати полотно до тети Гафії. Не знаю яких стандартів дотримувалася тета на своєму верстаті, але мама дуже уважно рахувала чисниці і пасма пряжі на снувалці та перев'язувала пасма ниткою. До пасма входило 10 чисниць, а чисниця мала три нитки. Сестра Марія розповідала мені, що для зрібного полотна снували 12 пасем, а для повісняка – 14.

Тета Гафія Мазурак (Курищук)

Я бігав до тети дивитися як вона ткала полотно, аж поки не зрозумів як відбувається цей процес. А коли вже полотно було виготовлене, то до моїх обов'язків входило білити його. Для цього потрібні були сонячні дні і багато води. Ми з сестрою розстеляли полотно нижче хати на траві, воду брали з кринички, викопаної навпроти на другому боці вулиці, наливали в поливальницю і, наколи лиш полотно висихало, поливали. Ввечері його забирали, при цьому сідали на землю, підсуваючи ноги під нього і складками збирали на коліна, а вранці виносили знову на траву. А як гарно виглядало село з білими полотнами на зеленій траві майже коло кожної хати! Я вилазив на горіх і дивився звідти, щоб зором осягнути ширший простір. Ця краса була вінцем невсипущої жіночої праці, вона сяяла теплом, любов'ю, материнством.

Зі зрібного полотна шили сорочки для роботи, бо вони були товстіші, добре вбирали піт, але їх не особливо обробляли вишиттям, хіба десь обшивку прикрашали кольоровою ниткою. Повісняне полотно було тоншим, білішим. З нього шили святкові сорочки, які прикрашали вишиттям. Жіночі сорочки прикрашали вишитими вустовками, обшивками, дудами. Чоловічі теж мали вишиті нагрудники, обшивки, дуди. Легенькі сорочки з повісняного полотна шили для дітей.

Коли після прання сорочки висихали, їх прасували. Ми мали чавунне залізко (праску) з порожниною всередині, в яку набирали грані. Таку праску розігрівали, вимахуючи нею вправо-вліво. При цьому повітря через отвори в прасці продувало притухлу грань і вона розжарювалася. Це залізко тато використовував у своїй кравецькій справі. А мама домоткані сорочки прасувала старовинним способом. Ретельно зложувала сорочку, намотувала її на тачівку, клала на лавицю, застелену веретою, а зверху прикладала маглівницю і нею тачала згорток по лавиці. Після кількаразового прокачування ребра маглівниці розминали волокна і при цьому розправлялися зморшки.

У нас вдома були виткані з повісма і рушники, і скатерть.

МОЯ РІДНА СЕСТРА МАРІЯ

Сестра Марія запам'ятала мене, мабуть, від самого мого народження, адже їй тоді було шість років. А я пригадую її з часів війни, коли ми ховалися від канонади в півницю. Та найбільше відчув, що в мене є сестра після того, як я сів на шершня. А було це так. Коли ми приїхали з евакуації, тато відчинив двері, оглянув хату, виліз драбиною на під і побачив, що там шершні спорудили собі велике кулясте сіре гніздо, яке було приліплене до кізла. Проживати в хаті в такому ворожому оточенні було небезпечно, і тато взяв довгу лату, прив'язав до її кінця якусь шмату, намочив у нафту, підпалив і таким факелом викурював небезпечних комах. Коли ця бойова операція закінчилася і ворог був знищений, тато зачистив поле бою і ми спокійно зайшли до хати.

Сестра Марія

Поки батьки носили клунки і робили в хаті порядки, я вийшов надвір і на сходах сів на переможеного шершня. Хоч шершень літати вже не міг, але впорснув мені повну дозу отрути. Думаю, що я мав закричати, бо вийшли батьки і до місця, з якого витягнули жало, прикладали холодні металічні предмети. Я почав пухнути, мені перекрило горло, мабуть носом ще трохи дихав, бо ознаки життя подавав. Всі, очевидно, забігали, адже дівчак гине, а лікарів ніяких немає – ні цивільних, ні військових. Та звідкіля вони візьмуться, якщо лише недавно тут вщухли бої. Лікували чим могли, приходили сусіди і щось пропонували з народної медицини. Але, пам'ятаю, що лежав горілиць на подушці з роззявленим ротом в холодочку під горіхом, і Марія змащувала мені горло медом. Не знаю скільки днів там лежав, мабуть, на ніч мене заносили до хати, але коли приходила свідомість і зміг відкрити очі, бачив біля себе сестру. Завдячуючи Богові і увазі старших я, чотирирічний бельбас, вижив.

Проскакують в пам'яті чимало фактів і картинок, в яких бачу себе поруч із сестрою. Вона брала мене з собою до церкви на маївки. Після відправи в церкві я йшов у гурті дівчат і хлопців, слухав їхні жарти чи якісь смішні побрехеньки і сміявся разом з ними. Спочатку вона водила

мене за руку, а коли ми вже трохи підросли і на неї почали задивлятися хлопці, випустила мою руку, і я мав ходити поруч охайним, не горбитись і не слухати, що вона там говорить з дівчатами.

Пригадую, як ми несли з нею скриньку до нового вікна. Але перед цим спогадом дещо додам з минувшини батьківського обійстя. Наша хата, яку почала будувати мама ще до заміжжя, була маленькою. Вона мала три переділи: кухню, велику кімнату і невеличкий ганок, який не виходив за межі прямокутного фундаменту. У кухні була велика піч з плитою, а також ліжко, двоє крісел, лавка, а для зберігання кухонного начиння та деяких продуктів

З сестрою Марією, 1943 р.

стояла невеличка шафка з двома дверцятами і двома шухлядками, зверху накрита стільницею, що виходила з трьох боків за межі основи. Другу, більшу половину хати, займала велика кімната, до якої з кухні йшли двері. За дверима тулилася до стіни кухонна плита зі стояком спільного димоходу. В протилежному кутку кімнати стояла шафа для одєжі, і майже під нею був спуск у півницю, прикритий зверху дверцятами, які одночасно служили частиною підлоги. Під бічною стіною – ліжко, а між ліжком і комином зі стелі звисали два гаки, на які чіплялася колиска – наша люлька-колиска, в якій ми колисалися і засинали під мелодійну пісню матері. У східній стіні було одне вікно, а в південній – двоє. Під цими двома вікнами, впираючись поручнями до стіни, простягалася канапа. В кутку між зовнішньою стіною і тією, що була спільною з кухнею, принишкла невеличка шафка, а на стіні, до якої вона прилягала, красувався мисник з полумисками, розмальованими різними квітами та узорами. Посередині кімнати, ближче до східної стіни, стояв великий стіл. Третій маленький переділ – це ганок, частинка кухні, відгороджена стіною і скляними дверима, а знадвору, обабіч вхідних дверей – дві віконні рами, заставлені маленькими, з кольоровими узорами віконцями. У кутку ганку була драбина на під, а перед вхідними дверима ззовні прилягали до фундаменту дві бетонні сходинки. У великій кімнаті підлога дощана, а

в кухні – глинобитна. Після війни тато вирішив трохи розширити хату, забравши стіну, що відділяла кухню від ганку. Замість кольорових віконць продовжив зовнішню стіну і в ній зробив велике вікно. У розширеній кухні тато поставив дерев'яну підлогу, із західного боку, на всю ширину будинку добудував ще один переділ шириною десь у два-три метри, в якому розміщалася комора і ганок, а в ньому драбина на під. Вхід до кухні зроблено із західного боку. Для проведення цих ремонтних робіт тато брав до себе одного майстра і працювали вдвох.

Сестра Марія, 1952 р.

Вікно і двері робив столяр Мілько Клевців. Нам з Марією довелося нести скриньку до великого вікна від столяра додому. Саме про цей факт я хотів розповісти і тому вимушений був робити такий великий вступ. Тато виготовив для нас спеціальне коромисло, столяр укріпив на ньому скриньку так, щоб вона до Марії була ближче, а від мене далше, та ще щоб не зсувалася, і ми понесли її на плечах. Ішли в ногу, правда, Марія трохи посварювалася, бо скринька колисалася на коромислі, і сестра вбачала в цьому мою вину, але відстань, довжиною десь понад кілометр, з перепочинками таки подолали.

Часом доводилося нам з нею брати самотужку й їхати в ліс по дрова. Дровами служило суччя хвойних дерев. Ми чімхали, зв'язували у в'язки і складали на самотужку. Суччя було добрим паливом, воно містило багато смоли і прекрасно горіло в печі.

Марія навчалася в першому класі ще за німців. Щоб діти босі не ходили, їм давали на ноги дерев'янки, такі собі босоніжки на дерев'яній підшві. На перерві діти отримували каву і шматочок хліба. У 1944 році пішла в другий клас уже за радянської влади і закінчила четвертий клас у 1947 році, п'ятого в Уторопах ще не було. У п'ятий клас потрібно було ходити до Яблунова. Але в 1946 році народився брат Дмитро, а в 1947 році я пішов до першого класу. На сестру випало багато хатньої роботи, і на цьому її навчання закінчилося. Вона няньчила мене, а тепер довело-

ся ще нянчити брата. Не раз згадуючи про це, я поцікавився, які вона нам співала колискові. Марія засміялася і сказала, що вчилася колискових пісень у мами, і заспівала:

*А-а-а, а-а-а,
Котки два.
Шарі-бурі обидва.
Один пішов на миші,
Другий дитя колише.
А-а-а, а-а-а,
З'їла гава барана,
А ягничку – пси, пси,
Ти, дитинко, спи-спи.*

Або більш мелодійну:

*Гойда-люлю, гойда-люлю,
Колиску малюю,
Ворозки з паперю,
Спи ти, мій ангелю.
Можеш, рибко, тихо спати,
Над тобою твоя мати
Шепче молитви.
Спи, дитинко, спи, спи.*

А коли ми вже щось почали розуміти, то співала і таку пісеньку:

<i>Коробочки шию.</i>	<i>– А де тота довбенька?</i>
<i>– Нащо тобі коробочок?</i>	<i>– Червачки сточили.</i>
<i>– На море пускати.</i>	<i>– А де тоті червачки?</i>
<i>– А де тото море?</i>	<i>– Когутик подзьобав.</i>
<i>– Коровка ізпила.</i>	<i>– А де той когутик?</i>
<i>– А де тота коровонька?</i>	<i>– В пана під столом,</i>
<i>– Довбенька убила.</i>	<i>Накрився хандулом,</i>
	<i>– Ку-ку-рі-ку!</i>

І була дуже щаслива, коли ми після «Ку-ку-рі-ку!» усміхалися.

Я вже пастушив із шести років, у нас була корова, теличка і вівці. Сестра вникала в домашню роботу, допомагаючи батькам. Придивлялася і до кравецтва, дещо тато їй доручав робити, найделікатнішою роботою було обкидання дірок. Я теж допомагав татові пороти старі шинелі, плащі, німецькі та мадярські кітелі, обчищав шви від штиму, прасував.

Сестра Марія зі своїми друзками в день шлюбу

Марії хотілося щось пошити для себе, і тато сприяв цьому. Купили якусь квітчасту тканину і спільними зусиллями пошили їй блузку, яка також сподобалася її подружкам, і Марія вже сама радо пошила таку обнову ще й для них. Згодом тато придбав сестрі швейну машинку. Однак, щоб вміти шити жіночий одяг, потрібно було вчи-

тися. Тато знав добру кравчиню в Ковалівці і віддав сестру до неї на навчання. Я тоді вже був у п'ятому класі і мама не раз посилала мене в Ковалівку з харчами для Марії.

У 1953 році Марія вийшла заміж за Василя Біленчука (Базя Кирилового). Їхнє подружнє життя розпочалося в перші роки становлення і розбудови колгоспу в селі. Селяни залишилися з невеличкими присадибними ділянками. Вживати було важко. В районі працювала одна пекарня в Яблунові, яка могла частково забезпечувати населення хлібом, і то в першу чергу тих, хто працював на державних роботах, а що залишилось, а залишалось мало, – іншим людям. Але, слава Богові, що в той час ще можна було десь купити мішок муки, щоб спекти хліб. Проте люди хотіли веселитися і весілля мусило бути. Великих наметів, які в народі згодом називали палатками, не ставили: не було ще такої моди та й змоги не було. Тому весілля відбувалося окремо в хатах молодого і молодії одночасно. Танцювали в stodolі, з якої повиносили сіно і стіни святково прибрали смережиною і паперовими квітами.

Після того, як приїхали закосиченим возом зі шлюбів, молодята в нашій хаті затанцювали перший весільний танець і молодий, звертаючись

Дочка Гануся

до молодії, сказав: *«Я тебе залишаю з твоїми гостями, і йду веселитися зі своєю родиною»*. Після весілля молодята проживали в нас у великій кімнаті. Тут у них народилася дочка Гануся. Це була осінь 1954 року. Я вже тоді навчався у 8-му класі Яблунівської середньої школи, і коли Марія перебувала в пологовому будинку, йдучи до школи, приносив з дому сніданок чи просто якийсь харч і передавав їй безпосередньо.

Тато купив хату для Маріїної сім'ї, але хата ще не була обжитою, вимагала невеликого ремонту, бо поки будівля стояла не заселеною, на жаль, знайшлися люди, які зірвали підлогу в двох кімнатах і ще дечого накоїли.

У цей час на посаду голови колгоспу призначили Ярослава Маслія. Він розшукував будинок, в якому міг би поселитися з сім'єю. Довідавшись, що будинок, який тато придбав для Марії, пустує, почав просити, щоб йому дозволили там проживати допоки він не доведе до ладу свій будинок в Яблуніві. Пообіцяв, що ще щось доробить, відремонтує в рахунок своєї плати за проживання, і домовились. Ярослав Маслій свого слова дотримав, і наколи закінчив будівництво, переїхав до Яблунова.

Перебралася зі своєю сім'єю Марія в уже обжитий будинок, але для господарства потрібно було ще багато дечого. Побудували стайню і столу, потім півницю надворі, а згодом ще й перекрили хату. Тут у них народилося двоє синів: Василь та Юрій.

Дочка Гануся закінчила землевпорядний факультет Львівського сільськогосподарського інституту. Після закінчення інституту працювала кілька років у Чернівецькому інституті землеустрою. Та все ж хотілося мати роботу ближче до батьківського дому і вона влаштувалася землевпорядницею в місцевому колгоспі, а коли колгосп був реорганізований, перейшла на посаду землевпорядниці в Яблунівську селищну раду. Згодом її обрали депутаткою сільської ради і вона обійняла посаду секретарки Уторопської сільради. Їй притаманна працюovitість, компетентність і

Син Василь

Син Юрій

людяність. Вийшла заміж за Дмитра Данилюка – доброго господаря і спеціаліста-електрика, мають двох дітей: Леся та Івана. Побудували гарний, добротний будинок. Леся вийшла заміж за Василя Мельничука, а Іван одружився з Олею з села Лючі.

Впродовж багатьох років Марія доглядала на фермі худобу, а чоловік Василь фірманив. Коли ще дочка Гануся ходила до школи, малого Василька (1960 р.н.) часто відправляли до діда і баби на Пригід. Він там привик і ще впродовж довгого часу проживав разом з ними, допомагав в господарстві. Після закінчення середньої школи поступав в педінститут, хотів бути вчителем трудового навчання, але йому не повезло. Деякий час працював на посаді електрика в Яблунівській школі, звідки пішов до армії. Після армії працював столяром у колгоспному цеху. Одружився з Ганною Кашелюк, у них народилося двоє дітей: Світлана і Юрій. Світлана вийшла заміж за Миколу Бежука з села Спаса. Юрій теж одружився, але, на жаль, трагічно загинув у 25-річному віці. Василь доклав багато зусиль, щоб вилагодити і впорядкувати новий будинок, в якому тепер проживає дочка Світлана зі своєю сім'єю.

У зв'язку з реорганізацією колгоспу цех закрили і Василь деякий час був без роботи. Вже коли я працював директором Яблунівського міжшкільного навчально-виробничого комбінату, після тривалих умовлянь, Василь погодився обійняти посаду завгоспа комбінату. На час його праці в комбінаті випало багато різних робіт для зміцнення та розширення навчально-матеріальної бази. Він планував, організовував і брав безпосередню участь в ремонтних і будівельних роботах. Результати його праці в комбінаті є помітними і заслужили на вдячну пам'ять. Однак Василь захворів, і на 51 році життя відійшов у вічність.

Марія та Василь Біленчуки зі своїми дітьми Ганусею, Василем, Юрієм, невістками Ганною і Марією та онуками. 1996 р.

Син Юрій народився 1969 року, закінчив професійно-технічне училище в Івано-Франківську, відслужив в армії, після чого працював в Уторопській школі майстром-оформлювачем, одружився з учителькою (згодом заступницею директора) Марією Колодій. Вони побудували гарну хату, господарські приміщення. Всі оздоблювальні роботи у новому будинку Юрій робив своїми руками і за власним задумом. У них народилася дочка Мар'яна, якою вони гордилися. Близько 20 років працював завгоспом школи. Після тривалої хвороби в 2017 році закотилася за обрій зірка його земного буття. Мар'яна вийшла заміж за Миколу Кіщука з села Річки після смерті батька, який вже свого першого онука не побачив. Молода сім'я разом з мамою Марією проживає в Уторопах.

Ми з братом Дмитром вже мали свої сім'ї, мали добрі посади, а сестра Марія і надалі вважала своїм обов'язком піклуватися про нас. Вона ділилася з нами всім, що лише мала. То молочка принесе чи передасть, то сметани чи сиру. А іноді й мішок картоплі кимось відправить, або банку огірків чи ягід. Коли ми відвідували її, то з порожніми руками не виходили. Таку ж підтримку відчуваю зараз від її дітей і онуків.

Проминули роки, та іноді ми сядемо поруч і з сумом згадуємо про брата Дмитра, який відійшов від нас так рано та про її синів Василя і Юрія, а також про внука Юрчика, які мали ще жити і жити. Це її дуже пригнічує і я бачу на її очах невисихаючі сльози.

Юрій та Марія з дочкою Мар'яною

Мар'яна та Микола з сином Кирилком

Гануся та Дмитро Данилюки з дочкою Лесею та її чоловіком Василем Мельничуком, сином Іваном та його дружиною Олею, онуками Дмитриком і Матвійчиком

*Світлана і Микола зі своїми дітьми
Антоніною, Назарчиком та Ромчиком*

*Іван та Оля зі своїми дітьми
Дмитриком і Матвійком*

*Правнуки в черзі за колядою в прабабусі Марії:
Антоніна, Ромчик, Кирилко, Дмитрик, Назарчик*

ЗІ ШКІЛЬНИХ РОКІВ

Малими дітваками ми бігли влітку до школи, бо біля школи протікала невеличка річка Уторопець, і саме там вона утворювала плесо, в якому ми купалися. А взимку, коли вода замерзала, – човгалися: хто на саморобних ковзанах, а хто на підосвах. Господарями там були школярі, бо взимку в школі йшло навчання. Нам, малоліткам було туди – зась.

Але прийшла пора і нам, уродженням 1939-40-х років, розпочинати навчання. Одних до школи привели батьки, а інших – хтось із старших братів чи сестер. У класі, в якому нас зібрали, на стіні висів великий портрет Сталіна, а під ним, трохи далше від стіни, на триніжці стояла чорна таблиця зі шматочком крейди. Ще на початку 1944 року ця класна кімната виглядала інакше, і на стіні висів інший портрет, але тепер все змінилося. Ще хтось з теперішніх учнів, які вчилися за німців, за старою звичкою звертався до вчительки: *«Пані вчителько»*. Та ми вже зверталися до вчителів так, як це прийнято в радянській школі. У кожному класі висіли портрети радянських вождів. На червоній дошці, що була прибита зовні над входними дверима школи, білою фарбою було написано: *«Хай живе товариш Сталін!»*, над нею лозунг на червоному полотні: *«Хай живе наша велика держава - Союз Радянських Соціалістичних Республік»*, в горішньому кутку трикутного фасаду над ганком прикріплено портрет Сталіна, а від нього по периметру фасаду, мов промені, розходилися 15 червоних прапорців (15 радянських республік).

Нарешті більшість дітей зібралася. До класу зайшла вчителька, привіталася і сказала, що її звати Любов'ю Іванівною і що так потрібно звертатися до неї. Це була вчителька першого класу і завідувачка школи Назаренко Л.І. Другу вчительку звали Надією Степанівною. Вона за списком назвала зо два десятки учнів, у тому числі й мене, та сказала йти з нею в іншу кімнату. Так ми стали І-Б класом, а ті учні, що залишилися – І-А класом. Наш І-Б клас Надія Степанівна Ковальчук навчала впродовж трьох років, а Любов Іванівна зі своїми першокласниками була всього один рік, потім її кудись перевели, а на вільне місце направили Бісковського Євгена Михайловича, який став вчителем ІІ-А класу на один рік, а також перебрав керівництво школою. У наступні роки А-клас навчала Паша Григорівна Корнух. Новий завідувач школи Є.М.Бісковський створив шкільний хор, вчив нас співати Гімн Радянського Союзу, співали також стрілецьку пісню *«Ой видно село»* з трохи зміненими сло-

вами, за якими співалося, що до бою йшли не «січовії стрільці», а «червонії стрільці» й пісня вважалася народною. Можливо, ще якісь пісні вивчали, але вже не пам'ятаю. Є.М.Бісковський працював у нашій школі два роки, при ньому в 1949 році було відкрито п'ятий клас, школа отримала статус семирічної, і він став директором. У 1950 році його перевели у Вижній Березів. Євген Михайлович був родом із Городенківщини і мав закінчені вчительські курси ще за Польщі, але оскільки служив у радянській армії, то йому пропонували, навіть, і директорські посади.

У той час, коли ми навчалися в четвертому класі, в школі відкрили ще один клас – шостий і потреба в учительських кадрах зросла. Почали присилати вчителів зі Східної України. Після Є.М.Бісковського школу очолила вчителька української мови і літератури Мінченко Анастасія Мусіївна, родом із Полтавщини. Нашу Надію Степанівну перевели в Стопчатів, а нас, четвертокласників, взяла новоприбула вчителька Ратайчук Ніна Йосипівна, уродженка Вінничини. Вона була достатньо вимогливою, любила порядок і дисципліну, відвідувала учнів вдома.

Новоприбулі вчителі були випускниками радянських педагогічних навчальних закладів, всі молоді, ідеологічно загартовані й багато з них мали достатньо високу фахову підготовку. На той час з місцевих учителів працювала лише одна вчителька німецької мови Наталя Петрівна Поліщук. Фахівця такого високого рівня, як вона, в районі, мабуть, не було. І вже з 1951 року в школу почали прибувати випускники Коломийського вчительського інституту – місцеві кадри, як тоді говорили. Школа мала проблеми з відвідуванням, але це була болячка багатьох шкіл району, проте увага до навчально-виховного процесу була великою. За всіма показниками наша школа вважалася однією з кращих в районі. Кожного року частина її випускників поступала в Яблунівську середню школу де були кращими учнями за успішністю. В цьому можна переконатися і сьогодні, взявши до рук «Книгу обліку атестатів зрілості» за ті роки.

Молоді вчителі зі Сходу були надзвичайними відчайдухами. Вони вперто і безстрашно виконували свою ідеологічну роботу, але й вміли захопити дітей, увійти до них у довіру. Старша піонервожата Аріадна Анатоліївна брала нас на екскурсію в ліс, організовувала культпоходи в кіно аж до Яблунова. Ми іноді йшли з нею, навіть, на вечірні сеанси, ішли пішки туди і назад. Коли ми були в шостому – сьомому класах районне начальство розпорядилося, щоб на Першотравневі й Жовтне-

ві свята в параді брали участь діти не тільки Яблунівської СШ, але й навколишніх сіл: Стопчатова, Уторопів, Лючі. Кожна школа старалася гарно виглядати і отримати похвалу начальства. Директорка Уторопської семирічки теж прагнула не пасти задніх і добре оформила колону. Ми йшли з портретами, транспарантами, а попереду – оркестр під орудою знаного скрипаля Василя Грицюка. Виглядало непогано. Коли ми в Яблуніві перейшли лавку коло жолібка, нас знову вишикували в колону, і під звуки маршової радянської пісні «По долинам и по взгорьям» у виконанні нашого оркестру ми впевнено закрокували, і з музикою вийшли на головну дорогу, якою потрібно було пройти ще якихось 100 метрів до трибуни. А на трибуні вже стояло начальство, все було підготовлено до початку мітингу, але всі погляди були звернуті на нас. Мабуть, почули музику і не починали мітингу. Якесь районна начальниця підійшла до нашої директорки і сказала: «*Молодцы уторопцы!*». Трибуна була змонтована на тому місці, де тепер височить статуя Незалежності. У ті часи там був майданчик, покритий тротуарною плитою, і займав всю площу теперішнього скверика Незалежності. Запам'яталися мені два виступи з трибуни: голови стопчатівського колгоспу ім. Тараса Шевченка Василя Павличка та піонерки Яблунівської СШ. Були там, як звичайно, виступи голови райвиконкому, першого секретаря райкому, військового комісара та інших «трудящих», але я чомусь їх не запам'ятав.

І про ще один епізод розповім. У той час про телевізори ніхто й не чув, кінопересувки рідко приїжджали в село, а виступ аматорів з якоюсь виставою публіка сприймала з великим захопленням. Наші вчителі організували учнівський драматичний гурток. Однак підібрали для нас не дитячу виставу, а п'єсу для дорослих. Мені дали роль військового, очевидно не рядового, бо пам'ятаю, що в якомусь епізоді я просив, щоб мене зв'язали прямим проводом з Микитою Сергійовичем (звичайно, Хрущовом). За змістом вистави я мав повернутися з війни додому, де мене ждала кохана дівчина (роль її виконувала Настя Клевець). П'єсу то ми зіграли, але наслідки для мене були плачевні. Мене потрібно було загримувати так, щоб я виглядав на дорослого. Для цього довелося наложити багато гриму, а також наодягатися так, щоб на мені штивно лежав кітель. Коли виставу відіграли, зняв з себе той одяг і зігрітий та пропотілий пішов надвір змивати грим. Хлопці витягнули з криниці відро води і горням зливали мені. Після такого миття я захворів. Прийшов додому

Група випускників 7-го класу з класною керівницею Антоніною Малигіною

– температура. Привели сільську фельдшерку Олю. Вона збадала мене і сказала, що в мене ангіна. Вона дала якісь пілюлі і призначила постільний режим. Я пролежав осінні канікули, однак мене вже заболіли суглоби в колінах. Ходити майже не міг. Знову прийшла фельдшерка щось там мені виписала, і я почув, як вона сказала батькам, що ангіна лиже суглави, але кусає серце і хай хлопчина сидить вдома і нікуди не виходить до повного одужання. Крім «Олі-докторки», як її в селі називали люди, до речі, дуже авторитетної й грамотної фельдшерки, батьки прислухалися і до народної медицини, запарювали овес, наливали в ділетчину, в яку я занурював ноги, і так сидів. Йшло поволі на покращення, але пролежав цілу другу чверть і до школи прийшов аж наприкінці третьої.

За час хвороби перечитав підручник з історії, а також хрестоматії з української та російської літератур за сьомий клас. Тато десь придбав мені валянки, я грів ноги і міг спокійно сидіти за столом. Повирішував усі задачі, які були в підручниках та збірниках з алгебри, геометрії, фізики. А коли прийшов до школи, то десь на другий день була контрольна робота з математики, ймовірно директорська, бо вчителька Варвара Іванівна переживала за мене, підійшла і сказала, щоб я не писав, якщо мені важко. Але завдання були для мене не важкими і контрольну написав дуже добре. Перебуваючи вдома, сконструював мікроскоп з підсобних матеріалів. Замість лінзи об'єктива використав ампулу від якогось лікаря, яким мене лікували, заповнив її водою й закрив пластиліном. Тубу-

сом служила пробірка з відрізаним дном, яку обмотав кількома шарами паперу. Пробірку для чогось залишила в хаті Оля-докторка. Всі інші деталі були дерев'яними. Все це скріпив докупи, обробив глянц-папером, щось пофарбував і вийшов мікроскоп, який я показав у школі вчителів фізики. Фізику тоді в нас викладав Дмитро Михайлович Томашук, колишній випускник Яблунівської СШ, який в Уторопську школу був направлений після закінчення Коломийського вчительського інституту. Він висловився про мій мікроскоп краще, ніж я собі думав і більше, ніж прилад вартував. Я клав на предметний столик трав'яні листочки чи друкований текст і ми почергово розглядали. Після уроків вчитель позвав мене до себе, ми сіли за школою на березі річки, і він багато розповідав про фізику, про наукові досягнення і, можливо, ще про щось Проминули роки, я закінчив фізичний факультет університету, і коли зустрічалися з ним десь на нарадах, то він завжди представляв мене колегам як свого учня. Одним словом, я добре закінчив сьомий клас, бо в свідоцтві були всі п'ятірки окрім четвірки з конституції, якої я не пам'ятаю чи вона читалася в школі, хіба тоді, коли я хворів.

В радянізації населення, на думку партійних функціонерів, мала відіграти велику роль наочна агітація. Тому центральна вулиця села, на якій була наша школа, майже завжди перебувала в кумачевому вбранні, особливо в період революційних свят. Повсюдно лозунги, цитати з творів Леніна і Сталіна. Вимальовували їх на пофарбованих в червоний колір дошках, прикріплених до стін, до телефонних стовпів; писали на червоних полотнищах, протягнутих від дерева до дерева через дорогу. До виготовлення цих агітаційно-пропагандистських матеріалів залучали вчителів. І так майже в усіх селах. А в Яблуніві, куди ми ходили з моїм однокласником Петром у бібліотеку, ще й встановлювали попри тротуари мистецьки оздоблені стенди з цитатами рішень з'їздів, промов партійних вождів та інші агітаційні матеріали, і тут уже без столярів, різьбярів, художників не можна було обійтися. Держава на це грошей не жаліла. Вулиця інформувала, агітувала, переконувала.

Промови Сталіна повинні були вивчати всі, в тому числі й учні. В наказах освітянських начальників подавалася тематика бесід з учнями від першого до десятого класу. До речі, вивчення праць вождів практикувалося впродовж всього існування Радянського Союзу. А читанки для молодших класів були переповнені віршами про вождя, піснями про

Сталіна. Їх заставляли вивчати напам'ять, співати. Ще сьогодні виринають у пам'яті віршики: *«З піснею про Сталіна починаєм день. // Кращих ми не знаємо на землі пісень.», а чи «А сонечко сходить, та все звідтіля, // Від Сталіна-батька з Москви, із Кремля».* А як ми щиро співали:

*«Хай шумить земля піснями
В цей крилатий, гарний час!
Слово Сталіна між нами,
Воля Сталіна між нас!»*

Ідеологізована радянська система освіти попри насадження марксистсько-ленінського світогляду все-таки давала достатній розвиток дітям і непогані знання з основ наук. Багато випускників середніх шкіл продовжували навчання у вищих та середніх спеціальних навчальних закладах, ставали висококваліфікованими фахівцями, науковцями.

ПЕРШЕ ПРИЧАСТЯ ТА СВЯТОЧНІ ОБРЯДИ

Я тоді був у другому чи третьому класі. Закінчилися уроки і ми з дерев'яними зюбеньками вибігли на дорогу. До школи під'їхала фіра, на якій поруч з фірманом сидів священник. Хтось із хлопців сказав, що священник запрошує до церкви сповідатися. Ми повсідалися на фіру і поїхали зі священником. Він завів нас до церкви, розповів про Великий піст, про сповідь, перевірів чи ми знаємо *«Отче наш»* і *«Богородице Діво»*, висповідав нас і сказав, що в неділю буде причащати і що ми повинні прийти натще до церкви. Такою була наша перша сповідь і відбувалася далеко не так, як це звершується сьогодні. Атеїстична пропаганда тоді ще так глибоко не засіла в наші дитячі душі і ми без жодного остраху продовжували відвідувати церкву. Церква вражала своєю сакральною естетикою і таємничістю. За невеликим різьбленим іконостасом, над престолом, на чотирьох, розписаних позо-

Бальдахин уторопської церкви

лотою, стовпах здіймався високий бальдахин. Мені здавалося, що це є частинка неба в церкві. Але згодом зрозумів, що саме тут – найсвятіше місце, тут на престолі за посередництвом священника звершується таїнство святої Євхаристії. Цей прекрасний бальдахин мені запам'ятався на все життя, і всюди, де я побував у церквах, шукав очима чи немає над престолом бальдахи́на, або як ще його називають киворієм чи піднебесним. Не в усіх церквах є такі часточки неба.

Я із сестрою ходив до церкви на маївки, з батьками – святити паску, а потім – на перепелоньку. Пам'ятаю ті перші повоєнні роки. Тоді лунали, повні сили і розмаху перепелоньки і завмирили надвечір десь аж під небесами. Біля церкви не було жодного понурого обличчя – все співало і все веселилося. Тут люди забували те реальне життя, в якому доводилося терпіти від репресій, від голоду, від різних обмежень і заборон. Здавалося, що оживала земля, негавали дзвони, хлопці закидали «гусака», дівчата та жінки співали перепелоньки, а душа спалахувала радістю:

*Ой на горі жито, жито,
На долині овес,
На долині овес.
Як задзвонять в усі дзвони,
Скажуть: «Христос воскрес!»,
Скажуть: «Христос воскрес!»...*

А далі співалося про те, як Христа мучили, як Його розіп'яли, і як Він воскрес та про Його науку.

До «гусака» хлопці готувалися заздалегідь. Плели з лози вужівки у формі калача, за допомогою яких держалися один з одним 8-10 хлопців, а головний ведучий вів їх майже риссю за собою і говорив: «Сю-сю-сю-сю». А потім різко повертав вліво чи вправо, шарпав за вужівку і кричав: «Закинь фіст!». Останній хлопець у цій зв'язці не втримувався, або його просто відпускали і він летів стрімголов у натовп дівчат. Але дівчата не давали йому впасти. А скільки при цьому було реготу і вівкання! Хлопці ще гралися «Лози», а також в «Джмеля», дзвонили в усі дзвони впродовж всіх трьох Великодніх днів та на Провідну неділю. Я не раз стояв на сходах, що вели на верх, до дзвонів, а переді мною і за мною ще багато таких, як я, і просили тих, що дзвонять: «Досить вам, дайте і мені трохи подзвонити». І давали, і не тільки тому, що стомлювалися, а від усвідомлення того, що всім потрібно вділити цієї Великодньої радості.

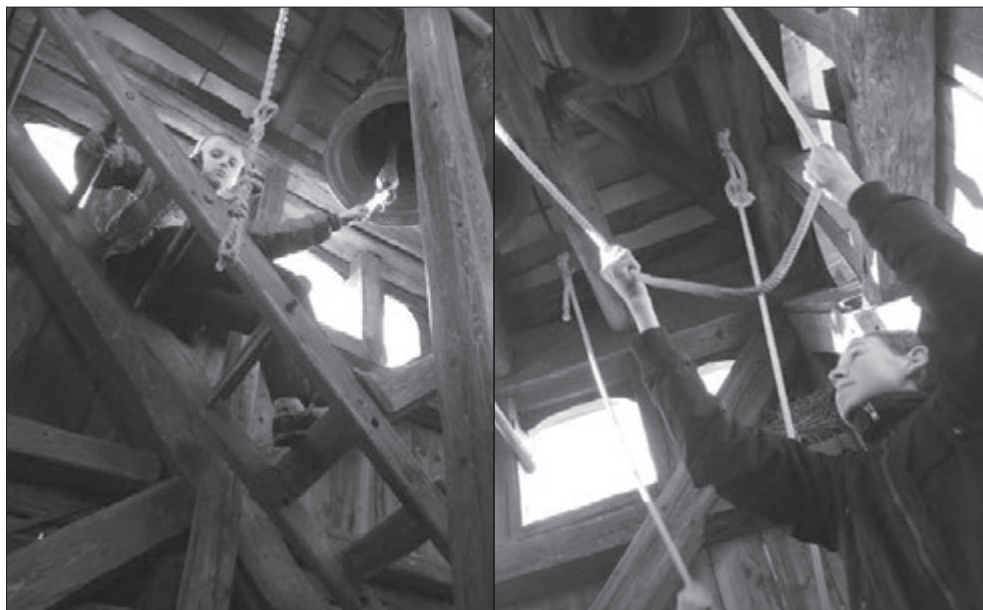
Дівчата заводили «Вербову дощечку». Ставали обличчям одна до одної, міцно ловилися нахрест руками, шикувалися парою за парою, створюючи руками «дощечку», на яку висаджували маленьку дівчинку, а з боку її вів за руку хтось зі старших людей і дівчинка ходила по руках, як по дощечці. Кожна остання пара перебігала наперед колони і так, рухаючись навколо церкви, співали:

*Вербовая дощечка, дощечка,
По ній ходить Насточка, Насточка.
«Де ж ти, Насте, бувала, бувала,
Як діброва палала, палала?».
«Збанком воду носила, носила,
Та й діброву гасила, гасила.
Звідки вітер повіє, повіє,
Звідти милий приїде, приїде.
Привезе ми чоботи, чоботи
Косівської роботи, роботи.
А в Косові роблені, роблені,
В Коломійі куплені, куплені,
В Уторопах зношені, зношені.*

А скільки ще ігор розгорталося біля церкви, скільки співалося різноманітних перепелоньок! І в різних селах по-своєму, зі своїми інтонаціями і словами, за своїми звичаями і традиціями. Уже в наші часи мені довелося бачити великодню гру «Дзвіниця» в с. Мишині Коломийського району. У цій грі шістнадцять – чотирнадцять сильних парубків або газдів ставали в коло, тримаючи один одного руками поза спиною сусіднього учасника гри. Восьмеро чи семеро спритних хлопців ставали їм на плечі, тримаючись між собою руками. Така «дзвіниця» обходила навколо церкви, співаючи:

*Христос воскрес із мертвих,
Смертю смерть подолав
І тим, що в гробах, життя дарував.*

Потім збиралася інша група чоловіків, намагаючись протриматись ще краще, обійти церкву та гарно заспівати. У цьому й полягав азарт цієї гри. Та найбільше що мене здивувало – я побачив настоятеля церкви на другому поверсі цієї «дзвіниці». Його участь була не обов'язковою, але він молодий, односелець учасників гри і захотів взяти участь.

Великодні дзвони чути на все село

Ми сьогодні пригадуємо лише дещо з нашого обрядового багатства і серце радіє. Ці народні надбання ми не маємо права забути.

Поливаний понеділок запам'ятався мені більш гуманним, ніж можна це побачити сьогодні. Це обливання водою було глибоко символічним і переходило в делікатний жарт. Люди скроплювали водою помешкання, капали з пляшки воду на голову дітям і говорили: *«Най росте великий»*. Дівчата ждали, що до них прийдуть парубки, і парубки приходили, але кропили з пляшечок, і це було радістю. Достатньо солідні з них кропили дівчат одеколоном, бо інших парфумів на той час не було. Люди обливали не тільки один одного, а й себе теж. Цей день пов'язували передусім з духовним весняним очищенням. Отже, Поливаний понеділок – це не день бешкетників, не нагода облити когось холодною водою. Він має своє значення, свій символізм та свої традиції. На жаль, сучасний світ далеко втік від мудрости пращурів і такі речі помалу почали втрачати своє сакральне значення.

І про ще один обряд – обряд Великого четверга і п'ятниці. Починаючи з четверга в селі наступала тиша. Вже ніякої роботи з пилами, сокирами не виконувалося, робилися порядки, пеклися паски, бабки, зозульки. А діти з самого ранку ходили в «хапанки», чи ще називали їх «живни-

ками», заходили до хати, казали: «*Слава Йсусу Христу*» і стояли поки господарі не дадуть писанку чи галуночку, чи зозульку (булочку подібну на пташку), а чи ще чогось лакомого. Одержавши своє, діти кланялися і дякували: «*Простибі! Будьте здорові і святкуйте здорові!*».

У четвер хлопці з довбеньками йшли до церкви клепати. До цього теж готувалися заздалегідь. Виготовляли довбеньки, але не всі могли їх зробити самостійно, тому просили допомоги в старших. Мені тато теж виготовив довбеньки і я з радістю біг до церкви клепати. Біля дзвіниці на двох стояках підвішувалися горизонтально три різної довжини невеликі букові дошки, по яких можна було бити довбеньками і викликати сумні дерев'яні звуки. Дошки різної довжини видавали звуки різної тональності.

... Але ще ніхто не клепав, всі ждали останнього передзвону. До церкви сходилися на «Страсти». Починалася Служба Божа і після прочитання 12-го Євангелія та останнього передзвону хлопці починали клепати, сповіщаючи про початок найскорботнішого часу в році. З цього моменту аж до Великодня дзвони замовкали. А клепання було далеко чути. Клепали і у Велику п'ятницю. Відрадно, що в Уторопах збереглася ця традиція, бо в довколишніх селах уже про неї забули. В цей день ішли на вечірню Великої п'ятниці, де віддавалася шана Христові в гробу.

Однак пройшло півстоліття в постійній напрузі, в заборонах на релігійну обрядовість, в масованій атеїстичній пропаганді. Було пошкоджено, а де-не-де зруйновано тяглість устояних народних звичаїв. Вибито з колії принаймні два покоління людей в Галичині, а на сході України ще більше. Я теж піддався тій атеїстичній пропаганді і був би до того вже звик, якби батьки ще з дитячих років не навчили молитися до Бога і не брали з собою до церкви, якби не манили ці чудові Великодні обрядовості і традиції, якби не виринали в пам'яті приємні спогади дитинства.

На жаль, ми багато втратили гуманних великодніх розважальних ігор біля церкви, які хоч і повертаються потрохи, але з великими зусиллями. Старші люди, які ще щось пам'ятали, відходили, а молодь не проявляла активності. І якщо дещо залишилось від цих звичаїв, то переважно лише той грубий наліт, який якимось чином відновлювався і трансформувався в такі далекі від пристойності ігри чи жарти. Сюди можемо віднести Поливаний понеділок, деякі ігри біля церкви, а також, якщо брати ширше, то ще й ніч перед Андреем.

ДО КОСОВА «НА ЙВАНА»

Згадуються ті повоєнні 40 – 50 роки... Завтра в Косові величне храмове свято – Різдво Івана Хрестителя. А сьогодні цісарською дорогою, що веде через Уторопи на Косів, йдуть святково одягнуті віряни з Печеніжина і Рунгорів, Ключева і Мишина, з сіл дальших і ближчих та, зрештою, з усієї околиці. Йдуть гуртом і поодинокі, ступають босими ногами по обочині дороги. В руках клуночки з одежиною і куснем хліба, а через плече перекинуті, зчеплені шнурівкою, черевики, в які взується людина перед вулицею, яка повертає на церковне подвір'я. Йшли спокійно, чи

Церква Різдва Івана Хрестителя в м. Косові

щось гомоніли між собою, зупинялися перед хрестами та капличками, молилися і йшли далі. А дорога далека, перепочивали по дорозі, а чи уже на лавочках під церквою, та на Всенічну встигали.

Люди сходилися з усіх керунків. Ще до схід сонця починали розмішуватися рядами обабіч дороги, що вела до монастирської церкви, продавці, які торгували, здебільшого, своїми виробами. Тут можна було побачити все: різноманітні наїдки і ласощі, свічки, образочки, дитячі

іграшки, коники з будза, а також вироби ткачів, вишивальниць, мосяжників і різьбярів – всього не перелічити.

А біля церкви вже повно людей. Церква всіх помістити не може. Одні виходять, інші заходять, моляться, кладуть свічки, беруть участь у Святій літургії. Хто запізнився на Службу Божу, має можливість в будь-який час зайти і помолитися в церкві, бо вона цього дня не зачиняється. Адже сьогодні не звичайний день, сьогодні кожна молитва на цьому місці – відпуст. Немає людини, щоб десь не спіткнулася, а душа завжди прагне очищення.

Поміж гробами шукають притулку дорослі і діти, щоб трошки пристісти і щось перекусити.

Здається, що місто повне людей, здається, що й люди повеселішали. Щасливі діти біля батьків від нестримної енергії бавляться придбаними іграшками, хто смоче солодкого леденця, хто дує в денцівку, хто доїдає булочку – всі на піднесенні. Косів наповнився радістю.

Додому розходяться не так організовано. Хтось пішов уже після обіду, хтось пристав до якогось воза і поїхав, а хтось повернув по дорозі до знайомих, там заночує і вже раненько вирушить в дорогу. Багато прочан залишалось на ніч у церкві, відчуючи сильне духовне піднесення в намоленому роками храмі.

А коли я вже трохи підріс і мені було десь 13-14 років, то ми з моїм ровесником Петром вирішили їхати в Косів «на Йвана» роверами. Після війни на теренах, які були зайняті мадярами, люди знаходили багато цих засобів пересування, що їх позалишали мадяри при відступі. Ми зшували запчастини і складали машини своєї мрії. Щось вимінювали, щось купували на базарах, щось підмальовували, щоб все мало зелений колір, і в результаті виходили «чисто мадярські» ровери.

Таким запам'яталося мені храмове свято Різдва Івана Хрестителя в Косові. Виникає питання, чому в інших містах і селах нашого краю, в яких святкуються храмові празники, немає такого здвигу народу, не приходять і не приїжджають з усіх усюдів віряни, як це спостерігаємо в Косові. Правда, і в Космач «на Петра» прибуває велика кількість людей, хоч значно менше, ніж в Косів, але в Космачі в свій час була побудована найбільша на Гуцульщині церква св. Петра і Павла. А в Косові жодна з трьох церков не були освячені на честь св. Івана Хрестителя. Теперішня церква Різдва Івана Хрестителя до 80-х років минулого століття офіцій-

но мала титул св. Миколая, а люди вже століттями йдуть до неї «на Йвана», як на прощу.

Мабуть, це пов'язано якимось чином з монастирем, який тут діяв до 1744 року. А проіснував він кілька сотень років. В гірських селах тоді ще не всюди були церкви. Тому монастир для багатьох сіл був єдиним осередком духовної культури. До монастиря з найвіддаленіших сіл сходилися люди на прощу. Монахи вели аскетичний спосіб життя. Тут був ігумен, який вмів проповідувати зрозумілою людям мовою. Духовним патроном ченців був святий Іван Хреститель, який у часи Христа ріс у дикій пустелі, готуючи себе до великого служіння суворим життям – постом і молитвою. Він залишався пустельником доти, поки Господь не призвав його в тридцятирічному віці до проповіді серед народу. Своїм суворим способом життя він дав взірцевий приклад богопосвятного життя. Тому ченці так урочисто святкували празник Різдва Івана Хрестителя. Ймовірно у невеличкій монастирській церкві св. Миколая був антимінс з неглінною часточкою мощів Івана Хрестителя і він в дивний спосіб давав зцілення багатьом прихожанам. І збирався на прощу люд з усіх усюдів. З ліквідацією монастиря ченці могли забрати цей антимінс.

Ікона Івана Хрестителя

Хоч монастир було закрито, церква отримала антимінс від предстоителя УГКЦ, та люди за старою звичкою йшли до монастирської церкви на храмове свято, незважаючи на те, що церква мала титул св. Миколая. Різдво Івана Хрестителя, таким чином, стало другим храмовим празником, хоч для всієї околиці це свято як було, так і залишилося першим і найважливішим. Цю невідповідність усунуто аж у другій половині минулого століття. І тепер віряни, приходячи в цей урочистий день до монастирської церкви Різдва Івана Хрестителя, моляться перед образом святого.

ВЕЛИКОДНЯ ПЕРЕПЕЛОНЬКА ПРО ЗЕЛЬМАНА

Спливають роки і якимось мимоволі повертаєшся до спогадів з далекого дитинства. Можливо тому, що пам'ять тоді була свіжою і всяка інформація добре сприймалася та міцно зафіксувалася. Можливо. Але особливо приємно згадати те, що тобі розповідали батьки, коли говорили з тобою як з дорослим, хоч ти ще попід стіл пішки ходив. Саме один такий спогад переслідував мене впродовж довшого часу, а властиво – після відходу матері в кращі світи. І вже потім не раз хотілося щось уточнити, поспілкуватися з дорогою людиною, та було запізно. І це мене пригнічувало подвійно: що вже не порозмовляю більше з мамою і що не скористався можливостями дізнатися про цікаві факти з її особистого та тодішнього суспільного життя.

Спогад, про який хочеться розповісти стосується однієї давньої великодньої гаївки. У наших краях гаївку (гаїлку, гагілку, ягілку, воробінчик, воротарку) називають перепелонькою... Як ніжно і мило звучить це слово. Перепілка, перепілонька і нарешті – перепелонька. Так ми пестливо звертаємось до дівчини, жінки. Так звано і дівочий хоровод, який бачимо і чуємо у великодні свята біля церкви. Особливо він багатоголосий в Уторопах, де традиційно люди музикальні.

Моя мама, 1905 року народження, добре знала народні звичаї і обряди, була активною учасницею всіх Великодніх забав молоді біля церкви. І якимось згадуючи свої молоді роки, розповіла мені про ці забави і заспівала великодню перепелоньку про Зельмана. Але чи не до кінця мені проспівала, а чи я був неуважним, бо запам'ятав лише два куплети:

*Їде, їде Зельман,
Їде, їде Зельманова
Вшистка родзіна.
Христос воскрес, Зельман.
Христос воскрес, Зельманова
Вшистка родзіна.*

А що далі і хто цей Зельман, і чому останній рядок в кожному куплеті звучить польською мовою («Вшистка родзіна.» – вся родина)? Якимось в українському журналі «Наша культура» за 1937 рік, який виходив у Варшаві, прочитав, що гаївка (перепелонька) про Зельмана не є видумкою якоїсь одної чи двох громад, а впродовж багатьох століть була широко

відомою в Україні, зокрема в наддністрянській Україні, і є ровесницею староукраїнських билин.

На жаль, я уже пізніше не зміг зустріти жодної людини, яка б не те, щоб пам'ятала, але й, навіть, з переказів щось чула про цю перепелоньку. Тому переглянув друковані видання 20-30-х років минулого століття, і в першу чергу краєзнавчі й етнографічні журнали. Виявилось, що перепелонькою про Зельмана цікавились як науковці, так і священнослужителі того часу, на чийх очах ще тоді зникала ця колись дуже поширена гаївка. За їхніми дослідженнями можна зробити такі висновки:

1. *Перепелонька про Зельмана є дуже давньою, ще з тих часів, коли з'являлися билини про багатирів (наприклад Добриня їздив до короля сватати Настасю).*

2. *Веснянка про Зельмана в різних варіантах znana в багатьох країнах західної Європи, зокрема в Німеччині, Чехії, Словаччині, Польщі, Словенії. Науковці доводять, що прийшла вона до нас із Заходу.*

3. *Майже в кожному селі тексти перепелоньки в якихось деталях відрізнялися один від одного, але зміст хороводу залишався тим же, залишався Зельман та Зельманова вся родина. В багатьох гаївках ще згадувався «його брат», мається на увазі Зельманів.*

4. *Сам Зельман виступав як жених і, можливо, перепелонька була колись весільною піснею.*

Існують різні версії про Зельмана. Найбільш поширена легенда, що ключі від церкви тримав жид Зельман і ця весняна пісня – це пісня радості, що Зельман ключі привіз: «Їде, їде Зельман...». Однак в гаїлці немає жодного слова ні про церкву, ні про ключі, а звучить зовсім інша тема (П.Кривоносюк. Наш великодній Зельман // «Наша Батьківщина»).

На основі багатьох варіантів перепелоньок, опублікованих ще 100 років тому авторами: В. Решетухою, П. Кривоносюком, о. Сосенком, вдалося реконструювати почуту мною в дитинстві перепелоньку. Отже, вона могла бути такою:

*Їде, їде Зельман,
Їде, їде Зельманова
Виистка родзіна.
Христос воскрес, Зельман.
Христос воскрес, Зельманова
Виистка родзіна.*

*Панни хоче Зельман,
Панни хоче Зельманова
Виистка родзіна.
На який ґрунт, Зельман?
На який ґрунт, Зельманова
Виистка родзіна?
На жидівський, Зельман,
На жидівський, Зельманова
Виистка родзіна.
А ми панни не маємо,
На такий ґрунт не даємо.
Ідіть собі геть.*

І знову повторяється перепелонька і кожного разу в передостанньому куплеті згадується новий ґрунт: руський, попівський, хлопський. І вже аж на останню пропозицію відповідають:

*А ми панну маємо,
На такий ґрунт даємо.*

І дівчина переходить до Зельмана.

Виконуючи цю перепелоньку, дівчата діляться на дві групи, співають почергово по одному куплету.

Приблизно такого змісту перепелоньки співалися на Великдень на забавах біля церков. В багатьох селах району ще до тепер кажуть, що молодь на Великдень йде на Зельмана, що дівчата співають Зельманову.

У свій час серед наших прекрасних весняних хороводів Зельман займав центральне місце, ним захоплювалися не тільки села, але й міста. У гаївці знаходить вияв дівоча мрія стати «долею» якогось незнаного лицаря, «круля» Зельмана, стати предметом його баталістичних зусиль. Тому до його родини зверталися, як стверджує П.Решетука («Наша культура», Варшава, 1937, стор. 239), польською мовою і це виражається у цій перепелоньці українсько-польським жаргоном. У перепелоньці підкреслюється патріотизм наших дівчат, що співають про Зельмана, але завжди готові віддати свою руку тільки за Степана, Івана чи іншого жениха з «руського» чи «хлопського» ґрунту.

Перепелонька була виявом дівочих амбіцій і дівочої проворности, щоб звернути на себе увагу жениха.

ВІД ХАТИ ДО ХАТИ – КОЛЯДУВАТИ

А з якою радістю ми, діти, ждали Різдва! І що найприємніше – це ходити колядувати. На Святу вечерю збиралися всією сім'єю і йшли до тети Гафії і вуйка Йвана. Це були наші найближчі родичі. Ми брали з собою пісні страви, які підготувала мама, колядували під вікном і нас запрошували до хати. А надворі – воістину *«тиха ніч, свята ніч»* і лише де-не-де чути колядки. Це означало, що до когось теж прийшли родичі й колядують під хатою. А в кімнаті на столі біла скатерть, під якою розстелено отаву, а на кутах стола по зубку часника. На скатерті розставлені пісні страви і горить різдв'яна свічка. Тут ми колядували досхочу, вчилися різних колядок. Мої батьки знали їх багато, тато завжди був березою, коли йшов з церковними колядниками. В Уторопах діти не ходили колядувати на Святий вечір, як у Стопчатові, а натомість колядували на Різдво Христове весь день, а також увечері. Приходили під хату і запитували: *«Можна колядувати?»*. Якщо господарі дозволяли, то починали колядувати. Усі три святкові дні колядували церковні колядники, ходили пастирі. Коли пригадую своє дитинство, то не пам'ятаю, щоб Різдво Христове було без снігу і морозу. Завжди під ногами рипів сніг, але нам колядувалося. Дітям мало хто давав гроші, переважно – яблучка, горішки, а між тим десь попадав карбованець. До сьогодні пам'ятаю, як одна родичка дала мені п'ять карбованців, ця п'ятірка із зображенням льотчика з парашутом і сьогодні мені перед очима.

У нашому селі, як ні в якому іншому, збиралися партії парубків з оркестром, які ходили колядувати до сімей, де були дівчата. Таких партій в селі створювалось щонайменше чотири і було мінімум чотири місцеві самодіяльні оркестри, які йшли разом з парубками колядувати. Тоді найбільш відомими керівниками оркестрових груп були: Василь Грицюк (Вулан), Дмитро Софіянчин, Микита Мазурак та інші. У кожній хаті, куди заходили колядувати, ждали колядників, бо в них була доросла дівчина. Іноді ждали всю ніч, а колядники приходили аж над ранком. Прихід колядників був виявом великої чести для господарів. Із хвилюванням їх очікували й дівчата. Колядників запрошували до хати, пригощали. Музиканти грали до танцю, а кожен з хлопців старався хоча б раз обкрутитися з дівчиною цих господарів. Бувало, що дівчата вихвалялися одна перед одною: *«А в мене було аж три партії колядників»*, і ніяковіли ті, в яких не було нікого. Тепер уже тих оркестрантів немає і той звичай зник.

У питаннях атеїстичного виховання населення, в тому числі учнів, радянська влада вела наступальну політику. Заборонялося дітям ходити до церкви, дорослим – брати з собою до церкви дітей. Заборонялось також дітям ходити колядувати, а дорослим збирати коляду на церкву. На Святий Вечір райком прислав своїх інструкторів, а райвно – інспекторів. Вони брали з собою вчителів, ходили селом і прислухалися чи десь не колядують діти. Якщо в якомусь селі виявляли такі «порушення», то на директорів ждало покарання. Про це говорили на нарадах, виносили догани, посилали в школи перевірки з метою вивчення здійснення атеїстичного виховання. Оскільки традиційно в Уторопах, на відміну від багатьох сіл, діти ходили колядувати на перший день Різдва після відправи в церкві, то під час перевірок на Святий Вечір районна комісія колядників не виявляла. Це обходилося вчителям трохи легше.

Входячи в церковну двадцятку, мій тато організовував церковних колядників і вони збирали певні кошти на церкву. Після коляди 1962 року благочинний о. Мальчинський, парох Великого Ключева, письмово повідомив керівництво єпархії про те, що в Уторопах люди ходили колядувати на церкву, в результаті чого церква була закрита. Настоятелем церкви тоді був о. Степан Маркевич. Впродовж 1968-70 років богослужіння проводились один раз на місяць та у великі празники. Але ніякі утиски і заборони не змусили селян збайдужіти до релігії, відмовитись від тих славних традиційних обрядів, пов'язаних з Різдв'яними, Великодніми та іншими святами. Однак суспільний прогрес, відкритість кордонів зробили свій не в усьому позитивний відбиток на сільській самотності, культурі і побуті селян.

ЗУСТРІЧ З ПОВСТАНЦЯМИ

Йшов 1951 рік, я закінчував 4-й клас, нас четвертокласників приймали в піонери. На таблиці написали текст: *"Я (Ім'я, прізвище) вступаючи в ряди Всесоюзної піонерської організації імені В.І.Леніна, перед лицем своїх товаришів урочисто обіцяю: і.т.д."*. Нам потрібно було переписати цей текст, вставивши своє ім'я і прізвище, та здати листочки. Після цього нас привітали і так ми стали юними піонерами. Багатьох вдома наказували, щоб в піонери не вступали і галстуків не брали, а тут виходить, що ми вже всі піонери. Тому першою реакцією було: відмовитись від галстуків. Десь через кілька днів школа отримала піонерські галстуки.

Піонерська вожата занесла їх до класу і разом з учителькою почали нам пов'язувати на шию. Багатьом з певними зусиллями вдалося пов'язати. Та все ж окремі учні пручалися, крутили головою, затуляли шию руками. Серед них був і я. Нас поки що залишали в спокої, а потім по одному брали до канцелярії. Там була одна вчителька, яка мала достатню силу і голос, ставила нас під грубку і всяким пручанням приходив кінець, залишалися лише одні сльози, з якими ми виходили з канцелярії, але вже з галстуком на шиї. Та час ішов, ми звикали, нам пов'язували галстуки перед уроками, а після уроків збирали. У п'ятому класі ми вже так були звикли до цієї процедури, що одного разу я з галстуком прийшов додому. Намацав його на шиї, коли роздягався, і швидко сховав у свою торбу. Тато був на роботі, а мама з сестрою десь на городі. Ніби ніхто вдома не бачив, але бачили люди, з якими я зустрічався по дорозі. Та все ж до батьків донеслося і я мав легеньку бесіду з татом.

Через пару днів, ввечері, коли ми з татом виносили корові пійло в цеглі, до нас на підвір'ї підійшли два озброєні повстанці. Один залишився зі мною, а другий вивів тата на вулицю. Не знаю, що собі в цей час думав тато, але в голові могло роїтися всяке. Проте з нами чемно поговорили і про мій галстук згадали. Татові вручили кілька сторінок машинопису на цигарковому папері і сказали прочитати для всіх у хаті. Ми віднесли пійло, тато ще щось попорядкував трохи біля корови, а потім позачиняв віконницями вікна великої кімнати, засвітив лампу з циліндром, і я почав читати. Там писалося про те, як батьки мають виховувати своїх дітей, наводилися всякі приклади і подавалися поради. Виникла проблема, де тепер подіти ці папери. Залишати в хаті небезпечно, бо можуть знайти гарнізонники, спалити теж не можна, бо можуть прийти повстанці, щоб віддати їм. Тато загорнув ті папери у непромокальну цильту і поклав під дошку, яка була перекинута через рів до грядки.

Одного ранку пошепки сусіди передавали один одному новину про те, що в Паркані на дубі бандерівці вивісили синьо-жовтий прапор, та ще й до деревка гранату підчепили. До школи я біг напоперек і нічого не бачив, але пообіцяв собі, що після уроків йтиму додому через Паркан, щоб подивитись на синьо-жовтий прапор. З нетерпінням ждав кінця уроків. Діти в школі вже говорили про прапор. Без сумніву, говорили між собою і вчителі, але не всі сприйняли цю вістку однаково. У колективі більшість вчителів була зі східних областей і мала міцні комуністичні

переконання. Проте всі вчителі вдавали перед нами, що вони нічого не чули і нічого не знають. Після уроків ми гурмою подалися в Паркан. На самому вершечку дуба майорів синьо-жовтий прапор, а стовбур дуба був обмотаний колючим дротом, дійсно до древка щось було підчеплено, а на товстому папері, прибитому на стовбурі напис «Заміновано». Чи була то міна, чи ні – невідомо, але прапор майорів, мабуть, два-три дні. Нікого зі сільських людей не заставляли знімати прапор, не лізли ні стрибки, ні гарнізонники, бо він був замінований. Ждали саперів, а згодом поступила команда, і дуб зрізали, він упав разом з прапором.

ЕКСКУРСІЯ ДО КИЄВА

Йшов 1952 рік. Мені було 12. Я закінчив 5-й клас. Наприкінці 1951-52 навчального року старша піонервожата Аріадна Анатоліївна і директорка школи Анастасія Мусіївна запропонували мені поїхати до Києва на екскурсію разом з групою дітей з області. Я радо погодився, але ще потрібно було порадитися з батьками. Мама цю вістку сприйняла з тривогою, але тато погодився. У школі порекомендували – це, мабуть, була рекомендація обласних організаторів екскурсії – мати темні штанці, сорочку, майку, труси і легке взуття. Але посилати так легко одягнуту дитину тато не міг зважитися і вирішив пошити мені щось подібне на куртку. Але з чого пошити, де взяти матерії коли в крамницях такого товару немає. Та все ждесь придбав тканину кольору хакі, скроїв, під викройки підставив сукно із солдатської шинелі, зшив, а потім ще дав підкладку і вийшла штивна курточка, але не для літньої днини. Я спробував відмовитися, бо неохота було її брати в дорогу, але тато настоював, мовляв, невідомо куди вас повезуть і в яких умовах прийдеться перебувати.

Я мав прибути в призначений день до Яблунівського райкому комсомолу. Очевидно поїздкою займався комсомол, бо ми були не просто діти чи учні, ми були піонерами – членами комуністичної організації, зміною комсомолу. Це нам втовкмачували з перших днів нашого перебування в піонерській організації.

Нарешті наступив той день і ми з татом зібралися в дорогу. Як звичайно, пішки добралися до Яблунова, віднайшли будинок, в якому розміщався комітет комсомолу, піднялися сходами на ганок, але відчиняти дверей не довелося. Нас, очевидно, побачили через вікно і назустріч вийшов інструктор Лавута, якого ми впізнали, бо він неодноразово з гру-

пою районних уповноважених бував у селі, коли потрібно було збирати податки чи виконувати якісь інші завдання районної влади, і заходив стригтися до тата. Інструктор сказав, що йому доручено доставити мене в Станіслав. Однак транспорту в них немає, тому будемо добиратися до Коломиї попутнім, а звідти поїздом до Станіслава, і ми пішли на роздоріжжя. Єдиним надійним транспортом на той час були лісовози, які в Коломию возили ліс з Пістиня, Уторопів, Космача та інших сіл. Якраз у цю пору їх можна було перестріти на роздоріжжі, але не в кожному були вільні місця в кабіні. Ми вже були згодні їхати на платформі біля кабіни, бо підтискав час, але, на щастя, їхав «Студебекер», водій якого прийняв нас двох з Лавутою до себе в кабіну. Тато ще дав гроші комсомольському начальникові, щоб доставив мене в Станіслав і міг сам повернутися.

На вокзалі Лавута зустрів свого знайомого, і мене передав йому. Це, мабуть, був хтось із працівників Коломийського міському комсомолу, який супроводжував своїх дітей. Він і допровадив мене зі своїми дітьми на пункт збору в обласному центрі. Пунктом збору і, як виявилось, місцем нашого перебування впродовж доби була польська школа (тепер центральний корпус інституту ППО) на площі Міцкевича. В одному з класів були розставлені ліжка, де ми мали ночувати. Спочатку нас перевірили на педикульоз, а потім відвели в їдальню. Ми познайомилися зі своїми керівниками групи, отримали перші настанови. На Київ мали відправлятися наступного дня перед вечором, але цей день не був вільним. Після сніданку і невеличкого перепочинку нас відвели до міського палацу піонерів, де ми оглянули виставку творчих робіт учнів шкіл міста, побували на різних розважальних заходах.

Ще до цього, після сніданку, випадково зустрів на вулиці знайому жінку з Уторопів, яка в Станіславі закуповувала ходові товари і перепродавала їх в селі. Я впросив її забрати в мене куртку і передати батькам. Ці дні були сонячними і куртка мені не була потрібна. Слава Богу, що й наступні дні виявилися такими ж. Моя землячка погодилася забрати в мене це, як кажуть чехи, заважadlo, але вдома на всякий випадок перевірила кишені і знайшла кілька монет по одній копійці. Розповіла про це своїй сусідці, а та іншим сусідам і заговорило «сарафанне радіо». Почали думати, що би то мало означати. Ймовірно, міркували вони, що то є якимось знаком. Про цей факт я довідався, коли вже приїхав з Києва і він мені не видавався таким вже підозрілим. Можна уявити собі тривогу

батьків і настороженість сусідів, бо, мовляв, віддали дитину в чужі руки і вже тиждень про неї немає чутки. А були то часи непевні. Довіри до влади не було ще більше, ніж до нашої тепер, та все ж батьки вірили вчителю, які запропонували поїздку.

Але повернемося до Станіслава. Після обіду нам видали сухий пайок, шовкові піонерські галстуки, розповіли як потрібно поводитися в поїзді і ми під опікою своїх керівників попрямували на вокзал. Було нас біля 30-ти, в тому числі багато дітей зі Станіслава та інших міст. Міські діти були краще одягнуті, у своєму колі мали спільні теми для бесіди, їм простіше було спілкуватися з керівниками і вони часто глузували з нас селянок. Як підбиралися діти на цю поїздку – невідомо. Та, очевидно, не за квотами для районів чи за якимись іншими нормами, бо тоді в області було 36 районів та ще й три великі міста: Станіслав, Коломия, Калуш. Отже, з багатьох районів дітей не було. Мені здавалося, що все-таки більше було міських дітей.

Всі ми їхали в одному вагоні, якихось примітних пригод в дорозі не було, повечеряли сухим пайком, а вже ранком опинилися в Києві. Нас підвезли до одної зі шкіл міста, де були обладнані спальні. Там ночували, там і харчувалися. У школі була обладнана побутова кімната, в якій ми електричними прасками, що для мене тоді було чудом, прасували свої галстуки і сорочки. У нас вдома була праска, але на дерев'яному вугіллі, яке ми вибирали з печі роздмухували його і таким чином розігрівали праску. Іншої праски я собі не уявляв. Не пригадую чи мені доводилося в Києві прасувати полотняну вишиту сорочку, чи вже мав рантухову, але щось там прасував. Кожного дня після сніданку і після обіду нас вели на екскурсії та на інші заходи.

На другий день перебування в Києві наша керівниця відвела мене до кореспондентів піонерської газети «Зірка», які розшукували мене. Її це здивувало більше, ніж мене. Кореспондентів було два, один з фотоапаратом, а другий із записником. А знали вони мене за листами, які я прислав в редакцію з розгаданими кросвордами. В останньому листі запропонував свій кросворд і повідомив, що їду до Києва на екскурсію. На таку зустріч я не очікував, а кореспондентам, які висвітлювали перебування дітей з Ізмаїльської, Станіславської та Закарпатської областей в Києві, очевидно, було цікаво поговорити з дитиною з бандерівського краю. Кореспонденти цікавилися всім. Я розповідав їм і про корови,

і про вівці, які я випасав, і про піонерські справи. Розповів також про екскурсію на Лебединське озеро, що стало матеріалом для статті, яка була опублікована в «Зірці». Наступна наша зустріч відбулася в літньому театрі на піонерському святі. Там вони мене сфотографували і фото помістили в газеті.

Попри велику заідеологізованість всіх заходів ми в Києві багато побачили: зоопарк і планетарій, цирк і лавру, ВДНГ і річковий вокзал. Побували на Володимирській гірці і на Софіївській площі, в музеях і на заводі «Більшовик», каталися по Дніпру на теплоході і спускалися до Дніпра на фунікулері. Та, зрештою, всього не перелічити.

Кожного дня до нас приходив музикант, роздавав листочки з текстами пісень і вчив нас співати. Це були пісні, які ми повинні були разом виконувати з дітьми з інших областей на піонерському святі. Співали відомі піонерські пісні, а також про Сталіна і зовсім нову на той час пісню «Москва-Пекін», у приспіві до якої кількаразово повторялося : *«Сталін і Мао слухають нас, слухають нас»*. Звісно, всі пісні виконувалися російською мовою. У кінці нашого перебування нам знову видали сухий пайок, подарували блокнотики та комплекти листівок з видами Києва, і ми, сповнені незабутніх вражень, поїхали додому.

Кілька слів про те, чому на екскурсії були діти з цих трьох областей. Такі заходи комуністична влада практикувала для дітей тих областей, які недавно приєдналися до УРСР. У 1939 році була приєднана Станіславська, у 1940 році – Ізмаїльська, у 1945 році – Закарпатська області. Це все робилося з метою комуністичного виховання дітей, щоб надолужити те, що вони втратили не перебуваючи під зорею радянської влади.

Після приїзду додому я отримав листа з редакції «Зірки» з газетою, в якій кореспонденти Нудлін і Подола описували наше перебування в Києві. Було там і кілька дитячих дописів з фотографіями авторів, а між ними і моя замітка «Загін іде в гори» та фотографія.

У школі я розповідав про поїздку, а з однокласниками розучив пісні, яких навчився співати в Києві. Ми залишалися після уроків і співали, а на Жовтневі свята з цими піснями виступали в читальні на сцені в святковій концертній програмі. Цей факт підтверджує, що радянська влада мала успіхи в комуністичному вихованні. Але воно було позірним, облудним, бо коли людина, вихована в такому дусі, зустрічалася з фактами реального життя, втовкмачені комуністичні догми розвалювалися.

У ПОШУКАХ МІСЦЯ В ЖИТТІ

За час навчання в середній школі я відчув ту відповідальність, яку накладає навчально-виховний процес на вчителя і учня. Нас навчали достатньо кваліфіковані й вимогливі вчителі. Відбір учнів до середньої школи був строгим і ретельним. Хто не встигав, його або виключали за неуспішність, або він сам покидав школу. Відсів зі школи був великим. Учні, які залишились у тих уже невеличких класах пильнували навчання, покійно намагались дотримуватися учнівських правил, хоч винятки таки траплялися. Тоді в школі невиконання письмового домашнього завдання, скажемо з математики, було надзвичайною подією. Успішність учнів розглядалася на засіданнях учкому та комітету комсомолу. Школу відвідували шість днів на тиждень, кожного тижня в понеділок до уроків відбувалася політінформація на шкільній лінійці, а в інші дні в цей же час – фіззарядка. Щось в цьому було й доброго. І всі до таких методів звикали, бо й суспільство жило в колективно-тоталітарних умовах. Щодо знань, то були позитивні результати такого навчання. Це добре сприяло вивченню, зокрема, точних наук, а гуманітарні дисципліни обмежувалися певними рамками, бо стержнем їх змісту була пропаганда комуністичних ідей, до того ж пригнічувалася особистість учня.

Школу закінчив, а що далі? А далі, всі випускники, які відчували в собі сили для подолання конкурсних бар'єрів, мріяли про здобуття вищої освіти. Я теж був серед них і подав документи в медичний інститут. Якраз того року вийшла урядова постанова, яка зобов'язувала вищі навчальні заклади приймати на перший курс 80% осіб, які мають стаж роботи на виробництві не менше 2-х років. У результаті вийшло так, що для тих, хто вже мав стаж, конкурсу майже не було, а для вчорашніх випускників середніх шкіл – біля 20 абітурієнтів на місце. А місць у цьому інституті для них залишилося не більше 20-ти. Звичайно, я не пройшов і подався заробляти стаж. З моїх однокласників того року поступив тільки Василь Атаманюк, він обрав Львівський поліграфічний інститут.

Комсомол закликав не шукати собі легких шляхів у житті, і я пішов у Ковалівку в шахтоуправління проситися на роботу. Мене прийняли в будівельний цех учнем муляра. Понад годину пішки добирався напереки з Пригода (Уторопи) до Ковалівки, щоб там вчасно стати до праці. Чотири місяці був учнем муляра, а потім мій майстер Михайло Яремчук підписав якісь документи і мені присвоїли кваліфікацію муляра якогось

*Наш 10-й клас. Зліва: Атаманюк Василь (2-й), Курищук Василь (4-й),
Волощук Василь (7-й). Дир. Юрчишин Л.І., заст. Бабич М.П., кл. кер.Лазарович В.Г.*

там розряду. Тепер мені вже дали підсобника і посилали на об'єкти, де здебільшого проводилися ремонтні роботи. Тоді багато таких робіт було на будівлі електростанції. Приходило нове обладнання, і потрібно було для нього підготовляти відповідні приміщення. Виконувалися дріб'язкові роботи, оплата праці жалюгідна, і я відмовився від підсобника.

Якось викликав мене секретар Уторопської сільської ради Василь Онисько, розпитався, що роблю в Ковалівці, і запропонував мені посаду завідувача клубу. Я знав, що Ганну Хрущ, яка перед цим працювала на цій посаді, звільнили за те, що вона вінчалася в церкві, і завагався. Мене почали переконувати, і довелося погодитися на це тимчасове призначення. Проте в клубі, як нічого не робилося, так і я нічого зробити не міг. Окрім танців і демонстрування фільмів кінопересувками, що могло відбуватися і без мого керівництва, більше нічого не вдавалося зробити. Пробував організувати хор, підійшов до відомого музиканта і диригента-аматора Василя Грицюка (Вулана), але він відмовився керувати хором. Попробував створити драматичний гурток, запросив Тараса Мельничука, чий літературний талант дуже цінував, разом з ним вибрали п'єсу і почали вдвох читати за ролями. Склали список ймовірних виконавців із середовища наших знайомих, і розпочали репетиції. Та рап-

том Тарас, як майбутній виконавець головної ролі, передумав і почав готуватись до вступних екзаменів. Мене охопило повне розчарування, я вже почав жаліти, що залишив Ковалівку. Правда, якось спільними зусиллями зліпили один концерт, для якого я написав гумореску і сам виконав на сцені. А тут ще другий секретар райкому партії Січкарь, який керував ідеологічною роботою, зібрав завідувачів клубів і, як ми попередньо дізналися, мав намір зобов'язати нас підготувати концерти для пастухів на полонині. Однак на цю нараду прибуло лише три завідувачі: з Лючі – Михайло Рибчанський, з Космача – Петро Бойчук і я. Можливо, бесіда мала бути тільки з нами трьома? Можливо. Та Січкаря поки-що не було, а ми чекаємо в коридорі, ходимо, нервуємо і для свого заспокоєння почали співати втрьох. Бойчук, як диригент космачького хору, знав багато пісень, а ми підспівували йому. Наш «концерт» тривав десь понад пів години, і хтось з працівників райкому сказав, що Січкаря не буде. На закінчення ми заспівали якусь радісну пісню і розійшлися. Проминули роки, Бойчук в ранньому віці помер, Рибчанський вже працював у торгівлі, я – в освіті, але коли ми зустрічалися з Рибчанським, то кожен раз згадували про наш концерт в райкомі.

У серпні 1958 року в Яблуніві випадково зустрівся з колишнім своїм директором школи, а на той час завідувачем Яблунівського райвно, І.В.Коцюлимом, він зупинив мене і спитався чим я займаюся. Ця зустріч для мене була дуже бажаною. Мені хотілося поговорити з ним і попроситися на роботу, адже тоді багато десятикласників працювало в школах, проте пам'ятав, як він не раз напучував нас іти працювати в колгосп, на виробництво, і якось не міг зважитися зайти до нього, а тепер трапилася така нагода. Я розповів про свої не дуже успішні справи і спитався чи не зміг би він мене десь направити в школу. Він дорікнув мені чому не звертався до нього раніше і сказав, щоб я завтра зранку прийшов у райвно. Одним словом, І.В.Коцюлим прийняв мене на посаду старшого піонервожатога і направив у Космач-Завоєлівську НСШ. Це було перед самим початком навчального року і, очевидно, лише в цій далекій школі ще була вакансія.

Через день я спакував валізу, набрав книжок, які не пригадую чи мені пригодилися, щось там мама поклала їстівного, а тато дав ще пару карбованців і я попрямував до Яблунова. Там на роздоріжжі мав чекати на лісовоза, водієм якого був чоловік, родом зі Стопчатова, і возив

дерево з Космача в Коломию. Дочекався того лісовоза, з проблемами добрався в Завоєли, розшукав школу. На щастя, застав директора в учительській і подав йому призначення. Мені здавалося, що директор зрадів моїй появі і тут же повів мене до сусідньої зі школою хати, де проживали на квартирі два вчителі: Михайло Томич, вчитель математики і фізики та Петро Поперека, вчитель української мови. Директор представив мене цим солідним людям і сказав, що поки-що я буду з ними, а там він знайде для мене квартиру.

Мене добре прийняли, ми трохи поговорили, вони накрили холостяцький стіл, щось там доклав і я зі своєї валізи і почали конкретніше знайомитись. На цій квартирі майже серед кімнати була півниця, з якої Петро Поперека витягнув з бочівки квашені зелені помідори, а із зачовганого портфеля – пляшку спирту. Спиталися мене чи колись пив спирт, я стиснув плечима і не знав, що відповісти, бо самогонку пробував, а спирт – ні. Спостерігав за ними як вони пили і вловив одну невеличку хитрість. Потрібно було випити і, не дихаючи, запити водою. Я просив, щоб мені наливали небагато, але щось не врахував і затягнувся. Одним словом, за це докорів не було, і в компанію прийняли. Обидва вчителі працювали в цій школі вже по кілька років, мали педагогічну освіту, яку здобули в Коломийському вчительському інституті, але ніякої зверхності з їхнього боку до себе не відчув. Директор школи Йосип Антонюк теж проста, доступна людина, згодом працював директором школи в Стопчатові, але зловживав алкоголем. Завпед Гронський своєю зовнішністю та поведінкою демонстрував надмірну інтелігентність та зверхність, і це, окрім його власної дружини, не могло всім подобатися.

З перших днів роботи в школі відчув, що можу тут щось з дітьми робити. Створив авіамодельний гурток, набори комплектів деталей для літальних апаратів продавалися в магазинах наочного приладдя, і хтось їх ще до мене придбав кілька комплектів, які валялися в школі на полицях. Діти з великим захопленням відвідували гурток, складали моделі літаків і, нарешті, ми запустили літака, який пролетів кілька десятків метрів. Здавалося, що вся школа бігла за ним, але ресурс енергії вичерпався і він упав. Хлопці щось там почали ремонтувати, ліпити, стругати, щоб його запустити ще раз.

Тим часом розпочалася підготовка до районної олімпіади художньої самодіяльності. Під керівництвом завпеда включилися майже всі вчи-

телі. Я склав текст сучасних коломийок і представив свій сценарій виступу Гронському, він його схвалив, порадив кого залучати з дітей. Серед дітей ми віднайшли співаків, музикантів, танцюристів і створили такий собі маленький ансамбль. Дівчата співали коломийки, а в цей час Самокішук Юрій і Кривульчак Гануся запально танцювали гуцулку. З цим номером програми ми попали на обласну олімпіаду.

*Учасниці ансамблю,
посередині Гануся Кривульчак - танцюристка*

У школі часто траплялося, що потрібно було когось замінити, і мене посилали на заміну. Заміну не відсиджував, а завжди проводив урок з того самого предмета. У кінці навчального року вчителька четвертого класу пішла в декрет, і мені вже дали платну заміну за наказом райвно. Таким чином, до кінця навчального року я вже мав посаду вчителя.

Та потрібно було йти до армії, мене викликали у військкомат і там умовили поступати у військове училище. Я погодився, успішно здав вступні екзамени і опинився в Житомирському військовому училищі військ протиповітряної оборони. У кінці першого курсу після маршу-кидка на 10 км у повному спорядженні захворів і мене «комісували». У тому ж році поступив на механіко-математичний факультет Львівського університету. Оскільки отримав високі бали на вступних екзаменах, мене зарахували в групу механіків. Із п'ятьох груп першого курсу лише в цій групі готувалися спеціалісти для науково-дослідних інститутів.

Після першого курсу одружився, провчився другий курс і склалося так, що краще було для сім'ї перейти працювати в школу, і я перевівся на третій курс заочного відділення фізичного факультету. Мене направили в Космач-Плаюцьку восьмирічну школу, де працювала моя дружина, бо якраз там звільнилося місце вчителя фізики і математики. Тепер ми вже були разом в одній школі. Організація навчально-виховного процесу в цій школі мене не влаштовувала. Директор зловживав алкоголем, завуча в школі ніхто не поважав, дисципліна впала як серед учнів, так і серед

вчителів. Одного разу директор взяв два класні журнали додому, щоб їх заповнити, але по дорозі повернув до буфету, там з кимось добряче випив і забув журнали на вікні за ґратами. Я десь аж перед вечором з дороги побачив ці шкільні документи і поки ще був відчинений буфет забрав їх звідти. На другий день, нікому нічого не кажучи, приніс їх до школи. Не казав також нічого директору, і він, очевидно, знаючи про мій вчинок, створював вигляд, що нічого не сталося, але наші стосунки натягнулися. Я старався щось налагодити в школі, організовував учнівські лінійки, створив технічний гурток, організовував чергування на перерві. Та склалося так, що це був мій останній навчальний рік у цій школі.

У 1963 році в державі відбулася адміністративно-територіальна реформа. Космач і Яблунів всього на один рік відійшли до Верховинського промислового району. У цих умовах удалося мені й дружині перевестися на роботу з Космача в Яблунів. Я отримав місце праці в Яблунівській середній школі, а дружина – у вечірній. Тут я пропрацював 40 років, викладав фізику, працював на посаді заступника директора, директора школи, а дружина перевелася на вчительську працю в допоміжну школу-інтернат. В Яблунівській школі я отримав звання заслуженого вчителя України. Згодом працював на посаді завідувача відділу освіти, директором Яблунівського МНВК.

ЯК УПРОВАДЖУВАЛАСЯ ТЕХНІКА В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС

Зі зміною керівництва в державі почали відбуватися певні зміни, які торкнулися й освітньої галузі. Так, у 1966 році прийнято урядову постанову, якою запроваджувалася обов'язкова середня освіта. Отут розпочалися проблеми. Усі учні, які закінчували тодішню вже восьмирічну школу (до цього була семирічка) повинні були здобувати середню освіту чи в середній школі, чи в профтехучилищі, чи у вечірній школі. За це відповідали як вчителі восьмирічок, так і вчителі середньої школи. І вчити потрібно було всіх, про відсів не могло бути й мови, а як була мова, то вже в кабінетах відділу освіти чи ще десь вище. Будувалися і розбудовувалися школи. До будівництва підключалися колгоспи.

У таких умовах від Міністерства та методичних служб ширилися заклики: *«Вчити всіх, вчити кожного, вчити добре»*. У зв'язку з новими викликами часу в радянській дидактиці появились такі ідеї як програ-

моване навчання, проблемне навчання, пізнавальна активність школяра, поетапне формування знань, оптимізація навчально-виховного процесу, а ще диференційований підхід, технічні засоби навчання тощо. Всі ці методи і методичні прийоми та ще й комуністичне виховання були в центрі уваги педагогічних колективів, педагогічних рад, управлінських наказів, виробничих нарад, методичних об'єднань та ще низки районних і обласних нарад, на яких вчили, зобов'язували, наказували. Так само в школі вчили учнів: зобов'язували, притискали, заслуховували на учкомах, на комсомольських зборах тощо. Та очікуваних високих результатів уже не було. Поступово в школу заходило окоманілювання, бо тих учнів, які ставилися байдуже до навчання, або ж не хотіли вчитися, потрібно було теж випускати зі школи. З окоманілюванням якимось зживалися, бо і в суспільстві воно процвітало на кожному кроці.

У другій половині 60-х років широкого поширення отримало використання технічних засобів навчання (ТЗН) у навчально-виховному процесі. Держава забезпечила випуск навчальних кінофільмів, діафільмів, діапозитивів. При відділах освіти створювалися фільмотеки, призначалися завідувачі фільмотек, які в своєму штаті мали фільмоперевірника, а також водія легкового автомобіля. Фільмотеки видавали школам навчальні кінофільми та діафільми, контролювали їх використання на уроках та здійснювали обмін. На всіх нарадах директорів завідувач фільмотеки доповідав, як школи використовують фонди фільмотеки. Вважалося, що ефективне використання технічних засобів у навчально-виховній роботі у великій мірі залежить від умінь вчителів користуватися проєкційною апаратурою. Кожен учитель повинен був мати посвідчення кінодемонстратора, для цього в школі організовувалися курси, створювалася районна екзаменаційна комісія, яка прибувала до школи й приймала екзамени й тут же видавала посвідчення.

Досвід використання ТЗН педагоги нашої області вивчали в освітніх закладах Сумщини. Я був серед тих, кого Івано-Франківський облвно відрядив на Сумщину. Звідти привіз ідею дистанційного керування проєкційною апаратурою (кінопроєктором, діапроєктором чи фільмоскопом, епідіаскопом), а також використання денного екрана. Щоб перемотувати діафільм у фільмоскопі потрібні були невеличкі електродвигуни РД-09 з редукторами, які використовуються в різних автоматичних пристроях, але їх було важкувато дістати. Дізнався, що на львівському військовому

заводі №49 виготовляються самописці й там використовуються такі електродвигуни. Я набрався відваги і спробував потрапити в цех цього заводу, де комплектуються самописці. Прибув зранку, коли заводчани йшли на роботу, і разом з ними через прохідну зайшов на територію заводу. Вони

Обладнання кабінету ТЗН з гуртківцями

всі показували посвідчення, а я зробив жест, що щось витягую з кишені, і так без посвідчення опинився за воротами. Затримуватися на території й розглядатися було небезпечно, і я пішов у перший-ліпший корпус, куди йшли працівники. Разом з ними зайшов у цех, вони розійшлися на свої робочі місця, а я зупинився. До мене підійшов, очевидно, хтось вищий за посадою в цьому цеху, і довелося щиро йому зізнатися чого сюди прийшов. Він вислухав мене й відразу спитався як я сюди попав. Поцікавився також як звідси думаю виходити. Я зам'явся і аж тепер зрозумів усю небезпеку, адже це воєнний завод. *«Якщо ви звідси щасливо виберетеся – продовжив він, – то після зміни, о 4-ій годині, підійдете до нашої чергової машини, яка буде виїжджати з брами, підсядете і там усе з'ясуєте»*. Вийшов з території заводу без пригод, подробиці розповідати не буду, бо дещо вже призабув, але о 4-ій годині зустрівся з кимось в кабіні водія і він за межами заводу передав мені замовлення, я розплатився і спокійно поїхав додому.

У школі обладнав два кабінети технічних засобів навчання, в яких з одного пульта можна було керувати кінопроектором, діапроектором, епідіаскопом і демонструвати зображення на денному екрані. А на вчительському столі можна було включити магнітофон, програвач. Одним словом, вчитель був озброєний повним набором технічних засобів. Звісно, на уроці він міг використовувати те, що йому було потрібно. Для більшої зручності вчителя ми зі шкільним майстром виготовили указку, об'єднану з переносним пультом керування діапроектором, і вчитель,

перебуваючи біля екрану з указкою, щось міг показувати чи пояснювати та керувати діaproектором. Після цього в школу приїжджали делегації з багатьох шкіл нашого та Коломийського районів, з обласного інституту вдосконалення вчителів, з обласного відділу освіти. У школі проводилися семінари вчителів, директорів та їх заступників. Мене запрошували в інші школи зробити їм таке «чудо». Я допомагав у цих школах тим вчителям, які самі бралися за обладнання кабінетів. Та попри це обладнав такі кабінети в Мишинській восьмирічній та Гірській середній школі Коломийського району.

Відповідно до нових віянь у пошуку найбільш ефективних форм і методів навчально-виховного процесу в січні 1965 року завідувач Косівського відділу народної освіти підписав наказ «Про проведення в школах району огляду творчості працівників народної освіти в справі програмованого навчання». Багато шкіл району включилося в створення своїх методик програмованого навчання, розробки програмованих завдань, техніки програмованого навчання. Я створив свій проєкт кабінету програмованого навчання, комусь могло здаватися, що це нездійсненна мрія, але я повірив у цю мрію і наполегливо йшов до мети. Потрібно було багато деталей, а коштів на те не виділялося. Якраз тоді в Яблунові переобладнували телефонну станцію, застарілу техніку списували, встановлювали більш сучасне обладнання. Мене влаштовували старі реле, крокошукачі, які замінювалися новими пристроями, і я їх набрав багато майже за безцінь. Придбав у майстрів, які монтували нову телефонну станцію, багатожильний кабель кількох марок. Багато деталей для виготовлення технічних пристроїв доводилося діставати різними шляхами, іноді ризикованими. Напитав у Львові завод, здається, що це був завод електровимірювальних приладів. Він ніби й не був воєнним, але воєнні замовлення виконував. Тут умови проходження через прохідну були простішими, ніж на 49-му заводі. Адміністрація заводу та бухгалтерія розміщалися в корпусі перед прохідною. Потрібно було порозумітися з одним із заступників директора і він виписував тимчасовий пропуск на завод. Домовився, що мені відпустять так звані неліквіди як спонсорську допомогу школі. Але, щоб отримати ці деталі, попередньо мав погодити все, принести необхідні документи і трохи декого стимулювати. Одного разу після попередніх домовленостей директор школи М.В.Томашук дав шкільний вантажний автомобіль і ми з шофером Степаном Геником

поїхали до Львова. Туди ми везли кілька мішків картоплі і ящик яблук, а звідти пів машини всяких неліквідів, а попри те ще щось необліковане, що заважало на складі. І про ще одну поїздку – поїздку до Києва. М.В.Томашук, перебуваючи на курорті, познайомився з головним інженером київського заводу «Реле і автоматики», який пообіцяв допомогти школі деталями, які використовуються в автоматичних пристроях. Ми з учителем Миколою Скільським, який працював у нашій школі, зібралися в дорогу. Взяли дві валізи, поклали там якогось гостинця для нашого добродія, і ось ми в Києві. Зателефонували з телефона-автомата, інженер уточнив як їхати, ми домовились коли і де зустрінемося. Зустрілись перед заводом, він сам підійшов до нас і сказав: *«Я сразу вас узнал!»*. А впізнав нас через те, що то була пізня осінь і ми на шиях мали шалянові шарфи, яких ще в Києві не було, а в нас вони були в моді, нам їх прислали зі США чи Канади. Та важливо не це, важливо те, що ми набрали на заводі повні валізи деталей.

Роботи в кабінеті було багато, я сам не встигав все зробити. Монтувати кабінет мені допомагали учні з технічного гуртка, а під час літніх канікул – колишні випускники, студенти-фізики Ігор Заячук і Петро Ключевський, а також Микола Скільський. На кожному з 15 столів вмонтували по два учнівські пульти, на кожному з яких було 5 перемикачів на 10 положень, сигнальна лампочка, дві кнопки: «так» і «ні», гнізда для підключення навушників чи електроприладів. Все це змонтували на металічній платі, яка була покрита з допомогою пульверизатора спеціальною фарбою, якою покривали тоді корпуси електроприладів. Всі написи зроблені на тоненьких металічних пластинах фотоспособом. Ці пластинки виготовили за нашим замовленням на коломийському заводі «Сільмаш». Пульт не виглядав на якусь саморобку, а на заводський виріб. Так акуратно були виготовлені пульт вчителя, настінні табло та інші пристрої.

Які можливості мав кабінет програмованого навчання? Кабінет міг працювати в двох режимах – контролю і навчання. Для контролю можна було запрограмувати один варіант відповідей, два, або чотири. При виконанні контрольної роботи учні могли вибирати альтернативні відповіді на кожне з п'яти завдань (могло бути й менше). Якщо давалась одна задача, то техніка дозволяла ввести відповідь (результат) безпосередньо за допомогою перемикачів п'ятизначним числом (чи меншим).

Лабораторна робота в кабінеті програмованого навчання

При фронтальному опитуванні чи під час відповіді учня можна було, якщо це передбачалося за планом уроку, реагувати, натискаючи відповідні кнопки «так» чи «ні». Результати відповідей висвітлювалися на вчительському пульті, а при потребі дублювалися на настінних табло. Шифр правильних відповідей теж був біля вчителя. У режимі контролю включалося табло на столі вчителя, а в режимі навчання – настінне табло, і учні мали можливість звіряти чи виправляти свої відповіді, підбирати правильні. На виконання завдань відводився певний час. Система давала попереджувальні звукові сигнали, а потім включалася пам'ять, і всі учнівські відповіді фіксувалися («запам'ятовувалися») 150-ма мініатюрними електромагнітними реле, при цьому відключалися учнівські пульти. Всі технічні пристрої, які забезпечували функціонування комп'ютерного класу, були вмонтовані в тумбі вчительського стола. На випадок відсутності напруги в електромережі ми запаслися потужними акумуляторами, які нам передали з Івано-Франківського інституту нафти і газу (тепер Національний технічний університет нафти і газу) під час літньої студентської практики на території Яблунівщини.

Кабінет програмованого навчання мав широкі можливості для активізації розумової діяльності учня. Щоби повністю використати технічні спроможності кабінету, зокрема при самостійній навчальній праці, потрібно було відповідно структурувати програмовий матеріал і для нав-

чання чи самостійної роботи подати його мовою навчальних поетапних блоків, а потім сформулювати тести, що вимагало від учителя великої підготовки до уроку. Ці ідеї навчання і контролю знань з використанням техніки пізніше було реалізовано в комп'ютерних програмах з вивчення «Правил дорожнього руху» та зовнішнього незалежного оцінювання.

На базі кабінету проводилися районні та обласні семінари, виїзне засідання катедри фізики Івано-Франківського педагогічного інституту, з моєю роботою ґрунтовно знайомився заступник міністра освіти. Як виявилось, наш кабінет був одним з кращих на той час кабінетів програваного навчання в Україні. Однак науково-технічний прогрес зробив свою справу, і в школу на заміну тієї старої техніки прийшов комп'ютер, а той час вирінає в пам'яті як спалах ініціативи, для якої в руках учителя було лише одне – бажання.

ДО ВІКТОРА ШАТАЛОВА ЗА ДОСВІДОМ

У кінці 70-х років минулого століття серед широкого загалу вчителства зростало невдоволення станом справ в освіті. У зв'язку з цим здійснювалися ініціативні пошуки зміни й заміни організації та методики навчання. Новий поштовх отримали освітні ініціативи в 1986 році, коли відбулася зміна політичного курсу СРСР, пов'язаного з приходом до влади М.Горбачова, з проголошеними ним перебудовою і «гласністю». Офіційно дозволена демократизація була ініційована згори, але її підхопили і розширили знизу і до початку 90-х років набула лавиноподібного характеру. Вона зачепила всі сторони життя людей, і, звичайно ж, освітню галузь.

Поки педагогічна наука мовчала, вчителі об'єднувалися в ініціативні групи, в громадські спілки, висунули нову ідеологію освіти, яка концентрувалася на ідеях демократизації, гуманізації освіти, особистісного підходу до кожної дитини і задекларували свободу і співробітництво наріжним каменем нової ідеології. Рупором і провідником стала всесоюзна «Учительская газета», яка виходила в Москві, хоч більшість освітніх ідей народжувались за межами Московії. Ми знали на той час вчителів-новаторів з України: Віктора Шаталова, Арона Рєзніка, Олександра Захаренка, Миколу Гузика; з Грузії – Шалву Амонашвілі; з Москви – Софію Лисенкову. Основні їхні педагогічні ідеї тим чи іншим способом втілені сьогодні в шкільній реформі «Нова українська школа».

Школи А.Резніка, О.Захаренка, М.Гузика були визнані авторськими. До них їздили вивчати досвід чи знайомитися з досвідом. Так, Косівським відділом освіти була організована поїздка керівників шкіл у Сахнівку Черкаської області до школи Олександра Захаренка, директори шкіл району їздили також у школи Золочівського району Львівської області та в школи Буковини. Всі прагнули і шукали в досвіді своїх колег чогось надзвичайного, але такого, щоб можна було легко взяти і застосувати. Досвід вчителів-новаторів, який розкрився в умовах демократизації, – це велика праця, глибокі фахові знання, любов до професії і харизма вчителя. Проте ми їдемо вивчати, дивитися і зачаровуватися. А потім щось пробуємо і далеко не в усіх воно виходить. Можна взяти ідею, якісь методичні прийоми, але повторити майстра не вдається. Можна комусь в чомусь його й перевершити, але це вже буде новаторство, яке належатиме іншій людині. Скажемо московська вчителька початкових класів Софія Лисенкова впровадила ідеї Шаталова до навчання дітей у молодших класах і це їй вдалося. Вона за два роки вивчала з дітьми програму початкової школи. Її учні з другого класу відразу переходили до п'ятого, але це Лисенкова, це інший вчитель-новатор.

Я зважився в 1987 році за власним бажанням поїхати в Донецьк до вчителя-новатора Віктора Шаталова, чиє ім'я гриміло на всю країну. Його вихованці закінчували шкільний курс десятирічки в 9-му класі, і навіть у 8-му і 7-му. Всі без винятків вступали до вузів. Унікальна методика привертала увагу і педагогів, і батьків, і учнів. Шаталов керував експериментальною педагогічною лабораторією в Донецьку, яку фінансувала Академія педагогічних наук СРСР.

Добирався літаком з Івано-Франківська до Полтави, а з Полтави до Донецька. То був тиждень, коли Шаталов приймав відвідувачів, влаштовував відкриті уроки, виступав перед вчителями, ділився досвідом, давав знайомитися зі своїми «опорними конспектами». Тоді нас було десь біля 20 осіб, і майже всі, не змовляючись, поселилися в одному готелі, який розташовувався неподалік від школи, тому гуртом ходили до школи і зі школи. Серед нас були вчителі з Москви, Ленінграда, Києва, Одеси та інших міст. Мова спілкування, звичайно ж, – російська. Ми з нетерпінням чекали завтрашнього дня, бо хотіли побувати на відкритому уроці.

В.Ф.Шаталов запросив нас на два відкриті уроки. Один з математики у 8-му класі, другий з фізики в 7-му класі. Впродовж усього уро-

ку математики восьмикласники розв'язували задачі за курс 9-го класу. Розв'язували швидко, питань до вчителя було мало, оцінювалися всі учні. Але не міг у той час урок бути повноцінним, якби не було на ньому комуністичного виховання, і вчитель поступив таким чином: вибрав зі свого портфеля якусь стареньку книжечку і сказав, що в нього в руках підручник, виданий у 1880 році в

Віктор Шаталов

Санкт-Петербурзі, і запропонував учням розв'язати задачу, яку розв'язував В.І.Ленін. Зачитав умову задачі, записав якісь цифри на дошці й учні приступили до розв'язування. Після уроку ми підійшли до Шаталова, подякували за урок, але сказали, що хотіли бачити як він використовує опорні конспекти. На це він відповів, що *«опорные сигналы – это только пыль на сапогах моей методики»*. Розповів у чому цінність щойно проведеного уроку і що оцінив всіх учнів, і що вони до нового року закінчать вивчення курсу математики за 9-й клас. Він запросив нас також прийти завтра на *«уникальнейший урок физики»*.

Одна наша колега якимось чином узяла в Шаталова папку з опорними конспектами з різних предметів і ми повалили за нею в готель, де одні фотографували, а ті, хто не мав фотоапарата, щось перемальовували.

Наступного дня ми зійшлися в кабінеті фізики і ждали початку уроку. На столах були прилади для лабораторних робіт всього курсу фізики за сьомий клас. Здається було виставлено 10 робіт. Вчитель розділив клас на групи, відповідно до кількості робіт, дав короткий інструктаж і поставив завдання: за 4 хвилини проробити одну роботу і до кінця уроку проробити всі. На перерві Шаталов хвалився своїм *«уникальнейшим уроком»*, всі «ахали» лише мовчали присутні там вчителі фізики. Я так і до тепер не можу збагнути, чого міг навчитися учень на цьому уроці. Однак це була реалізація одного із принципів його системи – «швидкий рух вперед». То був початок другої чверті. До цього часу він вивчив з

дітьми весь річний курс фізики за сьомий клас, завдяки структуруванню навчального матеріалу та використанню опорних конспектів. Тому проведення лабораторних робіт в кінці вивченого курсу було оправданим. Але ми спостерігали лише два уроки, а щоб побачити всю новизну методики, потрібно вивчити хоч би систему уроків вчителя.

Третього дня В.Ф.Шаталов розповів нам про свою методику. Безперечно, там було що послухати і над чим задуматися. Унікальність методики Шаталова полягає в тому, що навіть слабкий учень добре засвоює навчальний матеріал і успішно використовує його на практиці навіть через тривалий час. Шаталов стверджував, що нездібних дітей не буває, але бувають непрофесійні педагоги. Він вважає, що потрібно йти від цілого до часткового і спиратися на розуміння. Шаталов давав міцні знання завдяки вмілому структуруванню матеріалу, нарощуванню інформації в оптимальному темпі та її багаторазовому повторенню. Він розповідав дітям стільки разів, скільки потрібно, і в різних варіантах.

Шаталов виготовляв для себе опорний конспект – це зміст підручника і тези уроку у вигляді якоїсь графічної схеми з елементів, пов'язаних між собою. Такі ж опорні конспекти він роздавав учням. Ця схема полегшує запам'ятовування, повторення матеріалу, структуризацію і нагромадження знань. Діти охоче відтворюють вдома опорні конспекти, з якими працювали на уроці. Школярі обходяться без щоденників і традиційних домашніх завдань. Їм нема чого халтурити, списувати, шпаргалити. Адже зробити самому – швидше і приємніше. Система Шаталова дає дитині відчуття впевненості в своїх силах. Вона виховує самостійність, взаємодопомогу, ініціативу.

Учні Шаталова здатні за 15 хвилин пригадати, пробігши очима опорні сигнали, річний курс з будь-якого предмета. Система В.Ф.Шаталова включає в себе сім основних принципів:

1. Навчання на високому рівні складності.
2. Безконфліктність.
3. Швидкий рух вперед.
4. Відкриті перспективи.
5. Багатократне повторення.
6. Ведуча роль теоретичних знань.
7. Гласність.

В.Ф.Шаталов – автор понад 30 книг, які перекладені на 17 мов світу.

Наш семінар тривав три дні, але більшість з нас прибула на день скоріше і поїхала на день пізніше. Ми хотіли глибше збагнути суть досвіду Віктора Шаталова, говорили з учнями, з учителями. А потім уже в готелі зібралися у вузчому колі й продовжували обговорювати, обмінювалися адресами. Гуртом прийшли до висновку, що ніхто повторити Шаталова не зможе. Ми можемо використати в своїй практиці ідеї, що впливають з досвіду та окремі методичні прийоми. Кожен з нас повернувся додому окрилений ідеями вчителя-новатора.

Подаємо енциклопедичну довідку: Шаталов Віктор Федорович (01.05.1927, Сталіно, УРСР – 20.11. 2020, Донецьк, Україна) – радянський, український вчитель-новатор. Заслужений учитель УРСР (1987). Народний вчитель СРСР (1990). Лауреат премії імені К.Д.Ушинського, імені Н.К.Крупської, «Соросівський учитель». Автор системи навчання із використанням опорних сигналів. Використовував педагогіку співробітництва, ігрові форми занять. Професор Донецького інституту соціальної освіти, дійсний член Російської Академії освіти та розвитку, почесний професор Киргизького національного університету. Кавалер ордена Миколи Чудотворця «За примноження добра на Землі».

Перебуваючи в Донецьку кілька днів, я відвідав міський методичний кабінет відділу освіти. Зустрівшись з працівниками, розповів їм звідки приїхав і попросив, щоб мені дозволили ознайомитись з описом передового педагогічного досвіду вчителів міста. Мене добре сприйняли і, навіть, намагалися говорити зі мною українською мовою. Переглядаючи папки з описами та зразками дидактичних матеріалів, мене зацікавив досвід однієї вчительки початкових класів з питань розвитку загальних умінь і навичок учнів. Я також працював над цією проблемою і мені досвід цієї вчительки багато допоміг в питанні створення методики контролю за розвитком загальних умінь і навичок школярів.

УЧАСТЬ В МОДЕЛІ ООН

Міністерство освіти і науки України доручило обласним управлінням освіти підібрати дві школи – одну міську, другу сільську, – які б могли сформувати і підготувати делегації на Всеукраїнську конференцію «Модель ООН. Україна». У зв'язку з цим управління освіти запропонувало взяти участь у програмі конференції «Модель ООН. Україна» Яблунівській ЗОШ I-III ст. та Коломийській ЗОШ I-III ст. №2. Обидві

школи погодилися. І вже коли школа була зареєстрована в Києві, від координатора програми нам прийшов такий лист: *«Шановні колеги! Вітаємо Вас з участю в програмі Модель ООН. Надсилаємо Вам попередні інформаційні матеріали, необхідні для підготовки до участі в конгресі. Шляхом проведення жеребкування команді Вашої школи випало представляти у Моделі ООН – Управління міжнародного комісара ООН у справах біженців. Ми також з приємністю повідомляємо Вас, що Організаційний комітет конгресу бере на себе всі витрати – транспортні, проживання та харчування учнів (учасників конгресу) та вчителя, що буде їх супроводжувати. Тому просимо звернути особливу увагу на щонайкращу підготовку Вашої команди до участі у грі. Час проведення конгресу – 2-5 листопада 1998 року».*

Представництво Управління Верховного комісара ООН у справах біженців в Україні надіслало нам інформаційні матеріали про діяльність УВКБ ООН в Україні і світі. У листі до нас, окрім всього, писалося: *«Представництво УВКБ ООН в Україні також має честь запросити учасників конференції в Києві на зустріч, яка відбудеться 2 листопада 1998 року в офісі УВКБ ООН. Час зустрічі Ви можете з'ясувати за телефоном. Будемо раді зустрічі в Києві та надіємось на подальшу плідну співпрацю. З повагою Його Акасака, радник з правових питань».*

Згодом я зателефонував ув офіс і ми домовились зустрітись о 10.00.

Отримавши необхідні матеріали, порадилися з учителями, вибрали чотирьох кращих учнів-старшокласників: Ткачука Юрія, Миронюк Олесю, Тарасюк Ірину, Томащука Василя і приступили до праці. Спочатку розповів дітям в загальних рисах за що ми беремося, які наші завдання та перспективи. Діти захоплено зустріли таку можливість стати учасниками Моделі ООН. Мене теж зацікавив цей проєкт, і я взявся за підготовку учнів.

Залишався з учнями після уроків, разом вивчали дипломатичні терміни, вчилися писати резолюції та політичні заяви, складати виступи і промови, а також дізнавалися про лобіювання, переговори і арбітраж. Знайомилися з регламентом і статутними нормами Гаазької моделі ООН – і все це за підручником, який нам прислали з Оргкомітету. В цій грі є свої правила – правила процедури. Тут є свої обмеження – спілкування в рамках дипломатичного етикету. Попри навчання готували представлення команди, писали і малювали газету. Вирішували якою має бути

командна форма одягу, щоб вона була оригінальною і доступною та легкою у виготовленні.

Оргкомітет конгресу (конференції) переживав за якість підготовки учасників, за рівень проведення всіх заходів на конференції, за присутність на урочистому відкритті почесних гостей (урядовців, міністрів, послів держав, депутатів Верховної Ради, спонсорів цієї гри тощо). Тому ми постійно мали з ним зв'язок.

Команда Яблунівської ЗОШ І - ІІІ ст., 1998 р.

Другий лист ми отримали уже з конкретним графіком роботи. У листі писалося: *«Любі друзі! Ми раді скористатися нагодою ще раз привітати Вашу делегацію з унікальною можливістю взяти участь у конференції МОДЕЛЬ ООН, яка цього року вперше відбудеться в Україні. Нагадуємо вам, що членами делегації повинні бути четверо учнів 10-11 класів та один учитель, який супроводжуватиме їх.*

Делегація повинна прибути до Києва 2 листопада. Реєстрація учасників починається о 8.00 у приміщенні Київського Ліцею Бізнесу. О 13.00 всі учасники конференції автобусами від'їжджають з Києва в санаторій «Пуща Озерна», де проходить конференція. Бажаємо успіху та з нетерпінням чекаємо зустрічі з Вами.

Координатор проєкту Леся Довга».

Оскільки в Києві я мав ще якісь справи в архівах, на конференцію ми відправились з учителем історії Миколою Васкулом і чотирма учнями. 2-го листопада ранком прибули до Києва. Проїхалися від станції метро «Вокзальна» до станції «Берестейська», а звідти пішки до Ліцею бізнесу. Швидко зареєструвалися, здали відрядження та проїзні квитки, нам відразу оплатили дорогу в обидві сторони і ми до 13.00 ще мали вільний час. Залишили свою поклажу з Миколою Григоровичем і поспішили в офіс представництва управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) на вул. Лаврську, де нас ждали на 10 годину. Але ми прийшли заздалегідь і мали можливість ще підійти до пам'ятника Нестору-літописцю і там сфотографуватися. Я розказав учням про поїздки

яблунівських школярів влітку 1988 року до Києва, і що під час однієї з екскурсій ми випадково були присутні на відкриттю цього пам'ятника.

В офісі нас гарно зустріли, ми розповіли, що маємо представляти УВКБ ООН на Моделі ООН і хочемо глибше познайомитись з їхньою діяльністю. Працівники офісу нам розповіли про все, що нас цікавило, дали ще якісь журнали, пригостили чаєм і ми поїхали до Ліцею бізнесу.

О 13.30 автобуси привезли нас до санаторію «Пуща Озерна». Кімнати були підготовлені і за пів години відбулося розселення. «Пуща Озерна» – елітний санаторій, з усіма зручностями, з великими вестибюлями, залами, з відкритими спіральними сходами. Дітей поселяли в чотири-місні номери, а керівників делегацій – в одномісні чи двомісні. Я був на п'ятьох таких форумах і кожен раз мене поселяли в одномісний номер. Умови проживання – відмінні.

З 14.00 до 15.00 делегати обідали, потім – година для ознайомлення з програмою, розподілення делегатів за комісіями, знайомство з головами комісій. Працювало 5 комісій та комітетів МООН: комітет з прав людини, комісія з питань збереження довкілля, комітет з питань охорони здоров'я і освіти, економічний та соціальний комітет, комітет з політики. Кінцева мета кожного комітету – прийняття резолюцій.

О 16.00 відбулося урочисте відкриття конференції. Організаційний комітет призначив Генерального секретаря МООН з числа учнів Ліцею бізнесу і вже він керував урочистостями. На урочистому відкритті було багато високопоставлених гостей.

До делегатів конференції звернулися координатор системи ООН в Україні П.П.Вільянуева та віцепрем'єр міністр В.Смолій. Привітали делегатів: голова ради національної безпеки і оборони України В.Горбулін; народний депутат України, голова комісії ВРУ з прав людини, національностей та етнічних меншин Г.Удовенко; міністр науки та технологій України С.Довгий; міністр сім'ї та молоді України В.Довженко; міністр освіти М.Згуровський; виконуючий обов'язки посла Канади в Україні Е.Баран; начальник головного управління освіти Київської міської держадміністрації Б.Жебровський.

У світі Міжнародна Модель ООН, як представницький форум для старшокласників, проводиться уже 36 років. В Україні це була перша молодіжна конференція «Модель ООН. Україна», в роботі якої взяли участь 51 делегація з усіх куточків України.

Подаємо тут програму конференції лише на один день – 3 листопада:

8.00-8.45 – сніданок.

9.00-9.50 – лекція «Роль ООН у міжнародній політиці сьогодні».

10.00-10.50 – лекція «Роль зарубіжних посольств у сучасному світі».

11.00-11.15 – перерва на чай.

11.15-12.30 – Пленарне засідання (представлення позицій делегацій).

12.30-14.00 – обід.

14.00-16.00 – робота в комісіях (працюють делегати конференції).

14.00-16.00 – лекція Наталії Яковенко «Нові підходи до викладання історії України (до кінця XVIII ст.); працюють керівники делегацій.

16.00-16.30 – перерва на чай.

16.30-18.30 – робота в комісіях.

16.30-18.30 – лекція Валентина Якушика «Проблема стратегічного партнерства для України в сучасному світі»; працюють керівники делегацій.

19.00-20.00 – вечеря.

20.00-22.30 – дискотека.

Конференція тривала чотири дні. Всі дні були насичені різноманітними заходами. 5-го листопада до обіду відбулося пленарне засідання Генеральної Асамблеї ООН, а після обіду – урочисте закриття конференції. Це найурочистіший і найсумніший момент конференції. Настала мить розлуки. Знову звучить гімн. Знову виступи, привітання, слова подяки. І – головне – вручення всім учасникам конференції Сертифікатів, що засвідчують їхню успішну працю в першій Всеукраїнській конференції «Модель ООН. Україна».

О 16.00 ми вже залишили «Пущу Озерну» і відправились до Києва. Автобус нас довів до центру міста і ми ще мали можливість проїхатися фунікулером, відвідати Софіївську площу та музей Тараса Шевченка, а після цього – на вокзал. У поїзді вже була можливість поділитися своїми враженнями, розповісти про цікаві зустрічі та пригоди.

У травні 1999 року ми отримали листа за підписом голови оргкомітету Всеукраїнської конференції «Модель ООН», координатора системи ООН в Україні Педро Пабло Вільянуеви, в якому, зокрема, він повідомляв: *«З приємністю повідомляємо Вам про проведення в рамках спіль-*

ного проєкту Представництва ООН в Україні та Ради національної безпеки та оборони України другої Всеукраїнської конференції «Модель ООН», яка відбудеться цього року під патронатом Президента України». Повідомлялося також, що конференція відбудеться в санаторному комплексі «Пуща Озерна» і що ми будемо представляти ту міжнародну організацію, яку представляли на «МООН – 1998».

А далі в листі писалося: «Зважаючи на те, що 1999 рік проголошений ООН як Рік людей похилого віку і проводиться він під гаслом «До суспільства усіх поколінь», для обговорення на засіданнях комітетів та комісій, що працюватимуть під час проведення конференцій, запропоновано тему: «Люди похилого віку та молодь: зв'язок поколінь».

Друга Всеукраїнська конференція «Модель ООН» проходила впродовж шести днів, з 3 по 8 жовтня 1999 року. На урочистому відкритті конференції було зачитане вітання Президента України Леоніда Кучми, тексти вітання отримала кожна делегація:

«Учасникам Всеукраїнської конференції «Модель ООН – Україна, 1999»

Щиро вітаю з початком роботи конференції.

Уже понад пів століття зусилля Організації Об'єднаних Націй зосереджені на вирішенні глобальних проблем, що загрожують існуванню людства. Україна як одна із її засновниць постійно підтримує всі прогресивні ідеї та починання, спрямовані на формування нової якості життя.

Упевнений, що унікальна можливість спілкуватися зі світом дасть змогу українським школярам відчути себе його архітекторами і творцями.

Сподіваюсь, що ви, наші посланці в майбутнє, понесете в третє тисячоліття і передасте наступним поколінням не тільки набуті знання, а й відповідальне ставлення до справи збереження миру і взаєморозуміння між народами.

Успіхів вам, щастя, здоров'я, оптимізму!»

За умовами перебування та режимом роботи друга конференція була схожа на першу, лише мала іншу тематику, а також збільшено кількість тренінгів, пленарних засідань Генеральної Асамблеї та кількість лекцій для керівників делегацій. Все було добре продумано і чітко організовано. Газета «Молодь і МООН» опублікувала мою статтю «Два кроки

вперед», в якій писалося: *«Багато делегацій Другої всеукраїнської конференції старшокласників «Модель ООН – Україна, 1999» були учасниками першої, минулорічної конференції. Порівнюючи обидві, скажемо, що сьогоднішня конференція – це цілі два кроки вперед. Потрібно віддати належне організаторам, які зуміли знайти кошти і провести величезну підготовчу роботу. Саме попередня підготовка, включаючи і регіональні конференції в Одесі, Донецьку та Харкові, та чітко визначені завдання делегаціям (резольюції, політичні заяви, газети) сприяли тому, що учасники конференції без «розминки» включилися в роботу. Якщо члени делегацій жваво обговорюють політичні проблеми навіть у свій вільний час, то це означає, що мети досягнуто і результати будуть. Старшокласники вчать асів дипломатії, критичного мислення, перейматися болями інших людей і діяти. Цікавою є в цьому році і тематика лекцій для керівників делегацій».*

На конкурсі стінних газет наша газета була відзначена. Про неї газета «Молодь і МООН» писала: *«Були такі стіннівки, які заслуговували на особливу увагу – це газета що висвітлює проблему «Діти – біженці» (так називалася наша газета – В.К.). Вона має свою точку зору та реальні шляхи вирішення складного питання».* На пленарному засіданні політичну заяву від нашої делегації зачитував Богдан Сулятицький. Наша делегація була в такому складі: Сулятицький Богдан, Яворська Марина, Фіщич Мар'яна, Полюк Мирослава. Всі наші учні отримали Сертифікати, що засвідчило про їхню успішну працю на конференції. Цього разу, як і на двох наступних конференціях, наша делегація була єдиною від області, Коломийська ЗОШ І-ІІІ ст. №2 запрошення не отримала.

Третя Всеукраїнська конференція старшокласників «Модель ООН – Україна, 2002 відбулася 18-22 березня 2002 року, але заїзд делегацій був призначений на 17 березня, а від'їзд 23 березня, що дозволило розвантажити отих 5 днів напруженої праці. Тема конференції була «ІТ-технології як фактор покращання стану розвитку людства». Особливістю цієї конференції було те, що кожна команда-претендент на участь у конференції повинна була надіслати до Оргкомітету есе обсягом до 2-х сторінок друкованого тексту на вільно обрану командою тему, розкриття якої дозволило би продемонструвати своє розуміння структури ООН, її

Посол нашої команди Любомир Регуш разом з групою послів на зустрічі з координатором системи ООН в Україні Дагласом Гарднером

значення в сучасному світі, обізнаність з глобальними проблемами, які визнані пріоритетними для розгляду в ООН на найближчі три роки. Есе потрібно було надіслати до 10 січня. Наша команда складалася з кращих учнів школи, тому есе було написане, на мою думку, добре і відіслане вчасно. У кінці січня від Оргкомітету ми отримали таке повідомлення:

«Шановні друзі! Оргкомітет конференції «Модель ООН – Україна, 2002», яка відбуватиметься під патронатом дружини Президента України пані Людмили Кучми, радий повідомити вам, що за результатами конкурсу, команда вашого навчального закладу прийнята в число учасників конференції. Шляхом жеребкування визначено, що ваша команда на конференції представлятиме МАГАТЕ (Міжнародне агентство з атомної енергії). Надсилаємо вам матеріали, які покликані допомогти членам команди у підготовці до конференції... Впродовж конференції планується проведення конкурсу на кращу презентацію країни чи організації, яку представляє команда».

Ми дуже відповідально і творчо підійшли до підготовки сценарію і самого тексту презентації МАГАТЕ. Серед презентацій міжнародних організацій наша презентація була найкращою. Цього разу команда складалася з п'яти учнів: Регуш Любомир, Марчук Олесь, Габорац Наталія, Геник Іванна, Миронюк Галина. У сценарії була розповідь про МАГАТЕ у формі запитань і відповідей: Дата народження? Місце народження?

Місце проживання? Мета появи на світ? Які принципи сповідує? МА-ГАТЕ має 9 сестер (перечисляються міжнародні організації). МАГАТЕ має 4 братів (перечисляються фонди та союзи), МАГАТЕ має трьох племінників (перечисляються угоди). У сценарії було художнє читання – уривок з поеми Бориса Олійника «Сім», присвяченої першим жертвам Чорнобиля:

*Та хто ж вам видав дозвіл, волохатим,
Що ледве злізли із дерев на твердь,
Лапищами терзать невинний атом
І, в зраненому, розбудити смерть?!
Нездарні лад навести в рідній хаті,
Ще не пізнали тайнства огню,
А вже до нього тягнетесь, рукамі,
Щоб землю з небом випалять на пню!
Трощить себе до атомного пилу,
Гребить судомно золото до ям,
Та не тягнуть же землю у могилу –
Вона дарована не тільки вам.*

Не обійшлося і без пісні. На мелодію пісні «Гей ви, хлопці січовії, раз, два, три.» ми склали таку пісню:

*Щоб війни не допустити – МА-ГА-ТЕ,
І у мирі усім жити – МА-ГА-ТЕ
Про це дбаємо постійно
І працюємо сумлінно –
МАГА – МАГА – МАГАТЕ.
А де атом служить миру – МА-ГА-ТЕ,
Допоможе усім щиро – МА-ГА-ТЕ.
Щоб Чорнобиля не сталося
І життя не припинялось –
МАГА – МАГА – МАГАТЕ.
Зброю атомну не вільно – МА-ГА-ТЕ
Розповсюджувать підпільно – МА-ГА-ТЕ.
За цим пильно прослідкує,
Покарає, оштрафує –
МАГА – МАГА – МАГАТЕ.*

Після цього були ще такі слова: «У перші роки свого становлення

Українська держава на весь світ проголосила про своє прагнення стати без'ядерною країною. І вже в першій половині 90-х років XX ст. вона ліквідувала в себе ядерну зброю. Україна стала першою серед держав світу, яка відмовилась від ядерної зброї».

А на закінчення заспівали фінальний куплет пісні:

Ми представляли МАГАТЕ.

Всі мають знати тут про те.

Гей, будьмо пильні!

Горді, мудрії та сильні,

Гей, у майбутнє, раз, два, три!

За регламентом все представлення (візитна картка команди) мало тривати 7 хвилин. І ми дотрималися цих вимог.

Потрібно зазначити, що наша команда була достатньо підготовлена і складалася зі здібних, всебічно розвинених учнів. Це можна було помітити вже на інтелектуальних іграх першого дня в Київському ліцеї бізнесу, на яких наші учні були першими. Вони прекрасно працювали в комітетах і комісіях. Під час цієї конференції ми мали досить багато вільного часу першого і останнього дня, що дозволило нам ознайомитися з Києвом, з його визначними місцями.

Всеукраїнський молодіжний саміт «Україна: Цілі Тисячоліття» відбувся 26-28 жовтня 2002 року. Це був перший Всеукраїнський молодіжний саміт. Його організовано завдяки спільній ініціативі міжнародної молодіжної громадської організації «Європейський молодіжний парламент – Україна» та Представництва ООН в Україні. Близько 250 делегатів віком від 15 до 22 років зібралися з усієї країни, щоб працювати у восьми комітетах, відповідно до восьми Цілей тисячоліття. Переважна більшість представників була від студентських молодіжних громадських організацій (по три делегати) та від 10 шкіл (по три делегати). Нам та ще дев'ятьом школам України випала висока честь представляти МООН на саміті, адже вибирали з 50 претендентів. Від нашої області була ще команда студентів з Івано-Франківська. Слід зауважити, що це вже не була гра, як у «Моделі ООН», це була відповідальна праця, викликана тим, що визначені ООН «Цілі Тисячоліття» на 15 років у більшості своїй залишалися декларативними і тому скликався молодіжний саміт, щоб

прискорити ці дії, виробити рекомендації та заявити, що молодь бере на себе відповідні обов'язки для реалізації Цілей.

До початку саміту потрібно було обговорити та узгодити деякі документи по інтернету. А інтернету в той час у школах не було. Комп'ютери та інтернет були лише десь в обласному центрі. За сприяння організаторів саміту нам надали можливість безкоштовно скористатися інтернетом

Наша делегація у залі засідань Генеральної асамблеї ООН

в обласній науковій бібліотеці м. Івано-Франківська. Ми там спочатку отримали інструктаж, а потім учні змогли кілька годин працювати самостійно.

У Києві з вокзалу Південний нас підібрав спеціальний автобус і завіз до Пущі Озерної, де ми зареєструвалися і ще до обіду там відбулася церемонія відкриття. Після обіду – робота в комітетах впродовж чотирьох годин з перервою на каву, а після вечері – знову дві години роботи в комітетах. З 22.00 до 01.00 – вечірка.

Напруженим був і другий день. Чотири години роботи в комітетах з 15-хвилинною перервою на каву, консультації з експертами ООН, спільна дискусія всіх комітетів з експертами ООН. З 15.00 до 19.00 – Генеральна Асамблея, на якій комітети представляли і публічно обговорювалися розроблені рекомендації. А після вечері з 20.00 до 22.00 – знову Генеральна Асамблея. З 22.00 до 24.00 – робота над рекомендаціями.

Рекомендаціям приділялася особливо велика увага, бо вони ставали офіційними документами. Вони розсилалися у відповідні комітети Верховної Ради України, Кабінету Міністрів, в ООН.

Третього дня, 28 жовтня, ми переїхали в приміщення Верховної Ради. О 9.00 там відбулася офіційна церемонія відкриття Генеральної Асамблеї, зачитування рекомендацій та виголошення промов від комітетів. Від 12.00 до 13.00 відбулося проголошення урочистого звернення від молодіжного саміту до Верховної Ради, Кабінету Міністрів та Президента України. У «Зверненні учасників Молодіжного Саміту, присвяченого Цілям Тисячоліття», зокрема, говорилося: *«У 2000 році на Самміті ООН було укладено Цілі Тисячоліття, які мали стати орієнтиром кожної держави на наступні 15 років. Проїшло два роки, а Цілі не стали ближчими. То чия ж провина в тому, що більшість важливих рішень залишаються декларативними? І що робити нам, молодим українцям, щоб проблеми, висунуті Самітом, не втратили свою актуальність? Перший крок до вирішення цих проблем – їх усвідомлення як українських... Мабуть, вже час зробити особистий внесок у досягнення таких нагальних для України Цілей, а не чекати доки хтось нарешті вирішить всі проблеми за нас, – не дочекаємось...»* Вітальні промови від гостей Саміту виголосили Валентина Довженко, Геннадій Удовенко, Борис Тарасюк, Георгій Крючков, Володимир Стретович. Перечитуючи сьогодні рекомендації «Комітету глобальної співпраці задля розвитку», які були прийняті на Саміті, вони були добре продумані і стратегічно передбачені. Подаю тут лише один пункт: *«Зважаючи на прагнення України до інтеграції в європейське співтовариство та динаміку стосунків з міжнародними організаціями, потрібно акцентувати на:*

- продовженні співпраці зі вступу України до СОТ до 2005 року,
- необхідність вступу України в ЄС та НАТО,
- відмовитись від багатовекторної політики та розставити економічні пріоритети України». Зауважимо, що це було в 2002 році. Тоді ще президентом був «різновекторний» Кучма, а згодом ще буде проросійський Янукович.

Після обіду відбулося обговорення шляхів виконання запропонованих рекомендацій учасниками саміту на особистому рівні. А далі відбулася церемонія закриття і о 17.00 автобуси нас відвезли на вокзал.

З 13 по 16 листопада 2002 року в м. Львові відбулася регіональна конференція «Модель ООН Україна 2002: Нове бачення XXI століття». Конференція була присвячена проблемі «Інформаційні технології як фактор покращення стану розвитку людства». Команда нашої школи взяла участь в конференції і представляла Чехію. У конференції взяли участь 16 команд в основному зі Львова і Львівської області і по одній команді з Волинської, Рівненської, Івано-Франківської та Тернопільської областей.

На урочистому відкритті конференції були присутні координатор справ ООН в Україні Даглас Гарднер, консультант програми всеукраїнської моделі ООН Лариса Довга, голова Львівської обласної держадміністрації Мирон Янків, директор Львівської класичної гімназії Юрій Джала. Знаю, що команди були підготовлені добре і конференція пройшла успішно. Керівником нашої команди був заступник директора школи Валерій Галяк, бо я тоді вже працював на посаді директора міжшкільного навчально-виробничого комбінату.

6 – 11 квітня 2003 року відбулася четверта всеукраїнська конференція старшокласників «Модель ООН – Україна, 2003». Загальною проблемою, яка розглядалася на конференції була «Рівний доступ до якісної освіти». Хоч я вже не працював у Яблунівській ЗОШ І-ІІІ ст., але мене попросила дирекція школи та учні, які були рекомендовані на участь в конференції, і я почав готувати команду та поїхав з нею в Київ. Наша команда мала представляти Кубу. Ми знали, що до кожного представлення команд (візитних карток) буде прикута увага всіх делегацій і пильного журі, тому до цього дійства ми готувалися ретельно. Малисьмо проблеми з прапором Куби, який є досить оригінальним. Він складається з п'ятих горизонтальних смуг однакової ширини. Верхня, середня і нижня – сині, а між ними – дві білі. З лівого боку розташований червоний трикутник з білою п'ятикутною зіркою. Довелося зшивати прапор з трьох різного кольору тканин, а зірку вже домальовували білою фарбою. Придбали також п'ять шматків тканини різного кольору для галстуків на кожного члена команди і сомбрело на голови. Та це тільки зовнішній вигляд, а потрібно було щось цікаве розказати про Кубу, щось заспівати кубинське, щось пританцювати. Одним словом, трудилися в поті чола.

Нашу команду привітав Генеральний секретар ООН

відкриття конференції. А потім зібрали керівників делегацій, щоб наголосити на деяких організаційних питаннях, ознайомити з тематикою їхніх занять, з правами і обов'язками, а також загострили увагу на персональній відповідальності за життя і здоров'я членів команди впродовж всього часу перебування на конференції.

7 квітня після сніданку відбулося урочисте відкриття конференції. Серед почесних гостей було багато представників від іноземних посольств. У кінці урочистого відкриття студенти Київської дитячої Академії мистецтв дали концерт. Конференція відбулася за підтримки дружини Президента України Людмили Кучми.

Після урочистого відкриття відбулася зустріч з представниками посольств. Оскільки ми на конференції виступали від імені Куби, то з нами зустрівся Даніель Бермудіс де Кастро, торгово-економічний радник посольства Республіки Куба, який був присутнім на конференції. Наш гість добре говорив російською, а наш посол від делегації Регуш Любомир добре володів англійською і зустріч вийшла цікавою. Я подав радникові кубинського посольства путівник конференції, щоб він поставив автограф. Він написав на титульній сторінці вітання іспанською мовою, а на другій сторінці обкладинки російською: *«От имени кубинского народа желаю вам всем здоровья, счастья и успехов в личных и деловых вопросах. С большим уважением – Даниэль Бэрмудис»*.

Конференція проходила в санаторії «Пролісок» під Києвом, там ми і поселилися. Першого дня, в період від обіду до вечері, нас відвезли на екскурсію в Київ. Після вечері організатори конференції зібрали послів делегацій, де обговорили нюанси церемонії урочистого

Даніель Бермудіс де Кастро дає автограф

На пленарному засіданні Генеральної Асамблеї політичну заяву від нашої делегації виголосив посол Регуш Любомир, а 8 квітня ми вже представляли свою візитну картку. Виступ вдався, все відбу-

лося за нашим сценарієм без помилок і заминок, та ще й був підсилений магнітофонним записом кубинської музики. Правда, призового місця ми не досягнули, але щоденна газета «Організатор Об'єднаних Новин», яку випускали учні Київського ліцею бізнесу, відмітила наш виступ.

Питання, висунуті в комітетах та комісіях, обговорювалися на малому пленумі «Україна: сильні разом», де кожен учасник представляв той регіон, звідки приїхав. Під кінець конференції на пленарному засіданні Генеральної Асамблеї були прийняті резолюції та проголошені рекомендації, прийняті в комітетах і комісіях формату «Україна: сильні разом». 11 квітня відбулося урочисте закриття конференції.

Модель ООН – це захоплююча рольова гра, в ході якої учасники імітують роботу органів ООН. Делегати конференції виступають в ролі офіційних представників країн. На моделі ООН делегати абстрагуються від особистої точки зору і відстоюють офіційну позицію країни, яку вони представляють. Подібні молодіжні зібрання розвивають відповідальність молодшої генерації за своє майбутнє в своїй державі, вміння розв'язувати світові проблеми на локальному рівні, а для цього потрібно навчитися творчо і незалежно мислити.

Модель ООН, окрім заглиблення учасників гри в світові проблеми, ефективно сприяє вихованню, навчанню та розвиткові учнів. Модель ООН – це знайомства та спілкування зі школярами всієї країни, це нагода побачити себе на тлі своїх ровесників з різних куточків України. Я горджуся тим, що наші учні були серед кращих і за знаннями, і за вихованістю, і за розвитком.

МІЙ РІДНИЙ БРАТ ДМИТРО

То було в неділю, тато очікував на цю подію, але що вона має статися саме цього дня, ніяких ознак не було, і ми ранком з татом пішли до лісу за опеньками. Дома залишилися 12-річна сестра і мама. Коли ми повернулися, то в хаті вже побачили бабку-повитуху і сусідку Параску. Стало зрозуміло, що на світ появилася людина. Це був хлопчик, якого охрестили Дмитром. Згодом сестра Марія хімічним олівцем на колисці каліграфічним почерком вивела: *«Народився 20 жовтня 1946 року»*.

На своє щастя, Дмитро не бачив війни, не зустрічався з мадярами, районними уповноваженими, гарнізонниками. І голодний 1947 рік йому не запам'ятався, бо мама його кормила, а підкормлювала молода корівка, яка і нас рятувала від голоду. Правда, він десь трохи пробував коржика з вівсяної муки, яку тато отримував на харчовий приділ, а коли вже не було кукурудзяної муки, то їв «кулешу» із житньої чи пшеничної.

У робочому кабінеті, жовтень 2009 р.

У 1953 році Дмитро пішов до першого класу. Ми ще один рік походили разом до школи: він – до першого, а я – до сьомого. У цьому ж році сестра Марія вийшла заміж і в хаті появилася зять. З вересня 1954 року Дмитро був другокласником, а я пішов до Яблунова у восьмий клас. У навчальний час, починаючи з другої чверті, я проживав у пришкільному інтернаті Яблунівської СШ і додому навідувався після уроків у суботу, а в понеділок ранком вже йшов на уроки. Дмитро залишався сам з батьками і був єдиним їхнім помічником, бо сестра мала свою сім'ю.

З 1954 року Уторопську школу очолив Я.В.Грабовецький, який із запалом взявся за організацію учнівської художньої самодіяльності. Село наше здавна музикальне, молодь любила співати. Пригадується, як десь у неділю понад вечір доносилися звуки пісні з різних кутків села. Не

раз, коли до тата в суботу сходилося багато хлопців стригтися, то в очікуванні вони заводили різні бесіди, іноді суперечки з нецензурними словами, і тут тато перепиняв їх, розпочинаючи пісню про Довбуша «Ой попід гай зелененький...», хлопці припиняли свої балачки і підтримували пісню. Можливо Дмитро ще тоді уподобав собі цю пісню і всюди в компаніях він її співав, а присутні долучалися. Бувало, що товариство не розходилося поки Дмитро не затягне «Ой попід гай зелененький». Молодь не раз влаштовувала танці на толоці під відкритим небом, а сільських музикантів було багато. Серед них відомі на всю округу: Василь Грицюк, Дмитро Соф'яничин, Микита Мазурак, Іван Голдиш, Микола Павлюк та інші. Вони грали на молодіжних сходах, їх наймали грати весілля в селах. За наявності такої кількості музикантів парубки ходили колядувати до своїх знайомих дівчат з оркестром. Активісти «Просвіти» створили при читальні хор, який співав на сцені як за Польщі, так і за «перших совітів». На курсах диригентів, що їх за Польщі організовувала «Просвіта» в Коломиї, навчався наш диригент з Уторопів Волощук.

*У часи будівництва
Дніпрорудного, 1964 р.*

На такому ґрунті Ярослав Грабовецький створив відомий учнівський ансамбль пісні і танцю «Смерічка». Художня самодіяльність згуртовувала дітей, вчителів та батьків, але надання пріоритетності художній самодіяльності забиравало багато продуктивного навчального часу. Дмитро став активним учасником ансамблю. Пригадую, як він відпрацьовував удома танцювальні кроки, щось там собі наспівував. Тато входив до батьківського комітету, члени якого разом з директором починали будівництво нової школи, сприяли будівництву, організовували толоки.

У 1963 році мене направили на працю до Яблунівської СШ, а Дмитро тоді навчався в одинадцятому класі. Я мав уроки фізики в сьомому класі і креслення в денній, а також математику у вечірній школі. Та попри це брат відчував мою присутність в школі, що, мабуть, його зобов'язувало. Після закінчення школи він поступав в інститут, але забракло балів

На службі в армії, 1966 р.

і за комсомольською путівкою з групою однокласників поїхав будувати містечко Дніпрорудне для гірників майбутнього Запорізького залізорудного комбінату. Через рік пішов до армії. Після армії, у 1968 році, поступив на редакторський факультет Львівського поліграфічного інституту ім. Івана Федорова, який закінчив у 1973 році. Мав авторитет серед студентів і викладачів, двічі очолював студентські будівельні загони інституту, які відправлялися в Казахстан. Коли приїжджав з Казахстану, приносив моїм дітям Ромкові й Юрчику подарунки і розповідав про свої будні на землях цілинних. Нагороджений Почесною грамотою Президії ВР Казахстану,

медаллю «За освоєння цілинних земель».

На випускному курсі він працював над дипломною роботою, темою якої була видавнича діяльність у місті Коломиї. Я вже тоді займався краєзнавством і добре знав львівські бібліотеки та архіви, знав що і де шукати і допомагав йому збирати необхідний матеріал. Ми пішли у відділ рідкісної книги Львівської наукової бібліотеки. Там перефотографували титульні сторінки всіх наявних книг коломийських видавництв дорядянського періоду, а також інші матеріали. Захопившись цим багатим матеріалом, ми хотіли більшого і почали досліджувати історію видання «Української загальної енциклопедії». Пошук автури, фінансування і вихід УЗЕ було ініційовано групою коломийських ентузіастів. Я на той час вже був ознайомлений з енциклопедією, мені на початку 70-х років давав читати ці безцінні фоліанти знайомий коломийський вчитель, у батьків якого збереглися всі три томи. Я не знаходив у ній нічого поганого, радянську владу чи Сталіна там явно не критикувалося, але за радянської влади видання було заборонене, очевидно через чітко виражену українськість. Як Дмитро використав всі ці матеріали, я не знав, але дипломну роботу написав і захистив, хоч деякі сторінки, за порадою рецензента, довелося вилучити. Я, правда, не впевнений чи все «забраковане» він викинув, бо дуже швидко ця робота відгукнулася йому неприємністю-

Дружина Галина, дочка Леся, син Тарас і Дмитро

ми. КДБ якимось чином дізналося про все, ймовірно через рецензента, або «друзів», адже рецензенти, як і друзі, бувають всякі. Тепер, коли я розмірковую над цим, пригадав, як мій однокласник Василь Атаманюк, який закінчував цей інститут на 10 років раніше, за розподілом опинився в Комсомольську-на-Амурі лише за кілька неугодних владі слів. Отже, в цьому інституті було пильне око.

Після закінчення інституту Дмитро працював у новозаснованому Львівському науково-дослідному інституті матеріалів, куди мав направлення, але згодом виявилось, що таких спеціалістів у цьому інституті не потрібно, і він влаштувався на посаду відповідального секретаря Нестерівської районної газети «Нове життя» на Львівщині. У 1974 році одружився з випускницею поліграфічного інституту Галиною Кондрась. Та зненацька на Дмитра насунулися проблеми, пов'язані зі змістом дипломної роботи. Його звільнили з роботи в Нестерові, влаштуватися за фахом на Львівщині не вдавалося. У партійних кабінетах дали зрозуміти, що для нього на Львівщині роботи немає. У 1975 році після закінчення інституту Галина отримала направлення на роботу в Алма-Ату, очевидно,

через те, що вона дружина Дмитра, і щоб заодно позбутися цих неблагонадійних молодих людей. Галині вже видали так звані «підйомні», але Дмитро ще робить спробу влаштуватись на роботу на Івано-Франківщині. Тут йому повезло, зустрівся з редактором обласної молодіжної газети «Комсомольський прапор» Володимиром Росою, який дав йому місце праці в редакції, де він згодом стає відповідальним секретарем, заступником редактора. Дмитро робить всі заходи, щоб влаштувати дружину в обласну друкарню. А коли це питання було вирішене, Галина віддала «підйомні» і переїхала в Івано-Франківськ, де працювала інженером в обласній друкарні, згодом головним інженером, директором друкарні.

У 1977 році в Дмитра виникли знову якісь проблеми з начальством і він подумав чи це не відголосок дипломної роботи. Тим часом в обкомі партії запропонували йому направлення на навчання в Київ у ВПШ. Сповістив про це дружину, а згодом і мені. Поки ми думали і розмірковували, Дмитро зустрівся з Василем Лизанчуком, який щойно закінчив ВПШ, а перед цим був старшим редактором обласного радіо, розповів йому про обкомівську пропозицію, і авторитетний журналіст, сьогодні доктор філологічних наук, Василь Лизанчук заохотив Дмитра до навчання в Києві. З одного боку – це добре, обіцяє припинення переслідувань і водночас створює перспективу забезпечити собі місце праці й покращити умови життя. З другого боку – не зовсім добре, бо неймовірно важко буде залишатися самій дружині Галині на тривалий час з дев'ятимісячним сином. Радилися, зважували і в результаті дружина залишилася сама з дитиною в Івано-Франківську, а Дмитро поїхав до Києва. Я тоді підтримав такий хід подій, але з висоти сьогоднішнього дня, якби можна було відмотати час назад, я, мабуть, відрадив би його від поїздки до Києва, але тоді виглядало інакше. Однак сталося так, як сталося.

Приїхавши з Києва, Дмитро отримав посаду старшого редактора обласного радіо, а потім його перевели на посаду редактора Тисменицької районної газети «Вперед», згодом призначили завідувачем відділу засобів масової інформації обкому партії.

Коли вже трохи вийшли з матеріальної скрути, порадилися з дружиною і почали будувати на дачній ділянці будиночок. Я чим міг допомагав у будівництві, залучаючи племінників з Уторопів. Згодом він отримав велику квартиру в новому будинку. Покращилися житлові умови для сім'ї, в якій уже було двоє дітей.

Н а с т у п и в 1991 рік. Серпневий путч у Москві було придушено. 24 серпня депутати Верховної Ради України прийняли *«Акт проголошення незалежності України»*. А зранку цього ж дня виконком Івано-Франків-

Інтерв'ю з головою Косівської РДА

ської обласної ради ухвалив рішення про заборону компартії в області. Дмитро перейшов працювати заступником редактора *«Прикарпатської правди»*. Мене це хвилювало, бо газета раніше була компартійною, хоч тепер називалася незалежною громадсько-політичною. Я ознайомився з її публікаціями, зрозумів куди вітер дує і радив йому, щоб знайшов кращу роботу. Дмитро це й сам розумів і робив певні заходи, допомагала в цій справі й дружина. І ось у 1994 році його призначили власним кореспондентом Національної радіокомпанії в Івано-Франківській області. Як і на кожній посаді він працював творчо і натхненно. Окрім систематичного висвітлення в радіоновинах громадсько-політичного та культурно-мистецького життя області, вів популярну авторську програму *«А у нас на Прикарпатті»*, яку слухали не тільки в Україні, але й за її межами, в діаспорі. Знайомий професор з Полтави Василь Лазарович писав мені, що його дружина наколи зачує десь по радіо голос Дмитра, то казала йому: *«Йди слухай, говорить твій земляк Дмитро Куришук»*.

Він був членом Національної спілки журналістів України, головою ради Карпатського медіа-центру *«Відкритий простір»*, лавреатом журналістської премії ім. Богдана Бойка, лавреатом Всеукраїнського конкурсу ім. Памви Беринди та Загальнонаціонального конкурсу *«Українська мова - мова єднання»*. У довіднику *«Журналісти Прикарпаття»* прочитав про Дмитра таке характерне для його творчої біографії узагальнення: *«Широка творча натура, багатий журналістський досвід, вміння оці-*

*Мої дорогі гості Дмитро і Галина, січень 2005 р.
Зустріч в Яблунівському МНВК*

нити ситуацію з першого погляду».

Заслужують на увагу його нариси, есе, спогади, зокрема про Тараса Мельничука. Досліджував історію журналістики Прикарпаття, впорядковував журналістські розповіді про відомих людей (зустрічі, спостереження, роздуми).

При врученні йому премії ім. Богдана Бойка Дмитро сказав: «*Стати журналістом я відразу вирішив після школи під*

впливом моїх двох духовних наставників – рідного брата Василя, який все життя захопаний в літературу, і мого односельця, лауреата Національної премії ім. Т.Г.Шевченка Тараса Мельничука, з яким у рідних Уторопах організовували творчі вечори. Ось вони й налаштували мене на журналістську стежку. Але я надто довго йшов до того часу, щоб могли сказати, що я – журналіст».

Якось в розмові з поетом і журналістом Іваном Гавриловичем він зізнався: «*Радію тим, що наше Українське радіо і справді українське, і в цьому є частка моєї праці. Скажу відверто – праці напруженої... А коли починає бунтувати душа від буденності, я зачиняю кабінет і читаю поезію. А інколи і сам пишу, тільки про це нікому не кажу. Але при такій нагоді прочитаю:*

*Боюсь потонути в словесній каламуті,
І я шукаю синіх берегів.
Стискають голову обручі у скруті,
Та я ніколи навпрошки не брів.
Я йшов туди, куди веліла совість,
Прав у росі слова, мов пелюшки,
Творив свою життєву повість,*

*Збирав каміння з чистої ріки,
Щоб звести храм і Богу помолитись
За світлу днину і травневу ніч.
І я не можу, і не смію збитись
З дороги батька – ось у чому річ.»*

Пригадую, коли я будував свою хату в Яблунові, Дмитро і Галя тоді, здається, були ще у Львові, приїжджаючи до батьків в Уторопи, заходили до мене і питалися чим можуть допомогти. Допомогти вони могли своєю працею, і допомагали. Якось разом ми замурували зайвий проріз для дверей. Іншого разу вони приїжджали, коли в нас була толока. Ми тоді гуртом на другому поверсі мастили дерев'яні стіни глиною з соломою. Людей було багато, одні мастили, а інші носили і подавали глину. Вони обоє стали до праці. Дмитрови я зміг знайти робочий одяг, а Галі нічого не підібрав. Галя приїхала в спортивному костюмі і хоч уважала, щоб не забруднитися, та це їй не вдалося, а на другий день зранку вони вже мали в компанії їхати до Ворохти, а звідти – турпохід на Говерлу. Коли вони після толоки, вдосталь натрудившись, полягали спати, я почав чистити Галині спортивні штани. Але свіжу глину можна було лише розмазати, тому я вирішив випрати їх, а потім праскою висушив. Думаю, що це ранком Галя мала побачити.

І ще один спомин. Якось пізно ввечері, коли ще моя хата була не добудована, Галя прибігла до старої хати за рікою, де ми тоді проживали, і сказала, що вона привезла цемент і машина стоїть біля нової хати. Це мене дуже здивувало і приємно вразило. Я пішов разом з нею, вона мені по дорозі розповідала звідки і як вона дістала цемент. Думав, що побачу легковик і в багажнику мішок цементу, а біля хати стояв самоскид, і в кузові кілька мішків цементу. Галя домовилась зі знайомим виконробом на будівництві і вночі вирішили зробити мені такий сюрприз. Правда, вони в дорозі мали неприємності, але про це мені тоді не розповіли. Зараз це виглядає смішно: кілька мішків цементу, які зараз можна купити в кожному селі, і 200 кілометрів везти самоскидом. А тоді це було ледь чи не героїчним вчинком. У той час купити цемент було неможливо, а літр солярки коштував 6 копійок. Коли я заливав фундамент своєї хати, то цемент купив у сторожа килимової фабрики, яка тоді розбудовувалася в Яблунові. Пів ночі ми носили з ним відрами цемент і висипали в кузов автомобіля, який доставляв мені цемент додому. Отакі тоді були часи.

Дмитро з племінницею Галиною Курищук та моєю дружиною Ганною на Міжнародному гуцульському фестивалі в Косові, 1998 р.

Дмитро з Галеєю народили і виховали двох дітей: Тараса і Леся. Обоє закінчили Прикарпатський університет, Тарас навчався на слов'янській філології, а Леся – на кафедрі образотворчого мистецтва. Після закінчення університету Тараса разом з кількома випускниками направили до Варшавського університету опановувати основи менеджменту і маркетингу. Закінчивши університетські студії, Тарас знайшов собі в Польщі роботу і там залишився, а згодом і одружився. Леся, здобувши вищу освіту, працювала, вийшла заміж за свого однокурсника Василя Супика. Батьки зробили їм весілля, яке я з приємністю згадую. Дмитро посприяв молодятим отримати квартиру. Дідусь Дмитро і бабця Галя дуже раділи своєму першому онукові Яремі, якого подарувала їм Леся.

Раптова смерть Дмитра прибила мене до ступеня несприйняття вістки про таке нещастя. Коли мені вночі зателефонувала його дочка Леся, що *«татко помер»*, це мене настільки прибило, що я почав думати, що то не Леся телефонувала, а Оксана, дочка жіночої сестри Настуні і що йшлося не про Дмитра, а про іншу людину. І повірив у ту свою безумну версію. Яюсь домучився до ранку, а ранком пішов до племінниці Галини сказати, що помер Микола з Коломиї. І аж тоді, уже на грані віднов-

лення здорового глузду, я почав аналізувати хто то телефонував і таки чимраз яскравіше почав усвідомлювати, що то була Леся. Повернувся до Галинки і сказав, що то помер Дмитро, а не Микола. Зателефонував до Дмитрової дружини Галини, вона підтвердила і сказала, що похорон відбудеться завтра, а не на третій день, бо щось пов'язано зі священником. Я отетерів, зашуміло в голові, піднявся тиск. Прийшов лікар Юрій Марчук, дав якісь таблетки і вже на другий день ми разом з ним їхали на похорон мого найдорожчого брата Дмитра в Івано-Франківськ. Не вірилося...

Три тижні тому, 14 січня 2010 року він приходив вітати мене з 70-річчям, а 5 лютого його не стало. Він тоді сидів за столом, не вживав алкоголю, мав якийсь сумовитий вигляд, чимось був заклопотаний, казав, що щось Галя прихворіла. Я хотів запропонувати йому, щоб він переночував у нас, але подумав, що Галя буде хвилюватися і ми з сином Юрієм відвезли його до кільця, щоб встигнути на останній автобус, який курсував з Косова до Івано-Франківська. Ми встигли і Дмитро поїхав, але я відчував якусь тривогу, щось було не так, як завжди. Десь через дві години я зателефонував йому і переконався, що він щасливо доїхав.

Через тиждень я знову зателефонував, Дмитро був вдома і сказав, що коли йшов увечері додому, посковзнувся на обочині дороги і падаючи травмував ногу. Я тоді ще необачно пожартував словами з комедійного фільму: *«Посковзнувся, впав, отямився – гіпс»*. Він запевнив мене, що нічого страшного, був у поліклініці, лікар наклав гіпс, забинтував і відправив додому.

Я ще був 4 лютого в Івано-Франківську в Інституті післядипломної освіти вчителів, але через пізній час не встигав відвідати його вдома, а вночі він помер. Цього простити собі не можу й досі.

Думається мені, що все почалося з того нещасного падіння. Можливо від того утворився тромб, який міг призвести до обширного інфаркту, а можливо був якийсь сильний і тривалий стрес. Всяке могло статися, та людину врятувати не вдалося.

Після похорону Дмитра я довго не міг прийти до себе, а через день вилив свій біль словами, які пізніше були опубліковані в «Галичині»:

«Обіднів мій світ. Перестало битися серце – щире, гаряче, рідне. Погасла зірка, до якої я тягнувся, йшов і отримував любов, розраду, тепло. Я був багатий Тобою, брате. Але Ти згас так раптово, що я не

встиг побути з Тобою, не зміг нічим Тобі допомогти. Який я був впевнений, що Ти все здолаєш. Однак смерть підступна і не відворотна. Вона вразила в саме серце, в якому не було захисту, бо воно було переповнене щирістю, любов'ю і добротою. Але чого мене мучить совість?.. Чи тому, що не зміг Тебе врятувати? А чи зміг би?.. Чи тому, що Ти був наймолодшим у наших батьків, і не Твоя черга була відходити з цього світу? «Та чи в моїх-то силах щось змінювати?..» – розговорюю себе, а совість все одно мучить, і ця мука переслідує на кожному кроці. Почуй мене брате! Але Ти вже не почувєш... Можливо душа моя розкаже Тобі більше, як ми зустрінемось десь там за обрієм, у далеких світах.

А тепер zostалися лише спогади... Ти був дуже допитливим і любив природу, любив мандрувати нашими горами і лісами, любив спілкуватися з людьми і фантазувати. 1952 року Тобі було лише шість років, а я вже був учнем шостого класу. Того року побував на екскурсії в Києві, яку організувала влада для учнів західних областей, а повернувшись додому розповідав про свої враження. Ти дуже уважно слухав, а пізніше переповідав це іншим. Коли Тебе запитували звідки це знаєш, відповідав, що був разом зі мною, а я Тебе заховав так, щоб ніхто не побачив...

Пригадую як Ти, учасник учнівського ансамблю «Смерічка», вдома відпрацьовував танцювальні кроки. Ти завжди мав добрих друзів, і мені ніколи не доводилося захищати тебе ні від кого. 1963 року Ти навчався в II-му класі, а я прийшов вчителювати в Яблунівську середню школу. Був дуже вимогливим до тебе, і Ти з того часу говорив, що найбільше боїшся брата Василя. Та чого ж ти мав мене боятися? Я ж любив тебе. Пробач мені за строгість.

Ми радилися, коли Ти йшов вчитися до Львова. Ми радилися, коли Ти одружувався, коли переходив на нову роботу, коли випадали в житті якісь круті повороти. А коли важко було мені, я знав, що маю опору – надійну, міцну, авторитетну. Ти піклувався про всіх до самозабуття, а про себе таки забував. Свої особисті проблеми відсував на другий план. У Тебе була мрія – засадити сад біля осиротілої батькової хати в Уторопах. Ти вже домовлявся про саджанці, але доля розпорядилася інакше...

Я завжди їхав до Тебе, як до потужного джерела світла і тепла, аби погрітися добротою, що променилася з Тебе, насититися тією невідомою щирістю, що приваблювала і притягувала до себе, прихи-

литися до Твоєї інтелігентності, що зачаровувала. Я спішив до Тебе і тепер, але запізнився. Прости мені, брате...»

Останні 16 років свого життя Дмитро віддав самовідданий творчій праці на посаді власного кореспондента Національної радіокомпанії в Івано-Франківській області, та насунулася темна фатальна ніч і відійшла у вічність його бентежна, добра й турботлива душа. Це з глибоким сумом сприйняла не тільки рідня, але й вся журналістська спільнота і численні слухачі Українського радіо.

Некрологами на відхід Дмитра в засвіті відгукнулося багато місцевих газет та Українське радіо. Процитую тут окремі уступи з некрологу *«Пам'ятний добром і людяністю»*, який опублікувала Тисменицька районка, в якій він працював редактором з 1982 по 1989 рік:

«У ніч на 5 лютого зупинилося серце Дмитра Юрійовича Курищука – одного з провідних журналістів Прикарпаття і України, прекрасної людини, чуйного товариша, доброго сім'янина. Якраз напередодні по українському радіо останній раз прозвучав його голос, а вже наступного дня його не стало...»

Тривалий час очолював редакцію нашої районної газети *«Вперед»*. Під його орудою газета зробила новий якісний виток у своєму творчому зростанні. Дмитро Курищук як редактор був вимогливим і по-товариськи чуйним до потреб кожного співробітника. Він не визнавав форми *«зв'язок з життям»* – дороговказом його журналістської роботи було *«народжене життям»*. Він був реалістом, з виразним практичним баченням життя і людини...

Дмитро Юрійович був відвертим і щирим другом, він жив, даруючи добро. Таким він залишився назавжди у наших спогадах і серцях.

16 березня 2010 року, на 40-й день відходу Дмитра у вічність, обласна газета *«Галичина»* відгукнулася таким поминальними словами:

«16 березня минає 40 днів, як раптово і несподівано для всіх, хто його знав, відійшов у засвіти на 64-му році життя відомий на Прикарпатті і в Україні журналіст КУРИЩУК Дмитро Юрійович.»

40 днів тому зупинилося, перестало пульсувати велике і добре серце людини, яка так любила життя, яка в щоденному спілкуванні з людьми черпала силу для творчої праці, для пізнання й осмислення довколишнього світу з його одвічним протиборством добра і зла. Бо таку земну стежу він обрав для себе – бути завжди в гуці людей, жити й трудити-

ся задля них з думкою і бажанням робити їх кожним своїм журналістським матеріалом кращими, шляхетнішими.

Уродженець карпатського села Уторопів на Косівщині Дмитро Курищук закінчив редакторський факультет Львівського поліграфічного інституту і змолodu пов'язав своє життя з роботою в обласній газеті «Комсомольський прапор» (нині «Світ молоді»), тисменицькій районній «Вперед», облтелерадіокомпанії.

До останнього свого дня він працював власним кореспондентом Національного радіо в Івано-Франківській області. Ця неспокійна посада вимагала від Дмитра повної самовіддачі й самопосвяти своєму фаховому покликанню, перебувати в будні і свята в епіцентрі подій та новин (бо про них мав оперативно розповісти жителям всієї України). І тут особливо розкрилися його хист і журналістська майстерність, викристалізувались такі творчі знахідки, як, скажімо, програма «У нас на Прикарпатті».

Вся країна слухала оксамитовий баритон Дмитра й дізнавалася про працелюбних і талановитих людей нашого мальовничого й пісенного краю. А ще він очолював Карпатський медіа-центр «Відкритий простір» і цим теж заслужив повагу своїх колег із місцевих ЗМІ.

Важко рідним, друзям, близьким Дмитра Юрійовича змиритися з непоправною втратою. Важко усвідомити те, що ми вже ніколи не почуємо його живого голосу, не побачимо його усмішки, не відчуємо тепла його душі, що була завжди такою щирою, відкритою, розпростертою для людей.

Хай земля стане тобі пухом, дорогий наш друже, а Господь упокоїть твою душу в оселях праведних. Ми назавжди збережемо пам'ять про тебе.

Друзі та колеги-журналісти».

Дмитро відійшов у вічність на 64-му році життя, а 20 жовтня 2016 року йому би виповнилось 70. Його колишній колега, журналіст Володимир Заник в газеті «Вперед» за 21 жовтня 2016 року опублікував статтю «Його слухала Україна». Подаємо лише два абзаци цієї статті:

«20 жовтня виповнилось би 70 років від дня народження Дмитра Юрійовича Курищука, відомого прикарпатського журналіста, колишнього редактора газети «Вперед». Расовий гуцул – і за поставою, і за манерами – з села Уторопів Косівського району...

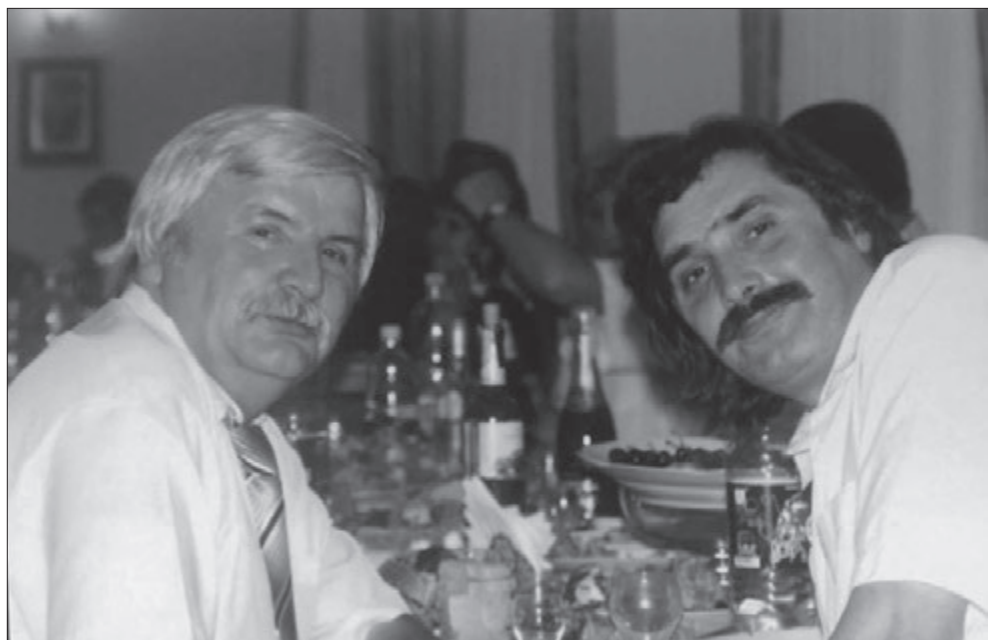

Пізніше у професійній кар'єрі Дмитра Юрійовича сталася суттєва зміна – він майже два десятиліття був власним кореспондентом Українського радіо по Івано-Франківській області, і коли ще тільки з'являлися «ефемки», а про інтернет-радіо та інші медії навіть не марилося, про події в Карпатському краї слухачі довідувались з голосу Дмитра Курищука. Особливо популярними та цікавими були його щотижневі годинні програми на «Промені», для яких журналіст вишукував оригінальні та цікаві сюжети, підкреслено показуючи самотність та неповторність Прикарпаття, його рідної Гуцулії та інших етнорегіонів».

Сімейство Лесі та Василя Супиків

Як зрадів би покійний Дмитро, коли б він побачив, що його дочка Леся зі своїм чоловіком Василем побудували будинок на околиці Івано-Франківська і народили йому ще одного онука Олесика, якому зараз 5 років, а любий онук Ярема вже закінчує 8-й клас. Гордився б і сином Тарасом та невісткою Монікою, які під Варшавою теж спромоглися на власний будинок і вже мають двох синочків: чотирирічного Миколая та дворічного Якуба. Його втісі не було би меж, бо він мав добре і співчутливе серце, його душа була наповнена любов'ю. Та минуло вже одинадцять років як він відійшов у вічність. А тепер йому потрібна наша незгасна пам'ять і щира молитва за вічний спокій його душі.

Народний артист України Михайло Кривень на весіллі дочки Лесі

Син Тарас

Дочка Леся

ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗАБУТТЯ

У літературі та в ЗМІ після здобуття Україною незалежності час від часу з'являвся термін «забуті імена». Це стосувалося наших діячів культури і літератури, науковців, які були репресовані радянською владою чи перебували у вигнанні. До цієї категорії творчої інтелігенції належать і наші земляки Микола Матіїв-Мельник та Василь Атаманюк, твори яких радянська влада вилучила з літературного обігу, а їхні імена намагалися стерти з нашої пам'яті. Я вже не раз писав про них з різних нагод, а тут, у своїх спогадах, розповім як збиралися відомості про цих письменників, звідки бралися їхні твори для перевидання, а також інші матеріали, пов'язані з життям і творчістю письменників.

Микола Матіїв-Мельник

Ще в шкільні роки я дізнався від свого вчителя В.Г.Лазаровича, що в Яблунові народився письменник Микола Мельник і є родичем моєї однокласниці Ганни Мельник. Згодом у 60-х роках інший вчитель Василь Томащук, з яким мені довелося разом працювати, прочитав напам'ять вірш Мельника. А коли склалося так, що я одружився з Ганною Мельник, тоді про Матієва-Мельника дізнався більше, адже її батько, тепер уже мій тесть, був рідним братом поета. Я почув багато добрих згадок, зокрема розповідали про його увагу до старших і німечиних людей, про його чудовий голос співака, про його товаришів. Цього, звичайно, було дуже мало, щоб мати уяву про М.Матієва-Мельника як письменника, але з цих розповідей поступово вимальовувалась яскрава особистість, добра і мудра людина. Проте його творів неможливо було знайти, та я був впевнений, що вони десь мають бути, і поставив собі за мету розшукати. Теща Юстина розповідала, що Микола Мельник часто приїжджав до Яблунова зі своїм товаришем Петром Кострубою. А згодом від студентів-філологів Львівського університету почув, що на кафедрі української мови працює професор Петро Петрович Коструба. Я чомусь був впевнений, що це саме той чоловік, який приїжджав до Яблунова, і

Микола Матіїв-Мельник

Петро Коструба

пішов туди, де навчалися філологи, розпитав студентів де він зараз може бути, підждав і зустрівся в коридорі з поважним професором, розповів йому чого від нього хочу. Він вислухав мене і сказав, що після цієї пари буде йти додому і що можемо зустрітися на виході з університету. Все склалося добре і ми зустрілися. Впевнившись, що я дійсно з Яблунова і що його не провокую, бо тоді можна було і про це думати, ми розговорились. Петро Петрович сказав мені, що знає Миколу Матвійовича добре, що вони з ним дійсно приятелювали, хоч Мельник був старшим на 13 років і на той час уже пройшов фронтами визвольних змагань, а Коструба

лише закінчив університет. Їх здружила літературна творчість. Мельник писав вірші і новели, а Коструба – критичні статті. У другій половині 20-х і в 30-х роках вони вчителювали у львівських гімназіях, а з приходом перших совітів, у 1939-41-му роках, працювали разом в торговельно-економічному інституті. Коли я спитався чи він не має творів Миколи Матієва-Мельника, то відповів, що всю його бібліотеку конфіскували в 1947 році під час арешту. Не вірилось, що цей статечний високочолый вчений майже 10 років відбув ув'язнення десь в далеких Сибірах. У 1956 році після реабілітації повернувся на катедру. До арешту обіймав посаду завідувача катедри української мови, після реабілітації – доцента катедри. Я розповів йому, що М.Матіїв-Мельник з сім'єю в 1944 році виїхав в Австрію, а потім у США, де через кілька місяців помер. Професор бачив, що я горю бажанням повернути в літературний обіг твори та добре ім'я М.Матієва-Мельника, і обережно спитав чи вдасться воно мені, і чи безпечно це. Я відповів, що буду намагатися. То були 60-ті роки, була «хрущовська відлига», була сміливість шістдесятників і думалося, що так буде і надалі, але, маючи великий життєвий досвід, П.Коструба відчував, що не все так сонячно, як здається. І він мав рацію. Уже в 1965 році відбулися перші арешти української патріотичної інтелігенції.

Ми листувалися з Петром Петровичем, в одному з листів я просив

його пояснити значення деяких слів, які попадалися мені в дорадянських часописах. На щастя, лист-відповідь зберігся, в якому він писав: *«Я вже не працюю в університеті, бо через стан здоров'я мусив перейти на пенсію. Ваше прохання виконую з приємністю і прошу й на майбутнє звертатися до мене в разі потреби. Пояснення слів подаю на звороті. Сподіваюся, що вони Вам допоможуть. При нагоді прошу передати від мене сердечний привіт родині пок. Миколи Матвійовича»*.

У 1966 році я навчався на останньому курсі фізичного факультету Львівського університету і працював над дипломною роботою. У вільні від експериментів дні, ми з напарником Артуром залишали стіни лабораторії і переходили до теоретичних обґрунтувань, йшли до наукової бібліотеки ім. Стефаника, переглядали фахові журнали, шукали повідомлень, які стосувалися теми наших досліджень. Попри це я знаходив час, щоб переглянути каталоги в бібліографічному відділі й знайти якісь відомості про літературний процес в Галичині 20 – 30-х років. Особливо мене цікавив М.Матіїв-Мельник, хоч я тоді і не думав цю інформацію якимось чином оприлюднювати, тим більше, не думав про відзначення ювілею письменника. Однак у цих високих шафах, які розміщалися в кількох великих залах бібліографічного відділу не знайшов жодної карточки з тематики, яка мене цікавила. Все було старанно зачищено. Мої майже щоденні відвідини сприяли тому, що я познайомився з одним працівником відділу і згодом попросив його допомогти мені в пошуках. Він достатньо довірливо поставився до мене, пообіцяв щось пошукати в фондах Возняка і пішов в інший зал, до якого двері зачинялися на ключ і мені туди навіть заглядати не дозволялося. Невдовзі він приніс скриньку з карточками, на одній з яких відповідно до всіх бібліографічних вимог була зафіксована книжечка М.Мельника «На ріках вавилонських». Я зробив замовлення і на другий день в читальному залі вже читав цю поему, яка вийшла окремим виданням у Коломиї в 1921 році. Це була єдина книжечка письменника в цьому фонді. Більше нічого не було. Фонд, очевидно, був добре перевірений цензорами і всю підозрілу літературу перенесли в спецфонд, куди вже нікому не можна було заходити, навіть працівникам бібліотеки з інших відділів. Для прикладу наведу такий факт. У 1993 році, коли я вже складав примітки до повного видання творів М.Матієва-Мельника, звернувся до відомого бібліографа, який на той час працював завідувачем відділу Франкознавства Львівського

відділення Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАН України, Мирослава Мороза з проською надати коротенькі відомості про галицьких письменників, імена яких мені потрібно було згадати в примітках. М. Мороз відповів листом від 16 липня 1993 року так: *«Ні одного з поданих Вами прізвищ у мене в картотеках немає. Всі галицькі видання перебували в так званих «спецфондах», а до них доступу я не мав, принаймні від 1973 року, коли мене звільнено з праці в науковій бібліотеці Академії наук, в документі про звільнення записали, що «проявляв інтерес до буржуазно-націоналістичних видань», так що я потім доступу зовсім не мав»*. Отже, у ті роки навіть працівникам наукової бібліотеки, які працювали в інших відділах, у спецфонди заглядати не можна було. А якщо хтось заглянув одним оком, то мовчав. У спецфонді працювали 2 керівники і 4 бібліотекарі, які мали від КДБ дозвіл на роботу із секретними документами. Проте в фонді Возняка я знаходив деякі видання, які не можна було знайти в загальному фонді, і серед них невеличку книжечку Івана Франка «Молода Україна», перевидану у Вінніпезі в 1920 році, яку з величезним інтересом прочитав.

На цьому мої пошуки припинились. За цей час померли дві сестри і брат М. Матіїва-Мельника, померли Петро Коструба і Денис Лукіянович, від яких я міг ще багато дізнатися про письменника. Померла в США дружина Матіїва-Мельника Марія і брат Мирослав.

Однак часи змінювалися. З початку горбачовської перебудови і гласності поступово відбувався допуск читачів до поскрибованої літератури, а згодом ліквідували і спецфонд. Так, з 1986 року зі спецфонду почали поступово повертати у загальний фонд літературу, *«що не містить політичних дефектів і була вилучена за формальними ознаками»*, однак на виданнях вводилася позначка «шестигранник», один «шестигранник» – обмеження доступу, два – «секретно». Але з кожним роком збільшувалась кількість літератури, яка передавалася зі спецфонду у відкриті фонди. І ось, нарешті, настали кращі часи. У 1989 році в каталозі наукової бібліотеки ЛДУ, складеному ще за часів Польщі, я знайшов відомості про дві невідомі мені книжки М. Матіїва-Мельника: «Крізь дим і згар» і «За рідне гніздо». Проте цих книжок у бібліотеці не було.

У Львівській письменницькій організації я дізнався номер домашнього телефону поета Ярослава Цурковського, який у 20-х роках видав кілька своїх поетичних збірок, а в 1940 – 1941 роках був редактором

журналу «Література й мистецтво», в якому друкувався М.Матіїв-Мельник. Більше про нього я нічого не знав, але був впевнений, що він мав знати Матієва-Мельника. Ми телефоном домовились про зустріч. Ярослав Цурковський запропонував зустрітись в приміщенні головної пошти. Там ми і зустрілись, але багато про М.Матієва-Мельника від нього не дізнався. Він більше розповідав про себе, про свої успіхи в психології, про сконструйований ним прилад контролограф для психокорекції, що він доктор філософії, а в 30-х роках працював директором інституту психотехнічних досліджень на території Польщі. З

Ярослав Цурковський

М.Матієвим-Мельником знайомий і разом з ним їздив до Києва в 1941 році на святкування 50-річчя Павла Тичини. Я показав йому фотографію з київської газети, на якій була сфотографована група львівських літераторів, які відвідали редакцію газети під час святкування 50-річчя. Він назвав мені прізвища зображених там письменників. Розповів про сталінські репресії в середовищі творчої інтелігенції.

Звісно, Цурковський не міг слідкувати за творчістю Матієва-Мельника оскільки у 30-х роках займався психологією за межами Львова, а саме в 30-х роках Матіїв-Мельник з'явився на літературному обрії як сформований поет і новеліст, у 1931 році його книжка «На чорній дорозі» визнана кращою книжкою року.

Найсприятливішим для моїх пошуків виявився 1990 рік – рік 100-річчя від дня народження М. Матіїва-Мельника. Відкрився доступ до спецфондів у Львівській науковій бібліотеці. Більшість оповідань та новел письменника були видані окремими книжками, їх можна було копіювати, хоч з певними труднощами. Я непомітно в обідню пору виносив книжечку і швиденько вулицею Коперника добирався до проспекту Шевченка, де в якомусь одному віконечку можна було зробити ксерокопії. Матіїв-Мельник свої поезії окремою книжкою не видавав. Його поетичні твори друкувалися в багатьох періодичних виданнях, і їх дово-

дилося переписувати із журналів чи газет. На це йшло багато часу, тому я часто їздив до Львова і найчастіше на один день, бо працював, і мав один день серед тижня вихідний. Нічним поїздом – з Коломиї до Львова, а наступної ночі – цим же поїздом у зворотному напрямку. На той час я був депутатом обласної ради і мав право на безплатний проїзд в межах області, але в залізничних касах мені видавали безплатний квиток з Коломиї до Львова, а зі Львова до Коломиї за посвідченням, не вимагаючи додаткових пояснень.

Достатньо велику інформацію отримував від дочки письменника Софії. Вона переслала мені ксерокопії спогадів діячів культури і літератури про батька, надрукованих в газетах «Свобода», «Національна Трибуна», «Українське слово», а також свої спогади та збірку поезій «Горить мій світ», видану в Філадельфії вже після смерті батька, окремі поезії періоду 30-х років, працю «Жінка й мати у творах Шевченка», книжки про гімназію сестер Василянок у Львові і Зальцбурзьку гімназію, де працював М. Матіїв-Мельник. Велику інформацію почерпнув в архівах Івано-Франківська і Львова, а також з періодичних видань 20 – 30 років. Це дозволило скласти бібліографію письменника, більш змістовно підготуватись до відзначення 100-річного ювілею.

Під кінець літа 1990 року зайшов до відповідального секретаря Львівської організації спілки письменників України Романа Качурівського, розповів про Миколу Матієва-Мельника, дав йому окремі вірші, переписані з різних джерел, а також залишив для ознайомлення збірку поезій «Горить мій світ», розповів йому, що готуємось провести в Яблунові святковий вечір, присвячений 100-літньому ювілею М.Матієва-Мельника, а тепер шукаю публікацій його творів у періодиці 20 – 30 років. Він зацікавлено мене вислухав, бо й сам цікавився літературним процесом того періоду. Сказав мені, що таке прізвище зустрічав і читав його окремі вірші в періодиці та пообіцяв повідомити, якщо знайде ще якісь публікації у періодиці. Через тиждень чи через два я знову був у Романа Качурівського він віддав мені книжечку, а також показав зроблений ним список видань 20 – 30-х років, в яких публікувалися твори М.Матіїва-Мельника. Список був дуже ретельно укладений, написаний його чітким почерком із зазначенням років, номерів, сторінок видань, а внизу зазначено: *«Переглянуто всю періодику до газети «Правда».* Як виявилось, він зробив цей список для мене. Список містив назви

33-х видань, а згодом Роман Качурівський надіслав ще один коротший з поміткою: *«Перегляньте чи у Вас є такі публікації»*. Це було великою допомогою, бо виправляло якісь мої недогляди, дозволило краще уявити ту широку читацьку аудиторію, яка знайомилась з творчістю письменника. Пан Роман сказав, що в Спілці письменників теж планується провести вечір, присвячений пам'яті Миколи Матієва-Мельника з нагоди 100-ліття і запрошують мене на вечір. Ми погодили з ним дати обох вечорів, щоб вони не збігалися в часі і вирішили, що в Яблунові вечір відбудеться в неділю 9-го грудня, а в Спілці – 11 грудня, у вівторок, на самий день народження поета.

Настя Мельник-Соколишин

Я хотів, щоб на вечорах окрім поезії звучала пісня на слова письменника. Однак у публікаціях я знайшов тільки дві пісні – два гімни: луговий (муз. Ярослава Ярославенка) і «Рідної школи» (муз. Дмитра Кошубинського). Однак вони створені для підлітків і підлітки мають бути виконавцями. В Яблунові пісні будуть звучати у виконанні школярів. Можна було на вечір у Спілці письменників залучити львівських школярів, але ми це не обговорювали. Я розшукав Ростислава Демчишина, вже відомого на той час композитора і диригента Галицького симфонічного оркестру, який здійснив аранжування для оркестру музики українського Гімну «Ще не вмерла Україна», що прозвучав 9 квітня 1990 року зі сцени Львівської опери. У такому виконанні Гімн був представлений вперше. Я знав, що така патріотична людина не відмовиться і створить щось гідне уваги. Дав йому кілька текстів для вибору, він вибрав вірш «Гей, соколики» і написав ораторію. Партитуру я передав племінниці поета Насті Мельник-Соколишин, викладачці Коломийського педучилища (музичний відділ), диригентці хорового колективу «Камертон». Вона вивчила з хором цю ораторію, яка прозвучала на вечорі в Яблунові, а Ростислава Демчишина запросили на вечір до Львівської організації СПУ. Він прибув з дружиною Лесею Боровець-Демчишиною. Маестро акомпанував, а дружина співала.

У львівській обласній газеті «За вільну Україну» Роман Качурівський у статті *«Повернутий із забуття»* писав, що в приміщенні Львівської організації Спілки письменників України відбувся вечір пам'яті Миколи Матієва-Мельника з нагоди 100-ліття від дня його народження. *«У виступах М.Ільницького, М.Петренка, Т. Салиги, депутата Івано-Франківської обласної Ради, вчителя В.Курищука, – писав він – звучала думка про наш великий борг перед тими, хто в ті неспокійні часи поклав життя на карб служінню рідному народові, його культурі... Гарним доповненням вечора стала концертна програма, в якій брали участь Леся і Ростислав Демчишини, молодий поет і композитор Олесь Дяк та ансамбль Студентського братства торгово-економічного інституту».*

Про вечір з нагоди 100-ліття від дня народження М.Матієва-Мельника, який відбувся в Яблунові, в статті *«Письменник загальноукраїнської культури»*, надрукованій в Івано-Франківській газеті «Новий час», краєзнавець Лук'ян Вардзарук писав: *«У неділю, 9 грудня ц. р. громадськість Яблунова святково, урочисто відзначила столітній ювілей від дня народження свого земляка, непересічного письменника Миколи Матієва-Мельника. Про життєвий і творчий шлях присутні довідалися з відомостей, які з таким великим трудом зібрав його земляк – педагог Василь Курищук. На святі виступили письменники Я.Дорошенко, Б.Радши, заслужена артистка України О.Затварська, краєзнавець І.Пелипейко, пенсіонер В.Томащук та автор цих рядків. Був даний концерт з використанням творів М.Матієва-Мельника».*

Кілька слів про святочну академію. Головним сценаристом і ведучим був голова селищної ради Микола Васкул, йому допомагала Галина Курищук. Я переживав за Миколу Григоровича, бо він у той час хворів, однак твердо мені сказав, що зробить так, як собі задумав. Перечитав всю поезію М.Матієва-Мельника, вибрав найхарактерніші вірші поета, вивчив їх напам'ять і з великим натхненням декламував, органічно вплітаючи їх в канву святкового дійства. До підготовки окремих номерів концерту були залучені: заступниця директора Яблунівської СШ Любов Долішняк, художній керівник Будинку культури Василь Чукур, викладачка музичної школи Галина Марчук, викладачка Коломийського музично-педагогічного училища, племінниця Матієва-Мельника Настя Мельник-Соколишин з хором «Камертон» під її орудою, який виконав ораторію Ростислава Демчишина «Соколики» на слова М.Матієва-Мель-

ника та інші твори. У концерті також взяв участь хор «Гомін» Косівського БК під орудою Мирослава Дзьоби.

Однак і після ювілею М.Матієва-Мельника я продовжував шукати у фондах Львівської наукової бібліотеки додаткові матеріали про його життя і творчість з метою видання повного зібрання творів.

У кінці 1990 року спецфонд Львівської НБ АН України ім. Стефаника ліквідували, а літературу передали у відділ «Рідкісна книга», який розміщався далеко за межами центрального корпусу бібліотеки, в будинку на вулиці Лисенка 14. Ще одним джерелом звідки можна було почерпнути обширну інформацію з питань української культури, літератури, історії та інших галузей знань був фонд україніки, що розміщався в будинку на вулиці Винниченка 24. Фондами цих двох відділів я користувався ще з початку 70-х років минулого століття. У другій половині 70-х років у «Рідкісній книзі» ознайомився з дійсно рідкісними виданнями, зокрема з друкованою продукцією коломийських друкарень Білоусів, Бравника та Кисілевського, а також видавництв Я.Оренштайна та Ю.Насальського. Тут ще в ті роки дозволяли дещо перефотографувати, що було проблемно зробити в інших фондах.

Тоді ще в центральному корпусі бібліотеки був зал періодики, де я переглянув періодику радянського періоду (1939 – 1941 років), зокрема журнал «Література і мистецтво», газ. «Вільна Україна» та «Ленінська молодь», а також газ. «Львівські вісті», яка виходила під час німецької окупації. Тепер періодика переміщена у Відділ періодичних видань імені Мар'яна та Іванни Коців на вул. Ковжуна 8.

На жаль, дуже пізно, вже після проведення вечорів, присвячених 100-літтю письменника, а також публікацій моїх статей дочка М.Матієва-Мельника Софія прислала мені копії батькових листів до брата Мирослава. Рідний брат Мирослав був наймолодшим і шостою дитиною у сім'ї, а Микола найстаршим. Різниця у віці між ними – 25 років. Микола опікувався Мирославом починаючи з гімназії. У 1938 році польська влада запроторила Мирослава в концтабір Березу Картузьку. З початком війни у вересні 1939 року Мирославови вдалося вибратися з концтабору і згодом вони з дружиною опинилися, за словами М.Матієва-Мельника, в голодній і скупій Німеччині. Доводилося перебувати в холоді і в голоді, відчувати всякі нестатки і постійно шукати роботи. Не легше було й Миколі з сім'єю в Австрії, але Микола вважав своїм обов'язком і далі

допомагати братови, піклуватися про нього. Він посилав йому і гроші, і продукти, ділячись з ним тим, чого самому бракувало.

Листування з братом глибше розкриває особистість письменника як людини великої душі, безмежної доброти і чуйного серця. У листах, окрім розповідей, що стосувалися родинних життєвих буднів, були згадки про літературну творчість, про погляд на сучасне життя і плани на майбутнє. Оскільки про це ніде відкрито не згадувалось, то я дещо процитую. Зокрема в листі від 5 березня 1944 року з Цель ам Зее (Австрія), а це були перші тижні перебування там М.Матієва-Мельника, читаємо: «Був один день у складі дерева й вугілля, але мене відправили, бо хотіли орати як волом, а в мене вже сил тих давніх немає. Ще є кілька місць, де можна дістати фізичну працю, але сьогодні понеділок і я ще хочу бути без «праці». Треба написати листи, та треба трохи присісти до літературної роботи. На останній роботі народилась в мене новела «Тетро!»... Лірика моя доволі розрослася. Хочу для тутешніх земляків дати літературний вечір».

Матій Мельник зі своїми синами: Миколою (сидить), Василем та Мирославом

Однак літературна праця не була для нього засобом для виживання. У тих умовах засобом для виживання була фізична праця. У Миколи Матієва-Мельника вибір був невеликий і він погоджувався на всяку працю лиш би заробити якийсь гріш. У листі від 11 грудня 1944 року він писав: «Я практикую і підтягаю рампу на штреці і не маю де раз сховатися (В Європі йшли воєнні дії – В.К), так що не раз потерпає шкіра. За кожний прожитий день дякую Богові, лягаючи спати. Служба важка, але є бодай тепло». А ось з листа, написаного на Різдво 1945 року, наведемо трошки більшу цитату: «Згадавши під Різдво усіх рідних і друзів наших пишу до Вас цього листа... Як звичайно, панорама була: і сніг глибокий, пухкий, і мороз клапанею потрясав... Та не було дорогих лиць Батьків і

братів наших і сестер. І не було куті, ні сіна під скатертиною, ні тепла різдв'яного в хаті, ні вістки з рідної землі! Сиділи ми, як пугачі, при столі та здавлені зубами сльози разом із заощадженими рештками милостині і з гнівом на тих, що розбили наш гаразд... Сьогодні вже неділя. Помолившись у церкві Богу, сіли на цілий день у хаті. Завтра треба буде йти на роботу... Одним словом, у цій закутині навіть колядки не чули. Щастя, що не летіли джмелі та було тихо. Для мене вільна хвилинка цінніша від срібла і золота. Сідаю до своєї збірки і мої думки несуть мене усіма шляхами та сідають стрічками на папір. Збірка моя «Горять світи» росте (Згодом книжка отримає назву «Горить мій світ» – В.К.). Досі вже написав 32 вірші. Так проходять якимось, слава Богу, дні за днями, хоч не знаємо ніяк нашого майбутнього. Тільки все надіюсь, що ще доведеться нам побачити рідну землю і в те віримо... Коби ще яблунівської водиці напитись!.. Цілуємо Вас усі щиро і бажаємо з Новим Роком щастя, здоров'я, добра усякого і повороту в Рідну Землю. Що дай Боже!..»

І знову про роботу він згадує в наступному листі, писаному десь у першій половині 1945 року: *«Був при колії, далі в столяра, в муляра, в огородника, у кравця, а там закінчив на прибиранні міста... Тепер я в Зальцбурзі вчу в нашій гімназії, яка з великими труднощами зорганізувалася».*

Уже в 1945, 1946, 1947 році можна було виїхати на роботу в Канаду та США, але там потребували спеціалістів переважно робітничих професій. М.Матіїв-Мельник постійно домовлявся із впливовими людьми в Канаді про афідевіт для себе та для брата. Він мав велику надію на отримання афідевіту з Канади і готував себе до цього, але відчував, що не все так піде гладко. Так у листі до Мирослава від 15 липня 1946 року він писав: *«Тепер приготвую собі партитуру – може десь в Канаді прийдеться вести хор. Великий гріх я вчинив, що за час перебування у Львові від 1926 року, я не опанував фотографії, годинникарства, глибше не вивчив англійської мови і ще дещо. Тепер подався за коректора книгаря-видавця і садівника, а зокрема диригента... Прошу тебе, зроби картку з тієї фотографії, де мама з татом, що сидять на колодах перед стодолою. Дуже тебе прошу і передай мені конче».*

Афідевіт до Канади Микола отримав тоді, коли вже мав афідевіт на виїзд до США від очільника Українського Католицького Допомогового

Комітету при Американській Єпископській Службі для допомоги повонним біженцям в Європі та еміграції до США, тодішнього єпископа-помічника митрополита Філадельфійського кир Амвросія (Андрія Сенишина). У червні 1947 року Микола Матіїв-Мельник з сім'єю відправився до США. Микола докладав всіх зусиль, щоби Мирослава з дружиною теж спровадити до США, а чи спочатку до Канади. Про це йшлося в усіх листах і надавалася братови посильна допомога як моральна, так і матеріальна.

У листі від 24 вересня 1947 року з Нью-Гейвена Микола Матіїв-Мельник писав: *«Твоя недуга йде з якоїсь жури, бо безсонниця має психічний підклад... Правда, пережив Ти пригону, вернувся цілий. Ну і гаразд. На безсонницю Ти ще молодий. А я Тобі кажу: Хлопче не подавайся – я пережив стораз більше. Будь твердий, бо пропадеш. Кинь лихом об землю і наплюй на все. За життя треба боротися і Ти ще маєш брата Миколу, який допоможе в біді. Але коли Ти подаєшся психічно, то буде зле. Тому набік усякі грижі непотрібні, будь мужчиною. Хай Тебе не прибиває ніщо – будь твердий!!!*

Дня 16.09 я вислав для Вас CARE: 21,5 фунтів: 3 фунти м'яса, 2 фунти товсту, 2 фунти цукру, 1ф. априкосів, 1ф. сливок, 7ф. муки, 2ф. чоколяди, 2ф. порошок. молока, 1ф. кави, 6 унцій мила, 0,5 унцій дріжджів. Добре запиши собі це, CARE йде 6 тижнів – отже в половині жовтня дістанеш і зараз мене повідоми. Незабаром вишлю 10 фунтів смальцю і 25ф. муки.

Крім цього стараюся для Вас дістати афідевіт. Один мав дати і відскочив. Тепер я пишу в Канаду до о. Михайла Мельника, який торік вислав був мені афідевіт. Якщо він згодиться, то поїдете в Канаду і він Вами заопікується». І Микола ще встиг це зробити для брата.

В Америці Миколі підшукали роботу близьку до його спеціальності і він працював до повного виснаження. Вчителював далеко за межами Нью-Гейвена в сирітському таборі, а вечорами в церкві навчав хористів і опановував дяківство, в цьому ж листі він продовжував: *«Я маю дуже тяжку працю – в двох місяцях і доїжджаю щодня 50 миль туди і 50 миль назад. Я взяв теж дяківство. Тепер живемо приватно в кімнатці 4 кв. метри підлоги». На жаль, це був останній лист до брата Мирослава та його дружини Орісі. Через три дні Микола Матіїв-Мельник відійшов у засвіти.*

У день смерті, 27 вересня 1947 року, дочка Софія повідомила родичів: *«Наші Дорогі! Оце приходитьсь нам поділитися незвичайно сумною вісткою з Вами, що потрясла нашу родину. Наш Дорогий Батько помер сьогодні на удар серця. Сталося це так нагло, що ніяк не можемо усвідомити собі цього факту. Тато після Служби Божої, яку відспівав зі своїм хором, прийшов додому в доволі доброму настрої. Попросив Мамцю води і опісля пішов до лазнички і звідтіля він не вийшов».*

Так на 57 році життя відійшов у вічність непересічний письменник і педагог – людина високих морально-етичних ідеалів та духовних цінностей Микола Матіїв-Мельник. Родина, що волею долі опинилася у вигнанні, залишилася без свого радника і захисника, опинилася з боргами і в кімнатці на 4 квадратних метри. Він не встиг, багато дечого не встиг зробити. Важко, навіть, собі уявити скільки не реалізованих задумів, скільки художніх творів мало ще вийти з-під його пера, але все це він забрав із собою в дорогу до Царства Небесного.

Василь Атаманюк

Василь Атаманюк реабілітований у 1965 році. Після реабілітації в обласній газеті «Прикарпатська правда» була стаття про нього як борця за радянську владу, за приєднання Західної України до Радянської України. З огляду на це авторові зручно було подати, що він просто помер у 1940 році, а не розстріляний у 1937 році. Це іноді траплялося, коли статтю замовляло КДБ і, навіть, подавало авторові якісь там перекручені на свій лад факти, дати і події. Як би там не було, Василь Атаманюк був реабілітований і Державна служба охорони культурної спадщини запропонувала виготовити меморіальну дошку, присвячену Василеві Атаманюку з нагоди 85-річчя від дня народження. Час ішов, вже й ювілейна дата минула, а хто має це виконувати – невідомо. Тоді виготовлення і встановлення меморіальної дошки влада доручила правлінню колгоспу ім. Галана. Відомості про поета можна було взяти зі згаданої статті, але портрета ніде знайти виконавці не могли.

Василь Атаманюк

Отже скульптор приступити до роботи не міг. Очевидно хтось поцікавився чи готова меморіальна дошка, бо почали шукати портрет. Знаючи, що я часто їздив в архіви до Львова та Івано-Франківська, секретар парткому колгоспу звернувся до мене. Я пообіцяв знайти. Портрет мав у своїй картотеці Петро Арсенич, з яким я був добре знайомий. Це була фотокопія із журнальної сторінки, мені довелося ще раз перефотографувати і такий портрет подати секретарю парткому. Він допитувався звідки я взяв, але мені якимось чином удалося ухилитися від відповіді. Петро Арсенич був у немилости в радянської влади. Після викриття підпільної організації Валентина Мороза в 1966 році Арсенича увільнили від викладацької праці в тодішньому педінституті й він повернувся на посаду наукового працівника в краєзнавчий музей. Той портрет, який тримав у своїй картотеці, скопіював з одного українського журналу, який виходив за польських часів, де була опублікована добірка віршів Василя Атаманюка і його портрет. Звісно, цей журнал в радянські часи називали «*националистическим изданием*». Отже, меморіальна дошка була виготовлена і довго простояла за шафою в приміщенні парткому колгоспу. Лише в 1987 році, з нагоди 90-річчя від дня народження письменника її встановили на Будинку культури в Яблунові.

Після того, як Комітет безпеки відкрив доступ до справ реабілітованих політичних в'язнів появилися перші відомості про письменників «розстріляного відродження» у пресі та в окремих виданнях. Зокрема вийшла стаття Федора Погребенника «*...З порога смерти... Письменники України – жертви сталінських репресій*», надрукована в «Літературній Україні» (травень 1991р.) та книга Миколи Жулинського «*Із забуття – в безсмертя*» (1991). Тут було коротко написано про багатьох, а мені хотілося дізнатися глибше про одного Василя Атаманюка. Я вирішив їхати до Києва в Комітет національної безпеки (КНБ, згодом - СБУ). Уже в кінці червня зібрався в дорогу. Якогось дня ранком я був під будівлею КНБ. Як я туди заходив, не пам'ятаю, але зайшов, мені сказали написати заяву на ім'я начальника КНБ з відповідною проською, вказати певні відомості про себе і точну адресу. Службовець, який забирав заяву сказав прибути мені після обіду і якщо буде ця справа у них, то мені видадуть. Це мене дуже обнадіяло і я відразу пішов шукати місця в готелі. Думав що мені буде достатньо півтора дня й я на другий день увечері поїду додому. Поки я влаштувався в готелі, і щось перекусив, вже потрібно було

йти в КНБ. Мене зустрів Василь Васильович – його я запам’ятав, бо доводилося з ним кілька разів спілкуватися – і сказав, що просьба буде задоволена, але сьогодні щоб я їхав додому, мені справу пришлють і там на місці повідомлять. Він дав мені свій телефон і я пішов.

Я мав вільних півтора дня. Відразу пішов до бібліотеки ім. Вернадського (тепер Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського), глянув на гігантські каталожні зали, довідався як можна отримати замовлення і зрозумів, що тут за один день я нічого не зроблю, але все ж до вечора я там шукав потрібних мені видань. На другий день пішов до Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка. Ще раніше від Федора Погребенника дізнався, що інститут має бібліотеку унікальних видань. Відшукав цю знамениту бібліотеку, оформив формуляр читача, у каталозі підібрав потрібні видання, замовив і мені невдовзі їх принесли. Я встиг ще цього ж дня щось перечитати і записати. Головне в чому переконався, що тут зберігаються майже всі збірки творів Василя Атаманюка та ще й того-часна періодика. Отже, сюди мені потрібно хоч ще раз навідатися.

До Києва приїхав десь через місяць, бо до того перевіряв, що зберігалось трохи ближче, у Львівських бібліотеках, а все інше мав намір віднайти у Києві, у бібліотеці інституту літератури. Таким чином мені вдалося роздобути багатий матеріал, який пригодився для написання брошури і доповіді.

Повернемося до судової справи Василя Атаманюка. На повідомлення я ждав тиждень – не було. Зателефонував у Косів до КНБ – нічого не знають. Телефоную в Київ, а Василь Васильович каже, що вислали, ждїть. Жду – немає. Ще раз турбую Київ, кажуть, що справа попала в Яблунів Галицького району і звідти передадуть в Косів. Звісно, ці документи не відсилалися Укрпоштою і тому могла статися така помилка. Та й до Косова ці справи мала супроводжувати надійна людина, а вона не курсувала щоденно. Потрібно було ждати. Нарешті зателефонували з

Василь Атаманюк, 1920 р.

Косова, дали мені три дні для ознайомлення і відвели окрему кімнату. То були два великі томи справ. Перший – всі документи від арешту до вироку суду (показання свідків, матеріали допитів, листи В.Атаманюка до вищих інстанцій, верховного прокурора СРСР Вишинського, генерального комісара держбезпеки Єжова, «вождя всіх часів і народів» самого Сталіна та інші матеріали). Другий том трохи менший за обсягом – це матеріали реабілітації аж до рішення Ленінградського обласного суду 08.07.1965 року про посмертну реабілітацію, який я читав і мов клубок розмотувався, який був намотаний у першому томі. Мені дозволялося мати зошит і ручку, а був один матеріал, який хотілося сфотографувати – це фотографія перед розстрілом, яка викликала в мене гіркі болючі почуття. Фото нещасної людини, яку довело до такого стану сталінське правосуддя. Після побаченого я вже далі нормально працювати над справою не міг: що не читаю, а перед очима Василь Атаманюк стоїть під своїм тюремним номером, прикріпленим до стіни. Я довго вагався чи варто оприлюднювати цю фотографію, якщо вона мене так вразила, то як вона подіє на його родичів. Та другого дня я таки «викрав» фотографію, щоб вдома перефотографувати. Наступного дня фотографію повернув на місце.

Ще кілька фактів з цієї справи. Наближався до закінчення п'ятирічний термін ув'язнення. Василь Атаманюк, здається, повірив, що він, нарешті, буде на волі, але дуже не бажав мати тавро ворога народу. І знову пише заяви у високі інстанції, щоб хоч тепер зняли з нього оте тавро, якщо не тут, то на волі, бо він ніскільки не вважає себе винним у тому, за що відбуває покарання. *«Я кончаю 5-летний срок заключения... – пише він у заяві на ім'я Вишинського та Єжова. – Я накануне освобождения. Одно незаслуженное наказание я отбыл в лагере, а другое меня ожидает на свободе, куда я должен явиться как бывший враг... Но врагом то я не был! Пять лет я писал об этом во все высшие органы, но заявления мои как в воду канули... Я вас прошу пересмотреть мое дело и восстановить меня во всех правах советского гражданина и писателя».* І знову ніякої відповіді, і знову все залишилося по-старому. Але чи залишалися ці заяви без уваги? Мабуть, ні. Всі ті заяви, які зуміли вийти за межі тавору, доходили до високих канцелярій і поверталися знову у справу № 737 ув'язненого Атаманюка В.І. і, мабуть, прискорювали йому смертний вирок. Але Василь Атаманюк ще вірив у сталінську правду і зважився

написати заяву «вождю всіх часів і народів». Це була одною з останніх його заяв і написав він її у віршованій формі. У цій великій за обсягом поемі автор перед своєю смертю славив свого ката, розповів про своє життя в таборі і мріяв про волю:

*Пять лет живу я чуждой мне жизнью,
И не уверен шаг мой, и спутан мой язык,
Не смею я со всей страной о Родине петь песню,
И со всем миром славить того, кто мудр и велик!*

І далі:

*За что – я не знаю, конца – я не вижу,
А дни наши быстры и жизнь коротка...
И не биосмерти страшит меня виза,
А смерть в картотеке труда!..
Иосиф Виссарионович страшен врагам.
Но детям своим он добрый отец –
Если бы он услышал меня –
Моим страданиям пришел бы конец».*

І, мабуть, основною думкою цієї поеми є та правда, яку усвідомив поет після перших 20 днів перебування під слідством і яку він висловив у поемі так: «Я – жертва ошибки или преступление настоящих врагов». «Так.» – скажемо сьогодні. Це був страшний злочин справжніх ворогів народу на чолі зі Сталіним. Відомості про останні дні життя поета знаходимо у маленькому конверті з грифом «Совершенно секретно», який підшитий до справи в'язня Василя Атаманюка. У конверті два чорні по своєму духу і кроваві по своїй суті папірці. На першому – витяг з протоколу «Особой тройки УНКВД ЛО № 83 от 9.10.1937», де під номером 127 на 30-й сторінці написано: «Атаманюка-Яблуненко Василия Ивановича – расстрелять». А на другому папірці, підписаному капітаном держбезпеки Матвєєвим, – кривавий акт про те, що 3 листопада 1937 року вирок особливої трійки управління НКВД Ленінградської області «приведен в исполнение». Так від кулі сталінського сатрапа на 41 році обірвалося життя одного з організаторів літературного процесу в Україні, великого правдолюбця й борця за народне щастя, прозаїка, поета, літературознавця і журналіста, видавця і перекладача Василя Івановича Атаманюка. Тоді, в перші дні листопада 1937 року, були розстріляні тисячі ні в чому невинних людей. Пролилася кров і сотень представників

української творчої інтелігенції. Так у крові й горі народному зустрічали більшовики 20-річчя здійсненого ними жовтневого перевороту в Росії 1917 року. 31 березня 1965 року судова колегія в кримінальних справах Верховного суду УРСР ухвалила: *«Постанову судової трійки при колегії ДНУ УРСР від 1-го жовтня 1933 року відносно Атаманюка В.І. скасувати, а справу переведенням, закрити за відсутністю в його діях складу злочину»*. 8 липня 1965 року Ленінградський обласний суд повідомив про посмертну реабілітацію Атаманюка-Яблуненка Василя Івановича, бо саме смертний вирок В. Атаманюкові був винесений Управлінням НКВС Ленінградської області.

Реабілітація сталася, як бачимо, під кінець хрущовської відлиги і раптовими брежнєвськими заморозками. Заморожені були і відомості про смерть сотень представників української інтелігенції щоб скрити ті масові розстріли 1937 року, здійснені в переддень річниці батьківщини Жовтня, бо ця кривава сторінка не гармоніювала з їхньою тезою, що *«партія – розум, честь, і совість нашої епохи»*. Тому і до сьогодні в усіх енциклопедіях (два видання УРЕ і літературній енциклопедії) значиться, що Атаманюк, зверніть увагу, не розстріляний, а помер в 1940 році. Тепер ми знаємо, що його підступно звалила на долівку куля кривавого ката, який намагався покласти на коліна весь народ.

Поки існувало патріотичне піднесення в громаді та ентузіазм активістів, ми вирішили не ждати 100-річчя від дня народження Василя Атаманюка, а відзначити його 95-річчя.

На початку 90-х років ще жили двоє племінників Василя Атаманюка: Параска, дочка його брата Юри і Мирослав син його брата Петра. Я мав можливість з ними говорити, щось уточнити, ознайомитися з фотографіями. Племінниця Параска, яка проживала в хаті, в якій народився Василь Атаманюк, мала фотографію його мами з усіма її дітьми (тобто її бабці з татом Юрою, тетою Марією та вуйками Петром, Михайлом та Василем), а також фотографії Василя Атаманюка зі служби в австрійській армії, з гімназійних років і з Кавказу, де вони відпочивали з дружиною. Мирослав Петрович дав мені фотографію дружнього шаржу на Василя Атаманюка з нагоди виходу «Літературних пародій». Ці фотографії я використав як ілюстративний матеріал у брошурі «На терновому шляху» та в книжці вибраних творів «Хвилі життя». Дуже жаль, що вже не було серед живих Івана Петровича Атаманюка (він помер у 1989 році), яко-

му Василь Атаманюк присвятив вірш «Лист малого синка до батька на війну» (1915). Він був би найпочеснішим гостем вечора.

Одним словом до березня 1992 року в мене вже був зібраний достатньо повний матеріал, щоб зробити доповідь на ювілейному вечорі та для видання брошури про Василя Атаманюка «На терновому шляху», яка вийшла влітку 1992 року.

15 березня 1992 року була неділя і ми призначили на цей день вечір вшанування пам'яті Василя Атаманюка з нагоди 95-ліття від дня його народження. Зал Будинку культури був переповнений, в залі присутні родичі Василя Атаманюка. Після моєї доповіді виступили: літературознавець і краєзнавець Ігор Пелипейко, поет Богдан Радиш, родичка поета, журналістка Марія Солоненко, заслужена артистка України Оксана Затварська, вчитель-пенсіонер і журналіст Василь Томащук. На закінчення вечора аматорські колективи Будинку культури та учні Яблунівської СШ дали концерт, в якому звучали стрілецькі та сучасні патріотичні пісні, а також виконувалися дитячі твори і поезія Василя Атаманюка.

Десь, ймовірно, через два роки після проведення цього вечора я загорівся бажанням видати твори Василя Атаманюка і видання приурочити до 100-річчя поета. Його твори не видавалися з часу арешту (1933 р.) і до тепер. Я знав як це зробити, я знав де знайти тексти і намітив план. З 10 його збірок поезій вибрав чотири, які писалися ще в часи українського відродження, до 1928 року, коли ще його поетичне слово було розкуте і ще не мало на собі слідів сталінщини. Ці чотири збірки: «Як сурми заграли до бою», «Хвилі життя», «Жовтень» та «Зажурені флорари» можна було знайти у Львові. Правда, не всі вірші з цих збірок ввійшли до теперішньої книжки вибраних творів, але ввійшла ще низка віршів з періодичних видань.

На підготовку до видання залишалося достатньо часу, щоб з'їздити до Львова, зробити копії текстів за межами бібліотеки, а потім зібрати і підготувати до друку. Хотілося, щоб видання обійшлося якнайдешев-

Іван Петрович Атаманюк

ше. Художниця Ольга Яремчук оформила обкладинку, я набирав текст, син Юрій верстав – це все робилося безкоштовно. Але на поліграфічні роботи та вартість паперу, потрібно було шукати грошей. Меценати знайшлися серед місцевих підприємців та добрих людей: Петро Томащук (МП «Лебедин»), Олександр Яворський (СП «Явсон»), Дмитро Грицюк (МПП «Росинка»), Василь Дмитрук (Кутський дежлісгосп), Василь Цимбалюк (паливний склад) та Михайло Сабадаш (продавець). До літа 1997 року книжка була видана.

Було ще бажання перенести меморіальну дошку з Будинку культури на приміщення середньої школи. Це перенесення ми погодили втріох з директором БК Михайлом Боднарем та директором школи Михайлом Клим'юком. Меморіальна дошка була прикріплена на стіні Будинку культури далеко від центрального входу, ховалася в ніші та в тіні дерев і не була доступна для огляду. На меморіальній дошці було написано: *«В селищі Яблуніві народився український радянський письменник, борець за радянську владу в Галичині Василь Іванович Атаманюк 1897 – 1940. Автор збірок поезій: «Хвилі життя», «Жовтень», «Галичина», «Над Дністром» та ряду оповідань»*. Цей напис не задовільняв просвітян. По-перше, ми не хотіли, щоб зазначалося «радянський письменник» і що він «борець за радянську владу в Галичині». По-друге, потрібно виправити рік смерті з 1940 на 1937. По-третє, нам не подобалося, що його творча праця була обмежена згаданими чотирма збірками поезій і *«рядом оповідань»*. Адже він щонайменше видав 10 збірок поезій, 9 збірок оповідань, упорядкував 11 книг антологій (західноукраїнської поезії, західноукраїнської літератури, української поезії, єврейської поезії тощо), 6 книг перекладів з польської та єврейської мов, мав численні публікації в періодиці. Ми хотіли, щоб було написано: *«український письменник, журналіст, перекладач, видавець і громадський діяч»*. А на місці *«Автор збірок і т. д.»* записати: *«Розстріляний сталінським режимом у Сандармосі в 1937 році»*. Однак це було важко технічно виконати на вже готовій плиті. Тому обмежилися тим, що забрали дві перші лінійки: *«Український радянський письменник, борець за радянську владу в Галичині»*.

Ще кілька штрихів до перекладацької діяльності Василя Атаманюка. У 20-х роках він переклав з польської повість К. Макушинського «Семен Хрущ», а також поезії Владислава Броневського, Бруно Ясенського,

Доктор медичних наук Іван Солоненко

всіх перекладів В.Атаманюка. Варто зауважити що він мав природний нахил до вивчення іноземних мов, рано навчився читати і для задоволення своїх пізнавальних інтересів використовував всі наявні можливості, в тому числі і доступ до бібліотеки, надбаної старшими братами Петром і Михайлом. Обидва брати позакінчували вчительські семінарії. Михайло вчителював на Буковині, займався літературною творчістю, ввійшов у літературу під псевдонімом Ярема Гірниченко. Петро працював начальником пошти в Яблунові.

Василь Атаманюк, як довідуємося з його автобіографічних творів, вже в початкових класах читав в оригіналі твори Генріха Гайне (німецьку за Австрії вивчали з першого класу). Перебуваючи в середовищі єврейських дітей, на рівні спілкування, вивчив єврейську мову. Не мав проблем у вивченні польської, бо це була мова державних установ, окремих вчителів, а також ксьондзів, які приходили в школу на уроки релігії. Тому не дивно, що вступивши до Коломийської гімназії саме в той час, коли учень 6-го класу Орест Кузьма організовував гурток есперантистів, записався до цього гуртка і дуже швидко вивчив есперанто та став одним з помічників О.Кузьми.

Орест Кузьма – засновник есперанто в Галичині. Його батько Леонтій Кузьма викладав латинську і грецьку мови в Коломийській державній українській гімназії. Великим досягненням О.Кузьми та його друзів був випуск в 1913 році першого українського есперантського щомісяч-

Станіслава Станде, чотири книжки німецького письменника Стефана Цвейга та німецькі балади. З російської переклав поезії Сергія Єсеніна, з єврейської – поезії Давида Гофштейна, Ошера Шварцмана, Переца Маркіша та багатьох інших. Російською переклав поезії Олександра Олеся, німецькою – поезії Павла Тичини і Максима Рильського. Це далеко не повний перелік

ника «Україна Стельо» («Зоря України»), на сторінках якого друкував свої переклади і Василь Атаманюк.

З ініціативи О.Кузьми в Коломиї було створено товариство українських есперантистів «Крайове товариство українських есперантистів «Прогрес» («Поступ»). Секретарем товариства обрано Ореста Кузьму, а серед трьох його помічників був Василь Атаманюк. Товариство мало окреме приміщення, куди кожного вечора сходилися есперантисти, щоб вправлятися в конверсації, читати есперантські книжки й журнали. Там постійно проводилися курси есперанто.

Орест Кузьма

У 1922 році О.Кузьма випустив за власні кошти *«Повний підручник до науки міжнародної мови есперанто»*, в якому подавалися різноманітні методичні вправи та граматики з текстами. Заслуговує на увагу підбір текстів. Це, здебільшого, вірші Т.Шевченка у перекладах О.Кузьми, а також переклади В.Атаманюка: «Коломийки», «Козачок» і вірш А.Кримського «Стінний календар».

У серпні 2016 року на свою чергову зустріч до Коломиї прибуло близько трьох десятків есперантистів з Києва, Харкова, Львова, Хмельницького, Тернополя, Івано-Франківська. Тема зустрічі – *«Орест Кузьма: сучасники та нащадки»*. Учасники зустрічі відвідали Яблунів, щоб віддати шану одному зі сподвижників Ореста Кузьми Василю Атаманюку. Тут вони прослухали розповідь про життєвий і творчий шлях письменника українською та мовою есперанто. Організаторами зустрічі проведено конкурс серед присутніх есперантистів на кращий переклад мовою есперанто віршів Василя Атаманюка, а також представлено листівку, присвячену письменнику. Про приїзд есперантистів до Яблунова ми знали заздалегідь. Зі мною зв'язався Василь Антонюк – директор будинку-музею Ореста Кузьми, в якому колись проживав відомий діяч. Він просив прийняти учасників зустрічі і надати приміщення для засідання. Я запевнив його, що ми надамо приміщення чи в школі, чи в Будинку культури. Він спитав чи не зміг би я продати кілька книжок вибраних

творів Василя Атаманюка. Я відповів, що кілька книжок я дам безкоштовно, але вдалося знайти більше і ми подарували всім приїжджим. Згодом зателефонував мені координатор зустрічі Володимир Пацюрко. Він вже знав, що я погодився посприяти їм в організації цієї частини зустрічі, яка має відбутися в Яблунові, і попросив, щоб я розповів про Василя Атаманюка в такому плані як

*У цьому будинку в Коломиї жив і працював
Орест Кузьма. Тепер тут відкрито
меморіальну кімнату*

це я подав у післямові в книжці вибраних творів. Він ще спитався чи змогли би ми подарувати гостям якісь гуцульські сувеніри і натякнув на ткани крайки, а також чи не можна організувати, щоб хтось заспівав зо 2-3 гуцульські пісні. Захоплення від цих просьб я не висловив і відповів, що всього не виконаємо, але будемо старатися. Згодом зустрівся з головою селищної ради Юрієм Марчуком, розповів йому про майбутніх гостей, наголосив на тому, що це висока честь приймати таких гостей, але одночасно забідкався де маємо брати гроші на крайки. Ми сіли, підраховали і голова сказав, що це вже на так багато і він гроші знайде, а щодо 2-3 пісень, то ми їм дамо цілий концерт. Отже, гостинність проявимо на високому рівні.

На цю зустріч ми запросили родичів Василя Атаманюка, зокрема був присутній і виступав внучатий племінник, доктор медичних наук з Києва Іван Солоненко. Вхід був вільний для жителів селища. Гості отримали в подарунок і крайку, і книжку, і насолоду від концерту, в якому взяли участь вокальний ансамбль і гуцульські музики. Всі присутні були задоволені.

Есперанто – це єдина з-поміж штучних мов, якою дозволено відправляти Службу Божу в греко-католицькій церкві. Вона є робочою мовою сотень щорічних міжнародних з'їздів, зустрічей і фестивалів Esperanto. Спілкуючись з представниками інших країн, есперантисти позбавляються тиску іноземної мови, відчують себе рівноправними, отримують однакові можливості в міжнародних стосунках.

«НА БИСТРИНІ»

«На бистрині» – так називалася рубрика художніх телепередач Львівської студії телебачення. Її ведучим був Анатолій Нестеренко, редактором – Неоніла Братунь, режисером – Віктор Робочек.

Після проведення в Яблунові вечора присвяченого 100-річчю Миколи Матієва-Мельника я продовжував шукати матеріали про життєвий і творчий шлях письменника оскільки ми разом із НТШ планували видавати зібрання творів М.Матієва-Мельника. Тому доводилося часто бувати у Львові.

Якось при нагоді зустрівся із журналістом Львівського телебачення, ведучим популярних програм «На бистрині» та «Як много важить слово...» Анатолієм Нестеренком і він запропонував мені взяти участь в телепередачі з циклу *«Забуті імена», присвяченій Миколі Матіїву-Мельнику»*. Я погодився. На той час у мене вже були опубліковані кілька статей про Матієва-Мельника в місцевій пресі, брошура *«Його життя народові належить»*, а також у січні 1991 року львівська газета «Просвіта» опублікувала мою статтю *«Невже тебе я не побачу, Україно?...»* Цю статтю, без сумніву, читав Анатолій Нестеренко й тому запропонував мені бути не тільки гостем передачі, але й співавтором. Для цього я повинен був подати ширші матеріали про письменника, ніж ті, які були опубліковані в газеті «Просвіта», а також добірку творів, які б доцільно було зачитати в ході розповіді про письменника. У той час у мене на руках була лише збірка поезій «Горить мій світ», яку мені вислала з Клівленда (США) дочка письменника Софія Мельник-Бура, неповна бібліографія творів письменника та достатньо повні відомості про життєвий і творчий шлях Матієва-Мельника. Всі ці матеріали я передав і ще порекомендував узяти, якщо вдасться, збірку новел «На чорній дорозі» в спецфондах наукової бібліотеки. Згодом ми домовились про запис програми. На запис я мав принести з собою портрет письменника.

І ось той день настав. Я прибув до телестудії на Високому замку з портретом у рамці 50х70 см під склом. Це була кольорова фотокопія портрета Миколи Мельника в селянському вбранні. Портрет був написаний на полотні олійними фарбами невідомим художником і зберігався, згорнутим у трубочку, за кізлом батьківської хати впродовж щонайменше 70 років, до кінця 80-х років минулого століття. Там він перебував польську і радянську окупації та Другу світову війну. На портреті був зображений

Микола Мельник у молодому віці, очевидно, в студентські роки. Правда, у Яблунівській школі ми мали портрет письменника в старшому віці, який намалював за фотографіями косівський художник спеціально для відзначення 100-літнього ювілею Миколи Матієва-Мельника, але портрет мав досить великі розміри і везти його до Львова було незручно.

Портрет М.Матієва-Мельника

Анатолій Нестеренко дав мені для ознайомлення сценарій телепередачі. Я перечитав і звернув увагу на свої слова, які я мав говорити. Це була вибірка з тексту, поданого мною ведучому заздалегідь. Звичайно, перед камерою я їх зачитувати не буду, але зрозумів, що треба буде говорити стисло й доступно, щоб передбачену інформацію донести до глядача і щоб уся передача вмістилася в 30 хвилин ефірного часу. Я трохи задумався, мій стан помітив А.Нестеренко і заспокоїв мене, сказавши, що сценарій написано для орієнтації, а я зможу говорити все те, що вважаю за потрібне, але часу повинен дотримуватися. Згодом прийшла народна артистка України Лариса Кадірова, яка мала виконувати твори М.Матієва-Мельника. Ми познайомилися. Лариса Кадірова надзвичайно привітна, душевна і доброзичлива людина.

Ми зайшли в студію і розпочався запис. Тоді прямих передач не практикувалося. Такою була традиція радянського телебачення. Однак попередній запис мене влаштовував, бо давав надію, що можна було якусь неточність чи казус у розповіді вирізати, чи при потребі повторити запис. За столом ми сиділи втрьох: Анатолій Нестеренко, Лариса Кадірова і я. Режисер Віктор Робочек подав знак і розпочався запис.

У своїх архівах я знайшов той сценарій, який мені передав А.Нестеренко, а також і відеозапис передачі, тому окремі епізоди можу не тільки переказати, але й зачитувати. Починається передача. На екрані на фоні музики появляються і зникають титри: «*На бистрині*», «*Забуті імена*», а потім портрет і знову на весь екран напис «*Микола Матіїв-Мельник*». Далі у кадрі наш стіл і Анатолій Нестеренко розпочинає передачу так-

ми словами: *«Вітаємо вас, шановні телеглядачі. І почнемо з питання: Що ви знаєте про письменника Миколу Матієва-Мельника? Якщо вам раніше не доводилося чути це прізвище, то особливо не переймайтеся, бо ви, як і ми, до речі, й не могли його чути: Микола Матіїв-Мельник помер 1947 року в Америці, і впродовж більш ніж сорока років його ім'я не згадувалося, а твори були сховані подалі від читацького ока.*

І лише минулого року в часописі «Дзвін», число перше, було вміщено три новели Матієва-Мельника з коротким післясловом Федора Погребенника. А в 20-30-ті роки це був знаний поет, автор багатьох збірок новел, поезій, що засвідчували непересічність його таланту. Це був письменник, який справляв відчутний вплив на літературний процес західноукраїнських земель.

Сьогодні ми розповімо про нього. У нас у студії – вчитель Яблунівської СШ, що на Івано-Франківщині (в цьому селі народився Матіїв-Мельник), – Василь Юрійович Курищук, автор багатьох розвідок про письменника, депутат обласної ради народних депутатів. Твори Матієва-Мельника буде виконувати народна артистка України Лариса Кадирова.

Сьогодні, з висоти часу, ми можемо оцінити твори Матієва-Мельника не лише в українському, а й європейському контексті. І щоб зрозуміти це, послухаймо вірш «На стежах...», яким відкривається збірка «Горить мій світ». Є в ньому щось програмне, що дає ключ до розуміння поетичного світобачення Миколи Матієва-Мельника, якась космічність, астральність, як нині говорять».

Лариса Кадирова читає вірш «На стежах...», а потім ведучий попросив її ще прочитати вірш «Горить мій світ», що дав назву збірці. А далі Анатолій Нестеренко звернувся до мене, щоб я розповів про життєвий і творчий шлях письменника. В ході розповіді між нами відбувся діалог, а потім знову Лариса Кадирова читала твори Матієва-Мельника: уривок з новели «Короп», а також ще два вірші: «Нічого я не взяв з собою» та «Невже тебе я не побачу, Україно». Потрібно зауважити, що всі вірші достатньо великі за обсягом, і Лариса Кадирова читала їх напам'ять. Вона так натхненно і проникливо читала поезії Миколи Матієва-Мельника, що ведучий не втримався і запитав її про враження від ознайомлення з поезією письменника. На що вона відповіла: *«Доторкнувшись до цієї поезії, я подумала: Боже, які ж ми багаті, яке велике джерело духовного*

багатства. Потрібно якнайбільше поглинати, щоб наша пам'ять збагачувалася, щоб ми були прилучені до того духовного та інтелектуального, яке в нас є». Це запитання, як і діалог зі мною, не були передбачені сценарієм, але це все лише підкреслює майстерність і високий професіоналізм ведучого.

Та все ж казус таки трапився. Розповідаючи про перебування М.Матієва-Мельника в Австрії, я хотів сказати, що впродовж всього часу перебування йому доводилося виконувати різноманітну чорну роботу. І я сказав: *«На протязі всього часу...»*. Тут режисер Віктор Робочек крикнув : *«Стоп!»* і запис припинився. Гречно роз'яснив мені, що на протязі можна сидіти, коли відчинені двері і вікно навпроти, а тут я мав сказати: протягом чи впродовж. Запис знову продовжився. Це мені запам'яталося на все життя. Ох, уже ж ці клятві кальки з російської... Чи довго ще вони будуть нас переслідувати?

Народна артистка України
Лариса Кадирова

Та попри все передача глядачам сподобалася. Надходили вдячні листи на телестудію, а деякі з них Анатолій Нестеренко пересилав мені. У своїх паперах я знайшов лист від інженера з Винників з під Львова Божогори Петра. У листі писалося:

«Сердечно вдячний вам за щасливі хвилини, які я одержав від вашої передачі про Миколу Матієва-Мельника. Такі передачі роблять добру справу для духовного пробудження нашого народу. Повторіть, будь ласка, цю передачу тільки трошки раніше, бо багато людей, напевно, не змогли її подивитися.

Сердечно вдячний народній артистці України Ларисі Кадировій, любленій не тільки львів'янами, але й всім українським народом. Поезія з її уст – це наше карпатське смерекове повітря ще нічим не забруднене і так потрібне нашому народові, народу знедоленому, але гордому, народу в якого розривається серце, коли він далеко від Батьківщини. Я думаю, що нашим Заньківчанам треба поставити п'єсу про Миколу Матієва-Мельника. Це наше духовне життя, наша історія, яка так бла-

готворно діє на пробудження в наших серцях всього світлого, доброго.

Хотілося б виразити сердечну вдячність ведучому передачі і вчителю з Яблунова, що вони знайшли і відкрили для нас цю глибу українського народу. У цей тяжкий час, коли духовне життя нашого народу ще тільки пробуджується, коли нас ще турбує більше матеріальна сторона, ваша передача – це бальзам на наше зранене серце. Спасибі вам за це».

Після телепередачі я подякував ведучому Анатолієві Нестеренкові та народній артистці Ларисі Кадировій за приємність бути в їхній компанії і попросив Нестеренка, щоб оператори переписали на мою касету цю передачу. Нестеренко погодився і запросив нас у кабінет на каву. Поки готувалася кава я витягнув зі своєї сумки пляшку горілки, яку планував дати операторам за касету, а також взятий з дому «сухий пайок» на дорогу. Це були рогалики і кілька зварених яєчок, але й цього вистачило для чотирьох осіб. Тоді навіть у Львові за хлібом потрібно було вистояти чергу, не говорячи вже про інші продукти, які були в дефіциті.

КИЇВСЬКІ ЗУСТРІЧІ

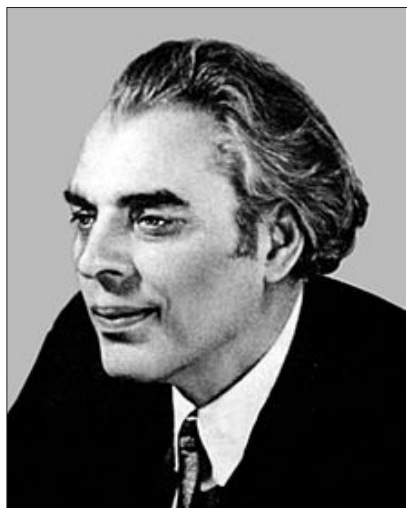
Несподівана зустріч

з Дмитром Павличком та Василем Земляком

То був початок 70-х років. Якось під час літньої відпустки я поїхав до Києва. Це тоді було досить легко. За 1крб. добирався до Івано-Франківська, а там за 10 крб. брав квиток на літак і через годину – в Києві. Правда, середня заробітна плата вчителя була 60 – 70 крб., але окрім ставки вчителя я тоді мав технічні гуртки в Будинку піонерів, так що на дорогу мені вистачало. У літаку біля мене сидів чоловік з Галича. З ним летів до Києва його син, який збирався поступати в художній інститут. Син мав при собі згорток своїх малюнків і показував їх мені. На мій непрофесійний погляд вони були майстерно виконані. Коли ми розговорилися, батько майбутнього художника спитався чи не маю я когось в Києві, щоб допоміг синові вступити до інституту. Я не міг його нічим потішити. Але ми йшли Хрещатиком, бо разом вийшли з метро. Вони шукали інститут, а я йшов у своїх справах. Рідко таке трапляється, але цього дня сталося диво. Недалеко від нас, осторонь потоку прохожих, стояв Дмитро Павличко і з кимось розмовляв. Я давно хотів з ним зустрітися і якраз тепер трапилася така нагода. Сказав про це своїм супут-

никам. Вони почали мене просити, щоб я поговорив з Павличком чи він би не зміг щось їм допомогти. Але вже розмірковувати з цього приводу не було часу, бо мені здалося, що Павличко закінчить бесіду і піде. Я таки наблизився до Дмитра Павличка, привітався і сказав, хто я є і звідки. Павличко, очевидно, впізнав, бо ми були знайомі ще зі львівських часів. І представив мене своєму співрозмовникові: *«Це мій земляк Василь з Яблунова. А це, – показуючи рукою на свого колегу, – Василь Земляк, мій товариш і друг. Знайомтесь»*. Така гра слів нас трохи розвеселила. Я опинився перед двома

Василь Земляк

світилами української літератури і ніякові в своїй нікчемності. Та отак стовпом стояти не пасувало і почав щось говорити. Я тоді збирав матеріал для написання історії Яблунівської школи і мені мріялось дістати від Дмитра Павличка спогади про його навчання в Яблунові, але про це мав говорити з ним не тут посеред тротуару. Та все ж щось почав говорити, просив про спогади, про фотографію. Дмитро Павличко засміявся і сказав, що як би він написав свої спогади про той час, то я би їх не помістив у своїй історії, а фотографію я можу знайти в його книжках. Василь Земляк зауважив: *«Ну що ж, тепер пішла мода, що люди пишуть історію своєї фабрики, заводу, а тепер, я чую, й школи»*. Мої супутники побачивши, що я нічого про них не згадую, самі втрутилися в майже закінчену розмову. Я підсилив їхню бесіду, сказав, що хлопець дійсно має талант, що я бачив його рисунки. *«А яке твоє прізвище?»* – звернувся Павличко до хлопця. *«Морской»*, – відповів той. *«А чому не Морський?»* – запитав Павличко. А далі сказав, що не може нічого допомогти, бо не має в тому інституті знайомих. На цьому розійшлися. Я йшов і дорогою потрохи відходив від вражень цієї зустрічі, аналізуючи все, що відбулося.

Дмитро Павличко тоді очолював журнал «Всесвіт». Поговорити в той час щиро з людиною, якій довіряєш, можна було лише десь на вулиці, на природі, а не в кабінеті, і це письменники практикували. У своєму спогаді *«Книжки від Василя Земляка»*, опублікованому в збірнику

«Заповіт Любові» (1983), виданому на честь вшанування пам'яті Василя Земляка з нагоди 60-річчя від дня народження письменника, Дмитро Павличко, зокрема, писав: «Довгу липневу днину ми ходили по Хрещатику, по старих вулицях біля Софії, на Володимирській гірці, й наші мандри закінчилися на лівому березі Дніпра, аж біля моста Патона, де тоді простягалися безкінечні й дикі пляжі. Там ми розклали багаття (він хотів, щоб я називав це вогнище ватрою), сиділи коло нього далеко за північ і дивилися на дивину, якої справді ніде у світі немає – біле золото Лаври в розпеченій і ряхтливій синяві літньої ночі. Ми розмовляли про майбутнє. Він вірив у “чоластого” хлопчика, який колись читатиме наші книжки й розумітиме суворі таємниці і труднощі нашої доби... Час іде. Відбувається переосмислення й переоцінка всього, навіть величин, здавалося б, уже незмінних. Твори Землякові зростають у своєму значенні. Не треба бути природженим провидцем, щоб сказати: у ХХІ столітті Василя Земляка читатимуть чолясті молодики, і їхня гордість за нашу літературу буде дзвінкою».

І я тепер думаю собі, а може ми з Дмитром Павличком і Василем Земляком зустрілися тоді саме тієї липневої днини.

За допомогою до Івана Малковича

Ішов останній місяць літа 1991 року. Мені доручено було зустріти в Бориспільському міжнародному аеропорту дочку Миколи Матієва-Мельника Софію, яка мала прилетіти зі США. Це була її перша поїздка в Україну після 47-річної розлуки. Вона виїхала з батьками на Захід в 1944 році, коли їй ще не було повних 14 років.

До Києва я прибув напередодні, щоб ознайомитися з аеропортом, довідатися коли прибуде літак, де можна зустрічати прибулих пасажирів, як краще добиратися з аеропорту до Києва, а також розвідати й інші можливі проблеми, які ймовірно прийдеться вирішувати. Я знав київський телефон Івана Малковича і, маючи вдосталь часу, зателефонував йому з якогось автомата зранку, щоб він ще був вдома (мобільних тоді не було), і ми домовились зустрітися десь в дорозі, коли він буде йти на роботу до редакції дитячого журналу «Соняшник». З Іваном Малковичем ми були знайомі з 1988 року, з часу появи його другої збірки віршів «Ключ». Він тоді приїжджав до батьків у Нижній Березів, заходив до Яблунівської школи, подарував мені свою нову збірку віршів. Це

було 27 серпня 1988 року, про що свідчить дата автографа. Та і до цього знав Івана Малковича, читав його вірші в пресі, маю майже всі його книжки від першої збірки «Білий камінь» і до «Подорожника з новими віршами», за яку він удостоєний Шевченківської премії. І ось ми зустрілися в Києві, я розповів що привело мене до столиці, і так в розмовах зайшли до редакції. Редакція «Соняшника» розміщалася на першому поверсі будівлі Національної Спілки письменників України на Банковій вулиці. Знайомство з редакцією було для мене повчальним, ми якраз

Іван Малкович

тоді збиралися видавати свою яблунівську газету. Ми домовились, що якщо мені завтра потрібно буде залишити в редакції валізи пані Софії, то я це зможу зробити. Поки був час, зайшов до голови НСПУ Юрія Мушкетика. Мав надію на те, що Спілка може підтвердити членство в Спілці М.Матієва-Мельника, який був прийнятий до неї ще 1940 року, і спитався Юрія Мушкетика чи можливо це зробити. Розповів йому про поета і сказав, що завтра приїжджає його дочка і було би добре вручити їй посвідчення. Моя затія була дуже наївною, але тоді мені здавалося, що бути членом СПУ – велика честь і підтвердити це посвідченням дуже просто. Юрій Мушкетик вислухав мене і пояснив, що Спілка такого не практикує і це зробити, як йому здається, неможливо.

Другого дня я вже був в аеропорту і ждав на приліт літака. Як пані Софія буде одягнута вже знав з листа, який вона заздалегідь прислала. Трохи переживав чи зустріну її отак з першої спроби, адже я ніколи її не бачив, але все склалося добре, ми зустрілися, забрали валізи і пішли на площу очікувати автобус, щоб добратися до міста. У мене план був такий: залишити речі в Івана Малковича і на кілька годин піти в місто, пообідати, відвідати Володимирську гірку, подивитися на Дніпро, побувати на Софіївській площі, а потім забрати речі, сісти в метро і відправитись на вокзал. Однак автобус зупинився далеко від Банківської

вулиці, так що довелося пішки долати з валізами велику відстань поки ми дібралися до редакції «Соняшника». Дорога рівна, валізи були на колісцях, йти можна було, для мене це було звичною справою, але Софія весь час просила: *«Попроси когось, щоб допоміг, невже у вас тут немає таких людей»*. Та кого ж я попрошу, хіба якогось непевного безхатченка, який може взяти валізу і втекти з нею, і я заспокоював її: *«Ще трошки, ще трішечки і ми вже будемо на місці»*. Одним словом, дотягли. Звідти ми йшли в центр міста без вантажів і це вже була екскурсія. Після такої нетривалої пішої екскурсії містом ми вже скористалися метрополітеном, коли добиралися на Банкову і на вокзал.

Відкриття пам'ятника М. Матієву-Мельнику і московський пуч

Після того, як в Яблунові відзначили 100-ліття від дня народження Миколи Матієва-Мельника, виконком селищної ради (голова Дмитро Сіреджук) разом з дирекцією середньої школи (директор Микола Томащук) та активістами «Просвіти» вирішили спорудити біля школи пам'ятник Матієву-Мельнику. Я мав знайомого львівського скульптора Богдана Романця, якого знав як доброго фахівця і палкого патріота, поїхав до нього з проською, щоб він взявся за виготовлення пам'ятника. Скульптор погодився, запропонував мені переглянути зразки його робіт і після багатьох варіантів порадив знайти великий камінь, на якому прикріпляться бронзовий барельєф письменника та відповідні написи з бронзи. Вкінці домовились, що він приїде до Яблунова і ми підемо шукати підхожий камінь. Шукали на каменоломнях, а потім пішли в Лебедин і Богдан Романець знайшов там приблизно те, що шукав. Це були три камені: один мав лежати в основі, другий – стояти на ньому і мати плоску грань для кріплення барельєфу та написів. Третій – менший за розмірами, на якому, як уявляв собі скульптор, міг сидіти Матієв-Мельник відпочиваючи, коли йшов до озера в Лебедині. Ми з тим погодилися. Згодом голова селищної ради організував транспорт та підймальний кран і ті камені звезли до школи. Організатори спорудження спішили, щоб відкриття й освячення пам'ятника відбулося з участю дочки письменника Софії Мельник, яка мала приїхати зі США. Коли, здавалося, вже все було готове, Богдан Романець глянув критичним оком на свою роботу і вирішив, що пам'ятнику ще чогось бракує. Він признався мені

чого бракує, але це ми мали тримати в секреті, бо невідомо як зреагує влада, і поїхав до Львова. Через пару днів він приїхав, прикріпив Тризуб, відлитий з бронзи, у найвищому куті лицьової грані каменя і поставив всіх перед фактом. Тепер було вже пізно щось радити, погоджуватись чи не погоджуватись, То ще було за часів Радянського Союзу, при якому за синьо-жовтий прапор чи за тризуб кидали у в'язницю. Але це вже був початок серпня 1991 року, Союз уже конав у судорогах, проте не було відомо, що може статися завтра. І сталося. Третя декада серпня була затьмарена путчем у Москві (19 серпня) і осяяна Великим Днем 24 серпня – проголошенням Незалежності України.

*Софія Мельник-Бура, дочка
Миколи Матієва-Мельника*

Пам'ятник спорудили вчасно, напередодні приїхала дочка письменника і 11 серпня його відкрили, а священник Василь Іроденко освятив. На відкритті були присутні і виступили: дочка письменника Софія Мельник-Бура, відповідальний секретар обласної організації НСПУ Ярослав Дорошенко, поет Богдан Радиш, краєзнавець Ігор Пелипейко, заслужена артистка України Оксана Затварська. У церемонії відкриття взяв участь хор «Камертон» під орудою Насті Мельник з Коломийського педучилища. Людей зійшлося багато, були присутні далекі і близькі родичі письменника, жителі Яблунова та навколишніх сіл.

18 серпня дочка Миколи Матієва-Мельника збиралася в дорогу. Я мав супроводжувати п. Софію до Києва. Літак на Нью-Йорк відправлявся ранком з Борисполя 20 серпня. Виїхали нічним поїздом з Івано-Франківська і вже ранком 19 серпня під'їжджаючи до Києва, провідниця включила радіо і в тій ранковій метушні почули, що в зв'язку з неспроможністю Горбачова за станом здоров'я виконувати обов'язки президента СРСР, обов'язки президента почав виконувати віце-президент Янаєв. Грала музика, щось там ще говорили, але я вже більше нічого не почув, бо весь прохід у вагоні був забитий людьми, всі готувалися до виходу.

Це були тривожні вісті. Ми зійшли з поїзда, на пероні, як завжди, багато людей і тих, що прибули, і тих, що зустрічали. «Що це?» – пита-

лися одні одних. «Переворот», – було в усіх на устах. Про це говорили в автобусі, яким добиралися до Борисполя, про це говорили в аеропорту. Ми швидко занесли валізи в камеру схову і пішли в зал, де працював телевізор. Йшли передачі з Москви, на екрані – балет «Лебедине озеро» Чайковського. Лише після обіду Українське телебачення показало виступ голови Верховної ради Леоніда Кравчука, який розповів що сталося в Москві, закликав зберігати спокій, порядок, працювати на своїх робочих місцях і не давати ніякого приводу для зовнішнього втручання. Після цього менш-більш стало зрозуміло, що творилося в країні.

На другий день ранком пані Софія відлетіла до Нью-Йорка. У мене був майже цілий день вільним. Десять в обід я був на Хрещатику, підійшов до групи людей, які стояли біля сходів, що вели до готелю «Москва». Сюди час від часу виходили депутати Верховної Ради з парламентської опозиції «Народної Ради». У присутніх на майдані довідався трохи більше, що відбувається в Києві, як реагують урядовці на події в Москві. Серед натовпу з'явився депутат Іван Заєць, його обступили, крайнім не було чути слів, йому дали мегафон. Ми почули, що Народна Рада запропонувала заяву на розгляд депутатів, в якій висловлювала вірність справі побудови суверенної України, засудила антиконституційне, незаконне утворення ДКНС (Державний комітет з надзвичайного стану). Народна Рада зверталася до воїнів радянської армії, міліції та працівників КДБ стати на сторону закону, справедливості та свого безборонного народу. Згадувалися й інші питання. Іван Заєць прибув сюди після прес-конференції, яку вони давали в приміщенні Спілки письменників України.

Це був дуже важкий день, ніхто не знав чия візьме. На найближчі дні було заплановане підписання президентом СРСР Михайлом Горбачовим нового союзного договору, що надав би республікам більше прав та статус суверенних держав у складі великого об'єднання і раптом цей путч. Та всупереч мріям путчистів та діям Горбачова ці серпневі події наблизили нашу Незалежність. Три дні серпневого путчу 1991 року стали останньою спробою законсервувати Радянський Союз у тому вигляді, в якому він існував майже 70 років. Організований нашвидкоруч ДКНС пришвидшив розпад Союзу. Тодішні республіки, серед них і Україна, не підтримали переворот та використали його як можливість позбутись домінування Москви. Історики згодом назвуть це першим невтраченим шансом українців здобути Незалежність.

У кабінетах Миколи Жулинського та Григорія Штоня

З Миколою Жулинським, директором Інституту літератури імені Т.Шевченка АН України, я вперше зустрівся на з'їзді педагогічних працівників України в грудні 1992 року. Він тоді був віце-прем'єром з гуманітарних питань і виступав від імені уряду України. Ми зустрілися в перерві пленарного засідання. Ще перебуваючи вдома, надіявся на зустріч з ним і це сталося. У тій метушні наша бесіда була короткою, я подарував йому свою брошуру про Матієва-Мельника «Його життя народів належить», а за мною вже стояла черга, підходили інші делегати з'їзду і так до дзвінка він спокою не мав.

Микола Жулинський

У жовтні 1996 року я знову приїхав до Києва з метою зайти до бібліотеки Інституту літератури ім. Т.Шевченка АН України, щоб відшукати якомога більше видань Василя Атаманюка і ознайомитись з періодикою 20-30-х років. При цій нагоді зайшов до директора інституту Миколи Жулинського, з яким я вже зустрічався двічі. Тепер я приніс йому книжку творів Миколи Матієва-Мельника «Твори», яку видало НТШ у Львові. Він читав і я відчував, що вірші його зацікавили. Але зайшов його заступник Григорій Штонь. Вони говорили про когось невідомого мені, але я запам'ятав одну фразу Григорія Штоня, що *«там нічого доброго немає»*. Микола Жулинський усміхнувся й сказав: *«Бери собі ось цього пана Василя і там знайдеш щось добре»*, – він, мабуть, натякав на твори Миколи Матієва-Мельника. Я подякував Миколі Жулинському за те, що він мене вислухав, і пішов з Григорієм Штоном до його кабінету, відповів йому на питання, що привело мене до інституту, розказав коротеньку біографію М.Матієва-Мельника і раптом Штонь сказав: *«Так у тих краях народився Тарас Мельничук»*. *«Так, – відповів*

я, – скажу Вам більше, ми з Тарасом з одного села і обидва закінчували Яблунівську середню школу, в один час разом готувалися до вступних екзаменів в університет». «І я його знаю добре», – відповів Штонь. Це мене здивувало, але водночас зацікавило, і далі наша бесіда пішла про Мельничука. З його розповіді почав усвідомлювати, що хоч я знав Тараса ще зі шкільних років, разом жили в пришкільному інтернаті, разом готувалися до вступних екзаменів, а потім неодноразово запрошував його на зустрічі в школу, і додому він приходив, і заночовував у мене, але я так глибоко не проник в єство Мельничука, я так щиро не намагався відлучити його від чарки і так не сприяв його творчій праці, як це робив мій співбесідник. Я знав, м'яко кажучи, про деякі не аристократичні звички Тараса, але думав, що він десь там у Києві чи Ірпені поведився інакше. Було цікаво і водночас сумно, бо Григорій Штонь не соромився говорити гірку правду, не применшуючи при цьому поетичного таланту Тараса Мельничука. На цьому наша бесіда закінчилася. На прощання він подарував мені свою книжку «Візії» з автографом. Григорій Штонь на той час був кандидатом філологічних наук, заступником директора з наукової роботи інституту літератури НАНУ, знаним прозаїком і поетом, сценаристом і літературознавцем, художником. Сьогодні він доктор філологічних наук, професор катедри історії української літератури і шевченкознавства Інституту філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Шевченківське свято на Косівщині

У 2001 році з 19 по 22 травня в Івано-Франківській області проходило традиційне міжнародне Шевченківське літературно-мистецьке свято «*В сім'ї вольній, новій...*». Урочисте відкриття свята відбулося на Косівщині 19 травня театралізованим дійством «*Збережемо пам'ять про Тараса*» біля першого в Україні пам'ятника Тарасови Шевченку, спорудженому на Сокільській скелі, що між селами Тюдівом і Великим Ріжном. Урядову і письменницьку делегацію, яку очолював віце-прем'єр Микола Жулинський, ми зустрічали в Уторопах біля школи, на якій є меморіальна дошка, яка засвідчує, що тут навчався Тарас Мельничук. Після короткого виступу Тарасового однокласника Василя Біленчука, стараннями якого була встановлена меморіальна дошка, ми поїхали до Сокільської скелі. Десь за кілометр до пам'ятника Шевченка колону зу-

пинила міліція, пропустила урядовий автомобіль, а нас, в тому числі й письменницьку делегацію, висадили. Довелося йти пішки, бо на площі під скелею і на стоянці для автомобілів, і на дорозі вже було багато людей. Молодь швидко пішла вперед. Я догнав старенького дідуся. Тепер про цю людину вже так, можливо б, не сказав, бо вже й сам маю стільки років, скільки йому було тоді. Привітався з ним, і ми вже легенько пішли разом. Виявилось, що мій супутник – український поет, перекладач, літературний критик і громадський діяч, автор дуже відомої книжки для дітей «Диво калинове» Дмитро Білоус. Я заслухався в його чудову, лагідну і співучу мову. Він весь час говорив і хотів, щоб його слухали, а слухати було що. Наш гість навчався в Харківському університеті разом з Олесем Гончарем і Григорієм Тютюнником, автор збірок сатири і гумору, книжок для дітей, написав понад 20 поетичних збірок, лавреат Шевченківської та багатьох інших літературних премій. Так у розмові ми підійшли ближче до натовпу, там хтось його побачив зі знайомих письменників і ми розійшлися. Через три роки, на 85 році життя, він відійшов у вічність.

Ярема Гоян

Урочистості на Шевченківському святі закінчились, але письменники залишились на Косівщині. Після обіду ще мали відбутися їхні зустрічі в школах району чи в Народних домах. В село мав супроводжувати хтось з місцевих людей. Я був закріплений за Стопчатовом і ждав кого мені дадуть супроводжувати. У Стопчатів на зустріч їхав Ярема Гоян. Була вже пізня година, бо обід затягнувся. Я переживав чи будуть діти й вчителі в школі, куди ми їдемо. На щастя, в Стопчатові ждали гостей. Ми зайшли до класної кімнати, де зібралися вчителі і учні, я представив гостя як письменника, нашого земляка зі Снятинщини, заслуженого діяча мистецтв, лавреата Шевченківської премії, головного редактора видавництва дитячої літератури «Веселка». Присутні зустріли гостя оплесками. Була цікава розповідь письменника, були запитання від слухачів, а на закінчення Ярема Гоян пообіцяв поповнити шкільну бібліотеку своїми книжками та новими виданнями «Веселки».

Зустріч з Федором Погребенником

У бібліотеці Інституту літератури ім.Т.Шевченка я зустрівся з доктором філологічних наук, професором Федором Погребенником. У 1990 році Федір Погребенник у журналі «Дзвін» (ч.1) опублікував три новели Матієва-Мельника зі збірки «На чорній дорозі» з приміткою, що письменник, ймовірно, галичанин. Після цієї публікації я написав до нього листа, розповів ширше про Миколу Матієва-Мельника, бо на той час у мене вже був зібраний матеріал про життєвий і творчий шлях письменника, а також згадав, що в нього є дочка Софія, яка проживає в США. У листі до мене Ф.Погребенник розповів, що збірка новел «На чорній дорозі» зберігалася в нього впродовж усіх років його проживання в Києві, але в ній немає ніякої згадки про автора. Він попросив мене дати йому адресу дочки поета. Згодом Ф.Погребенник зв'язався з п.Софією, вона вислала йому збірку поезій «Горить мій світ». Маючи збірки «На чорній дорозі» та «Горить мій світ», написав статтю «Невже тебе я не побачу, Україно!», яку опублікувала газета «Сільські вісті» (11.12.90).

Федір Погребенник

Під час зустрічі в бібліотеці Федір Погребенник запропонував мені прийти до нього на нічліг і не шукати ніяких готелів. Я мав намір залишитися в Києві ще на один день і тому скористався його гостинністю.

У 1991 році Федір Погребенник побував у США і там зустрічався з Софією Мельник-Бурою. Вона йому розповіла, що має намір влітку приїхати до Яблунова. Він пообіцяв, що в той час коли вона буде в Україні, організує у Львові конференцію з її участю, присвячену творчості батька. Приблизний час перебування п.Софії в Яблунові він знав. На мій домашній телефон Ф.Погребенник повідомив коли він буде точно у Львові і де вони мають зустрітися. Я супроводжував п.Софію до Львова. Ми мали прибути до Наукової бібліотеки ім. В.Стефаника на визначений час. На жаль, конференції не вдалося організувати, а натомість була проведена зустріч Ф.Погребенника та дочки письменника М.Миколи Ма-

тієва-Мельника з персоналом бібліотеки. На цій зустрічі окрім Федора Погребенника і Софії Мельник-Бурої виступав і я.

У 1996 році Федір Погребенник видав збірник пісень братів Лепких під назвою «*Чуєш, брате мій...*». Цю книжку він прислав мені з листом, в якому писав: «*Вітаю з виходом творів М.Матієва-Мельника. Посилаю Вам свою книжечку, сподіваючися, що надішлете мені видане Вами зібрання творів письменника, на яке відгукнуся статтею. Я написав до журналу «Слово і час» невеличку статтю, яка появиться за кілька місяців. Помістіть її в косівській пресі. Буду вдячний*». Першу просьбу я виконав, а другу не вдалося, бо цей журнал я не передплатував, а коли заглядав у бібліотеці до журналу «Слово і час», то тоді статті ще не було опубліковано, а потім забулося.

Народний артист України Степан Фіцич

Про одну зустріч, яка мала відбутися в Києві, але не відбулася, варто згадати, бо вона мала свою довгу історію. Йдеться про зустріч з відомим співаком, солістом Київської опери, народним артистом України Степаном Фіцичем. Ми були знайомі з ним ще з його шкільних років. У тому класі, в якому він навчався, я був класним керівником, викладав фізику. Випуск цього класу відбувся в 1968 році. Степан навчався в музичній школі в Яблунові, співав у шкільному хорі, часом відпрошувався з уроків, а я йому співчував і сприяв, бо бачив з якими труднощами він добирався з баяном з Нижнього Березова до Яблунова. У ті роки в моді були КВК (клуб веселих і кмітливих, їх тоді називали по-російськи КВН). Такі КВК проводилися між учителями, між школами, між класами. Ось і наш 10-А клас змагався з 10-Б. Ми готувалися всі з великим ентузіазмом, я написав сценарій, на мотиви популярних тоді пісень склав тексти жартівливих пісень на шкільну тематику. Ми проводили репетиції майже кожного дня, бо хотіли перемоги і в результаті домоглися своєї мети. І тут Степан Фіцич зі своїм баяном був одним із головних виконавців. Я тоді не думав, що пісня і музика стануть його професією, та ще й принесуть йому світову славу. Але талант не приховався і він проявився.

У 1973 році випускники 1968 року зустрічалися в школі з нагоди 5-річчя закінчення середньої школи. І, звичайно, на цій зустрічі був присутній Степан Фіцич. Після урочистостей ми влаштували вечірку в шкільній їдальні. Були спогади, були тости, говорив і Степан Фіцич, а в кінці

свого виступу заспівав пісню А.Кос-Анатольського на слова Івана Франка «Ой ти, дівчино, з горіха зерня». Я був приємно вражений виконанням. Такого співу ще не чули ці стіни, в яких ми сиділи, не чули і всі присутні. Ми були зачаровані і виконавцем, і виконанням, і скромністю виконавця. Присутні отримали велике задоволення і перебували в радісно-піднесеному стані. Я тут же подякував Степанови, бо був захоплений і зворушений, як і всі присутні, його високим професіоналізмом. Степан Фіцич тоді, навчаючись у Львівському музичному училищі, був солістом в Ансамблі пісні й танцю Прикарпатського військового округу.

Степан Фіцич в ролі Андрія
(опера "Запорожець за Дунаєм")

У 1976 році мене розшукала в школі мама Степана Фіцича, вручила мені запрошення на весілля Степана Фіцича і Зірки Мензатюк. Очевидно, після вечора зустрічі Степан розповів мамі про те, як я відреагував на виконану ним пісню, бо зі словами, що *«Степан Вас дуже просив, щоб Ви прибули на весілля»*, додала: *«Степан ще Вам колись заспіває»*. Прибути на це весілля було би для мене великою честю, але на Буковину я не міг поїхати через певні сімейні обставини. Степан одружився, коли він ще навчався в консерваторії, а Зірка вчилася у Львівському університеті на журналістиці. У мистецькому світі талант оперного співака Степана Фіцича помітили. Він ще був студентом останнього курсу консерваторії, коли його запросили до Київської опери, де він у 1978 році дебютував партією Андрія в опері «Запорожець за Дунаєм». Швидко здобував популярність і визнання. Він переможець республіканського конкурсу «Молоді голоси» (1977), лауреат міжнародного конкурсу молодих оперних співаків (Софія, 1984), заслужений артист України (1988), народний артист України (1993).

Степан Фіцич гастролював у США, Канаді, Англії, Польщі, був професором Київського університету культури і мистецтв. Зустрітися з ним у той час, коли я перебував у Києві було проблематично. Він часто

перебував на гастролях, мав зайнятість в університеті. Телефонем ми розмовляли, але зустрітися нам не пощастило. Коли в мене випадав час, що я міг піти в оперний театр, тоді він не співав. З глибоким сумом я сприйняв вістку про те, що в 2014 році Степан Фіцич помер. Сумували і всі його однокласники. Тепер, коли дивлюся на телеканалі «Прямий» телепрограми «Акценти», «Про особисте» чи «Прямий доказ», які веде Наталка Фіцич, я завжди згадую її батька Степана з баяном на санчатах, з яким він в зимову пору спішив до музичної школи, і поруч бачу в ореолі слави Народного артиста України Степана Фіцича і його фотографію в ролі Андрія з опери «Запорожець за Дунаєм», яку зберігаю в своєму альбомі.

ПОЕТ СВІТОВОЇ ВЕЛИЧІ І ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ

Писати про майстра слова, поета світової слави і не меншої ваги політика – це відчувати з кожним написаним словом, що ти вліз не в свої сани. Але я не буду торкатися оцінки його поезії, його літературно-критичних праць, державотворчої діяльності, його візіонерських передбачень. Я писатиму про те, що бачив, що чув з його вуст, в чому переконували мене архівні записи.

Дмитро Павличко народився в багатодітній сім'ї Василя і Параски Павличків. Батьки були добрими господарями. А добре господарювати для селянина означало важко працювати. Тому діти з перших років життя привчилися до праці. В Стопчатові, як і в інших селах Галичини, активно діяла «Просвіта». Зростала національна свідомість населення, молодь тягнулася до освіти, засновувалися «Рідні школи», батьки старалися, хто як міг, дати освіту своїм дітям. Оскільки в Стопчатові в той час була утравістична двокласна школа, то Павлички віддали Дмитра вчитися в Яблунівську семирічку. Хоч там навчання велося польською мовою, та здібний хлопчина зумів подолати всякі насмішки й знущання і з ослячої лавки селяка пересів на першу, бо вчився «бардзо добже».

Наступило 17 вересня 1939 року, і прийшла радянська влада. Можна було порадіти цьому, бо західноукраїнські землі з'єдналися з Великою Україною, чого прагнули галичани століттями. Із задоволенням сприймалося те, що на базі польської семирічки створили таку ж школу з українською мовою викладання, що всі діти шкільного віку залучалися до школи, що створювалися українські культурно-освітні заклади тощо.

Але галичани знали і про голод 33-го, і про репресії 37-го і тому з острахом очікували, що буде далі. А далі почалися арешти активістів «Просвіти», членів ОУН, місцевої інтелігенції. В'язниці були переповнені національно свідомими українцями, які перед відступом Червоної армії в переважній більшості були знищені режимом.

29 червня 1941 року прийшли німці. У перші дні свого врядування розстріляли біля тисячі євреїв з Яблунова і довколишніх сіл. Вишукували і розстрілювали українських націоналістів. Розстріляли Дмитрового старшого брата Петра. Молодь вивозили на каторжні роботи в Німеччину. Але попри це все в Коломиї відновилася українська гімназія (у 1939 році її було закрито), і Дмитро Павличко вступив до гімназії. Тут він добре вивчив німецьку мову і латинь, глибоко засвоїв основи знань з інших наук. Але закінчити навчання в гімназії не встиг. У квітні 1944 року під натиском Червоної армії німецькі окупаційні війська відступили, і знову прийшла радянська влада. Проте ідея самостійності Української держави, яка була проголошена 30 червня 1941 року у Львові Актом про відновлення Української Держави, глибоко запала в душі людей і, зокрема, патріотично налаштованої молоді. У квітні 1945 року Дмитро Павличко, якому ще не виповнилось і 16-ти років, разом зі своїми стопчатівськими друзями вирішує вступити до лав УПА. Прибрав псевдо Дорошенко і став стрільцем рою Сорокатога в сотні Спартана. Та при першому знайомстві з новобранцями Спартан відправив «дітвору» додому і сказав, що їм ще треба вчитися, а молоді і освічені патріоти ще послужать Україні.

З першого вересня 1945 року в Яблуніві почала функціонувати новостворена середня школа. Проводився набір до 8-го класу, і Дмитро стає учнем цієї школи. Тут зустрів своїх однокласників з гімназії Лук'яна Вардзарука та Василя Томашука.

Але після кількох тижнів навчання, 22 жовтня 1945 року, до нього прийшли НКВСівці на чолі з відомим на Яблунівщині бузувіром Ніко-

Дмитро Павличко

лашкою (Ніколаєм Картавцевим) і арештували. В думках перебрав все: і розмови зі шкільними товаришами, і свої відповіді на уроках, і стосунки з владою. Та найбільше його тривожило, чи не довідалися вони часом, що він був в УПА. Привели в Яблунів, вкинули в півницю, в якій вже було багато підлітків з навколишніх сіл, а на подвір'ї – трупи вбитих повстанців, привезених з поля бою. Вже перші допити із застосуванням тортур показали, що НКВСівці говорять про якусь молодіжну організацію і допитуються про її створення та діяльність. Пізніше була коломийська тюрма, а потім станіславська, знову допити, і нестерпні умови тюремного життя.

Яблунівські НКВСівці, щоб прозвітуватись про свою «велику» діяльність та службістську пильність, створили міф про існування молодіжної бандерівської сотні, арештували молодих хлопців і, застосовуючи на допитах тортури, заставляли їх «признатись», що вони є членами цієї сотні. І хлопці «зізнавались». Та з їхніх «зізнань» складалася така нісенітниця, що слідчі, які прибули з Москви, почали усвідомлювати, що тут щось не так, а хлопці повторювали на кожному новому допиті, що їх в Яблуніві заставили силою брехати на себе. Вісім місяців неволі, і в червні 1946 звільнили всіх. А в серпні відбувся суд над яблунівськими МДБистами (тепер вони так називалися по-новому) Діденком, Сукоркіним і Картавцевим. Якби не цей суд, то, напевне, Дмитрові Павличкові не дозволили б здати екстерном екзамену за 8-й клас і перейти в 9-й. Однокласники зустріли його насторожено, але все швидко владналося.

Вчився на «відмінно». Перечитав все, що могло попасти в руки зі світової та української літератури. Читав українською, російською, міг би й польською і німецькою, але такої літератури вже не було. Якщо лише випадав момент, що з якихось причин не було на уроці вчителя, Дмитро розповідав учням прочитане і не просто переказував, а так цікаво, так зв'язно оповідав, що його могли слухати годинами. Він мав авторитет, він був лідером серед старшокласників.

Районна газета «Прапор перемоги» від 17 квітня 1947 р. писала, що відбулася друга районна олімпіада учнівської художньої самодіяльності. Першу премію отримав учень 9-го класу Яблунівської СШ Павличко Дмитро за художнє читання. Читав він тоді вірш Павла Тичини «Ми йдемо у бій». І знову скупі рядки з районівки про те, що в районному Будинку культури відбувся вечір, присвячений 55-й річниці від дня народ-

ження Володимира Маяковського. З доповіддю про життєвий і творчий шлях письменника виступив учень 10-го класу Дмитро Павличко. Не вчитель літератури виступав, не секретар райкому, не ідеологічні працівники, а Дмитро Павличко! Районним будинком культури називалася колишня читальня «Просвіти», збудована ентузіастами «Просвіти» при підтримці українського населення Яблунова, яке, за даними перепису 1941 року, становило 38% (євреїв 51%, поляків 11%). В цьому Будинку культури тепер в основному демонструвалися радянські фільми, а в суботу та в неділю, і в піст, і в м'ясниці танцювала народна інтелігенція районного центру.

А ось і протокол педради Яблунівської СШ (жовтень 1947р.), в якому зазначено, що педагогічна рада доручає Дмитрови Павличку, учневі 10-го класу, підготувати доповідь до 30-ї річниці жовтневої революції (мається на увазі збройний переворот у Росії в листопаді 1917 року). Ще зі шкільних років він шліфував ораторський хист, і мав для цього необхідні інтелектуальні якості. Його однокласники бачили в ньому майбутнього юриста, дипломата, але те, що він стане поетом зі світовим іменем, йому не пророкували. Мабуть, тому, що він ніколи не читав їм своїх віршів, а якщо і читав, то ніхто і не здогадувався, що це його вірші. Проте однокласники не дуже помилялися в своєму пророцтві, бо, коли це було потрібно для Української держави, Дмитро Павличко ставав і дипломатом, і юристом, і творцем законів. У 10-му класі Яблунівської середньої школи, в якому він навчався, було всього 16 учнів. Крім згаданих вище Лук'яна Вардзарука та Василя Томащука, атестат зрілості отримали: Микола Томащук, Петро Сіреджук, Михайло Перцович, Михайло Ясінський, Василь Пожоджук, Василь Ковалишин, Микола Мочернюк, Дмитро Негрич, Степан Генік, Микола Чернявський, Юлія Верб'юк, Юлія Томащук, Ірина Ільченко. Майже всі вони здобули вищу освіту. Майже, бо Василь Ковалишин з третього курсу Чернівецького університету пішов боротися за Україну в складі УПА і через рік героїчно загинув, а одна випускниця здобула середню спеціальну освіту.

Широке коло зацікавлень Дмитра Павличка та відмінні знання з основ наук давали йому широкі можливості для навчання в будь-якому вищому навчальному закладі. І він пішов знайомитися з ними вже після закінчення екзаменів на атестат зрілості. Подав документи до Станіславського медичного інституту, але через відсутність ще якоїсь довідки

з військкомату документи відразу не прийняли. Вдруге їхати в Станіслав не захотів. Подався в Чернівецький університет з наміром вступити на фізичний факультет. Часу для прийняття остаточного рішення мав багато. Походив містом, обійшов університетські коридори, дійшов до приймальної комісії... і передумав. Філософія! – оце те, що його більше зацікавлює. І тут блискавичне рішення – Київський університет, філософський факультет. Поїхав. Чи ставало йому грошей на дорогу, це лише він знає, але екзамени здав блискуче, та студентом не став. Чиновникам з ректорату не сподобалося, що Павличко – галичанин. А що скаже Міністерство освіти? А Міністерство освіти направляє з листом до ректорату Львівського університету, щоб його прийняли без екзамнів на історичний факультет. Але за браком місць на історичному факультеті став студентом філологічного факультету.

Будьмо певні, що, незалежно від навчального закладу чи факультету, Дмитро Павличко все одно став би поетом, бо мав він дар від Бога. Університет відкрив йому широкі наукові обрії в мовознавстві, літературі, історії, філософії, привчив до наукової праці. А наукова праця йому йшла добре. Вже після закінчення університету, у 1953 році, його рекомендували до аспірантури, де він і навчався під керівництвом академіка М. Возняка. Але, як згадував пізніше поет, *«Ректор університету Є.К.Лазаренко був змушений виключити мене з аспірантури за виступ на партійних зборах проти русифікації України»*. Та, зрештою, він не вганявся за науковими ступенями, а задовольнити свої наукові інтереси міг і без аспірантури. Свідченням цього є його блискучі літературознавчі статті і монографії, на які посилаються і будуть посилатися претенденти на здобуття наукових ступенів.

Доля Дмитра Павличка склалася так, що він майже всю свою шкільну освіту здобував в Яблунові, і перші масові зустрічі із земляками, вже поета Дмитра Павличка, відбувалися теж в Яблунові.

У 1953 році вийшла його перша поетична збірка «Любов і ненависть». І вже в липні 1953 року він приїхав в Яблунів на зустріч зі своїми земляками. Це була велика подія для всієї Яблунівщини. Та, зрештою, це була подія обласного значення. У Станіславі на той час існувало обласне літературне об'єднання, до якого входили письменники-початківці, які друкувалися в районних газетах та в обласній газеті «Прикарпатська правда», головою об'єднання був викладач педінституту М.Донченко.

Проте ніхто з членів літоб'єднання ще не мав на той час жодної виданої збірки. «Любов і ненависть» була першою ластівкою в літературному житті Станіславщини за часів другого приходу радянської влади. Саме другого приходу, бо в 1939 році Юрій Шкрумеляк, відомий письменник ще з 20 – 30-х років, видав збірку віршів «Високі гори і низини». Організацію заходу взяло на себе обласне управління культури. Збори відкрив начальник обласного управління культури, уродженець с. Ключева М. Гузійчук.

Виступ перед земляками, 1953 р.

Добре пам'ятаю той день, бо я його ждав з нетерпінням. Гарна сонячна погода. Біля старої школи (на той час вже була збудована нова школа) зібралася величезна кількість людей з навколишніх сіл. Я не був у перших рядах і про що там говорили гості не чув, тоді не було чим підсилювати звук, але коли надали слово Дмитрови Павличку, мені здалося, що всі притихли. Він читав свої вірші впевнено і емоційно. Пам'ятаю, як після закінчення виступу він зійшов з того дерев'яного підвищення, його обступили однокласники, знайомі, родичі.

Я слідкував за публікаціями в центральних і місцевих газетах, шукаючи нових віршів Дмитра Павличка, а чи якоїсь згадки про нього. Мене цікавила також і літературна молодь. В одній московській газеті, точно не пам'ятаю коли і в якій (ймовірно, що в «Литературной газете»), був опублікований дружній шарж на Дмитра Павличка і такі слова:

*«Любовь и ненависть - вот те два чувства,
Что делают его стихи искусством.
Но мы надеемся, что никогда
В них равнодушия не будет и следа.»*

Можливо, ця публікація появилась в 1953 році після виходу збірки «Любов і ненависть», а чи в 1954 році з нагоди 25-річчя поета, мені зараз трудно пригадати, але слова запам'ятав, бо неодноразово їх повторяв і

для себе, і для людей, розповідаючи їм про нашого видатного поета.

Друга зустріч з поетом в Яблунові відбулася влітку 1955 року після виходу другої збірки «Моя земля». На передодні я придбав собі ту книжечку і вдома голосно зачитував батькам і всім, хто приходив до нас. Зустріч відбувалася не біля старої школи, а вже в парку біля Лючки. Там був споруджений дерев'яний поміст, така собі відкрита естрада, де відбувалися вечори танців, свята пісні та інші заходи. Людей на зустрічі теж було багато.

До речі, у 1954 році за пропозицією М. Бажана Дмитра Павличка заочно прийняли до Спілки письменників, що рідко траплялося в діяльності Спілки. А на III з'їзді письменників України (1954) його творчість була високо оцінена. Отже, на зустріч він прибув зрілим письменником, маючи авторитет у письменницькому середовищі й довір'я у влади. Можливо, на час зустрічі в його уяві вже вимальовувалась нова збірка, яка отримає назву «Правда кличе!» і буде відразу після виходу конфіскована, а вірш «Коли помер кривавий Торквемада», написаний ще у 1953 році, буде ходити по руках і стане містком до «епохи шістдесятників». Можливо. Але цього він своїм виступом не показував, і жодне «кадебістське вухо», мабуть, не мало про що доповідати своїм керманичам. У 1953 році помер Сталін, а Павличко у вірші «Коли помер кривавий Торквемада» застерігав, що хоч тиран умер, але тюрма залишилася:

*Вони самі усім розповідали,
Що інквізитор уже нема.
А люди, слухаючи їх, ридали...
Не усміхались навіть крадькома;
Напевно дуже добре пам'ятали,
Що здох тиран, але стоїть тюрма!*

Його передбачення здійснилися, і вже на початку 70-х років покотилася Україною хвиля репресій, в результаті якої за ґратами опинилися представники української інтелігенції: Василь Стус, В'ячеслав Чорновіл, Левко Лук'яненко, Тарас Мельничук, Ігор Калинець та інші.

У 1960 році Дмитро Павличко в складі делегації відвідав Кубу. Після повернення в актовому залі Львівського університету відбулася зустріч з поетом. Я тоді навчався в університеті й був присутнім на вечорі. Павличко розповідав про свої враження від поїздки і читав вірші, створені на Кубі. З того вечора запам'яталася мені строфа вірша, яку я і сьогодні

згадує: *«Вся Куба наче цитадель. // Готові всі до оборони. // Тяжкі гранати і патрони // В кишені носить сам Фідель»*. Він читав також дещо із інтимної лірики на кубинські мотиви. Його дуже тепло сприймала студентська молодь. Був на вечорі й виступ старійшини галицьких літераторів професора Михайла Рудницького, який різко критикував сучасну творчу молодь за те, що вона думає про чини і матеріальне збагачення. На той час Павличко був членом ЦК ЛКСМУ, мав власний автомобіль. Ймовірно, що насамперед професор мав його на увазі. Відповідь Дмитра Павличка була, як завжди, емоційною. Він не образився на старого професора, лише сказав, що професор був його вчителем і залишається ним, а також розповів, що українська поезія набирає нової сили, що зростають нові поети, на чие дитинство накотилося горе війни й привело до швидкого пробудження соціальних пристрастей в їхніх душах, а нелегкі повоєнні роки вчили їх дивитися гострим зором на світ, що зробило безліч неоціненних послуг їхній уяві. Його виступ був вибуховим, але яскравим і логічним. З його подальших висловлювань не можу зараз щось передати дослівно, але в пам'яті виринає кінцівка, подібну до якої я хотів знайти десь в його статтях. І щось схоже до заключних слів виступу побачив у його статті «Обов'язки нових каменярів», написаній у 1977 році: *«Поет – це трудівник і чародій, але зміст його діяння в тому, що він, як біблійний Мойсей, дістає воду для спраглих. І ніщо не може замінити людині цілющої води, добутої поетом, ніщо не може дати людині такого оздоровчого переживання, яке дає мистецький твір, зокрема поетичний, – своїм дивом єдності світу й душі, своїм безсмертям і покликом до ідеалу»*. Зал захоплено підтримував Павличка. Всі вірші, прочитані на вечорі, увійшли до збірки «Пальмова віть», яка побачила світ у 1962 році.

Ще про одну збірку віршів періоду 60-х років хотілося б згадати. Це – «Гранослов». Через кілька днів після її виходу в книгарнях Львова вже неможливо було знайти жодної книжки. Та, мабуть, так було і в Києві. До збірки увійшли високохудожні твори, і не мені про них судити, але вірш «В кабінеті Леніна» був досить сміливою відповіддю на проголошену комуністичними ідеологами теорію «злиття мов двох братніх народів». У цензурованих творах ще ніхто не наважувався так відкрито стати на захист української мови. Правда, було дослідження Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація», але цю працю не дозволили публікувати, і

всім відомо, чим це закінчилося для її творця. Дмитро Павличко, захищаючи українську мову, вдало використав у вірші той факт, що в кабінеті Леніна він побачив українсько-російський словник Б. Грінченка:

*А тобі,
Валуєва
скретенілий онуче,
Ляпас відважую
брилою
цього тому.
Чи довго
душа твоя,
мов гад, покручена,
Буде вповзати
до нашого дому?
На мову мою
вже сукали колючі дроти,
Будували
каземати і крематорій...
А сьогодні ласкаво
закидаєш ти
На неї
петлю шовкових теорій.
Мовляв,
нам зливатися,
браття,
пора!
Чим, —
питаю, —
водою
чи кров'ю?
Чи Волзі
потрібні
води Дніпра?
Чи калинова кров
заспіва
під березовою корою?*

Коли траплялася найменша можливість відвідати презентації книг чи інших заходів з участю Дмитра Павличка, я завжди старався не втратити її. Однак особисто не був знайомим з поетом, хоч старався придбати всі його книжки. Навіть зумів придбати збірку «Правда кличе!» (1958), вісімнадцятитисячний тираж якої було знищено за вказівкою партійних цензорів.

У 1961 році з Дмитром Павличком познайомив мене його стопчатівський сусід, а мій однокласник і друг, Василь Атаманюк. Ми з Атаманюком були в той час студентами і випадково зустріли Дмитра Павличка біля Львівського оперного театру. Павличко, здається, тоді працював в редакції журналу «Жовтень». Згодом він отримав посаду в Києві на кіностудії ім. Довженка і переїхав з сім'єю до Києва. У 1971 – 78 роках працював головним редактором журналу «Всесвіт».

На початку 70-х років ХХ ст. організовувались цікаві заходи, боюсь помилитись, але вони називалися, здається, «Днями української (а, можливо, радянської) літератури». Але точно пригадую, що тоді заїжджали до Яблунова Дмитро Павличко, Олесь Гончар, Ченгіз Айтматов. Вони виступали на площі біля пам'ятника Ярославу Галану перед учнями, вчителями, жителями Яблунова.

У 1985 році Дмитро Павличко з дружиною Богданою перебували в Стопчатові, і в Стопчатівській середній школі відбулася зустріч поета з учителями-філологами району. На зустрічі були присутні також завідувач методкабінету Ігор Пелипейко та інспекторка Стефанія Гнатків. Я теж був на тій зустрічі, оскільки нагоду побачитися з Дмитром Павличком пропустити не міг.

Постійно слідкував за його публікаціями в «Літературній Україні», придбав майже все, що він видавав у 1950 – 80-х роках. Це були переважно збірки поезії, а також переклади, літературно-критичні статті, збірник пісень на його слова, дитячі та вибрані твори в трьох томах.

Друга половина 80-х років проходила під знаком горбачовської перебудови і гласности, що дозволило більш розкуто висловлюватися, згуртовувати національно-демократичні сили під прикриттям сприяння перебудові. У цей час Дмитро Павличко був депутатом Верховної Ради СРСР та УРСР. На хвилі національного піднесення в лютому 1989 року створюється Товариство української мови ім. Тараса Шевченка. Павличка обирають першим головою Товариства, він був одним з організаторів

Народного руху України та Демократичної партії України, обирався народним депутатом України кількох скликань.

У 1990 році в Яблунові відзначали 100-річчя від дня народження Миколи Матієва-Мельника. У 1991 році я видав брошуру «Його життя народове належить» про життєвий і творчий шлях Миколи Матієва-Мельника. Долучивши до цієї книжечки окремо ще з десятків віршів, і відіслав усе Дмитрові Павличкові. Невдовзі отримав відповідь: *«Дякую, дякую за книжку Матієва-Мельника. Я – зізнаюся чесно – мав досить тьмяне уявлення про його творчість. Так склалося життя – і його і моє. Та я пишаюся тепер своїм земляком. Могутній дар. Шкодую, що не міг бути на його 100-річчя в Яблунові. Але я займався іншими справами, саме в дусі вірша «Двадцять літ тому». Дивина. Написане про 1918 рік звучить, як сьогоднішнє. Ось на скільки ми відстали! Європа забула про Україну, дозволила, щоб один з найбільших європейських народів скнів у неволі, не мав своєї державності і т. д. От яка демократія в Європі...*

Перед нами тяжка дорога! Але все вирішено. Назад нема шляху... А що там в Яблунові?.. Вітаю Вас! Стопчатів і Яблунів – моє дитинство і молодість моя світанкова. Все, що там діється, бентежить і хвилює. Дійте!».

Лист писаний 21 вересня 1991 року, тоді ще не було референдуму 1-го грудня і Біловезької угоди 8-го грудня про припинення існування Союзу РСР. Але вже була схвалена 16 липня 1990 року Декларація про державний суверенітет. Були бурхливі дні 19 – 24 серпня 1991 року, в яких Дмитро Павличко відіграв чи не найголовнішу роль у прийнятті рішень в справі відродження державності України. Це йому було доручено написати й прочитати резолюцію півмільйонного мітингу 21 серпня 1991 року в тривожні дні московського путчу на майдані, на тому майдані, який з тих часів почали називати Майданом Незалежності. Це з його активною участю відредагований остаточний варіант Акта проголошення незалежності України, надрукований і доставлений Голові Верховної Ради Леонідові Кравчуку під час засідання Верховної Ради в той момент, коли вже не можна було розмірковувати, і лише відомим Павличкові способом вдалося вговорити Кравчука поставити текст на голосування. 346 голосів – за! Згодом Дмитро Павличко згадував: *«То була найвища хвилина радості в моєму житті. «Добре було б тепер умерти!» – подумав я. Мені здалося, що моя кров не в жилах, а зверху на мені, що вона*

горить і я схожий на людину, що облилася бензином і підпалила себе. Але то не був огонь смерти, а гарячінь палахучої, незрівнянної ні з чим радості».

У 1995 - 1998 роках Дмитро Павличко був Надзвичайним і Повноважним Послом України в Словацькій республіці. У 1997 році він мав

Зустріч в Яблунівській ЗОШ І-ІІІ ст.

нагоду відвідати родину в Стопчатові і довідався про освячення пам'ятника «Борцям за волю України» в Косові. Якраз починалася виборча кампанія до Верховної Ради України і він хотів зустрітися зі своїми земляками, майбутніми виборцями. Мав намір балотуватися на наступних виборах у нашому окрузі. І тут трапилася нагода зустрітися з виборцями в Косові. Я тоді працював завідувачем відділу освіти в Косові, мені було доручено зустріти Дмитра Павличка і провести його до москалівської церкви, біля якої був споруджений пам'ятник «Борцям за волю України». За бажанням Дмитра Васильовича ми пройшлися пішки на Москалівку, а звідти вже їхали його автомобілем. Ми говорили про різне, але мені запам'яталися його слова, що він буде йти до Верховної Ради, але не від цього округу, бо довідався, що тут балотується Ярослав Стецько, і він не хоче їй заважати. Він хотів, щоб вона пройшла до Верховної Ради, а собі підшукає інший округ на сході України. У результаті виборів і Ярослава Стецько, і Дмитро Павличко стали депутатами Верховної Ради третього демократичного скликання. Як би то так поступали наші чільні діячі українського відродження з початків Незалежності!

Всього один рік він був депутатом Верховної Ради, а з весни 1999 року по лютий 2002 рік – Посол України в Республіці Польщі. Завдяки його старанням в центрі Варшави в березні 2002 року було споруджено пам'ятник Тарасови Шевченку.

На початку нашої Незалежності, це більше ніж через 50 років, Дмитро Павличко в поемі «Аутодафе» знову повернувся до «кривавого Торквемада» і, викриваючи його наслідки в нашому житті, дуже гостро, з притаманною йому емоційністю й прямою охарактеризував наших сучасних владолюбців:

*... О вінценосні браття,
Прагнущі влади, ставши на кону,
Відкрийтеся, зніміть із себе плаття
Героїв і звільніть мене від сну,
Бо ж бачу – ведете ви на розп'яття
Вітчизну нашу, зболену й трудну.
Я знаю вас, гетьмани-самолюби,
Вам треба тільки слави і майна,
Хоч Господа цілуєте ви в губи,
Керує вами здольний Сатана;
Не кине булави, як дрова в груби,
Патріотичність ваша голосна!
Ви будете держатись їх зухвало,
Підступні політичні шахраї,
Із ореолів ткане покривало
Ви тягнете на голови свої.
Рвете ви Україну непомало,
Захланністю вбиваєте її!*

За визначний особистий внесок у розвиток української літератури, створення вершинних зразків поетичного слова, плідну державну і політичну діяльність у 2004 році Дмитрови Павличку було присвоєне звання Героя України.

На IV Всесвітньому форумі українців його обрали Головою Української Всесвітньої Координаційної Ради.

Дмитро Павличко неодноразово приїжджав до Яблунова, ще не про одну зустріч можуть розказати люди, але чи не найбільш хвилюючими були його зустрічі в Яблунівській середній школі уже за часів нашої Незалежності. І кожного разу на шкільній лінійці, а чи в залі, вітали поета його ж піснями, а в часі Різдвяних свят – колядками. Його перебування в школі було святом для нас. Він привозив свої нові книжки, дарував їх для шкільної бібліотеки. Коли фотохудожник Василь Пилип'юк у 2001

На 80-річчя Дмитра Павличка до його рідного обійстя в Стопчатові завітали друзі з Києва: Іван Драч, Іван Малкович, Микола Жулинський. Праворуч: голова ОДА Михайло Вишиванюк та міністр сільського господарства Василь Ткачук

році готував фотоальбом про Павличка, то за його планом забракло світлин зустрічі Дмитра Павличка зі школярами в рідній школі. І при черговій зустрічі вони прибули обидва до школи. Василь Пилип'юк зробив кілька фотознімків і ми після всього в кабінеті директора разом пили каву. Десь через рік після 80-літнього ювілею поета, на Дмитрія, вони разом з дружиною Богданою відвідали нашу школу і ми вітали Дмитра Павличка з його патроном святим Дмитрієм. Я тоді подарував йому свою книжку з історії школи «Школа на Яблунівщині». Якось на одній зустрічі в школі в своєму вступному слові, представляючи гостя, розповів про його творчу багатогранність, про політичну і державотворчу діяльність і нарешті сказав, що він Герой України. Павличко відвернув голову, ніби не чув мене, і я зрозумів, що я щось сказав недобре. Після зустрічі Дмитро Павличко сказав мені, щоб я його більше героєм не називав, бо герої ті, хто віддавав життя за Україну в УПА.

Був він в Яблуніві і на презентації книжки Михайла Андрусика «Брати вогню» у 2006 році і тепло говорив про автора, якого пізніше нагородили Державною премією ім. Т. Шевченка.

У жовтні 2015 року в Бібліотеці української літератури в Москві слідчі МВД РФ провели обшук і вилучили 200 назв книжок, так званої ворожої націоналістичної літератури, серед яких було 10 книжок Д.Павличка. Про це повідомило українське радіо «Культура». Я хотів пожартувати з Дмитром Васильовичем і тут же йому зателефонував. Спитав його що він Путіну не угодив, що путінська влада вилучила з Української бібліотеки в Москві 10 його книжок. Павличко засміявся і спитався звідки це я взяв, я сказав, що чув по радіо.

- По якому? – спитався він.
- По «Культурі».
- Значить, правда. Це єдине радіо, якому я вірю.

Завжди, коли мені доводилось побувати на форумі видавців у Львові, старався потрапити на заходи з участю Дмитра Павличка. На останньому форумі, на який я приїжджав, Дмитро Павличко підписав мені свою книжку «Таємниця твого обличчя»: *«Василеві Кіришцуку, директорові – Яблунівському другу моему. 11.09.2015»*. Ми тоді багато чого згадали про наших спільних друзів, про давні події, поговорили й про теперішній день. На жаль, після 2015 року я вже не зміг їхати до Львова. Мабуть, і Дмитро Павличко тепер уже рідко там буває. Та все-таки перед своїм 90-літтям у 2019 році він був на цьому головному культурному фестивалі країни і проводив автограф-сесію. На книжковому ярмарку він мав що запропонувати читачам, в тому числі й 500-сторінкову збірку творів «Поеми і притчі», яка видавалася в Косові в «Писаному Камені». У ті роки, перед своїм ювілеєм, Дмитро Павличко плідно трудився. Кожного року виходило по кілька книжок. Водночас з'являлися його вірші, статті, новели в пресі, зокрема в «Літературній Україні» та «Слові Просвіти». Окрім поезії, достатньо помітними стали його збірки прозових творів «Живиця» та «Спогади». «Спогадів» уже вийшло 6 великих за обсягом томів у видавництві «Ярославів Вал». Своєю емоційністю, естетичним й інформаційним насиченням «Спогади» несуть читачеві не стільки фрагменти мінливого й неспокійного життя самого автора, але й драматичний образ України ХХ-го й початку ХХІ-го століть.

Дмитро Павличко – багатогранна творча особистість: поет, літературознавець і літературний критик, відомий перекладач, публіцист, кіносценарист, прозаїк, мемуарист, автор текстів багатьох популярних пісень, дитячих творів. А недавно написав ще й п'єсу, прем'єра вистави за якою

готується в театрі. Він поет зі світовим іменем, його твори виходили російською, естонською, польською, болгарською, угорською, грузинською та словацькою мовами.

Дмитро Павличко удостоєний Державної премії України ім. Тараса Шевченка, а також ім. М.Островського, ім. М.Рильського, літературних премій Словаччини, Болгарії, Латвії. Нагороджений багатьма державними нагородами.

ЛЬВІВСЬКІ ЗУСТРІЧІ

З передачею до Дениса Лукіяновича

Дениса Лукіяновича як письменника, мемуариста я знав з публікацій, читав його окремі статті, запам'ятав його з такою оригінальною бородою на портреті, опублікованому з якоїсь нагоди в газеті, бачив його живого в Яблуніві, коли він іноді з онучкою приїжджав до своєї пле-

Денис Лукіянович

мінниці. А оце в 1963 році цілком випадково трапилася нагода зустрітися з ним. Його родичка, колишня вчителька Ольга Вовк, дружина першого директора Яблунівської середньої школи Григорія Вовка (1945 р.), знаючи що я їду до Львова, попросила мене передати Денисови Лукіяновичу банку меду. Я радо погодився, знайшов у Львові його квартиру за поданою адресою і думав, що він відчинить двері, я подам банку, скажу від кого і на цьому моя місія буде закінчена. Але 90-річний діду-

сь з довгою сивою бородою запросив мене до кімнати. Це була його і спальня, і вітальня, і робочий кабінет. Хоч квартира доволі велика, але всі інші кімнати займала внучка Христина. Він запросив мене сісти, вийняв велику записну книгу, поставивши в ній порядковий номер і дату, спитав мене як я звуся, прізвище, звідки прибув і все це записав. Далі, очевидно, графа вимагала записати в яких справах я прибув, він подивився на мене і спитав: *«То в яких справах ви прибули?.. Ага, у справах яблунівських»*. І записав. Мені було цікаво чи знав він Миколу Матієва-Мельника. Він відповів, що знав, читав його твори, але особисто з ним не був знайо-

мий. А коли приїжджав ув Яблунів до своєї племінниці Ольги, то йому показували літній будиночок, який для Мельника побудував батько, щоб син мав можливість, коли приїде влітку з сім'єю, відпочити і зайнятися творчою працею.

Чи ще ми про щось говорили з Денисом Лукіяновичем – не пам'ятаю. Але мені тепер пригадався спогад Анатолія Дімарова, який у 50-х роках працював у Львівському книжково-журнальному видавництві. Я його відшукав і тут подаю:

«Денис Лукіянович був повним антиподом Михайлу Яцківу. Ходив поважно, носив випещену бороду так, наче позичив її в апостола і боявся загубити. Весь час був заклопотаний власним здоров'ям... Реліктові уламки часів Франца-Йосифа не могли вписатися в чужу для них радянську дійсність, як не намагались їх перевиховати міськом, обком і райкоми. Пам'ятаю, як десь у п'ятдесят п'ятому році до видавництва надійшла з обкому команда: послати обох дідів у передові колгоспи на Львівщині. Нехай напишуть по нарисові, і видати ті нариси щонайбільшим накладом... Нарис Лукіяновича мав назву «Партійні достойники». «Іду, роздивляюсь, – писав Лукіянович. – Довкола хати, як хати, точнісенько такі, як за тамтої Польщі... Аж ось іще одна вулиця. Тут уже не хати – палаци, всі до одного цегляні, під червоною черепицею, наче партійними квитками накриті. Тутай живуть партійні достойники». Повели старого й на птахоферму. «А там півень товче курку, як партійний безпартійного». Читали, перечитували. Реготали до сліз. Аж ось дзвінок із обкому:

– Коли будуть книжки Лукіяновича і Яцківа?

– Боюсь, що ніколи... Бо їх не пропустить жодна цензура»...

Перед тим, як мав їхати додому, мені потрібно було забрати порожню банку. Це була не скляна банка, яку можна було відразу обміняти, а трилітрова емальована. Заодно мені хотілося мати автограф від Дениса Лукіяновича, тому шукав у Львові його творів, хоч би й виданих і десять років тому, обійшов знані мені книжкові крамниці й тільки в одній знайшов «Повісті», видані в цьому ж році з передмовою Дмитра Павличка. Згодом наступив той день, і я зайшов за банкою. Господар знову мене запросив до кімнати, а я, не зволікаючи, простягнув книжку і попросив, щоб він поставив автограф. Денис Лукіянович відразу спитався, де я її знайшов, я відповів, що в крамниці «Наукова книга». *«А мене звідомили,*

що вже всі книжки розкупили», – здивовано мовив письменник. Щоб заспокоїти його, сказав, що дійсно вже ніде немає книжки і що купив останню. А втім, можливо, й справді це була в крамниці остання книжка. Він підписував, а я похвалився, що передмову написав мій земляк Дмитро Павличко. «Дякую йому, що написав, правда, трохи маленьку, – спокійно промовив Денис Лукіянович. – Тепер розкажіть, де його хата в Стопчатові. Опишіть мені ту місцевість. Я хочу щось про нього написати». Розповідав йому про все, що знав, він допитувався, хотів деталей. І яка то в нього хата, і чи далеко від річки, і з якого боку дороги, і ще, і ще. Він щось занотовував собі, а потім ми розпрощалися. Через півтора року, на 92-му році життя він відійшов у кращі світи. Чи встиг щось написати про Павличка – невідомо.

Співпраця з Миколою Ільницьким

Я шукав можливостей надрукувати зібрання творів Миколи Матієва-Мельника. Знав, що Наукове товариство ім. Шевченка у 1989 році відновило свою роботу і розпочало видавничу діяльність. Влітку 1993 року зайшов до голови НТШ у Львові Олега Романіва, розповів про письменника, колишнього дійсного члена НТШ і запропонував видати вибрані твори М.Матієва-Мельника. Олег Романів спитався чи ті твори мають якусь художню вартість. Я відповів, що мають. Він запропонував підійти до Миколи Ільницького, який співпрацює з НТШ, і хай би він сказав своє слово. Олег Романів спитався також чи хтось зможе допомогти коштами. Я задумався і сказав, що в США є дочка письменника, можливо вона би змогла щось уділити зі свого бюджету.

Тепер я зрозумів, що мені потрібно співпрацювати з Миколою Ільницьким, доктором філологічних наук, завідувачем відділу української літератури Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, дійсним членом НТШ. Мені доводилось і раніше заходити до Інституту українознавства і консультуватися з різних питань з його працівниками в тому числі з Миколою Ільницьким, з яким там познайомився ще в 1990 році. Зайти до цього інституту мені було дуже зручно, бо він розміщався на вулиці Лисенка 24, в тому ж будинку що і відділ української наукової бібліотеки ім. Стефаника, і навіть мав з ним спільний вхід. Майже кожен раз, коли я працював у читальному залі і знаходив якісь незрозумі-

лі слова чи вирази, які вживалися в текстах 20-30-х років, чи якісь факти, які вимагали пояснень, тут же відкривав двері до інституту і розмовляв з його працівниками. У грудні 1990 року Микола Ільницький виступав на ювілейному вечорі Матієва-Мельника в Спілці письменників, де і я мав слово. Ще до цього ми домовились, що М.Ільницький подасть деякі твори Матієва-Мельника до антології, яку він готує до друку. На вечорі я скористався нагодою і передав йому кілька творів, які,

Микола Ільницький

на мою думку, могли достойно представити письменника. Через три дні отримав від Ільницького листівку: *«Вельмишановний Василю Юрійовичу! Дуже шкодую, що ми в Спілці не проглянули всі вірші. Під деякими текстами не зазначено звідки вони взяті. Отже, дуже прошу якомога скоріше подати мені в листі джерело таких творів: «Паде пожовклий лист...», «Notturmo», «Як гасне метеор...»... Даруйте за турботу, але днями почну працювати над примітками до антології, а без цих даних не зможу їх укласти...»*

Після бесіди з головою НТШ Олегом Романівим без вагань зібрав наявні копії творів, а також свій нарис про Матієва-Мельника і подався до Миколи Миколайовича. Розповів йому про нашу бесіду з Олегом Романівим і ми почали радитися як поступати далі. Я запропонував йому, щоб написав вступну статтю, використовуючи, при потребі, підготовлені мною біографічні матеріали. Микола Ільницький сказав, що біографічні дані він мусить взяти в мене, бо інших джерел не має, але моя стаття теж має ввійти до книжки, а він напише свою на основі аналізу творчости. Однак у нього були ще не всі твори, бо частина з них ще не була передрукована на машинці. Друкували мені львівські друкарки в редакції журналу «Дзвін», бо в Яблунові не було таких вправних машиністок. Та цей процес тривав довго через зайнятість машиністок. Нарешті все було готове, відніс папку з матеріалами Миколі Ільницькому, попросив його,

Під час виступу на засідання президії НТШ у Львові з участю голови НТШ Олега Романіва, його заступника Олега Купчинського та представниці НТШ (США)

щоб взяв на себе обов'язки редактора, на що він погодився і приступив до роботи. Він напрочуд швидко справився зі своєю частиною роботи над майбутнім виданням: все уважно прочитав, проаналізував, написав достатньо велику передмову «Сторінки стрілецької епопеї» і повідомив мене про завершення роботи. Я приїхав, бо потрібно було ще щось узгодити, порадитись, отримати консультації щодо написання приміток. Отже, нам було про що поговорити. За пропозицією Миколи Ільницького книжку назвали «Твори», обговорили зміст другої сторінки книжки. У редактора були зауваження до окремих віршів, які мали схожість за тематикою чи подавалися в двох редакціях.

Щодо друкування книжки, то тут було складніше. Керівництво НТШ довго не могло визначитися з друкарнею. Зрештою знайшли, хоч зі старим обладнання високого друку. Пізніше шукали гроші, надіялися на НТШ у США, але воно не могло спонсорувати стільки, скільки вони хотіли, частину доплачувала дочка письменника Софія. Кожен раз, коли я приїжджав до Львова, заходив до НТШ, цікавився станом справ. А одного разу, коли приїхала представниця НТШ (США), керівництво зробило засідання президії НТШ, запросили мене і ми всі в явній чи не явній

формі просили про допомогу. Щось зрушилось і 20 лютого 1994 року книжку здали на складання, а через півтора року, 15 серпня 1995 року підписали до друку. До кінця року книжка була надрукована. Коли з'явилися перші примірники, мені в НТШ дали кілька штук і я радісно пішов до Миколи Ільницького. Ми привітали один одного з виходом книжки і домовились, що треба «замочити» книжку, але після роботи. У мене в готелі був окремий номер, і професор радо погодився на мою пропозицію присісти там, бо й сам не любив ходити пивничками.

Була обідня пора і я мав час до вечора щось придбати, щоб накрити стіл. Коли вже розливав в келишки коньяк, то Микола Ільницький сказав, що треба наливати так, щоб можна було намочити кутики книжки. Ми виконали цей ритуал, посиділи трошки, вільно поговорили і розійшлися. Ця довга епопея з книжкою для нас двох гей би закінчилася. Але вона не закінчилася для дочки письменника Софії.

На початку грудня 1995 року Олег Романів побував у США в НТШ і мав із собою кілька книжок творів М.Матієва-Мельника, одну з яких взяв меценат Фундації Українського вільного університету Степан Воляник. Згодом він з нагоди виходу книжки написав статтю «Повернення із забуття письменника, палкого патріота українського народу Миколи Матієва-Мельника» і опублікував у двох газетах: «Свобода» та «Національна трибуна». Однак поки з Клівленду до Нью-Йорка добралася дочка письменника, то уже книжок не стало. 27 липня 1996 року п.Софія написала мені листа, в якому пожалілася на акад. Олега Романіва: *«Якось годі мені порозумітись і в кінці договоритись з Романівим. Коли я йому вручила чек на 1000 дол., то обіцяв, що в січні 1996 р. переішле мені 50 примірників творів до Чикаго, бо в Чикаго є консулят і це буде небагато коштувати. У червні я дзвонила до Романіва у Львів і питалася, що сталося з пачками, то він сказав що були одні і другі свята і вони не встигли вислати пачок. Кілька тижнів тому я знову до нього дзвонила, а він сказав, що посилка пачок буде коштувати дорого і будуть шукати інших способів доручення. Я просила його, щоб вислав хоч кілька примірників, бо вже появилась стаття доктора Степана Воляника, люди питаються за книжку, а я ніякої інформації дати не можу»*. Згодом п. Софія мені писала, що вже отримала книжки, але подробиць мені не розповіла. Якось акад. Олег Романів жалівся мені, що видання книжки було збитковим. Можливо й так, але цьому є пояснення. По-перше, на той час

наклад 3000 примірників був завеликим; по-друге, не було відповідної реклами і продавалася книжка тільки у Львові в одній книжковій крамниці; по-третє, не організовано реалізації частини тиражу в діаспорі.

Знову з Миколою Ільницьким ми зустрілися на Львівському книжковому форумі в 2016 році на презентації його поетичної збірки «Поезія».

Листи від Романа Федоріва

Якось не очікувано в першій половині грудня 1990 року отримав листа від Романа Федоріва. Заадресований він був дуже просто: Івано-Франківська обл., Яблунів. Курищуку В.Ю., а зміст його був таким: *«Шановний добродію! Не знаю, чи мій лист потрапить до Вас, бо М.Ільницький передав мені Ваш приблизний орієнтир: в адресі нема вулиці. Однак, якщо зв'язківці Вас таки знайдуть, то хочу Вам сказати, що «Дзвін» цікавиться творчістю М. Матіїва-Мельника і статтею про нього. Відгукніться! Щиро Ваш Р.Федорів»*. Я знав Романа Федоріва, так би мовити, заочно. Редактор журналу «Жовтень», який за його редакторства був перейменований у 1989 році на «Дзвін», автор багатьох історичних романів, депутат Верховної ради СРСР останнього скликання. Його романи та редакторська праця свідчать про те, що він був сміливою патріотичною людиною. Жаль, що я нічого не знав про цей лист ще до організації вечора, присвяченого 100-річчю М.Матієва-Мельника в Спілці письменників, бо отримав його вже коли повернувся зі Львова. Без сумніву, на вечорі в Спілці він був би бажаним гостем.

Роман Федорів

Я почав готувати статтю і згадані в листі матеріали про М.Матієва-Мельника. Планував після Різдв'яних свят поїздки до Львова. І ось надходить другий лист від Романа Федоріва. Лист доволі цікавий і відчувається, що написаний людиною, яка вболіває за збереження нашої духовної спадщини. Тому хочу тут подати його текст повністю: *«Шановний Василю Юрійовичу! Я не певний, що пошта знайде Вас, бо на конверті*

нема назви вулиці. Але, може, Бог дасть, і мій лист таки потрапить до Вас (це вже другий!). Звичайно, я давно цікавлюсь М.Матіївим-Мельником і, правду кажучи, зрадів, що є в світі людина, яка теж цікавиться цим непересічним письменником. То отже я Вас прошу:

1. Напишіть про нього свою статтю (15-20 ст.), може вона згодом стане передмовою до книжки;
2. Потрібні фотографії;
3. Цікаво поглянути на його поезії і, особливо, прозу.

Одним словом, присилайте, що можете. Ви, певно, вже знаєте, що я відновив видавництво «Червона калина». Вже вийшов перший том «Історичної бібліотеки» – твори Будзиновського. В березні-квітні, сподіваюся, воскресне журнал «Літопис Червоної калини». Як бачите, матеріалу потрібно багато. До речі, може маєте старі видання «Літопису Червоної калини» або інших видань. Щиро Ваш Р.Федорів. 2.1.1991».

Я заходив до редакції журналу «Дзвін» кілька разів, але редактора не було. Він мав багато обов'язків громадських, депутатських. І це якось дивним чином співпадало з моїми відвідинами. Я не можу собі простити, що не зв'язався з Романом Федорівим листовно. Аж у березні 1992 року під час канікул зі своїми матеріалами знову пішов до редакції «Дзвону», Романа Федоріва не застав, поговорив з його заступником Романом Кудликом, подав йому статтю з фотографіями, він переглянув і сказав, що будуть друкувати. Між нами відбулася дружня бесіда, я знав Романа Кудлика ще до цього, нас познайомив Тарас Салига. На закінчення Роман Кудлик подарував мені свою збірку поезій «Горішня брама».

Моя стаття «Із стрілецької когорти» була надрукована в журналі «Дзвін» за 1993 рік ч. 4-6. До редакції я заходив ще не раз, бо машиністки набирали мені тексти до майбутньої книжки М.Матієва-Мельника.

Від Яреми Кравця до запрошення в Румунію

Працюючи над далшим вивченням життєвого і творчого шляху Миколи Матієва-Мельника, іноді надбибував на дуже цікаві факти. В одній львівській газеті за 1940 рік прочитав, що Микола Мельник і Петро Франко працювали в Інституті радянської торгівлі, правда, на різних катедрах. Тому мене зацікавило чи немає якихось тогочасних документів, щоб ширше дізнатися про їхню працю в інституті, який тепер називався Торговельно-економічним інститутом. Мені випала нагода в грудні 1991

Ярема Кравець

року відвідати інститут, де хотілося заглянути в архівні документи, якщо вони збереглися, чи, можливо, ознайомитись з якимись спогадами, а чи з іншими пам'ятками щодо моїх зацікавлень. У ректораті мене направили до завідувача катедри іноземних мов Яреми Кравця, україніста, члена НСПУ, визнаного майстра художнього перекладу, зокрема широко відомих книг «Опис України» Г.Л. де Боплана та «Богдан Хмельницький і українські козаки та їхні останні гетьмани» П.Меріме. У розмові з професором виявилось, що в інституті немає ніяких документів про той період, тим більше про працю в цьому закладі ні Миколи

Мельника, ні Петра Франка, ні Петра Коструби, який у 1940 році теж тут викладав. Натомість Ярема Кравець запросив мене на вечір зустрічі з цікавими людьми, який він організовує для студентів, і попросив мене теж там виступити. Вечір мав відбутися в суботу через два тижні. Дуже просив прийти, казав, що ми майже земляки, бо його дружина з Кутів і він часто їздить на Косівщину, особливо на Різдво і Великдень. У такій ситуації я відмовити вже не міг і прибув на той вечір. «Цікавими людьми» виявилась викладачка слов'янських мов з Румунії Уляна Сомовська, яка перебувала у Львівському університеті на стажуванні, і я. Після вечора нам подякували і ми з Уляною Сомовською пішли. Я спішив в центр на трамвай, щоб добратися до вокзалу і встигнути на чернівецький поїзд, а вона – у знайомий мені університетський гуртожиток на вулиці Герцена. Та по дорозі ми розговорилися і вона сказала, що українці Румунії готуються до міжнародного фестивалю української пісні і танцю. Я пожартував і сказав, що може би й нас запросили, маємо в Яблунові дуже гарний художній колектив і ми можемо в будь-який час поїхати. Вона відповіла, що можна щось подумати. Це видалось мені, як подана надія на мою пропозицію і на цьому ми розійшлися.

Перед Різдвяними святами 1992 року я отримав від Яреми Кравця разом зі святковими вітаннями такий лист: *«Шановний пане Василю!*

Ваше коротке перебування в нашому інституті було пам'ятним для тієї молоді, яка прагне подібних зустрічей. Бажаю Вам нових відкриттів, пов'язаних з Вашими літературними інтересами. Ви – підтвердження того факту, що вчитель в Україні завжди був ще й просвітителем і вченим. Хай щастить Вам у 1992 році! Щиро. Я. Кравець. 02.01.1992. Львів».

З Яремою Кравцем ми зустрічалися ще кілька разів, листувалися. У 1999 році видавництво «Писаний Камінь» підготувало до друку книжку Василя Стеф'юка «Керманич Гуцульського театру». Це нарис життя й творчості Гната Хоткевича. Видавництво «Писаний Камінь» тоді працювало на громадських засадах і, звісно, своєї друкарні не мало. Я був у статусі директора видавництва, шукав спонсорів, домовлявся з друкарнею, забезпечував технічне обслуговування. Редактором цього видання був Ігор Пелипейко. У вихідних відомостях цієї книжки мене подали технічним редактором. Ярема Кравець, побачивши там моє прізвище, сказав, що добре знає дочку Гната Хоткевича, яка проживає у Франції, покаже їй цю книжку і запропонує запросити мене до Франції. Я відмовився від такої пропозиції.

Та повернуся до Уляни Сомовської. Після розмови з нею мені запала в голову думка поговорити з директором Яблунівського Будинку культури Михайлом Боднарем, чи не мали би бажання аматори художніх колективів поїхати на фестиваль в Румунію за свій рахунок, якби така можливість трапилась. У той час не легко було отримати візу, а ще трудніше дістати запрошення. Навіть вже за часів Незалежності, якщо було запрошення від родичів чи знайомих, наприклад зі США, потрібно було проходити співбесіду в посольстві США в Києві, внісши 20 дол. в касу, і переконувати працівників посольства, що ти не залишишся там, і часто бажаючи відвідати ту чи іншу країну отримували письмову відповідь, що вам відмовлено в отриманні візи, бо «ви не переконали працівників посольства», що не залишитесь там. А тут, як би мати запрошення, то проблема вирішувалася б простіше. Коли М.Боднар доніс цю вістку до учасників художніх колективів, то вони сприйняли її з ентузіазмом.

Тепер мені потрібно було докласти зусиль, щоб отримати запрошення. Після свят і студентських канікул я поїхав до Львова розшукувати Уляну Сомовську. Відвідав знайомий мені гуртожиток, в якому за моїх студентських часів розміщався профілакторій, переконався, що там

дійсно проживає У.Сомовська і поцікавився як до неї зайти. Адміністраторка мені сказала, що її зараз немає і що вона приходить понад вечір. Це мене влаштовувало, бо мій поїзд на Коломию відправлявся десь біля 11-ї години вечора, а я мав чим зайнятися і без цього. Для першої ділової зустрічі взяв пляшку міцненької, конфети, постояв у довгій черзі за вареною ковбасою, бо іншої не було і відправився в гуртожиток. Адміністраторка показала мені в які двері стукати. У кімнаті за столом сиділа Уляна Сомовська з подругою і вечеряли. Я знімаю, але дами запросили мене до вечері. Я подумав собі, що події розгортаються в правильному напрямі, поклав на стіл все, що придбав в гастрономі, оковита пилася добре і бесіда протікала весело. Я зрозумів, що можна перейти до головного. Просив п. Уляну вже як умів, бо думав, що їй потрібно буде зв'язуватися з Румунією, але виявилось що ні. Уляна Сомовська вийняла зі своєї сумки незаповнений бланк запрошення з печатками і підписами і сказала, що може дати, якщо ми заберемо з собою її подругу-львів'янку Лесю, яка сиділа з нами тут за столом. Я пообіцяв, що ми заберемо її подругу та ще й привеземо могорич, адже влітку п.Сомовська буде в Румунії.

Моя поїздка була вдалою. Я показав запрошення Михайлу Боднару, ми сіли разом заповнили, а оформлення всіх інших документів на поїздку взяв на себе М.Боднар. Коли наступив день поїздки, ми прикріпили до автобуса український прапор, вільні місця в автобусі заповнили бажаючими людьми, не учасниками художніх колективів, щоб поповнити кошти на транспорт, і поїхали. Ми прибули в місто Тулча, в якому мав відбуватися фестиваль. Уляна Сомовська дала мені номер телефону організатора фестивалю Івана Ковача, до якого ми мали звернутися після приїзду в місто Тулча, але не проговоритися, що це вона дала нам запрошення. З якогось автомата зателефонував Іванові Ковачу, сказав хто ми є і що приїхали на фестиваль, він здивувався чому ми приїхали на тиждень раніше. Мені стало зрозуміло, що фестиваль перенесли на тиждень, а п. Сомовська, перебуваючи у Львові, про це не знала. Ще спитався хто нам дав запрошення. Я ніби не почув запитання і спитався куди нам їхати на нічліг. Він трохи задумався, уточнив де ми зупинилися, скільки всіх учасників і сказав, що до нас підійде людина і поведе. У школі-інтернаті, куди ми заїхали, відвели дві класні кімнати, які були заповнені ліжками. Львів'янка Леся пішла до Уляни Сомовської, яка проживала в Тулчі, во-

дії ночували в автобусі, а ми всі – тут. На другий день нас по кілька осіб розібрали місцеві українці, де ми гостювали й ночували. Оскільки вже всі знали, що на фестиваль ми не попадаємо, розклад своїх концертів планували самі. Цього ж дня вирішили дати концерт на міській площі, а потім поїхали до Уляни Сомовської з могоричем і вдячністю, де теж було і пригостання, і пісня, і музика, а наступного дня поїхали в українське село. Але енергії в молоді було багато й концерти відбувалися на вулицях і в дворах, де гостювали аматори. Музичні інструменти зберігалися в автобусі під наглядом водіїв. Цікавою була зустріч в українському селі. Коли ми під'їхали до сільського Народного дому, там нікого не було, і, навіть, по дорозі рідко зустрічалися люди. Що було нам робити? Музиканти заграли українських мелодій під будинком і люди почали сходитися, після чого розпочався концерт, а потім співали і грали на замовлення. Після концерту нас запросили до їдальні. Це була шкільна їдальня, яка влітку не працювала, але селяни накрили столи своїми силами і своїми стравами. Були тости, були жарти, було весело, щиро і незабутньо.

Погостювавши кілька днів в Румунії, ми з гарними враженнями поїхали додому. У Тулчі ми були лиш одні з гостей і вся увага та гостинність була віддана нам. Наші аматори і попутники зуміли спродати свій крам, який придбали в Україні, і покрили свої витрати на поїздку. Для українців Тулчі наші концерти були прелюдією до міжнародного фестивалю, який мав відбутися неділю, але вже без нас.

В гостях у професора Дмитра Заячука

У Львові проживає і працює чимало випускників Яблунівської середньої школи. Багато з них здобули наукові ступені і працюють у вищих навчальних закладах та в наукових установах. Перебуваючи у Львові, я зустрічався з багатьма, а особливо з тими, кому пригодилися знання фізики, отримані в школі. Серед них доктор ф.-м. наук Дмитро Заячук, доктор ф.-м. наук Дмитро Попович, кадида^т тех. наук Василь Багрійчук, кадида^т тех. наук Ігор Заячук, кадида^тка ф.-м. наук Лілія Дяконюк, кандидат с./г. наук Ярослав Геник, кандидат тех. наук Юрій Бойчук та інші. В окремих з них доводилося іноді заночовувати, бував у їхніх робочих кабінетах, листувався з ними, подавав відомості про них у книжці «Яблунів: причинки до історії містечка» (2008). Збираючи відомості про випускників, які пішли в науку, писав до них листи, якщо не вдавалося

Дмитро Заячук

бачитися з ними. Частіше розмовляв з канд. тех. наук, проректором Львівського лісотехнічного інституту Василем Багрійчуком, заходив до інституту, приїжджав на урочистості з нагоди річниці Львівського товариства «Гуцульщина», які відбувалися в приміщенні інституту. Тут окрім Василя Багрійчука були присутні й інші наші земляки, які вже стали жителями Львова.

Понад двадцять років працював у Чернівецькому університеті наш випускник Дмитро Заячук. Тут він виріс від інженера до доктора фіз.-мат. наук, професора катедри фізичної електроніки ЧДУ. У 1996 році запрошений на посаду професора катедри напівпровідникової електроніки Національного університету «Львівська політехніка», вчений секретар спеціалізованої Вченої ради з захисту докторських дисертацій. Про те, що Дмитро Заячук уже у Львові, я дізнався від доктора фіз.-мат. наук, професора Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я.Підстригача, професора катедри лазерної техніки та оптоелектронних систем Національного університету «Львівська політехніка» Дмитра Поповича.

Згодом від Дмитра Заячука я отримав листа, в якому він писав: *«Кілька днів тому мені зателефонував ще один Ваш колишній учень, а мій добрий приятель, Дмитро Попович. Він розповів мені про вашу зустріч у бібліотеці В.Стефаника і про Вашу розповідь про те, що наш старий добрий Яблунів і наша рідна школа збираються святкувати свої славні ювілеї і що Ви організовуєте в честь цього випуск якихось матеріалів про людей, які навчалися і працювали в нашій школі. Він також попросив мене від Вашого імені надати Вам якусь можливо корисну інформацію про себе, що я з задоволенням хочу зараз зробити.*

Правду кажучи, я не знаю, що писати, бо не знаю добре Ваших планів. Але буду писати про все, що сталося на моєму п'ятидесятилітньому шляху з того моменту, як Ви разом з іншими вчителями нашої школи скерували мене, тоді ще 16-літнього юнака, у світ широкий підкоряти освітні та й просто життєві вершини. Як давно це було! Ще в далекому 1968-му! Але повірте мені, я до тепер з великою душевною тепло-

тою згадую Вас, Ваше людяне ставлення до нас, учнів, Ваше уміння зацікавити, спрямувати на пошук чогось вартного і багато, багато чого іншого! У мене ще до тепер перед очима наші МХАТ! Пам'ятаєте?! Маленький театр десятого «А»! А наші КВН-и! А як Ви возили нас у Львівський університет, як вперше продемонстрували маленьке чудо – рідкий азот і хрупку гуму, що розлітається на друзки від удару, яка стала хрупкою після занурення її в азот! Хіба все перерахуєш! Та мабуть і не треба. Важливо, що до тепер гріє душу! І я переконаний – не тільки мою... А тепер про себе...». І вже далі в листі Дмитро коротко подавав відомості про себе.

Якось я приїхав на кілька днів до Львова, щоб попрацювати в архівах. Зателефонував Дмитрови Заячуку. Він запропонував зустрітися біля Львівської політехніки під кінець робочого дня. Ми зустрілися, поговорили, він запросив мене додому і сказав, щоб я ніяких готелів не шукав, що в нього є окрема кімната, де я зможу перебувати скільки мені буде потрібно. Вдома нас ждала Дмитрова дружина Віка, дуже душевна і приємна жінка. Я скористався гостинністю цих чудових людей, цього, без перебільшення, ідеального подружжя. Віка теж працювала в університеті в Чернівцях, але після народження дітей повністю віддалася сім'ї. Вона викохувала любов і взаємоповагу в сім'ї, а своєю відданістю надихала та сприяла розвитку талантів своїх рідних. Їхня дочка Юлія – кандидатка педагогічних наук, працює на кафедрі педагогіки у Львівському університеті. А син Євген – науковець Оксфордського університету. А з яким задоволенням я порозмовляв з Юлею. Її повідомила мама, що приїхав татів шкільний учитель, і Юлія чомусь дуже хотіла зі мною поговорити. Пам'ятаю, як ми ранком з Дмитром виходили з будинку, Віка з вікна спостерігала за чоловіком, а Дмитро, відчуваючи це, повертався і прощався помахом руки – «па-па». Очевидно, це був уже звичний ритуал.

З істориком Петром Сіреджуком

Я знав Петра Сіреджука впродовж багатьох років за його публікаціями з питань краєзнавства, які часто з'являлися на сторінках газет і журналів. Його статті відзначалися тим, що були написані на основі глибокого дослідження архівних документів. Перші наші зустрічі відбулися ще за радянських часів, але не пам'ятаю в якому році. А ось коли вперше звернувся до нього за допомогою, пам'ятаю. Це було на початках нашої

Петро Сіреджук

Незалежності – 1994 рік. Яблунівська середня школа готувалася до свого 250-річчя, а я писав історичну довідку. В одній статті Петра Сіреджука знайшов, що при церкві в Яблуніві була школа в 1745 році. Уточнити дату та знайти джерело, звідки взята ця дата, було для мене дуже важливо. Тоді я знайшов у Львові Петра Сіреджука, який тоді викладав у Львівському інституті внутрішніх справ. Він повів мене до відділу рукописів теперішнього Національного музею ім. Андрея Шептицького на вул. Драгоманова. Там ішов ремонт, але оскільки Петро Сіреджук добре знав

працівників музею, то нас пропустили безпосередньо до головного спеціаліста фондів. П.Сіреджук попросив, щоб йому показали книгу візитів Пістинського деканату, віднайшов у ній потрібний запис і прочитав мені текст українською мовою, хоч текст був написаний польською впереміш з латинською. За моєю просьбою працівниця музею зробила ксерокопію. Я розумів, що в умовах, які склалися, задовольняти наші просьби було поза межами обов'язків працівників фонду. Але чим я міг віддячитися? Гривня ще не народилася, а тисячі купонів – це не були гроші, і я витягнув із сумки кульок апельсинів, які придбав додому. Сьогодні з вдячністю згадую ці перші відвідини рукописного фонду. Петро Сіреджук відкрив для мене дуже важливе джерело інформації, з якого я черпав неспростовні історичні відомості про християнські храми.

Мені не раз доводилося звертатися до Петра Сіреджука. Він не перевершений знавець нашої минувшини, працював у архівах Львова і Івано-Франківська, Києва і Варшави. Я консультувався з питань історії, визвольних змагань, культури, освіти, коли писав про духовні святині Косівщини чи про освіту на Гуцульщині. Він повів мене і до Центрального державного історичного архіву України у Львові.

З Петром Сіреджуком ми неодноразово зустрічалися в Івано-Франківському обласному державному архіві, коли він працював у Прикар-

патському університеті, а свій вільний час проводив за стосами справ в обласному архіві. Згодом він запропонував мені спільно підготувати статтю про історію освіти його рідного Космача. У нього був багатий матеріал з цієї теми і в мене були деякі напрацювання. Він запропонував об'єднати все в одну статтю «З історії розвитку освіти в Космачі», яка була опублікована в збірнику науково-популярних статей «Космач: традиція і сучасність» (2016).

Петро Сіреджук – історик, відомий краєзнавець, доктор історичних наук, професор, провідний фахівець Інституту історії, етнології і археології Карпат ДВНЗ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, стипендіат Польської Академії Наук та Ягеллонського університету в Кракові, інституту Гордера в Німеччині, почесний член Гуцульського дослідного інституту в Чикаго (США). Лауреат премій ім. Івана Крип'якевича (1996), Марка Черемшини (2016) і Василя Якуб'яка (2019). Автор понад 220 наукових праць і багатьох монографій.

КОЛОМИЙСЬКІ ЗНАЙОМСТВА

До фундатора УЗЕ Михайла Берлада

Мої зацікавлення українською літературою 20-30-х років минулого століття привели мене до одного з великих літературно-мистецьких і видавничих центрів Галичини – Коломиї. Тут я познайомився зі знайомими в Коломиї та далеко поза її межами людьми, в основному з діячами культури, літератури, краєзнавцями.

Із заступником директора Коломийської восьмирічної школи №5 Іваном Вальчуком я познайомився після однієї з обласних освітянських нарад. Ми їхали з ним разом в автобусі Івано-Франківськ – Косів до Коломиї. Однієї години в дорозі було достатньо, щоб ми довірилися один одному так, що почали говорити про політичні переслідування після «хрущовської відлиги», про шістдесятників. Я розповів йому про деякі свої знахідки у Львівській науковій бібліотеці, які проливають світло на нашу культурну спадщину. Тоді пан Іван зізнався, що має тритомник «Української загальної енциклопедії». А далі він розповів звідки має ці книги, і я дізнався, що він є зятем вчителів Йосипа та Михайлини Бійовських, які за Польщі працювали в Лючанській початковій школі. Після війни в цій же школі вчителювала їхня дочка Ірина, яка згодом

стала дружиною Івана Кіндратовича. У домашній бібліотеці Бійовських зберігався, а за часів радянської влади в неприступних закамарках ховався тритомник «Української загальної енциклопедії». Подружжя вчителів придбало його ще в 1935 році, зробивши передоплату. Коли батьків не стало, цей скарб залишився в дружини І.Вальчука. Він розповів мені, що в Коломиї ще живе одна людина, яка причетна до видання енциклопедії – Михайло Берлад. Ми домовились з паном Вальчуком, що він позичить мені всі три книги. На визначений день ми зустрілись і він передав мені портфель з книгами. Безперечно, я довідався з енциклопедії про те, що мене цікавило, однак із захопленням перечитав ряд інших статей. Попри це мене вразила висока якість поліграфічних робіт.

Це прекрасна пам'ятка нашої видавничої культури й українознавства. Я дивуюся і нині, як вдалося Бійовським зберегти такі безцінні раритети, адже за радянської влади лише за знайдену в когось УЗЕ давали значні терміни тюремно-табірного ув'язнення.

У 1973 році мій брат Дмитро, закінчуючи Львівський поліграфічний інститут, писав дипломну роботу, тема якої торкалася видавничої справи в Коломиї, я при нагоді розповів йому про першу українську енциклопедію та Михайла Берлада і це його зацікавило. Ми допиталися де проживає Михайло Берлад і зустрілися з ним у його помешканні. Він розповів про історію створення УЗЕ, написав, навіть, свої коротенькі спогади і при наступній зустрічі передав. Деякі факти з отриманої нами інформації я використовую в цій розповіді. Перш за все, про склад фундаторів видання: видавець Іван Герасимович, професор Львівського університету Іван Раковський, дир. кооп. банку «Покутський союз» Іван Пашкевич, учитель Степан Кордуб, діяч «Рідної школи» Василь Микитчук, директор Коломийського окружного союзу кооператорів Михайло Берлад. Ініціатором проєкту був колишній офіцер УГА, а на той час діяч «Рідної школи» Василь Микитчук. Обов'язки редактора виконував

Титульна сторінка першого тому. Інші томи мали скромніші титулки

проф. Іван Раковський. Вони були палкими українськими патріотами, усвідомлювали, що буде важко, але задумавши видати українською мовою, україноцентричну за змістом енциклопедію, працювали жертовно, не відступали ні перед ніякими труднощами, бо прагнули всіма силами представити світу український народ, який має свою культуру, свою науку, свою героїчну історію, адже лише той народ, який створив свою енциклопедію, має право на світове визнання. З фінансової скрути виходили різними способами: організовували попередні замовлення, шукали меценатів, посилали в люди студентів з рекламними проспектами, агітували священників, вчителів, селян. Та все ж, щоб розпочати роботу, довелося організаторови проєкту Василеві Микитчуку продати батьківську хату, в якій він проживав, і перейти в орендоване приміщення. Михайло Берлад пожертвував на видання енциклопедії 1000 доларів, і в своїх розповідях неодноразово наголошував, що за ними стояв авторитетний банк «Покутський союз», без якого вони не змогли б докінчити розпочату справу.

Багато перешкод було на шляху видання цієї капітальної праці, але амбіційний проєкт вдалося реалізувати. Енциклопедія появилася друком у 1935 році в трьох томах загальним обсягом 2030 сторінок, накладом 5 тисяч примірників. До написання статей було залучено як українських вчених, в основному з Галичини, які об'єднувалися навколо НТШ, так і вчених-українців з Європи і Америки. Склад автури – 138 осіб. Кольорові вставки (мапи, ілюстрації) замовлялися в кращих друкарнях Європи. Цей наклад був розданий першим замовникам, а ще на складах друкарні зберігалися стоси віддрукованих аркушів і кольорових вставок на 3 тисячі примірників для виготовлення книг новим замовникам, але в 1939 році радянськими владними структурами все це було знищене.

В Українській РСР з ідеологічних міркувань УЗЕ була заборонена. Однак її видання і весь процес, який передував йому – це наукові взаємозв'язки, розвиток термінології, розробка та апробація принципів передачі чужомовних власних назв – став своєрідною навчальною лабораторією, де здобули необхідний досвід автори та редактори капітальної повоєнної «Енциклопедії українознавства», яка вийшла в 1955-1984 роках у видавництві «Молоде Життя» (Мюнхен - Сарсел). У 1993-2003 роках стараннями НТШ у Львові було здійснене репринтне відтворення цього видання у 14 томах. У 1993-1995 роках ми разом з НТШ видавали

вибрані твори М.Матієва-Мельника і тоді в наукового секретаря НТШ Олега Купчинського я придбав першу видану книжку першого тому цього репринтного видання зі штампом і підписом директора Львівської книжкової фабрики «Атлас»: *«Відповідність дозволеному до друку примірнику стверджую»*.

У Радянській Україні, починаючи з 1927 року робилися спроби видати Українську енциклопедію, але вони не були реалізовані через втручання партійних органів, які майже в кожній статті винюхували націоналістичний дух. Лише в 1958-1965 роках вдалося видати 16-томне видання «Української радянської енциклопедії», але через певні політичні події та зміни в уряді довелося багато дечого змінювати чи виправляти і в 1977-1985 роках вийшло друге видання УРЕ в обсязі 12 томів.

Відвідини

франкознавця Івана Білінкевича

Якось в журналі «Жовтень» за 1981 рік прочитав статтю про Івана Франка, автором якої був коломийський бібліюфіл, франкознавець Іван Білінкевич, а потім у цьому же журналі за 1986 рік мене зацікавила ще одна його стаття про Івана Франка «Гуцульщина манила його». Статті свідчили, що автор володіє великим, досі невідомим, фактажем, який можна було здобути в результаті глибоких досліджень, добре знає творчість письменника та суспільно-політичні умови, в яких жив і творив Іван Франко. Мене зацікавив цей скрупульозний дослідник. Чи то від Петра Арсенича, а чи від Івана Вальчука я довідався номер телефону і згодом зателефонував до Івана Білінкевича. Це було в 1989 році. Я розповів йому чим займаюся, про що хочу довідатися в нього і попросив про зустріч, на що він дав згоду. Ще уточнив де він проживає, і зустріч відбулася. На вхідних дверях мене зустріла його дружина пані Михайлина, провела до великої кімнати-бібліотеки, в якій за круглим столом сидів Іван Білінкевич. Я висловив своє захоплення величезною бібліотекою та господар сказав, що тут ще бракує 100-томного зібрання творів Івана Франка. Це мене не здивувало, бо ще, здається, десь у 60-х роках говорили про 96-ти томне зібрання творів нашого генія. А на той час, у 1986 році, було завершено лише 50-ти томне видання. На жаль, на роботі над цим виданням негативно позначилися ідеологічні підходи до відбору творів письменника та їх коментування. Іван Білінкевич так захопив-

ся своєю розповіддю, що продовжував і продовжував мені розповідати і показувати все нові й нові матеріали. Він показував теки з витинками з газет і журналів, скриньки з картками, зошити з переліком Франкових оригінальних та перекладних літературних творів і наукових статей. Мене переконувати більше не потрібно було, що у Франка є творів на 100 томів. Довелося також повірити, що в цієї людини, перед величчю якої я отут зачудовано мовчу, у цій кімнаті, на книжкових полицях, які впираються в стелю, у столах перев'язаних газет і журналів, у папках і теках, у шафах з антресолями є матеріали на 100 томів. І це факт! Та, на жаль, не спитався скільки в його записах зареєстровано творів Франка. Зараз науковці підтверджують, що спадщина Івана Франка налічує біля 4000 творів.

Іван Білінкевич

У 2007 році була прийнята постанова Президії НАН України «Про підготовку до видання академічного зібрання творів І.Я.Франка у 100 томах». Однак до сьогодні ніяких результатів не видно.

Іван Білінкевич один із перших почав укладати словник Івана Франка. Письменник і краєзнавець, доцент катедри філології Прикарпатського університету Микола Васильчук вважає, що *«головною працею життя Івана Білінкевича можемо з упевненістю вважати «Франкознавчий словник»*. 8514 сторінок писаного від руки тексту, або 36 окремих зошитів, увібрали в себе відомості про людей, з якими спілкувався або про яких писав Іван Франко, назви його оригінальних та перекладних літературних творів і наукових статей. Що не зробила ціла наукова інституція, виявилось під силу сімдесятирічному чоловікові впродовж восьми років. Першу редакцію праці розпочато в травні 1977-го, закінчено в грудні 1985 р. Згодом з'явилися доповнення, отож Іван Білінкевич узявся переробляти словник» (газ. «Вісник Коломій», ч. 99, 27 грудня 1995 року).

Під час відвідин Білінкевичів я мав на меті розпитати про Миколу Матієва-Мельника, чи немає часом у них його творів, чи не були знайомі з ним. Михайлина Білінкевич сказала, що бачила їх двох з молодшим

братом, коли вони десь на початку 20-х років проживали на квартирі в Григорчуків. І більше нічого не довідався про Матієва-Мельника, але багато дізнався про дослідника життя і творчості Івана Франка.

Десь в якійсь статті вичитав, що після смерті Івана Білинкевича у 1996 році його книгозбірня частково розійшлася між людьми, дещо потрапило до Франкового музею у Львові, а менше половини (5 249 примірників) стало надбанням бібліотеки „Просвіти” у Коломиї. Це дуже правдоподібно і думаю, що так воно і є.

Знайомство з Миколою Васильчуком

Серед моїх наймолодших знайомих з когорти коломийської твор-

Микола Васильчук

чої інтелігенції є відомий журналіст і письменник, науковець і дослідник видавничо-мистецької Коломиї Микола Васильчук. Ми познайомились з ним у 2001 році в м. Верховині під час Міжнародного Гуцульського фестивалю у вестибюлі народного дому. Тоді з Ігорем Пелипейком ми розгорнули там книжкову виставку видавництва «Писаний Камінь». На той час у нас вже було видано понад 30 книжок. Біля нашого переносного стелажа затримався представник коломийської делегації Микола Васильчук. Його зацікавили окремі видання, він, навіть, хотів дещо придбати, але в мене зайвих книжок не

було, бо взяв, на жаль, лише цих 30 примірників для виставки.

Ми говорили з ним як видавці і краєзнавці. Розповіли йому, що працюємо на громадських засадах, а також про свої подальші плани. На той час Микола Васильчук вже був знаним поетом і журналістом, видавцем і науковцем. Видав кілька своїх збірок поезій, був членом НСЖ та НСП України, розробником концепції та редактором, а потім секретарем-упорядником «Енциклопедії Коломийщини», мав сотні публікацій в періодиці. На його тлі майстра я був і залишився убогим аматором-початківцем, але він ніколи в зустрічах зі мною чи в розмовах по телефону

не виявляв зверхності чи байдужості до моєї скромної праці.

Через тиждень, а чи через два після фестивалю у Верховині, ми зустрілися з ним у Коломійі, і я передав йому те, що його цікавило, а він подарував мені свій «Коломийський азбуковник», до якого час від часу звертаюся і нині. Наша зустріч, як зафіксовано автографом, відбулася 25 вересня 2001 року. Після цього ми ще зустрічалися в Коломійі, але частіше зв'язувалися телефонічно.

У 2001 році за культурологічні дослідження, зокрема й за біобібліографічний словник «Коломийський азбуковник» М. Васильчука відзначено премією імені преподобного Йова Почаївського. У 2003 році він захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата філологічних наук «Українські видання в Коломійі (друга половина XIX – XX ст.) : історико-функціональний і тематичний аспекти». Від 2003 року працює в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Від вересня 2004 – доцент катедри гуманітарних дисциплін, а від лютого 2008 року – доцент катедри філології Коломийського інституту Прикарпатського національного університету. Надіюся, що до кінця цього року Микола Васильчук захистить докторську дисертацію.

У 2005 році книжка М. Васильчука «З віку минулого: поезія, переклади» відзначена літературною премією імені Тараса Мельничука «Князь роси», а в 2006 році він отримав літературну премію імені Марійки Підгірянки.

Автор понад 1200 публікацій, серед яких три десятки книг (поезія, пресо- та літературознавство, історія мистецтва, навчальні посібники з філології); публікації наукових статей у фахових виданнях; переклади з польської та чеської мов; упорядник збірників поезії, літературно-критичних статей, бібліографії; літературний редактор півсотні книг. Окремі художні твори і наукові статті перекладено англійською, німецькою, польською, російською, чеською мовами.

І краєзнавець, і артист-сміхованець

Миколу Савчука я знав за публікаціями в коломийській пресі. Він тоді, після закінчення в 1987 році факультету журналістики Львівського університету ім. Івана Франка, працював коментатором промислової тематики редакції Коломийської міжрайонної газети «Червоний прапор», згодом «Вісника Коломійі». Та особисто ми познайомились в об-

ласній раді, коли були депутатами в 1990 році. Там я подарував йому свою брошурку «Його життя народів належить».

В обласній раді ми зустрічалися на кожній сесії впродовж чотирьох років. Він входив до комісії промисловості, транспорту та зв'язку, а я – до комісії освіти і науки. Перебуваючи на сесії в грудні 1992 році, він подарував мені одну з перших своїх книжок «Історія Великого Ключева. Для школярів» з автографом «...моєму недалекому сусідові по народженню й по сесійному залі дарую цю книжку і бажаю нових успіхів у громадській і творчій праці».

Микола Савчук

А потім я мав від нього ще кілька книжок. Мене все приносило в Коломию, коли Микола мав з собою свою свіжу книжку і при зустрічах у різні роки подарував мені три книжки свого етнографічно-фольклорного дослідження: «Від Пилипівки до Говіння» (2003), «Від Говіння до Зеленої неділі» (2007), «Від Зеленої неділі до Пилипівки» (2012). А оце в Уторопах на ювілейному дійстві з нагоди 80-річчя від дня народження Тараса Мельничука подарував «Мишинську книжечку», яку він упорядкував. А на передодні, 19 серпня 2018 року, в Коломії в урочистій обстановці йому була вручена літературна премія ім. Тараса Мельничука, з чим я його привітав. Це була наша найсвіжіша зустріч.

Микола Савчук працював з 1994 по 2001 рік власним кореспондентом газети «Молодь України» в Івано-Франківській області. У 2000 році йому було присвоєне звання заслуженого артиста України.

Як артист-гуморист виступав у багатьох селах і містах України, на фестивалях і святах, перед українськими громадами Канади, США, Великої Британії, Італії, Франції, Греції, Німеччини, Австрії, Польщі, Росії, Словенії, Литви, перед миротворцями в Косово. Після його виступу в США родичка моєї дружини і дочка Миколи Матієва-Мельника Софія телефонувала мені й розповідала, що в Клівленді перед українцями виступав артист-смішовець з України Микола Савчук. Я тоді їй сказав, що я його знаю, що він родом із Великого Ключева, що він окрім гумо-

ристичних віршів і коломийок ще й поважний дослідник минувшини, має багато друкованих праць з історії, фольклору та етнографії.

А це вже я тепер довідався, що він автор, співавтор та упорядник понад 90 книжок, Почесний краєзнавець України (2019), лавреат Всеукраїнської літературної премії імені Петра Сагайдачного (2000), літературної премії ім. Остапа Вишні (2013), згаданої вище літературної премії ім. Тараса Мельничука (2018), Всеукраїнської літературної премії ім. Степана Олійника (2020), Івано-Франківської обласної премії ім. Володимира Полека в галузі краєзнавства (2020). Та це далеко не всі його відзнаки і нагороди.

Від 2003 року Микола Савчук – підприємець, який займається індивідуальною творчою, літературно-видавничою діяльністю та надає інші послуги. Засновник музею «Весела оселя» (2011-2017).

Перша легальна національно-демократична газета «Агро» та її перший редактор

Влітку 1991 року зайшов у редакцію газети «Агро», куди заніс свою статтю про Миколу Матієва-Мельника. «Агро» була першою національно-демократичною легальною та першою в СРСР комерційною газетою і трималася на високому авторитеті Героя соцпраці, депутата Верховної Ради СРСР Василя Ткачука та кількох здібних молодих журналістів-патріотів. В «Агро» публікувалися матеріали на теми української минувшини, культури, фольклору й етнографії, національно-визвольних воєн українців у ХХ столітті. «Агро» була трибуною обласних організацій Товариства української мови ім. Т. Г. Шевченка і Народного Руху України (НРУ). Газета провела величезну мобілізуючу роботу в боротьбі за незалежність України. Цей часопис, спроектований і керований Дмитром Захаруком, набув величезної популярності не тільки в Галичині, а й у Києві, став зародком нової періодики.

Моя стаття була опублікована 3 серпня 1991 року під заголовком «На перехресті долі (Коломия в долі М. Матієва-Мельника)».

В редакцію заходив кількаразово, але я тоді не міг собі подумати, що тут зустрічаюся з тими молодими людьми, які згодом стануть відомими письменниками, політиками, дослідниками наших культурних надбань. А це перші редактори Дмитро Захарук та Ольга Бабій, заступники редактора Василь Лесів, Василь Рябий, Михайло Андрусак. І хоч пізніше,

коли газета виконала свою місію і була закрита, зустрічався з цими прекрасними людьми і нам було про що говорити.

З Дмитром Захаруком познайомився на початку його педагогічної праці ще в 1958 році, перебуваючи на семінарі старших піонервожатих в Яремчі. Після цього тридцять років його не бачив і нічого про нього не знав. А тим часом він учителював, здобув освіту журналіста у Львівському університеті, працював у районній газеті на Львівщині та «Прикарпатській правді», власним кореспондентом ТАРС-РАТАУ в Івано-Франківській області.

Дмитро Захарук

У 1988 році заснував першу на теренах СРСР легальну демократичну газету «Агро». Ця газета провела значну роботу в боротьбі за Незалежність.

Він був одним з найактивніших політиків України часів перебудови та національного відродження. Народний депутат України першого скликання, депутат Івано-Франківської обласної ради першого демократичного скликання, голова виконкому Івано-Франківської обласної ради. У 1990 році ми з ним зустрілися як депутати обласної ради. Але Дмитро Захарук швидко відмовився від посади голови облвиконкому і перейшов на постійну роботу у Верховну Раду. Пізніше він був керівником Секретаріату НРУ, депутатом Івано-Франківської обласної ради від Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина».

У 2000 році, перебуваючи на ювілейній сесії обласної ради, придбав у нього щойно видану книжку «Нова українська родина». Тут він виклав ідеї щодо самовідтворення української нації. Він, зокрема, пропонує новонароджених українців відразу в пологовому будинку класти на державний прапор, що має символізувати те, що новонароджені стають відданими Україні, яка теж огортає своїх сина чи доньку. Прапор має бути святиною, особистим штандартом українця, який той зберігатиме до кінця життя. Також, він вважає, що народження українця треба відзначати церковними дзвонами та підняттям державного прапора.

Дмитро Захарук у червні 2010 разом зі Степаном Волковецьким очо-

лив обласний Народний комітет захисту України (НКЗУ). Член НСЖ та член НСП України, лавреат літературної премії ім. Василя Стефаника. Його основні твори: «Осінні проліски: (рефлексія максима). У трьох томах», «75 : вибране до ювілею: [мала проза, уривки з романів, поезія, публіцистика, наук. студії, критика, листи, гумор і сатира]», «Мірка: новели, оповідання», «Ой не гинуть воріженьки: (коло сміху)». «Вгору піднесімо серця: національна ідея як векторний компонент моделі самовідтворення української нації», «Українське слово», «Чудо», «Нова українська родина», «Нелегкий і легкий хліб» та видані ще за радянської влади: «Пізнавальні ігри з літератури у 4 і 5 класах: посібник для вчителів», «Ігри з літератури» та «Літературні ігри».

Гендиректорка обласного телебачення

З Ольгою Бабій познайомився ще в 1990 році. Я тоді був депутатом Івано-Франківської обласної ради. На сесії в листопаді 1990 року обговорювалося питання створення обласного телебачення. Пам'ятаю її полум'яний патріотичний виступ, коли вона обґрунтовувала необхідність створення свого місцевого телебачення. Про підтримку цієї пропозиції ми говорили перед цим в колі депутатів, серед яких були Василь Лесів, Микола Савчук, Ігор Пелипейко та інші. Ініціативу Ольги Бабій обласна рада підтримала і з того часу ми маємо ОТБ «Галичина». Замість московського телеканалу «Останкіно» включився телеканал «Галичина». Така «диверсія», мабуть, сталася вперше в Україні. Якось перебуваючи на сесії, вийшов на сьомий поверх, де розміщалася студія, і привітав Ольгу Бабій з успішним початком. Ми тоді в Яблунові та в інших селах ставили високі антени, щоб приймати телепередачі з Івано-Франківська.

Ольга Бабій

Ольга Бабій пройшла шлях від позаштатного кореспондента Коломийської міськрайонної газети «Червоний прапор» до генеральної директорки Івано-Франківського обласного телебачення «Галичина». У 1988 році, це ще був радянський час, з одностороннім започатковує ви-

пуск першої легальної національно-демократичної газети «Агро».

Авторка публіцистичних нарисів, драматичних творів, статей. Плідно співпрацює з товариством «Просвіта». У творчому доробку також ліричні вірші і драматичні поеми. Ольга Бабій – членкиня Національної спілки письменників України, авторка поетичних збірок «Мить на долоні» (1990), «Крізь простір і час» (2001), «Нерон» 2003, «Батурин» (2008, 2014). Була серед засновників перших осередків Товариства української мови, Народного Руху на Прикарпатті, Собору Духовної України. Очільниця редакції письменницького журналу «Перевал». Вона удостоєна почесного звання «Заслужений журналіст України» (1998). Лавреат обласних премій імені В. Стефаника, І. Франка та Б. Бойка.

Нагороджена орденом Архистратига Михаїла УПЦ Київського патріархату та срібною медаллю Української греко-католицької церкви, відзнакою НСЖУ «Зірка української журналістики» та ін.

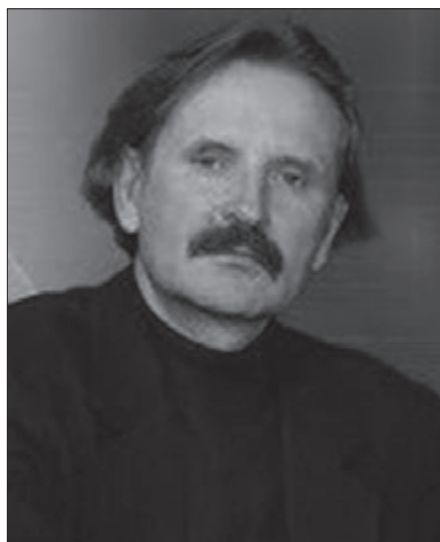
Ольга Бабій – депутатка багатьох скликань обласної та міської ради. Балотувалася до Верховної ради. Зустрічався з нею на одній з передвиборчих зустрічей з виборцями в селі Космачі. Провідна журналістка, працює як репортер, нарисовець, аналітик, бере інтерв'ю. Провела десятки репортажів присвячених Помаранчевій та революції Гідності.

Журналіст, письменник, сценарист.

Василь Лесів, як і я, був депутатом обласної ради першого демократичного скликання. У 1990 році я видав брошурку про життєвий і творчий шлях Миколи Матієва-Мельника «Твоє життя народів належить» і мав нагоду подарувати йому. Він з 1988 року до 1991 року обіймав посаду відповідального секретаря газети «Агро». Мабуть це він запропонував мені написати статтю про М.Матієва-Мельника для газети «Агро», що я і зробив. Моя стаття називалася «Коломия в долі М. Матієва-Мельника». Він перечитав подану мною статтю і запропонував назвати її так: «На перехресті долі (Коломия в долі М. Матієва-Мельника)». Я з вдячністю погодився. Після цього ми часто зустрічалися на сесіях обласної ради, він подарував мені свою книжку «Дощ із сонячної хмари», у той час він вже працював на телебаченні «Галичина». Десь на початку 2010-х років, на моє здивування, ми зустрілися в Яблунові – він тоді після лікування в яблунівській лікарні вже йшов на автобус, щоб поїхати додому. Ми мали про що згадати і поговорити.

Василь Лесів – журналіст, письменник, сценарист. Член НСЖУ, НСПУ. Лауреат премії ім. Б.Бойка у галузі журналістики та літературної премії ім. В. Стефаника. Закінчив Львівський університет (1972). Відтоді і до 1988 року працював у тлумачській районній газеті «Дністрова зірка», а потім до 1991 року – відповідальним секретарем газети «Агро». З 1991 працює заступником, а потім головним редактором обласного телебачення «Галичина», автор і ведучий народознавчого телеальманаху «Вічне дерево», програми «Навзаєм». Створив у 1978 районний музей народної творчості та етнографії у Тлумачі, у 1980 році – музеї історії сіл Кутище і Білогірка.

Василь Лесів

Автор прозових та поетичних збірок «Дощ із сонячної хмари», «Столике сонце» «Непрочитані сліди», «Пастух вітрів», книги для дітей «Скарбівня» та «Чомучки», а також сценаріїв т/ф «Б'ють копита об поріг» (лауреат Всеукраїнського телефестивалю «Гей, фільмарі» у Києві та переможець Міжнародного конкурсу програм регіональних телеорганізацій в Одесі), «Смутен ангел у дорозі», «Моноліт» (Гран-Прі на міжнародному телекінофорумі в Ялті). Автор художніх фотографій (персональна виставка «Будні та поза ними», Івано-Франківський краєзнавчий музей).

Український «сологолос» з Коломиї

Коли зустрічаюся з Василем Рябим у Коломиї, нам не вистачає часу наговоритися. На жаль, у цей ковідний час я не часто їздив до Коломиї, а шанований поет теж рідко, мабуть, виходить зі свого помешкання. Та хоч би й не було цієї пандемії, стільки написати, як він написав, та ще й такого добірного – мабуть потрібно денно і нічно не випускати перо з руки. Якби лиш писати, а то потрібно ще й глибоко мислити і мислити специфічно, мислити так, як ніхто інший не може. І виходить те читиво таким, яким і повинно бути від видатної людини. Воно зачаровує чита-

Василь Рябий

ча, розширює світобачення. Спасибі Тобі, поете, за це, бо не даєш дрімати мозкові. Часто він мав при собі якусь збірку чи дитячу книжечку, і тоді відразу дарував мені, та ще й підписував «на коліні». Іноді телефоную до нього, щось раджуся, щось уточняю.

Василь Рябий закінчив факультет журналістики Львівського університету, Працював в редакціях коломийських газет кореспондентом, довгий час був відповідальним секретарем коломийської міськрайонної газети «Червоний прапор», а потім районної газе-

ти «Вільний голос», згодом газети «Агро». Співзасновник видавництва «Світ», директор видавництва (до 1994 р.). Редактор видавничо-поліграфічного товариства «Вік». Засновник коломийського літературного товариства «Плин» та однойменної газети. Редактор-кореспондент літературного-мистецького журналу «Світло – вид». Редактор більш як тридцяти книг. Голова літоб'єднання «Коломийка» при редакції газети «Червоний прапор». Учасник республіканської наради авторів перших книжок в Ірпені (1985 р.). Член НСЖ України (з 1983 р.) та член НСП України (з 1992 р.).

Збірки віршів Василя Рябого: «Грань», «Шукання двійника» «Ворожіння на цвяхах», «Елегія білого диму», «Постріл гріха», «Жасминовий камінь», «Зіниця на крилі метелика», «Портрети з протягу», «Світлофор і мухомор куля з ліверпуля омелюх і капелюх. Три альбомчики Ромчика Бомчика», «Вага агав», «Ловіння снів», «Двері луни», «Варта трав», книжка розмальовка «Світлофор і мухомор» та інші. А скільки віршів, спогадів надруковано за різні роки в журналах, зокрема «Дзвоні», «Березілі», в газетах «Літературній Україні», «Українській літературній газеті» та інших виданнях! Найновіша книга сонетів «Сологолос. Сто вінків сонетів», якій немає аналогів у сучасній українській літературі, Івано-Франківською організацією НСП України в 2020 році висунута на

здобуття Національної премії України ім. Тараса Шевченка. Ця книга у письменницькому та читацькому середовищі сприйнята як поетичне явище в літературі. Поет Роман Кудлик сказав: *«Сологолос неможливо не почути в хорі поетичних голосів і не віддати належне його автору. За всіма ознаками ця книга є поетичним явищем в літературі»*. Однак у Шевченківському комітеті його поетичний голос не почули, але почув народ і він був нагороджений Народною Шевченківською премією (Залізний Мамай) у 2020 році.

Двічі Шевченківський лавреат

З письменником Михайлом Андрусяком ми бачились ще в 1991 році в редакції газети «Агро». Але тісніше ми познайомились у 1994 році, коли він був головою правління ВАТ «Коломийська друкарня ім.Шухевича. Тоді я приходив до друкарні домовлятися про друкування нашої районної освітянської газети «Освітянський вісник». Приїжджав двічі на місяць. Один раз приносив в друкарню матеріали і разом з верстальником верстали газету, а другий раз приїжджав забирати тираж. Кожен раз заходив до директора і ми говорили про політику, про літературні новини. У 1995 році подарував йому впорядковані мною і видані у Львові твори М.Матієва-Мельника, а він подарував мені свої книжки «Студені милі» та «Ув'язнена скрипка». Згодом він подарував мені книги «Грані болю» та «Біла душа». У його кабінеті ми іноді пили каву чи чай і я вважав за свій обов'язок чимось пригостити і його. Тому 21 листопада 2001 року, на Михайла, зайшов до нього, привітав з патроном і подав йому пляшку коньяку. Іменинник не взяв, сказав, що не п'є і не рекомендує мені також вживати алкоголь. Останній раз я заходив до нього в 2002 році, коли ми востаннє друкували там свою газету, тоді він подарував мені свою першу книгу з трилогії про воїнів УПА «Брати грому».

Михайло Андрусяк

У 2012 році Михайло Андрусяк був висунутий кандидатом у народні депутати України. Тоді він приїжджав разом з Дмитром Павличком у

Яблунівську ЗОШ I-III ст. з метою передвиборчої зустрічі з виборцями. Він мав велику підтримку, за нього агітував Дмитро Павличко, але окрім нього від партії «Наша Україна» був ще один кандидат, який на той час мав вищий рейтинг, і Михайло Андрусак не пройшов, але це ніяк не відбилося, а, можливо, зекономило час на його титанічну працю, яку він вкладає в свої глибокі дослідження нашої героїчної історії.

Михайло Андрусак закінчив факультет романо-германської філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Автор книг прози: «Студені милі», «Ув'язнена скрипка», «Грані болю», «Біла душа», «Смерековий біль», «Христос воскрес», «Сумління», трилогії «Брати грому», «Брати вогню», «Брати просторів» документальної повісті «Криваві роси сорокових», «Залізо у вогні», «Щит Архистратига», «Покоління крицевих» та інших. Займається видавничою діяльністю. Перекладає з німецької, редактор та упорядник багатьох книг.

Михайло Андрусак у 2009 році нагороджений Народною Шевченківською премією (Залізний Мамай). Він є також лавреатом Національної премії України ім. Тараса Шевченка 2010 року за документально-художню трилогію «Брати грому», «Брати вогню», «Брати просторів» та премій ім.В.Стефаника, ім.Т.Мельничука, ім.Л.Мартовича, нагороджений просвітянськими медалями і відзнаками.

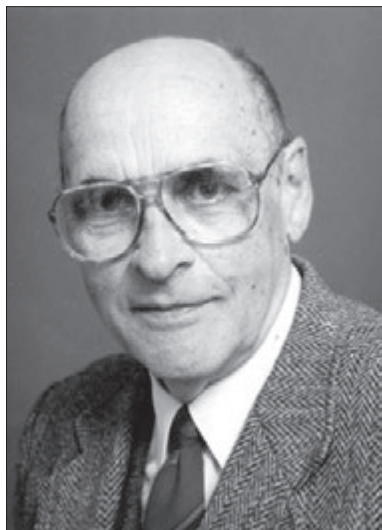
НЕЗАБУТНІЙ ІГОР ПЕЛИПЕЙКО

У 1964 році Яблунів перейшов у підпорядкування Косівського району, а школи – до Косівського відділу освіти. Не пригадую в яких справах я заходив у відділ освіти до завідувача і випадково опинився в компанії з Ігорем Пелипейком. У кімнаті, в яку зайшов, окрім нього ще хтось був з працівників відділу. Очевидно, вони ждали на завідувача, як і я, і щось розмовляли, але запам'ятався мені тільки він, очевидно заворожив мене своєю мовою та інтелігентністю. Згодом спілкувався з ним під час інспекторських обстежень школи, і вже більш предметно, коли він обіймав посаду завідувача методичного кабінету. Пам'ятаю його лекції з педагогічної психології на семінарах організаторів позашкільної роботи та заступників директорів. Він доручав мені підготувати виступи з питань впровадження в практику роботи наукових рекомендацій. Ми консультувалися з ним щодо застосування технічних засобів навчання, програмованого навчання, оптимізації навчально-виховного процесу, методики

розвитку загальних вмінь і навичок молодших школярів. Він активно підтримував мої починання і, навіть, опублікував з цього приводу кілька статей в районній і, як тоді говорили, в республіканській пресі.

Коли він говорив з учителями як інспектор і методист, то здавалося, що Ігор Аполлонович студював не тільки українську філологію, а спеціалізувався на всіх катедрах університету. Знав як гуманітарні, так і природничі науки, вільно володів слов'янськими мовами, знав англійську, німецьку, французьку і латинську. Безперечно, Ігор Пелипейко міг здобути високі наукові ступені і звання в різних галузях

Ігор Пелипейко

(політиці, філософії, педагогіці, літературі тощо), та пильне око КДБ обмежувало його дії. Він зібрав унікальну бібліотеку дозволеного і недозволеного і працював. Існуючий лад прилюдно не ганив і не вихваляв, а старався розширити межі дозволеного і використовував всяку можливість для розвитку і зміцнення шкіл на Гуцульщині.

Пригадується, як він став на захист навчання дітей-шестиліток, воюючи проти бюрократичного підходу до цієї важливої справи. З цього приводу опублікував статтю в московській «Правді». Хоч це і принесло йому багато неприємностей, але влада тоді вимушена була зробити все можливе, щоб створити в районі умови для навчання шестиліток.

З кінця 80-х років брав активну участь у громадсько-політичному житті. Але нові умови відкривали нові можливості і покликали його до більш активної праці. Пригадуються його сміливі виступи в журналі «Україна», в газеті «Літературна Україна», в місцевій пресі, які відкривали людям очі на збанкрутілу політику «керівної і спрямовуючої», на її діячів, на результати їхньої діяльності. Одночасно виступав з лекціями перед інтелігенцією, пропагував нові літературні твори російських і українських письменників, в яких критично висвітлювались національні, економічні, соціальні та моральні проблеми тогочасного життя. І все це дало свої результати. Педагоги Косівщини, можливо, єдині серед вчителів в тодішній УРСР, у дні путчу (серпень 1991) на пропозицію Іго-

ря Пелипейка виступили проти ГКЧП, на захист суверенітету України, пославши відповідні телеграми Б. Єльцину і Л. Кравчукові.

Він був першим головою районного об'єднання Товариства української мови ім. Т.Шевченка, делегатом установчого з'їзду Народного Руху України, співголовою Першої Міжнародної конференції «Проблеми Гуцульщини» (1993), членом Гуцульського дослідного інституту в Чикаго (США). Працював на посаді заступника голови Косівської райдержадміністрації з гуманітарних питань.

Мені випала нагода разом з ним бути депутатом обласної ради першого демократичного скликання від Косівського району в 1990-94 роках. В обласній раді він виділявся своїм аналітичним мисленням, ініціативністю, вмінням проникнути в суть справи і дати реальні корисні поради. Користувався авторитетом серед депутатів. Його обрали в члени облвиконкому. Пам'ятного серпневого дня 24 числа 1991 року відбулося засідання облвиконкому, на якому вирішено закрити обласний та районні комітети компартії. Цю роботу в Косові очолив Ігор Пелипейко, який щойно повернувся із засідання, і того ж дня Косівський райком партії був ліквідований, а його приміщення було опломбовано.

Ігор Пелипейко – блискучий редактор і щирий порадник молодих авторів. Редакторською роботою, причому на громадських засадах, почав займатися вже за часів нашої Незалежності. Він володів особливим даром спілкування, висловлювався доступно, ненав'язливо, доброзичливо, аргументовано і компетентно. Згодом розширив аудиторію для спілкування, і в тодішніх авторитетних республіканських періодичних виданнях появилася низка його аналітичних статей. Перші відомі статті публікувалися вже в кінці минулого століття.

Нашу співпрацю у видавничій роботі розпочали з публікації моїх брошур «Його життя народів належить» (про М.Матіїва-Мельника, 1991 р.) та «На терновому шляху» (про Василя Атаманюка, 1992 р.), які вийшли у Верховині. До цього Ігор Пелипейко мав уже свої книжки: путівник «Косів – Верховина» (1972), «Вивчення ліричних творів у 8 – 10 класах» (1982), «Косов: путеводитель» (1983), а також понад 20 журнальних статей і біля 100 публікацій в газетах. У 1992 році він редагував збірку дитячих віршів М.Матіїва-Мельника «В скарбоні серця».

Працював тоді Ігор Пелипейко заступником представника президента з гуманітарних питань у Косові. Коли приніс йому переглянути, випи-

сані мною з різних дитячих та молодіжних видань 1920-30-х років, вірші поета, які планував помістити у збірочці дитячих віршів, він спитався чи є гроші. Я відповів, що появляться після продажу книжки. На другий день Ігор Пелипейко зателефонував і повідомив, що вірші переглянув і має пропозиції щодо структури книжки. Він запропонував розділити книжку на розділи, дав назви цим розділам та назву книжці – «В скарбоні серця». Я з вдячністю погодився з цими пропозиціями. Розшукав у Коломії поетесу, музикантку і художницю Марту Томенко, та домовився з нею про художнє оформлення. І ось у цьому ж 1992 році в Снятині вийшла книжка «В скарбоні серця», редактором якої був Ігор Пелипейко, а художницею Марта Томенко.

У 1993 р. Яблунівський осередок «Просвіти» започаткував видання газети «Живиця» (ред. В.Томашук, пізніше М.Васкул), в якому я виконував обов'язки відповідального секретаря. Маючи вже зв'язок з друкарнею, у 1994 році в Яблуніві мені вдалося з благословення Ігоря Пелипейка видати «Новели» М.Матіїва-Мельника.

На початку жовтня 1994 року, як новопризначений завідувач відділу освіти, я зібрав нараду інспекторів та методистів і ознайомив зі своїми планами на майбутнє. Одним з пунктів плану був випуск освітянської газети. 17 жовтня 1994 року отримали «Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації», а в січні 1995 року вже вийшло перше число нашої газети.

Ігор Пелипейко якраз у цей час приступив до виконання обов'язків старшого наукового співробітника НДЛ «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство» АПН України. Він підтримав наш намір видавати газету і погодився стати її редактором. Отже, вже можна було приступати до випуску газети. Найближчою до нас була Коломийська друкарня ім. Шухевича, і ми розпочали з нею співпрацю.

Якось ми зустрілися із завідувачем Коломийського районного відділу освіти Богданом Томенчуком і я йому похвалився, що ми збираємось видавати свою газету. Він сказав, що теж думає видавати газету, але у формі дайджесту. *«Давайте разом зробимо випуск, ми свої, а ви свої, – сказав він»*. Я погодився, але коломийська газета не появлялася. Ми були готові до випуску газети і в жовтні, і в листопаді, і в грудні, але вирішили розпочати з нового року не залежно від того чи з'явиться коломийська чи ні. І ось вийшло перше число нашої газети, яке привітало освітян

з Новим 1995 роком. Після появи «Освітнянського вісника» появилось кілька чисел коломийської «Від А до Я» і більше вже її не було.

Ми з Ігорем Пелипейком обов'язків не розподіляли. Кожен з нас робив те, що йому краще вдавалося. Він готував матеріали, а я здійснював зв'язок з друкарнею. В друкарні, крім друку, набирався текст і робилася верстка.

У порівнянні з районною газетою «Гуцульський край», набір тексту якої в той час

Проф. Роман Скульський, проф. Іван Климишин, Петро Лосюк, Ігор Пелипейко, В. Курищук в Яворові на конференції

здійснювався на старій рядконабірній машині, наша газета мала достатньо гарний вигляд і якісний друк. Випуск «Освітнянського вісника» підтримали в районній адміністрації. Головою тоді був Ярослав Ходан, а його заступником колишній завідувач райво Ярослав Матійчак. Незважаючи на фінансові труднощі, вони зуміли вишукати кошти на придбання комп'ютерної техніки, яку згодом передали нам для видавничої діяльності. Мати в своєму розпорядженні видавничий комплекс на той час було великою розкішшю. Секретарка райво Любов Кифорак швидко навчилася набирати текст, а методист Юрій Курищук опанував верстку та вивід на плівку. У травні 1995 року ми вже самостійно підготували газету до друку. Це здешевило випуск і покращило умови нашої праці. Тепер уже все робилося на місці. Ігор Пелипейко взяв на себе всю відповідальність за випуск газети, а я лише відвозив у Коломию готові плівки і потім забирав віддруковану газету. На той час в Україні тільки наш Косівський відділ освіти мав свою газету. До речі, вона друкувалася і друкується за кошти, які надходять від її продажу.

У вересні 1995 року ми створили при «Освітнянському віснику» видавництво. Своїм завданням вважали видання художньої, краєзнавчої, довідкової літератури місцевих авторів. Постало питання назви видав-

ництва. Думали кілька днів і нарешті погодилися на мою пропозицію – «Писаний Камінь». Щоб наші видання мали міжнародні стандартні номери (ISBN) потрібно було зареєструвати його в Книжковій палаті України, а для цього необхідно було мати статут, печатку, банківський рахунок, а отже, і реєстрацію в податковій інспекції. Та згодом цей бар'єр подолали і стали повноцінним видавництвом, а нашим книжкам присвоювалися номери ISBN, і вже вимушені були звітувати перед Книжковою палатою про видану літературу.

З перших днів виникнення видавництва його редактором став Ігор Пелипейко, художницею – Ольга Яремчук, версткою займався Юрій Куришук. Ця трійка і мені знайшла посаду – директора видавництва. Але я виконував обов'язки технічного редактора, а також домовлявся з друкарнями, держав зв'язки з Книжковою палатою. Ні Ігор Аполлонович, ні я зарплат, чи якихось інших винагород не мали. Ми працювали на громадських засадах. З друкарнею автори розраховувалися самостійно. Та все ж ми вимушені були щоквартально подавати в податкову інспекцію звіти про те, що господарсько-фінансовою діяльністю не займаємося.

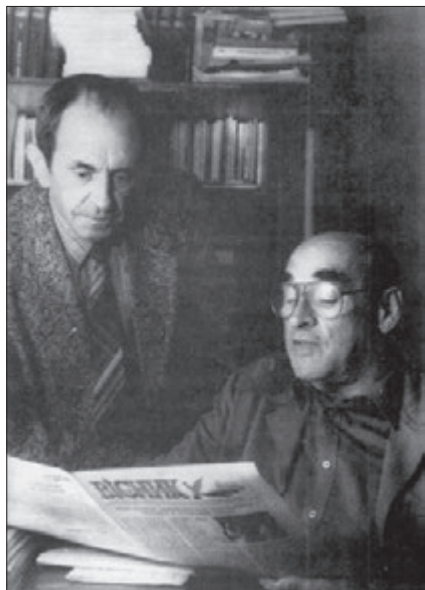
Першою книжкою «Писаного Каменя» була «Дідова сопілка» Ярослава Гавучака. Готувалася ця книжка дуже поспішно. Ми повинні були встигнути видати її до 70-річчя Я.Гавучака. Часу залишалось мало і грошей не було. Випросили у голови Старокутського колективного сільського господарства С.Ковалюка невелику суму грошей на друкування віршів на газетному папері в обсязі двох друкованих чисел нашої освітянської газети, а обкладинку в двох кольорах нам віддрукувала за «дякую» Ів-Франківська обласна друкарня. Книжку зшивали самі, і до 70-річчя Ярослава Гавучака вона була готова.

Другою книжкою видавництва був довідник «Населені пункти Косівщини», який упорядковував Ігор Пелипейко. Цю книжку ми друкували в Снятині. А далі видавалися книжки Богдана Радиша, Івана Мисюка, Ігоря Пелипейка, Миколи Близнюка, Дмитра Арсенича, Ганни Арсенич-Баран та інших авторів – всього десь біля 100 книг за 10 років. І.Пелипейко написав понад 20 передмов і післямов до книг. А скільком молодим авторам допоміг добрим словом і порадою, та це ніякими кількісними вимірами не зафіксуєш.

У видавництві «Писаний Камінь» вийшло 9 книг Ігоря Пелипейка та чотири книги інших авторів, які він упорядкував. Такого глибокого

і всеохоплюючого знавця Гуцульщини серед сучасних дослідників важко знайти. Він досліджував історію, літературу, народну творчість, звичаї і обряди, флору і фауну, пам'ятки природи тощо. Результатами цієї роботи були праці, які переважно видавалися у видавництві «Писаний Камінь». Всі його книжки, окрім посібника для вчителів, – це книжки про Гуцульщину. А якщо їх зібрати разом, то вийде неперевершена енциклопедія Гуцульщини. Стільки знати фактів і так досконало дослідити Гуцульщину, та так майстерно оповісти – це подвиг. Щоб здійснити його, потрібно життя прожити в любові до цього краю, його людей, природи. Обсягом та глибиною досліджень і висвітлення їх зачаровувалися і науковці:

Никанор Крет та Ігор Пелипейко

«Аналогів вашому посібнику «Плай» я не знаю» (Василь Комендар, академік);

«Я вражена і приголомшена вашим довідником, як ви надто скромно називаєте свою працю. Та це справжня енциклопедія гуцульщинознавства» (Ярослава Погребенник, кандидат філологічних наук).

Ігор Пелипейко переживав за авторитет видавництва «Писаний Камінь». Він відповідально ставився до своїх обов'язків редактора. Кожному авторові, який видавався, старався допомогти, порадити, запропонувати дещо доопрацювати. Тому книжки виходили солідно опрацьованими. А від цього і солідно держалося видавництво.

З 1999 року ми почали співпрацювати з друкарнею приватного підприємця Михайла Павлюка. Він з кожною новою книжкою підвищував якість, удосконалював кольоровий друк та процес друкування. І уже з 2001 року всі книжки видавництва друкувались тільки у нього – у МПП «Евріка». Проте чимраз трудніше ставало доводити податківцям, що «Писаний Камінь» ніяких доходів не має і всі працівники працюють на громадських засадах.

Щоб не змарнувати добру славу видавництва, ми домовилися з

М.Павлюком, що переходимо у його відання. М.Павлюк зареєстрував у державних органах видавництво «Писаний Камінь» і таким чином створився єдиний комплекс – видавництво-друкарня. Залишилися працювати художницею Ольга Яремчук, не відмовлявся від редакторської праці Ігор Пелипейко, а іноді ці функції брав на себе і я. В окремих випадках підключався до верстки і Юрій Куришук. Відрадно, що «Писаний Камінь» живе, зміцнюється і видає літературу.

З ініціативи знаного в педагогічних колах директора Яворівської середньої школи Петра Лосюка в Яворові з 1994 року почав видаватися регіональний науково-педагогічний і літературно-краєзнавчий журнал Гуцульської освітянської ради «Гуцульська школа», і з перших кроків становлення цього журналу незмінним його літературним редактором, і знову ж таки на громадських засадах, був Ігор Пелипейко. Зайвим буде говорити скільки потрібно було докласти зусиль, щоб цей журнал за своїм змістом, за рівнем публікацій завоював собі гідне місце серед педагогічних журналів України.

Вже проминуло півтора десятка літ як відійшов від нас Ігор Аполлонович Пелипейко. Важко сказати скільки ще книг вийшло б з-під його пера. А в останні два роки свого життя, незважаючи на хворобу, яка прогресувала, він зробив багато. Ще ніхто не знав, що наступить те фатальне 27-ме число місяця червня 2006 року, але всі знали, що Ігор Пелипейко ще має що сказати людям, і що не все ще написав і не все оповів. Це ще більше він відчував сам і поспішав. І надалі залишався активним у громадському житті – виступав на зборах і конференціях, на нарадах і семінарах як в дорослій, так і в учнівській аудиторіях. Видав з ґрунтовними передмовами повість Марії Остромири «Над бистрим Черемошем» та збірку вибраних творів Михайла Ломацького «Гуцульський світ», редагував збірку поезій Б.Радиша-Маринюка «Рубаї» і написав передмову до неї. Надрукував змістовні аналітичні статті у «Криці», «Рідному слові», «Гуцульському краї».

Закінчив і видав свою фундаментальну працю про Косів «Містечко над Рибницею». Задум написати цю книжку він виношував давно. Через деякий час після повернення з лікарні я застав його за робочим столом, і він мені якось між іншим сказав: *«Маю просьбу до вас, прочитайте ці мої писання і скажіть чи варто їх друкувати»*. І подав мені папку зі вже віддрукованими на принтері матеріалами до майбутньої книжки

«Містечко над Рибницею». Я читав і усвідомлював, що книжку потрібно друкувати і що потрібно це робити негайно. Перечитав, десь через тижень приніс і запевнив, що книжка буде цікавою для читача і її необхідно видавати. Ми дещо уточнили, а Ігор Пелипейко продовжував збирати фотографії. Без зволікань книжка була зверстана і віддрукована.

Ще в квітні 2006 року на засіданні президії районного товариства «Просвіта», на якому обговорювалося і про підготовку до відзначення 150-річчя Івана Франка, Ігор Пелипейко сказав, що він давно зібрав твори Франка про гуцулів і Гуцульщину і бажано було б їх видати до ювілею, але за це потрібно взятися. Всі дивилися на мене, що скажу я. А моя реакція була такою: *«Давайте, Ігоре Аполлоновичу, матеріали і будемо щось робити»*. Він підійшов до мене, потиснув мені руку і сказав: *«Тепер я вірю, що книжка буде видана»*. Потрібно сказати, що робота над цією книжкою, яка отримала назву «О гарний ти, краю», була дуже напруженою, і Пелипейко встиг зробити основне: підібрав художні твори, листи, статті, спогади про Франка, дослідження, написав передмову і примітки, вичитав набір і написав перелік ілюстрацій, які бажано було б помістити в книжці. Я виконав ці побажання та ще й дещо додав. Розшукав фотографії видатних осіб, з якими зустрічався Іван Франко на Гуцульщині, а також фотографії Франка під час його перебування тут. Додатково ввів розділ «Да святиться навіки», який починається віршем Дмитра Павличка під цією ж назвою, а далі світлини пам'ятників Івану Франкові на Косівщині і Верховинщині, пам'ятних місць, де перебував Франко, творів образотворчого та прикладного мистецтва, присвячених Франкові. Та, на жаль, Ігор Аполлонович цієї книжки вже не побачив.

Кожен, хто спілкувався з ним, отримував велике душевне задоволення, бо у його словах – мудрість, щирість і доброта. Кілька реплік, кинутих ним, здавалося б просто так, з приводу проблеми, що цікавила присутніх, так її висвітлювали, що не залишалося ніяких сумнівів і неясностей ні в його опонентів, ні в його прихильників. Він володів якоюсь дивною еманациєю, що позитивно діяла на співбесідника, який вбирає ті промені розуму, душі і серця, і від того ширшає його виднокіл і стають впевненішими кроки. Який потужний інтелект, яка широка ерудиція, яка раціональна організація праці, як глибоко знає він людину, природу і довколишній світ з його законами і непередбаченостями!

Впродовж всіх десятиліть нашого знайомства відчував його якийсь

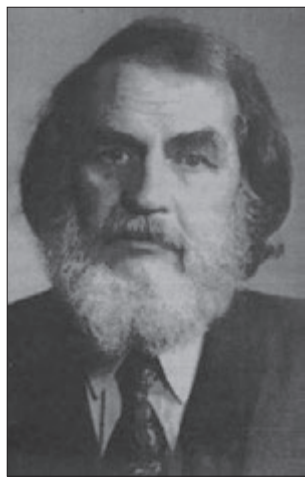
особливий добротворчий, благодатний вплив на себе, вчився в нього елементарних речей, бо ту високу науку, носієм якої він був, годі було досягнути звичайній людині. Так, він був не звичайною людиною. Він був Людиною Великою. І тепер, з відстані часу, думаю собі, яку потрібно було мати силу волі, щоб долаючи рецидиви такої страшно недуги, зберегти психічну рівновагу та ту титанічну працездатність і виконати такий великий обсяг роботи, залишивши нам у спадок зібрані воєдино перлини своєї мудрости.

«ЛЮБИВ НАД ВСЕ ВКРАЇНУ Й ВІРШІ...»

У 1952 році Тарас закінчив Уторопську семирічну школу. То був перший випуск семирічки, яка лише в 1949 році отримала статус неповної середньої школи. За кількістю учнів школа була найбільшою в районі, і відповідно добре забезпечувалася кваліфікованими кадрами, так що учні Уторопської семирічки отримували добрі знання з основ наук і пізніше багато її випускників успішно навчалися в середній школі.

Тарас був старшим за мене на рік і три місяці, але школу закінчив на два роки скоріше. Я його добре знав, бо завжди хотілося бути в його компанії. У 1954 році ми знову зустрілися, але вже в Яблунівській середній школі. Він тоді навчався в 10-му (випускному) класі, а я у 8-му. Впродовж 1954-55 навчального року проживали разом в пришкільному інтернаті.

В останній день 1954 року з усіма старшокласниками зустріли в школі новий 1955 рік з ялинкою, з дідом Морозом, з танцями. Роль Діда Мороза виконував Тарасів однокласник і згодом мій кращий колега – Михайло Боднар. Першого дня нового року, коли всі мешканці інтернату розходилися на канікули, ми з Тарасом, за його ініціативою, пішли в місто, надіючись зустріти мою однокласницю Ніну Гринько, в яку Тарас був закоханий. Я не відмовлявся від цієї затії, бо бути його товаришем – для мене велика честь. Походили трохи і, не зустрівши Ніни, за наполяганням Тараса, пішли на квартиру. Я знав де вона мешкає, бо ми, її однокласники, не раз збиралися в неї, там нам було зручно і ніхто не зава-

Тарас Мельничук

жав. Вона проживала разом зі старшою сестрою, яка працювала в якійсь районній установі. Слава Богу, що цього дня нікого не було вдома, бо я мав обов'язок викликати Ніну. Тараса не цікавило як це я мав зробити.

Десь через кілька годин ми повернулися, а інтернат зачинений. Няня перевірила всі кімнати, нікого там не було, подумала, що ми теж пішли додому і замкнула двері на колодку. Наші речі, які ми мали брати додому, залишилися в кімнаті на другому поверсі. Я вже думав як розшукати няню, але Тарас запевнив, що обійдемося без неї. Витягнув з-під дривітні остриву, припер до ганку, виліз на спади́стий дашок, який верхнім кінцем досягав вікон другого поверху, і якимось хитрим способом відчинив вікно. Я поліз услід за ним. Ми швиденько спакувалися і тим самим ходом – назад. Острива під ногами вертілася, але приземлилися щасливо.

Йдемо в Уторопи, а голодні, як пси. Ще перед новорічним вечором щось перехопили, а це вже сонце нового дня йде до заходу. Скоріше би додому, а ми лише на Порубах. Звідси мені потрібно йти направо і ще тьопати зо два кілометри на Пригід, а Тарасови – наліво і дертися на Мальцево, долаючи десь таку саму відстань, як і мені. Але Тарас зупинився і сказав, що треба щось перекусити. В моїх торбах нічого їстівного не було, а Тарас щось пошукав у своїх речах, вийняв шматок будженого сала і поділився зі мною. Ми догризли замерзле сало і розійшлися.

Та повернуся до 1946 року. Саме у вересні цього року мама привела Тараса до школи. Його ровесники навчалися вже в другому класі. Через війну та з інших причин до навчання приступало багато переростків. Щоб хоч приблизно розподілити дітей за віковими групами в початковій школі, вчителі перевіряли їх на вміння читати, писати, рахувати. Та, на жаль, навчальних умінь багатьом дітям бракувало, а коли перевірили Тарасика, то його відразу зачислили до другого класу. Він на той час вже вільно міг читати «Кобзар», бо ця книга була в батьківському домі. Не знаю хто його вчив читати і хто мав більший вплив: батько, який читав «Біблію» і розтлумачував її сусідам, чи мама, а чи старші брати – але Тарас захотів навчитися читати і навчився. І хоч він пропустив перший клас, та своїх однолітків наздогнав, а в навчанні випереджував, бо кожен клас закінчував з відмінними оцінками. На «відмінно» вчився і в Яблунівській середній школі.

Навчання в школі Тарасови давалося легко. Любив малювати. Полотна не створював, але копії картин робив майстерно. Мав гарний почерк.

Відзначався цілеспрямованістю вже з дитинства. Пам'ятаю, як він ліз на скелю, яка кришилася під ногами, але ліз, ризикував, держався але до вершини добрався. Повторити цей його «подвиг» ніхто не наважувався.

У наші шкільні роки з ідеологічних міркувань влада добре дбала про поповнення бібліотек літературою, зокрема російською, творами українських радянських письменників. Непогана бібліотека була в Уторопах, а в Яблунові – дві: дитяча і для дорослих. Тарас читав багато. Але це не означало, що за читанням він більше нічого не бачив. Він знаходив час на все: на різноманітні розмови з товаришами, на жарти (а жартувати він умів дотепно), на забави. Любив співати, колядувати. Часто вечорами хлопці-десятикласники, серед яких завжди був Тарас, збиралися в свого однокласника Михайла Боднара, і попри всякі бесіди та жарти розспівувалися, а звідти йшли з піснею до газетного кіоску і там співали до пізньої ночі. Співали народні пісні. А пісень знали багато.

У нашій школі працювала прекрасна вчителька української мови і літератури зі східних областей Владлена Тимофіївна Зацеркляна.. Вона завжди затримувалася на перерві і щось з учнями розмовляла, здебільшого з питань граматики, літератури. Тарас любив заглядати до нашого класу, його цікавила, згадана вище, наша однокласниця. Заглянув і цього разу, вчителька побачила і позвала до класу. «*Тарасе, напиши каліграфічно оце слово*», – попросила вчителька, знаючи каліграфічний почерк свого учня. Якраз перед цим хтось з учнів спитався вчительки про підкреслену нею не каліграфічно написану букву в диктанті. Іншого разу я був свідком як Тарас і вчителька захоплено розмовляли про російських революційних демократів. Твори багатьох з них Тарас прочитав в оригіналі, а не довідався з викладу в шкільному підручнику.

Пам'ятаю, як цей найкращий учень випускного класу раптом впродовж четвертої чверті відмовився ходити на уроки. Обклався художньою літературою і не виходив з кімнати пришкільного інтернату. Мав він бесіду з директором школи І.В.Коцюлимом. Про що конкретно вони говорили – мені невідомо, але пам'ятаю, що десь на другий день покликав мене директор і попросив, щоб ми (хлопці, які проживали разом у пришкільному інтернаті) умовили Тараса йти до школи. Та наші намагання були даремними, бо Тарас так вирішив і цим, як кажуть, було все сказано. А здавати екзамени все ж пішов і майже з усіх предметів отримав відмінні оцінки. Причиною такої поведінки була нерозділена любов. Ми

знали, що тією пасією була Ніна, яка навчалася в одному класі зі мною.

Характер мав сильний. Коли уже на щось зважився, то його наміри обговоренню не підлягали. Не завжди це йому допомагало в житті, але він був таким. До дитячих політичних організацій ставився скептично. В комсомол вступив уже в Яблунові, але через деякий час «загубив» комсомольський квиток. Пам'ятаю, як група учнів-комсомольців з представником райкому комсомолу обшукували пасовище, на якому, як стверджував Тарас, він загубив той документ. Згодом тодішній перший секретар райкому комсомолу Володимир Моравський згадував, що після того як не знайшли квитка, видали дублікат. Проте Тарас вийшов зі школи з насадженими певними ідеологічними догмами, які втовкмачувалися молоді інтенсивною комуністичною пропагандою. Але ці догми відразу розсипалися, коли він зустрівся з реальним життям.

Після невдалої спроби поступити до Львівського університету на журналістику, Тарас пішов працювати коректором Яблунівської районної газети «Прапор перемоги», а потім поїхав за комсомольською путівкою в Комі АРСР на лісорозробки. Повернувшись звідти, за такою ж путівкою поїхав на шахти Донбасу.

У травні 1957 року одружився і прожив з дружиною в її батьків на Пригоді. Впродовж липня ми втрьох: Тарас Мельничук, Василь Волощук і я разом готувались до вступних екзаменів з української мови і літератури та російської мови. Ми щойно закінчили школу, а Тарас – два роки тому. Тарас готувався до вступу на філологічний факультет, Василь – на юридичний, а я – в медінститут. Всім потрібно було писати твір, а їм обом ще й диктант з російської мови. Ми почергово диктували українські та російські тексти, разом перевіряли, аналізували помилки, а потім після фізкультурних вправ Тарас оголошував теми творів з української літератури, і кожен з нас повинен був скласти план та розповісти про що буде писати в творі. Він виступав у ролі вчителя-консультанта і при цьому сам вчився.

За чинною в той час постановою у вищий навчальний заклад приймалося 80% абітурієнтів зі стажем роботи не менше 2-х років. Тарас міг скористатися такою пільгою, а ми ні. Проте Тарас пів року ніде не працював і стажу бракувало. Але йому допомогли знайомі і видали довідку, що він працював у місцевому колгоспі. Він дійсно працював, помагаючи батькам, але трудовні на нього не писалися і довідка виявилася

фіктивною. Вступні екзамени Тарас здав добре, та приймальна комісія в довідці знайшла щось підозріле і на всяке вирішила перевірити. Результати перевірки були не на користь Тараса. Не повезло і нам з Василем, забракло балів. Після цього він майже рік служив в армії, а після скорочення, яке відбулося у війську, прибув додому, де його зустріла дружина з маленькою донечкою на руках. Народження донечки для Тараса було великою радістю.

У 1958 році Тарас поступив на філологічний факультет Чернівецького університету. Однак на другому курсі залишив навчання і поїхав на будівництво Криворізького гірничо-збагачувального комбінату, а на початку 1964 року подався на заробітки в Сибір. Восени цього ж року поновився в університеті. На цей час життєвих вражень Тарасові не бракувало. Багато бачив, багато передумав. Історію радянської імперії знав не з «Короткого курсу історії ВКП(б)», а з власних вражень і розповідей людей, які пережили 20-ті, 30-ті і 40-ві роки. В університеті поводив себе дуже вільно і так само вільно відвідував лекції, підтримував письменників-шістдесятників, був їхнім однодумцем. Через короткий час його виключили з університету, на що причини знайшлися. Невдовзі після цієї події я отримав від Тараса неймовірного листа, а в ньому запрошення на весілля. Там була і фотографія Тараса з молодою незнайомкою. Чи не жарт це? Ще раз перечитав листа і переконався, що це правда. Звісно, на весілля не поїхав і не тому, що вже на одному його весіллі веселився, а тому, що на це весілля далеко потрібно було їхати. Згодом у Косові на автобусній станції я зустрівся з молодим подружжям з дитинкою на руках, які збиралися їхати чи то на Буковину, чи у Верховину.

Працював літпрацівником в районних газетах на Буковині, у Верховині, Косові, в Івано-Франківській молодіжній газеті «Комсомольський прапор». У 1967 році вийшла його перша поетична збірка «Несімо любов планеті». У квітні 1967 року Т.Мельничук поїхав ув Ірпінь на нараду молодих поетів, де був добре сприйнятий як поетичною молоддю, так і метрами поетичного слова.

Десь наприкінці 60-х років розповідав мені, що незабаром в ужгородському видавництві «Карпати» вийде його збірка поезій «Флюяра мольфара».

Навесні 1968 року Тарас пожалівся мені, що при його переїздах загубився атестат зрілості, а він хоче подавати документи в Літературний

інститут і йому потрібний дублікат. Школа могла видати дублікат, але за бланком необхідно було їхати в райвно не тільки з відношенням школи, але й з оголошенням, надрукованим в газеті про те, що загублено атестат. Йшов період відпусток і з оголошенням потрібно поспішати, Але спливав час, а оголошення Тарас в газету не подавав. А коли вже в серпні вияснилось, що він буде допущений до екзаменів за умови, що подасть документ про освіту, написав листа до директора школи з проською надіслати дублікат.

Директор школи Микола Томащук дав мені листа і сказав, що хоче почути, що я думаю з цього приводу, оскільки Тарас мій друг. Оскільки директор мав у запасі один бланк, і я про це знав, сказав, що людину потрібно рятувати і навіть намітив план дій, який і був реалізований. На щастя, все склалося дуже добре. Упросив директора, пообіцявши, що все оформлю, що буде і заява, і оголошення, і підписи, лише щоб ми видали Тарасові дублікат.

Та я переоцінив свої можливості. Звісно, що ніяка газета заднім числом оголошення не опублікує, а школа відношення без цього дати не може, та директор ризикнув. Виписав атестат, зареєстрував його в книзі видачі атестатів зрілості разом зі своїми випускниками 1968 року, в яких я був класним керівником, і того ж дня відіслав Тарасові дублікат атестата на подану ним адресу. У серпні 1968 року Тарас вступив до Літературного інституту ім. Горького в Москві.

На жаль, коли після виступу Тараса Мельничука на вечорі зустрічі випускників, почалися допити вчителів і виклики до КДБ, а мене, як організатора вечора, викликали давати покази в обласне управління КДБ, ми почали замітати сліди видачі атестата. Правда, знищити книгу обліку атестатів, ми не могли, бо це важливий шкільний документ, але з очей прибрали. Добре, що ми лише вдвох знали про видачу дубліката з порушеннями і тому це до КДБ не донеслося.

Працюючи в Яблунівській середній школі, часто запрошував Тараса Мельничука на зустрічі з учнями. В травні 1964 року, повернувшись із Сибіру, Тарас зайшов до мене в школу з добрим згортком паперів, на яких були написані його гарним почерком вірші, він розповів про перебування в Сибіру, прочитав мені кілька поезій і показав якусь російську газету зі своїми публікаціями. Того дня в школі відбувалося свято останнього дзвоника і я запропонував Тарасові виступити на святі. Він

радо погодився, бо, мабуть, надіявся на таку пропозицію. Директором школи тоді був І.В.Коцюлим. Коли я попросив директора, щоб він надав Тарасові слово на святковій лінійці, директор погодився, бо знав нас обох ще з учнівської лавки. Директор достойно представив його учням, вчителям, батькам і запросив Тараса до слова. Тарас привітав випускників із закінченням школи і прочитав кілька віршів. Після лінійки ми мали час поговорити довше. У фізичному кабінеті я записав на плівку чимало поезій Т.Мельничука в його виконанні, і часто в школі на великих перервах Тарасове натхненне слово гучно лунало з репродукторів.

На святі останнього дзвоника, 1964 р.

Неодноразово запрошував Тараса на літературні вечори, зокрема на зустріч з членами шкільного літературного об'єднання «Едельвейс». Іноді він приходив на ці вечори разом зі своїми друзями, теж молодими письменниками, Іваном Іовом, Ярославом Ярошем, Євгеном Дударем. На жаль, в шкільному колективі були люди, які фіксували ці зустрічі і знаходили у виступах якісь політичні непристойності та передавали інформацію куди належало. Мені неодноразово звертали увагу на це і рекомендували не запрошувати в школу ніяких поетів. Але я не знаходив у їхніх виступах чогось поганого, бо мені імпонувало кожне слово цих здібних молодих людей.

1 лютого 1969 року в Яблунівській СШ відбулася зустріч випускників, про що вже згадувалось вище. Оскільки я був класним керівником минулорічного випускного класу і свято в основному робилася для цих випускників з присутністю гостей з інших випусків, то цю зустріч довелося організовувати мені. Зрозуміло, що першим був запрошений Тарас Мельничук, який якраз повернувся з Москви після перебування на сесії в літінституті.

Зустріч відбувалася в Будинку культури. Вечір вела старша піонервожата Тамара Романюк. Тарас трохи запізнився. Вже хтось виступав, а

я попросив ведучу, щоб надала слово Тарасови, і написав їй що вона має сказати, представляючи його. Йшлося про те, що він поет, автор збірки «Несімо любов планеті», переможець літературно-мистецького конкурсу «Юність Прикарпаття», студент Московського літературного інституту ім. Горького. І ось Тарас виступає. Якими словами він починав свій виступ – не пам'ятаю, очевидно, так, як усі випускники, які говорили здебільшого про себе, про те, чого вони досягли в своєму житті. Але добре пам'ятаю, як він говорив, що, перебуваючи в Москві, зустрівся в інституті з російським поетом Парфьоновим, який заявляв, що української літератури, як такої, немає, що він і не бачить її творців, хіба десь там *«на гальорке Іван Драч»*. Тарас Мельничук прочитав вірш, який був відповіддю Парфьонову. У вірші говорилося і про страшний голодомор 33-го, і про репресії 37-го, і про сучасну русифікацію. Зал притих настільки, що Тарас, здавалося, міг говорити пошепки і всі його почують, але він говорив емоційно, своїм сталевим голосом – це був присуд тоталітарній комуністичній системі, виражений у пристрасному, образному поетичному слові.

Я відчував, що щось буде недобре, але що дійде справа до суду, навіть уявити собі не міг. Щоб якось пом'якшити ситуацію, вже після виступу, після відгримілих оплесків, я взяв мікрофон і подякував за виступ та зауважив, що якось не пасує свої взаємини з Парфьоновим виносити в цей зал, бо присутні в ньому хотіли би почути високохудожнє поетове слово. Але ми надіємось, що кращі Мельничукові поезії ще попереду. Не знаю, як ці слова я витиснув з себе, і чи комусь вони допомогли, чи образили істинних любителів поезії, але в тих поясненнях, які довелося писати вчителям вже на другий день в присутності представників КДБ, було написано, що Т.Мельничукові від керівництва школи зроблене зауваження.

Присутніх на вечорі вчителів допитували в Яблунові. Мене, як організатора вечора, на допит викликали в Івано-Франківськ. Я мусив пояснювати з якого часу знаю Мельничука, про наші зустрічі, а на питання, про що говорив Т. Мельничук на вечорі, повторив те, що говорили вчителі. Мені дали папір і ручку, щоб я це все виклав на папері. Обласна прокуратура з цього приводу відкрила кримінальну справу, але, як стало відомо, після кількох викликів Тараса Мельничука до прокуратури справа була закрита. Здавалося, що це все залишилося в минулому. Тарас

уже працював у «Комсомольському прапорі». За 1969 – 70 роки підготував до друку збірку «Фрески» і подав до ужгородського видавництва «Карпати», де вже була введена у видавничі плани його «Флорія мольфара». Другий примірник «Фресок», але під назвою «Чага» різними шляхами попав до київського видавництва «Радянський письменник», а потім в ЦК КПУ, звідки переслали до Ів-Франківського обкому компартії. Після цього проти Т.Мельничука обласною прокуратурою була відкрита кримінальна справа. Тараса заарештували 24 січня, а в травні 1972 року відбувся суд.

Тарас Мельничук з Миколою Близнюком

Кількох вчителів, які були присутні на вечорі, в тому числі і мене, викликали на суд як свідків. Тараса засуджено на три роки позбавлення волі у виправно-трудовій колонії суворого режиму, без заслання. У книжці Галини Курищук «Встати! Суд іде!» подається витяг з протоколу судового засідання, в якому ніде не згадувався виступ Тараса Мельничука на вечорі в Яблунові. Фігурувала збірка «Чага». КДБ, як видно з протоколу, слідкувало за ним з 1964 року, бо він, як говорилося в протоколі, *«виготовляв, зберігав та розповсюджував в усній та письмовій формі віршовані твори, в яких зводив злісний наклеп на державний і суспільний лад, закликаючи до боротьби проти Радянської влади»*.

Тарас Мельничук відбував ув'язнення разом з іншими політв'язнями. Це були письменники, філософи, політики. У важких тюремних умовах Т. Мельничук в оточенні цих людей гартував свій дух, шліфував своє слово, розширював свій кругозір, формував світогляд. Умови для спілкування в'язні мали погані, але спілкувалися. Писати заборонялося, але ухитрялися. Т.Мельничук заточував тоненько олівець і мережив віршованими рядками цигарковий папір. Важко було зберігати написане, а ще важче передати за ґрати. Але дещо вдалося, і багато з того надруковано у 1973 році у журналі «Визвольний шлях» (Лондон). А коли його перевели з 35-ї зони у 36-ту в Пермській області, умови для творчої роботи, якщо так можна висловитися про тюрму, дещо змінилися.

Його однокамерник Ігор Калинець – поет, з яким у 1992 році Т.Мельничук розділив Шевченківську премію, – згадує: *«Тарас писав дуже багато – списував цілі учнівські зошити у дві колонки. Переважав верлібр, який місцями міг римуватися, переходити у строфи. Писав дрібним, але розбірливим почерком. Іноді «козацьким» скорописом із бароковими завитками. Такий зошит заповнював за одним присядом – забивався десь на годинку в куток у токарному цеху. Покреслень у зошитах не було, жодних слідів редагування. Вірші сипалися, як з рукава, він співав як соловей. Більшого знавця фольклору, стилізатора в народному дусі годі було відшукати. Дивовижні метафори, приголомшуючі асоціації...»*

Відбувши тюремний термін, шукав безпечнішого місця в Росії, але його тягнуло в Україну. Повернувся в рідні місця влітку 1976 року. Кілька разів я зустрічався з ним, іноді випадково, а часом він заходив до мене. У грудні 1976 року помер мій батько і Тарас прийшов увечері відвідати покійного. Він добре знав мого батька, а коли проживав на Пригоді в своїй першій дружині, приходив до нього стригтися.

Після повернення з ув'язнення його ждало КДБ, куди він був змушений ходити кожного місяця на співбесіди. На роботу його ніхто не брав, а міліція заставляла шукати роботу. Але Тарас писав вірші, читав їх друзям, відсилав у редакції газет. Одного разу його вірші надрукувала косівська «Радянська Гуцульщина». І коли вже тираж передали на пошту, щоб розіслати передплатникам, райком компартії спохватився і заборонив пересилку, але частина тиражу вже дійшла до передплатників. Дійшла вона і в Яблунів. І вже через голову селищної ради заставляли вилучити усі газети з підшивок у школах і бібліотеці.

Слід сказати, що Т.Мельничуком займався не тільки кадебе, яке збирало інформацію про кожен його крок. Організовував всю роботу з нейтралізації діяльності поета Т. Мельничука ідеологічний відділ райкому компартії. Ідеологи і кадебисти, а не лікарі, поставили йому діагноз психічно хворого і запроторили в психлікарню.

Попри це все Тарас писав. Проте його вірші ніде в Україні не публікувались, а думки лізли в голову і виливались на папері строфами...

*Ще борюся, думаю, терзаюсь.
Ще не хочу одійти у тінь,
Ще шукаю слів огнисту зав'язь
На поезії кущеві золотім.*

*Золотий мій куще, будеш стятий,
Упадеш, умреш – і оживеш.
Ти розцвівся, куще, в час проклятий,
Ти проклятим будеш, – і я теж.
Проклянуть, осудять... А за віщо?
Лиш за те, що «жити не умів»,
Що любив над все Вкраїну й вірші,
Лиш не так, як інші, я любив.
Не знайшла любов моя притулку,
А чинів не треба їй було.
Й льодова життя мого бурулька
Впала і розбилась, наче скло.*

Повернувся з психлікарні розбитим фізично, але духовно загартованим. Він отримав ще один урок про права людини в тоталітарній системі. Його поява знову занепокоїла кадебе та ідеологічні служби. Пробивав знайти роботу, та, окрім фізичної праці, на все було накладено табу. Працював робітником на ремонті дороги на село Шепіт, а потім на будівництві Яблунівської лікарні.

У грудні 1978 року Т.Мельничука знову заарештували, і в квітні 1979 року засудили на 4 роки позбавлення волі ніби не за антирадянську пропаганду, а за бійку, яку спеціально спровокували.

Йому ламали крила всіма брутальними методами, які були в розпорядженні системи. В тюрмі помістили з убивцями, злодіями, розбійниками. Думали, що вже зламають поета остаточно. Але Тарас і тут писав вірші. Частина з написаного увійшла до збірки «Із-за ґрат» (1982, «Смолоскип», Торонто). До речі, чотири примірники цієї збірки мені переслала Софія Мельник-Бура зі США. Одну віддав Тарасови, і по одній – Ярославу Дорошенкові та Ігорю Пелипейку.

Після звільнення Т.Мельничук деякий час працював на Одеській залізниці слюсарем-машиністом, лікувався у зв'язку із травмами, а потім прибув додому. Часто звертався до мене з різними потребами, а іноді заночовував. Я йому допомагав чим міг. Та, на жаль, Тарас уже був не таким, яким я його знав до цього ув'язнення. Репресивна система зробила свою брудну справу.

Тарас Мельничук після своїх поневірянь повернувся в 1989 році в рідне село Уторопи, але тут довго не засиджувався, особливо після

смерти матері та після того як згоріла його хата. Часто навідувався в Коломию до знайомих та колеґ-літераторів.

Радянська тоталітарна система доживала свої останні дні. І вже починаючи з 1989 року, демократичні сили з кожним днем зміцнювали свої позиції. Докладаючи великих зусиль, Іванови Малковичу в 1990 році вдається видати збірку поезій Т.Мельничука «Князь роси». У

Тарас Мельничук і Григорій Штонь

цьому ж році у Великобританії видано ще одну його збірку «Строфи із Голгофи». На Косівщині книжки «Князь роси» в книгарнях не було, мені її купили аж у Надвірній. Якось в січні 1992 року Тарас зайшов до мене і я попросив його поставити автограф. Тарас написав: *«Василеві Курищук, тому, хто був, є і буде! Мно-га-я літа! Щедрий вечір! Згадав тата – Юрка. Благослови Тебе і Твою сім'ю, Боже! Т.Мельничук»*. Тарас Мельничук ще не раз приходив до мене. А одного разу він прийшов зі своїм коломийським колеґою. Ми гостилися, говорили допізна, а потім гості ночували. Моя хвора дружина важко перенесла ці відвідини. 5 липня 1990 року Тарас написав мені листа з Верховини, де він перебував у дочки. У листі писав: *«Даруй ще раз за ті несподівані відвідини. Я не знав, що Анничку все так глибоко вражає – душу зболює і крає»*.

Я – в горах. Може буду з тиждень. Маю намір вирватися з 6-го на 7-ме на Собор. Тут дощі за дощами. Але я під дахом і, найважливіше – вільна птаха.

Пишу, пишу і пишу, і – начебто – живу! Оживаю! Якщо так і далі піде, як іде, - то і друзі, і рідний край «мене пригорне до грудей».

Пишу, бо писати треба, п'ятдесят дзенькнуло! Зима. Скоро зима. І сніг на серце. Та поки-що по горах дзвонять коні і моя кочова кибитка (Пушкін позичив, але за мене писати не хоче)...

Тож моя кибитка, моє циганське шатро летить над горами, розхлюпує світи небесні і я, як дикоплеменний індіанець, ворую пишу писаними

перами і визирую з-під смереки (з-під гаджуги):

- А як воно?

- А так, як мак.

За перами... За перлами...

За сніговими преріями –

Гойдаються у петлях декабристи,

Й тріщить імперія...

Тріщить імперія!

Годі! Годі мені витати

Між небом і землею,

Є Карпати,

Є ти,

Є ми

Є я, –

І над багряною змією –

повзе іще якась змія,

дарма!

Над світом дзвонів

гуде Вкраїна, перебор –

як собор.

Оце мене понесло, –

ой чи човен,

чи весло, –

понесло, як Наполеошку

в Бородіно, –

Ну, що ж – слова, слова...

А слово теж –

бучне вино...

і кожен з нас

(та й світ!) –

мішень на чийсь мушці...

Коли у бочці вибивають дно,

то звірі точать пазурі

у пуці.

*P.S. Василю! Може проагітуй у школі (ой, ти, я забув що каніку-
ли)... зроби «звернення» від... ну може, від школи, від старшокласників*

(це твої гімназисти), від колег-освітян, живих і мертвих яблунівчан та, зрештою, хоч від... кам'яного Ярослава Галана, що ніяк не може злізти і забігти в чайхану – жарнути чарку хоч одну... Напиши у «Літературну – (летючу) – Україну» і, заодно, у видавництво «Молодь», щоб повторили, перевидали чи примножили тираж «Князя роси»! То писати багато не варт. Коротко, але бойово! Дуже прошу! А, може, загітуй якесь село (села), школи, т-ва «Української мови». Та ж – кров з носа – треба тепер повоювати, а щодо мене – готую бій. Будь здоров! Т.Мельничук».

Цей лист писаний у липні 1990 року. В тому ж році, як відомо, побачила світ його книжка «Князь роси». Тираж її, як на сьогодні, великий – 6500 примірників, але вона добре розійшлася. У той час був великий попит на розкуту, вільну від ідеологічних впливів літературу, тим паче на твори репресованих письменників. Збірки «Князь роси» у наших книгарнях не було, а люди хотіли придбати. Тому Тарас домагався, щоб видавці повторили тираж. Надіявся він і на якийсь гонорар. На той час ще нікому не було відомо, що її автор отримає Шевченківську премію. Мої звернення ніхто не брав до уваги. Державні видавництва думали про своє виживання. Зі скасуванням у кінці 80-х цензурних обмежень, виникали нові приватні видавництва і друкарні. Зросли ціни на папір, на поліграфічні матеріали і поліграфічні послуги, зростала роздрібна ціна на книги, знижувались обсяги накладів, зникли плани видань у видавництвах. Отже, в таких умовах перевидати книжку було непросто.

Тарас Мельничук за добірку поезій, надруковану в «Літературній Україні», був удостоєний премії ім. Володимира Сосюри (1991). У 1992 році за збірку поезій «Князь роси» отримав Державну премію України ім. Т.Г.Шевченка. Це було великою подією в житті Тараса, її з великим задоволенням і радістю сприйняли друзі й шанувальники творчості поета. Окрім визнання, Тарас мав можливість покращити своє фінансове становище, але цим він належно не скористався.

СБУ повернуло Т.Мельничукові рукопис арештованої збірки «Чага». Стараннями Михайла Андрусика – письменника і видавця – «Чага» вийшла друком в 1995 році й поет ще встиг побачити свою книжку. Це була п'ята збірка, що вийшла за життя поета. А написав він, без перебільшення, ще з на десять таких збірок. Я бачив у нього на лавці біля стола, на столі і у валізі стоси листів паперу, списаного віршами. На жаль, багато рукописів згоріло разом з хатою.

Відвідуючи друзів та знайомих, інколи міг гостювати в них по кілька днів і при цьому не полишав пера. Дещо з написаного залишалося там, де він перебував. Чимало його віршів застрягло в листах, які надсилав друзям, а окремі листи писав віршами. Частина віднайденого поетичного доробку вже після відходу поета в засвіти зібрана і опублікована в тритомнику «Тарас Мельничук. Твори в трьох томах» (Коломия: Вік, 2003-2007). Дослідниця життєвого і творчого шляху поета Галина Куришук і письменник Манолій Попадюк разом видали збірку «Тарас Мельничук. Палац у росині» (Чернівці: Молодий буковинець, 2004). Василь Шкурган з Галиною Куришук упорядкували збірник віршів «Тарас Мельничук. Зимозелень» (Косів: Писаний Камінь, 2006). Наш видатний крайнин Іван Малкович видав збірку вибраних поезій, яка увійшла до серії «Українська Поетична Антологія», «Тарас Мельничук. Князь роси» (Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012). Мирослав Лаюк упорядкував збірку невідомих поезій Тараса Мельничука. «Юнак милується автоматом» (Брустури: Дискурс, 2019).

Здійснюються значні потуги, щоб зібрати все, що уціліло і видати якомога повнішу поетову спадщину, взявши до уваги, що ще чимало поезій Мельничука зберігається в загашниках багатьох людей.

В Україні чимало робиться для популяризації творчості та увічнення пам'яті Тараса Мельничука. Окрім видання неопублікованих творів, а також книг спогадів, у літературних і наукових журналах та пресі знаходимо десятки статей про нього та його поетичну спадщину. Філологи досліджують творчість поета, пишуть наукові праці, монографії, захищають дисертації (Святослав Кут з Івано-Франківська, Ірина Зелененька з Вінниці).

З метою увічнення пам'яті Тараса Мельничука споруджено
пам'ятник та музей поета в його рідному селі Уторопах.

Створено музейні кімнати:

- в Коломийській дитячій бібліотеці №2 ім. Тараса Мельничука;
- у Вижницькому ліцеї ім. Федьковича.

Встановлено меморіальні дошки:

- на Яблунівському ліцеї, де навчався поет;
- на приміщенні колишньої семирічної школи в Уторопах;
- на приміщенні дитячої бібліотеки №2 ім. Тараса Мельничука у м. Коломій;

- на будівлі редакції газети «*Гуцульський край*» у м. Косові;
- на студентському гуртожитку Чернівецького університету ім. Федьковича.

На честь Тараса Мельничука названо:

- вулицю в Коломиї;
- коломийську дитячу бібліотеку №2;
- терасний провулок у Вижниці, де встановлено барельєф поета.

Засновані премії ім. Тараса Мельничука:

- літературна премія «*Князь роси*» ім. Тараса Мельничука за досягнення в поетичній творчості. Премія заснована «Буковинським журналом» (Чернівці) та Коломийським літературним товариством «Плин», очолюваним Василем Рябим у 1996 році;

- літературна премія ім. Тараса Мельничука, яку присуджують за видатні літературно-художні твори, котрі сприяють духовному росту громадян і здобули широке громадське визнання. Заснована Коломийською міською радою в 1996 році.

Проводяться літературні фестивалі ім. Тараса Мельничука:

- літературний фестиваль «*Покрова*» ім. Тараса Мельничука, який проводиться в Івано-Франківську та області щорічно з 2009 року в межах осені, переважно 14 жовтня. Організатори – Літературна агенція «Discursus», обласна організація НСПУ та управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської ОДА.

- *Всеукраїнський фестиваль української поезії ім. Тараса Мельничука «Від Гуцулії до кряжів донецьких»*, започаткований в Чернівцях у 2011 році письменником, головним редактором «Буковинського журналу», директором музею Володимира Івасюка Мирославом Лазаруком.

СПОРУДЖЕННЯ МУЗЕЮ ТА ПАМ'ЯТНИКА ТАРАСОВИ МЕЛЬНИЧУКУ В УТОРОПАХ

1990 рік для Тараса Мельничука був радісним, бо саме в цьому році вийшла друком його поетична збірка «*Князь роси*», однак цей рік приніс йому болючі втрати. У квітні померла мама, а в серпні, на самий день народження, згоріла рідна хата і стоси його рукописів, які там зберігалися. Тарас опинився без житла і перебував то в брата Василя, то в знайомих, а якщо його десь заставав у дорозі пізній час, то й під відкритим небом.

У 1992 році Тарасови присуджують Державну премію ім. Тараса Шевченка і він стає відомим широкому загалу, в тому числі і керівним мужам. До представника президента в Косівському районі Ярослава Ходана донеслося, що відомий поет з Косівщини перебуває в Коломиї і, як той безхатченко, заночовує в друзів, бо свого притулку не має ні в Уторопах, ні в Коломиї. Ярослав Ходан, як чуйна і патріотична людина, постановив собі дати Тарасови житло на Косівщині. Якось він розповідав мені, що взимку 1992 року розшукував Тараса в Коломиї, але йому сказали, що Тарас тепер може перебувати в брата Василя в Уторопах. *«Приїхав у село – продовжував Я.Ходан, – люди показали дорогу до Василя Мельничука, і я пішов. Назустріч вийшов Тарас, такий ставний, сивий і величний, що своєю постаттю нагадував мені Патріарха Володимира (Романюка). Ми привіталися і я сказав, що районна влада хотіла би допомогти йому з житлом. Пропонував квартиру в Косові, але він відповів, що хоче мати хату тут біля батьківського обійстя, що тут йому легше дихати і краще пишеться. І я тоді пообіцяв, що з весною почнемо будувати хату».*

Ярослав Ходан слів на вітер не кидав. Хоч які тоді були важкі соціально-економічні умовини, він своїм авторитетом та знайомствами, організовуючи громадські толоки зумів за короткий час звести та накрити будинок. Попри свою зайнятість часто навідувався до будівельників. Розповідав, що одного дня в його присутності майстри прикріпили на хаті деревце, а братова дружина Мариня поставила могорич. Тарас сидів з майстрами за столом, був веселим, багато говорив, розказував анекдоти. У наступні місяці Я.Ходан заопікувався тим, щоб виготовити і встановити столярку в новобудові.

У березні 1995 року Тарас Мельничук помер і після цього будівництво припинилося, бо виглядало, що нібито не було сенсу його продовжувати далі. Але письменники, Тарасові друзі та небайдужі до української літератури люди думали інакше. Вони хотіли, щоб ця споруда стала будинком творчості та відпочинку літераторів, а в одній кімнаті планували зробити музей, де мали бути зібрані експонати, пов'язані з життям і творчістю поета. Для здійснення цього задуму потрібно було відчужити ділянку землі, на якій зведено будинок, щоб узаконити та продовжити його будівництво, оскільки споруда переходила в комунальну власність. Згоду на це мала дати дочка поета Ярослава, але вона не погоджувалася.

Так і стоїть сьогодні та піддається руйнівним впливам ця недобудована пам'ятка милосердя і незгоди.

Однак будівництво музею визрівало і ця данина пам'яті поету охоплювала чимраз ширше коло зацікавлених людей. Голова Івано-Франківської обласної організації НСПУ (2003-2009) Василь Добрянський розповів мені, що в жовтні 2003 року в Будинку письменників України в Києві проводився пам'ятний вечір на честь 65-річчя від дня народження Тараса Мельничука «Флояра мольфара», і там вперше була оприлюднена на всеукраїнському рівні ідея будівництва музею Т. Мельничука у виступі політв'язня, історика дисидентського руху Василя Овсієнка. Цю ідею поділяли присутні на вечорі Левко Лук'яненко, Степан Хмара, Євген Сверстюк та письменники, які близько знали Мельничука.

29 березня 2004 року івано-франківські літератори прибули на Тарасову могилу, щоб ушанувати пам'ять поета. У цей день там зібралися письменники не тільки з Івано-Франківська, але й Чернівців, Коломиї, Косова. Виступаючи біля могили, Василь Добрянський доніс до присутніх бажання колишніх політв'язнів створити музей Тараса Мельничука і закликав присутніх приєднатися до цієї ідеї та посприяти створенню музею. Всі, хто виступав, підтримали цей заклик і зверталися до присутнього там голови Косівської РДА Івана Грималюка з проською побудувати приміщення для музею. Взявши слово, голова адміністрації пообіцяв, що докладе всіх зусиль, щоб музей був збудований.

На той час визріла думка будувати музей заново біля школи, і в цьому була радія. Тут з'являлася можливість краще доглянути його, забезпечити повноцінне функціонування, регулярно організовувати в ньому екскурсії, вести науково-пошукову роботу, а також ефективніше використовувати в навчально-виховному процесі. І вже того ж року на день народження Тараса Мельничука, 20 серпня, відбулося урочисте відведення і освячення ділянки під будівництво музею.

Пригадую той день. На подвір'ї Уторопської ЗОШ І-ІІІ ст. зібралося багато людей, а серед них сільські активісти, вчителі, школярі. Прибули письменники з Івано-Франківщини та Буковини. Завчасно приїхав голова Косівської райдержадміністрації І.Ф.Грималюк. Його я добре знав, оскільки разом були депутатами районної ради (2001- 2006 рр.), у 2002 році його обрали головою районної ради, а через рік Президент призначив головою адміністрації. У розмові з ним я висловив свої міркування

щодо вибраного місця під музей на шкільному подвір'ї. Ми підійшли до того місця ближче, оцінили разом як будівля буде виглядати на тлі школи, і він погодився перенести мітки на майбутній фундамент трохи даліше від центрального входу до школи. Директорка школи теж не була проти, і шнур з кілками перемістили на нове місце. Підождали ще письменників, які відвідували могилу Тараса Мельничука і церемонія освячення та інші святкові заходи розпочалися. Виступив І.Ф.Грималюк, який ще раз запевнив, що музей буде побудований і він цьому сприятиме. Священник освятив ділянку та камінь під будову, і з цим дійством будівництво музею формально стартувало, але реально не розпочиналося, бо в районі не було коштів. Сільська рада теж не проявляла активності. А могла би хоч толокою викопати рови під фундамент, або, що найпростіше, – прийняти рішення про дозвіл на будівництво музею, щоб районна архітектура виготовила проєкт, що дозволило б відкрити фінансування. Але нічого не робилося.

Якось ми зговорилися з Василем Цимбалюком, який працював завідувачем паливного складу в Яблунові, і домовилися, що зможемо своїми силами залити фундамент під невеличкий будиночок шириною 5 і довжиною 8 метрів, контури якого позначені на шкільному подвір'ї білим шнуром. На паливному складі були самоскиди, якими можна привезти гравій, там була можливість і придбати цемент. Я обіцяв організувати людей на толоку, домовитися в комунгоспі про щити на опалубку, а при потребі й піти з шапкою по колу. Отак ми планували розпочати будівництво. Зробили й перші кроки: доставили два самоскиди шутру та десять мішків цементу з паливного складу. Василь Цимбалюк був тоді депутатом районної ради і десь в присутності голови РДА Івана Грималюка висловився, що не може дивитися на ті білі шнури коло Уторопської школи, і хотів би щось допомогти, щоб зрушити будівництво музею з місця. Голова адміністрації радо сприйняв пропозицію і сказав, що із завтрашнього дня приступимо до роботи, хоч ще не було ні дозволу на будівництво, ні архітектурного проєкту і, звісно, не було й фінансування. Іван Грималюк попросив Дмитра Кашевка, з яким разом працювали довгі роки в міжколгоспному лісгоспі, щоб зайнявся фундаментом, а він з ним якось розрахується. Дмитро Кашевко, родом з Уторопів, поставився до справи відповідально. Зібрав бригаду і спільними зусиллями з Василем Цимбалюком в листопаді 2004 року фундамент залили.

Майбутня будівля, судячи за величиною фундаменту, мала бути достатньо простою – одна кімната, навіть без ганочка, така собі шопка, але спасибі їй за це. Голова адміністрації планував виділити кошти на будівництво з бюджету 2005 року, і в цьому ж році виконати на будові основні роботи. Проте в Косові в 2005 році змінилося керівництво, і будівництво музею відсунули на задній план. Причина знайома – не було коштів. Стояв фундамент і заростав бур'янами.

Письменник Василь Добрянський, знаючи що я цікавлюсь історією будівництва музею, порекомендував мені звернутися до тодішнього заступника начальника бюджетного відділу обласної ради Василя Олексюка, який з Дмитром Курищуком робили певні зусилля для будівництва музею ще до засідання комісії обласної ради з цього приводу в 2007 році.

Згадуючи ті часи, Василь Олексюк розповів мені: *«Будівництво музею Тараса Мельничука, яке застрягло на фундаменті, дуже хвилювало Тарасового близького приятеля і земляка Дмитра Курищука. Оскільки ми з Дмитром були в дружніх стосунках, то пробували разом щось зрушити з місця. Вийжджали в Уторопи та в Косів, зверталися до голови Косівської РДА, однак, окрім обіцянок, він нічого не допоміг. Говорили з головою сільської ради, але він лиш розводив руками. Директорка школи хоч і виявляла готовність допомагати, але що вона могла робити без фінансів. Тоді ми вирішили діяти через обласну раду, залучаючи депутатів обласної ради від Косівщини»*. Він пригадав мені, що вони одного разу зустрілися зі мною в Уторопах, ознайомили мене зі своїми подальшими діями, і я пообіцяв їм поговорити зі знайомим обласним депутатом про фінансування будівництва.

Отже, насажений добрими намірами брата і п. Олексюка, я звернувся до депутата обласної ради Михайла Павлюка, розповів йому про справи з будівництвом музею, і попросив, щоб допоміг у фінансуванні. Він сказав, що питання потрібно винести на сесію. Ми домовились, що я підготую достатньо аргументований текст звернення, а він оголосить його на сесії обласної ради. Все було зроблено, як планувалося, і наш задум вдався. Рішенням сесії доручено комісії з питань культури, національного та духовного відродження розглянути звернення депутата і внести пропозиції. Це був 2007 рік. Комісію очолював ректор Прикарпатського університету, уродженець нашого району Богдан Остафійчук. До складу комісії окрім Михайла Павлюка входили голова обласної ор-

ганізації спілки письменників України Василь Добрянський (заст. голови), начальник головного управління туризму і культури ОДА Володимир Федорак, генеральна директорка обласного телебачення Ольга Бабій та юристка Марія Білінська. Ця структура за своїм складом виявилась впливовою і її пропозиції підтримало керівництво обласної ради. Правда, Михайлу Павлюку довелося ще раз розповісти про ситуацію з будівництвом і запросити комісію на місце будівництва.

Комісія кількаразово проводила виїзні засідання, які відбувалися під головуванням Василя Добрянського в приміщенні Уторопської школи, куди запрошувалися представники Косівської РДА, районний архітектор, директорка школи, керівники лісогосподарств, запрошували і мене. Комісія розробила конкретні заходи, щоб будівництво зрушило з місця. Уже на першому засіданні вирішено вдвічі розширити площу будівлі і замість одного передбачити три зали. Отже, потрібно було розробити відповідний проєкт, що й доручили районному архітектору. Планувалося зробити один великий експозиційний зал для висвітлення життя і творчості поета, другий – присвятити дитячим і шкільним рокам в оточенні експонатів предметів домашнього побуту родини та селян. У третьому залі планувалось розмістити бібліотеку, де мали бути представлені рукописи та видання поета, література про нього (статті, наукові дослідження, спогади тощо), видання його друзів-шістдесятників та твори поетів, які отримали літературні премії «Князь роси» ім. Тараса Мельничука та премії імені Тараса Мельничука, краєзнавча література, і таким чином, як мені зараз здається, започаткувати створення центру мельничукознавства. Ця кімната мала стати також робочим місцем адміністратора-бібліотекаря. На другому поверсі передбачалося обладнати дві кімнати для приїжджих. До речі, кожного разу на засіданнях комісії був присутнім Василь Олексюк, який опікувався роботою цієї комісії.

Комісія обласної ради наполягала, щоб негайно розпочати будівництво, тим паче обласна рада виділяла деякі кошти і матеріали, та в Косові якраз відбувалась зміна керівництва. У березні 2008 року Косівську райдержадміністрацію очолив Ярослав Шинкарук, а його заступником став Іван Грималюк, який ще в 2004 році пообіцяв побудувати музей Мельничука, і будівництво пішло швидкими темпами. 31 липня 2008 року виконавчий комітет Уторопської сільської ради ухвалив рішення «Про надання дозволу на будівництво музею». Районний архітектор Во-

лодимир Дворник виготовив проект, який схвалили на засіданні комісії, зробив розбивку фундаменту на місцевості, враховуючи наявність раніше залитого фундаменту. Замовником спорудження музею був відділ капітального будівництва РДА, а підрядником – ТзОВ Косівське РБУ-5.

Багато допомагали спонсори. З керівниками лісогосподарств домо-вилися, що вони забезпечать будову деревом, голова обласної ради Ігор Олійник посприяв тому, що народний депутат України, голова правління ПрАТ «Івано-Франківськцемент» Микола Круць виділив і завіз на добудову фундаменту 2 тони цементу. У свою чергу обласна рада виділила кошти на будівництво, які двома траншами поступили в район. Підрядник приступив до будівництва і до зими 2008 року вимурували зі шлакоблоків стіни, обшальовали спереду тоненьким фальшбрусом, а далі – звичайними шалівками, вставили скриньки на вікна й двері, звели крокви, протягнули гідроізоляційну плівку і прикріпили лати. Відділ капітального будівництва переказав будівельникам кошти в сумі 94770 грн. На цьому будівництво знову зупинилось, мабуть, вичерпалися передбачені бюджетом кошти, і ждали бюджету наступного року.

Час від часу в Уторопи приїжджав до родичів нотаріус із Києва Богдан Романовський, афганець, який утратив на війні обидві ноги. Він бачив, що під снігом і дощами стоїть не накрита будівля майбутнього музею поета Тараса Мельничука, якого знав особисто і який йому, навіть, присвятив вірш. Підійшов до своєї родички, директорки школи Марії Ласійчук, з'ясував що до чого, і виявив бажання своїм коштом накрити новобудову. Однак попросив, щоби вона заопікувалася відповідними роботами. Довго не зволікали, закупили металочерепицю та інші необхідні матеріали, і вже навесні 2009 року будівлю накрили.

Будівельники РБУ-5 у тому ж 2009 році вставили вікна і двері, але на більше забракло коштів. Проте вже було зроблено багато, залишилось поставити підлогу, оббити стіни й стелю вагонкою та наповнити музей експонатами. А зовні потрібно було обробити фундамент, вимостити доріжку тротуарною плиткою і провести озеленення.

У 2010 році відбулися президентські вибори, головою обласної держадміністрації знову став Михайло Вишиванюк, який обіймав цю посаду в 1995 – 2005 роках, а в 2006 - 2011 був депутатом обласної ради. Він добре знав ситуацію в області з довгобудами. У 2011 році відвідав Уторопи, зайшов до школи, ознайомився зі станом недобудованої споруди.

ди, а потім заїхав до Косівської райдержадміністрації, там поговорив з місцевими начальниками зрозумілою мовою і будова ожила. На закінчення будівництва виділили 90 тис. грн. з державного бюджету і 12, 5 тис. грн. – з районного. Вже через рік будівельні та опоряджувальні роботи були в

Музей Тараса Мельничука

основному закінчені. Спішили відкрити до 20 серпня, але не встигли, лише 15 жовтня 2012 року відбулося відкриття музею. Але чи все було зроблено? На жаль, не все реалізовано з того, що планувалося. Будівельники подекуди відступали від проєкту. Зокрема, зовсім не вилагодженими залишились мансардні приміщення, навіть місця на сходи на другий поверх не залишили. І зараз, щоб зайти до мансардних приміщень, потрібно лізти драбиною через вікно. Не зроблено передбаченого архітектурним проєктом відкритого ганочка з двоспадовим дашком та віконця над дверима, які мали стояти в центрі стіни, і це все, окрім зручності, мало прикрасити вхід до будинку і бічний фасад.

Музей добре поповнювався експонатами. Багато речей передали родичі Тараса Мельничука, друзі та знайомі. Вчителька М.Ф.Пецюк роздобула Тарасові листи до дружини та деякі особисті речі поета. А письменник Василь Шкурган передав машинопис ув'язненої поетичної збірки «Чага», яку Тарас Мельничук сам друкував на своїй машинці, готуючи її до видання. Цю збірку за наполяганням обласної організації НСПУ Івано-Франківська СБУ передала до Косівської, щоб повернули Тарасови. А коли Тарас взяв її в руки, зрадив, потримав трохи і віддав письменнику Іванови Андрусюку, який був причетний до справи повернення книжки.

Василь Шкурган відшукав ще деякі речі на Тарасовому обійсті, які стали цінними експонатами музею: рушта від плити, замок від хати – знайдені на згарищі, а в шіпці, яку не досягнуло полум'я, знайшов школярську дзьобенку (тарабан), хрестик, ліхтарню, терлицю, гребінь для прядива, а також – намальовані Тарасом образ та картину «Незнайомка».

Вчителька-філологиня Ольга Цимбалюк, мати науковця Святослава Кута, який захистив кандидатську дисертацію за творчістю Т.Мельничука, подарувала музеєви свої творчі роботи: вишитий на полотні останній вірш Мельничука та композицію «Князь роси». У музеї зберігаються вишиті нею портрет Шевченка та рушник, які вона подарувала школі в 2014 році від імені випускників 1954 року. Музей збагатився літературою, серед якої є збірки поезії від лавреатів премій ім. Тараса Мельничука та «Князь роси» ім. Тараса Мельничука, творів письменників, які відвідували музей, та інша література. Тепер уже нагромадилося стільки експонатів, що й розмістити їх годі в усіх трьох невеличких залах.

За 10 років чимало людей зі всієї України відвідало музей. Проте відчувається, що Тарас, його слава і велич не є господарями цього закладу. Тут господарює хтось інший, а Тараса прийняли в комірне, відпустивши йому одну кімнату, хоч і більшу, щоб там щулився, а все інше – їхнє, і написали чомусь на табличці, прикріпленій на стіні при вході, що музей **літературно-краєзнавчий**, а не **літературно-меморіальний**, так що Тарас Мельничук може потіснитися зі своїми експонатами. Дивно!

Кожен суцільний і прийдешній керівник школи, якому Бог доручив розпоряджатися і оберігати такі дорогоцінні унікальні скарби, повинен пам'ятати, що цей скромний будиночок, виміряний і зведений спільною небайдужих людей, належить тільки, і тільки, людині, яка своїм талантом сягнула висот красного письменства. Гордімся земляком своїм, щиро вклонімося безсмертній душі поета, яка зоріє над нами, і ні словом, ні ділом не применшуймо його величі. Тараса Мельничука вважають сьогодні одним з найоригінальніших, найгеніальніших і найтрагічніших українських митців II половини XX століття (Мирослав Лаюк).

Єдиний меморіальний комплекс на території Уторопського ліцею створюють музей і пам'ятник Тарасови Мельничуку. Пам'ятник спорудили на 10 років раніше. Ініціював його зведення Клуб творчої інтелігенції м. Вижниці за пропозицією Манолія Попадюка, письменника, палкого шанувальника творчості Мельничука. Вижницька інтелігенція хотіла щоб пам'ятник був споруджений в Уторопах до початку XII Міжнародного гуцульського фестивалю, який мав відбутися в Косові в кінці вересня 2002 року. Член Клубу скульптор Володимир Римар – щирий патріот і великий ентузіаст – натхненно взявся за роботу. В його уяві пам'ятник мав нагадувати форму свічки, що, зважаючи на творче життя

поета, є досить промовистим. Кошти на матеріали дав головний лікар санаторію у Виженці Василь Ватрич, а скульптор свою безкорисливу творчу працю офірував пам'яті поета. Постаментом до скульптури мала служити азбестоцементна труба великого діаметра і цим заопікуватися попросили косів'ян. Оскільки просьба була не від владних верхів, то крайнім виконавцем виявився голова координаційної ради Міжнародного гуцульського фестивалю Василь Шкурган. Він знайшов таку трубу, але потрібно було її викупити та ще й доставити в Уторопи, а час підпирав і товар не чекав. Довелося розплачуватися за все своїми грішми та ще й опікуватися дальшою долею пам'ятника. Скульптор передав рекомендації щодо встановлення, укріплення та заповнення труби бетоном, а також розміру отвору для скульптури. Всі ці роботи на місці проводилися під керівництвом директорки Уторопської ЗОШ І-ІІІ ст. Марії Ласійчук і були виконані вчасно та якісно, а вже 20 серпня 2002 року, на день народження Тараса Мельничука, відбулося відкриття і освячення пам'ятника.

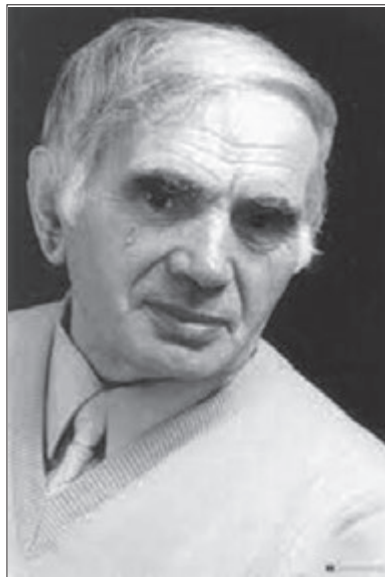

Пам'ятник Т.Мельничуку

І ще один цікавий факт. Районний архітектор Володимир Дворник розповів мені, що власний кореспондент Національного радіо Дмитро Куришук та головний архітектор області Михайло Ходан запропонували здійснити благоустрій території біля могили Тараса Мельничука. З цією метою Володимир Дворник з комісією в складі представників РДА та спеціалістів Національного парку «Гуцульщина» в липні місяці 2008 року виїжджав на Мальцево до могили Тараса Мельничука, де провів необхідні заміри і розробив проєкт благоустрою території. За проєктом передбачалося влаштувати ліхтарі побіля могили, а від могили до альтанки, яку планувалося побудувати, мала простягатися алея, обсаджена різноманітними породами дерев і кущів. Доріжка мала бути обкладена бордюрами і засипана гравієм, а також освітлена ліхтарями індивідуальної ковальської роботи. Однак цей проєкт з певних причин не був реалізований.

У РІДНІМ СЛОВІ, НАЧЕ В РАЮ

Богдан Радиш-Маринюк

Мене цікавила поетична творчість моїх сучасників ще зі шкільних років. Знайомився з їхніми новими поезіями, які публікувалися на сторінках двох обласних та районної газети, а також окремих республіканських видань, де знаходив вірші поета з Косова Богдана Радиша. Знав, що він видав у 1979 році свою першу збірку «День творення», але не читав, бо не потрадалась мені в руки. На цьому моє знайомство з творчістю цього поета завершувалося. А талант поета розкривався чимраз інтенсивніше. Мав він, правда, неприємності від КДБ, але його муза не здавалася. За часів радянської влади вийшло ще чотири збірки, але в жодній з них не було хвалебних строф на честь «керівної і спрямовуючої сили суспільства», не було «паровоза», як казали письменники.

У 1990 році відбулися вибори до Верховної та місцевих рад. Радянська влада ще востаннє вже знесиленими руками формувала свої органи влади. Але демократичні процеси розгорталися і кількість прихильників довгожданих змін зростала. До Івано-Франківської обласної ради від Косівського району тоді було обрано 10 депутатів і майже всі були на боці демократичної більшості. Ми з Богданом Радишем та Ігорем Пелипейком трималися разом. Голосували однаково, мали однакові погляди на події і процеси, які відбувалися в державі, та ще й до того нас трьох возила райвиконкомівська «Волга» на сесію до Івано-Франківська й назад, як таких, що не мали ні власного транспорту, ні службового. Багато було переговорено в дорозі, були й жарти, на які Богдан Радиш був мастак, були і бесіди серйозні.

Ми майже завжди зупинялися біля гастроному на виїзді з міста й купували хліб та інші продукти додому. Уже за часів Незалежності вулицю, на якій розташований цей гастроном, назвали іменем Степана Бандери, і Богдан Радиш все говорив, що повертаємо в бандерівський гастроном.

Йшов 1994 рік. Богданови Радишу в листопаді виповнювалося 60

років. Косів готувався вшанувати свого поета. Вечір мав відбутися в Народному домі. Ми тоді з Ігорем Пелипейком працювали у відділі освіти. Ще залишався тиждень до ювілею, і я запропонував І.Пелипейкові зібрати всі опубліковані вірші в періодиці й видати до ювілею збірку Богдана Радиша. «А чи встигнемо?» – хвилювався він. Я запевнював, що встигнемо. На другий день Ігор Пелипейко приніс мені «Гуцульський край» з циклом поезій Радиша «Чорна зоря», а також окремі вірші з інших газет. Це були нові вірші, це була поезія нової епохи. У вступному слові до циклу «Чорна зоря» автор писав: *«Цей цикл печальних поезій був задуманий мною на розкопках жертв сталінського терору в селищі Яблунові Косівського району. Схиляю гірку душу і сиву мою голову перед пам'яттю закатованих»*. Ігор Пелипейко написав передмову, а я зробив макет майбутньої збірки. Бракувало тексту ще на дві сторінки, щоб довести книжечку до 32-х сторінок, і я попросив І.Пелипейка знайти ще якісь два вірші, один з яких можна би розмістити на початку збірки, як програмний, після передмови. Назву «Сподівання і сум» дав збірці Ігор Пелипейко. Все це робилося в межах одного-двох днів.

У Косові тоді ще останні місяці допрацьовувала друкарня з високим друком та лінотипами. Я звернувся до директора друкарні Мирослава Якиміва, з яким був знайомий, бо він друкував нашу селищну газету «Живиця», а також першу книжку з серії «Бібліотека «Живиці» – «Новели» Матієва-Мельника, і попросив його, щоб через «не можу» надрукував цю маленьку книжечку, бо це було дуже важливо зробити до ювілею Богдана Радиша, якого директор дуже добре знав. Обкладинку, хоч і м'яку, в Косові зробити не могли, бо тут не було цинкографії, а ми хотіли помістити на обкладинці фотографію. Тому довелося виготовляти її в Івано-Франківській друкарні, де директором працювала Галина Курищук, дружина мого брата Дмитра. Отже, сприяння було з усіх боків і за день до ювілею книжечка була готова. Вихід такої книжечки-метелика був дуже важливим для автора, бо від останньої збірки, виданої ще за часів радянської влади, вже минуло чотири роки.

Я взяв кілька книжечок із собою і ми пішли з Ігорем Пелипейком на ювілейний вечір Богдана Радиша. Були вітання, були пісні на слова поета, і ось настала моя черга вітати ювіляра. Я його привітав від себе і від вчительства району, а потім спитався чи він пам'ятає скільки має надрукованих збірок поезій. Ювіляр назвав, але я не погоджувався. Він

ще раз перерахував на пальцях – я знову крутив головою і, витягнувши з кишені збірочку «Сподівання і сум», «уточнив», що цієї збірки він не врахував. Далі повідомив, що книжечка виготовлена в Косові стане початком книгодрукування на Гуцульщині. Це був такий подарунок Богдани Радишу від нас з Ігорем Пелипейком.

З висоти теперішнього дня збірочка «Сподівання і сум» має багато поліграфічних недоробок, але все, що в ній надруковане є вартісним, художньо довершеним і одним із щаблів творчої біографії поета. У вступному слові «Я пісню склав...» Ігор Пелипейко писав: *«Здається, то було зовсім недавно: тихий, неговіркий викладач Косівського технікуму народного прикладного мистецтва приніс мені декілька десятків віршів – хотів знати думку про них сторонньої людини. Немало років минуло, поки, завдяки підтримці А.Кацнельсона, побачила світ перша збірка Б.Радиша «День творення (1974). Потім з'явилися – кожного разу з невеликими перешкодами – «Калинова галузка» (1982), «Малюнки на променах (1984), «Полум'я пам'яті» (1985), «Щедре літо землі» (1990). Поезія Б.Радиша не галаслива, вона як пісня: то ніжна, то задумлива, то сповнена смутку й горя. Але завжди безпретензійна, щира, не піддається віянням моди, а співає про те, що болить, зворушує, ранисть серце. То не вина поета, що змушений часто співати на мінорний лад. Такі часи... Але немає в його поезії зневіри й безнадії. Любов до рідної землі, до свого народу, уособленням якого є мати й батько, захоплення талановитістю краян – це зовсім природні почуття вихідця з села, яке дало Т.Гаврилюка і А.Красовського, В.Мацюка і М.Стеф'юк...»*

Пісня складена Б.Радишем, не загубилася в багатоголоссі української поезії.

Богданови Радишу – поетови, педагогови, голові районної організації товариства «Просвіта» ім. Т.Шевченка – 60.

Творчої наснаги Вам на многая літа, Поете!»

Коли на ювілеї, вітаючи Богдана Радиша, я говорив, що ця книжечка є першою ластівкою книгодрукування в Косові, то це було сказано не для красного слівця, бо вже через рік ми з Ігорем Пелипейком створили видавництво на громадських засадах «Писаний Камінь», видали першу книжку, і нею була збірка поезій Ярослава Гавучака «Дідова сопілка», а в наступному році видали збірку поезій Богдана Радиша «Чумацький віз». І, починаючи з цієї збірки, майже кожного року у видавництві «Пи-

саний Камінь» виходили окремими виданнями його твори. І ось його одне з найновіших видань – четверта книга вибраних творів «Гуцулівія», що вийшла друком у 2020 році.

Творчий доробок Богдана Радиша – це ліричні вірші, притчі, авторські прислів'я, приказки,

афоризми, сонети, рубаї, лапідарії. Він майстерно орудує словом, як звичним для нього пензлем чи різцем, і створює художні образи в різних жанрах літератури, бо він *«у ріднім слові так, неначе в раї»*.

Василь Шкурган вітає ювіляра з 80-річчям

*Я у ріднім слові, наче у каплиці
Посеред молитви, посеред жури
Вимовляю слово, мов сльозу втираю.
Поможи нам, Боже, нині і вовік!
Я у ріднім слові так, неначе в раї, -
І сльоза солодка котиться з повік.*

Я запрошував його на всі літературно-мистецькі заходи, які організовувались в Яблунові, і він не відмовлявся, вишукував час, і завжди зачаровував присутніх своїм яскравим, аргументованим словом. Він брав участь у святкових академіях, присвячених 100-річчю Миколи Матієва-Мельника та 95-річчю Василя Атаманюка, у відкритті меморіальної дошки Василеві Атаманюку та відкритті пам'ятника Іванови Франку.

Незабутніми був виступ і виконання разом із заслуженою артисткою України Оксаною Затварською його вірша «Молитва за Україну» на відкритті в Яблунові в 1994 році монумента Незалежності. Оксана Затварська знайшла в районній газеті «Гуцульський край» цей вірш, який їй сподобався, і вирішила прочитати на святі. Вона оголосила автора і читала вірш опустившись на коліна. Це було несподівано ні для мене,

ні для Богдана Радиша. Але автор «Молитви за Україну» не розгубився, підійшов, став поруч з нею на коліна і так в молитовній позі вони разом закінчили читання вірша. Такий імпровізований виступ не тільки високо підніс урочистість події, але й розбудив у серцях присутніх людей патріотичні почуття. Воістину, Бог і Україна – понад усе!

Родину Богдана Радиша в його рідному селі називали Маринюковими. Так, його батька Іллю Радиша називали Їлахом Маринюковим. І хата, і город, і стежка були Маринюковими. І Богдан був сином Їлаха Маринюкового. Поет не відмовився від своїх родинних коренів, і вже в новому столітті книжки письменника виходили під прізвиськом Радиш-Маринюк.

У мене є майже всі книжки Богдана Радиша-Маринюка, які виходили у «Писаному Камені» – від «Чумацького воза» до четвертої книги «Гуцулівії» зі щедрими і мудрими автографами. Я знав, що він мав намір випробувати своє перо і в прозі, тому із зацікавленням ждав на появу його прозових творів. І ось, у 2012 році вийшла друком книжка «Той, хто хмари молотить», яку він присвятив пам'яті своєї матері. Читав і зачаровувався його образним поетичним словом, яке тут не шукало рим, а лилося вільно і розлого, вбиралося в діалектні шати, говорило приказками й афоризмами, манило правдою життя. І хотілося б звернутися до молоді: «Прочитайте книжку Богдана Радиша-Маринюка «Той, хто хмари молотить» і ви дізнаєтеся хто такі діти війни, як вони виживали, як самотужки вибивалися в люди, як визрівали їхні таланти». Згодом появилася його друга прозова річ – повість «Горицвіт – квітка гірська», яка викликала захоплення в читачів і добре була сприйнята критикою.

Поет Богдан Радиш-Маринюк зайняв свою нішу в ряду найбільш успішних українських трудівників на поетичній ниві. Його поезії читають в усій Україні та в діаспорі, а в Німеччині готується до виходу його збірка поезій німецькою мовою. Його вірші композитори кладуть на музику і вони летять у світ на крилах мелодій. Нещодавно, у 2020 році, у видавництві «Писаний Камінь» вийшов збірник пісень на слова Богдана Радиша-Маринюка «Іду на звуки пісні».

Знаю добре Євдокію Олексіївну, дружину Богдана Ілліча, педагогиню, громадську діячку, невтомну берегиню сімейного вогнища. Багато віршів свого чоловіка вона знає напам'ять. Євдокія Олексіївна стала ініціаторкою видання четвертої книги вибраних творів свого чолові-

*Мирослав Радиш,
син письменника*

ка «Гуцулівія» і об'єднала навколо цієї справи сина Мирослава та внуків. Разом з сином Мирославом стали редакторами цього видання, а внучка Оленка зробила комп'ютерний набір. Родина Богдана Радиша-Маринюка була причетна до видання вибраних творів «Гуцулівія» у трьох книгах. Про це автор згадує на сторінках свого фоліанту так: «Складаю щиру подяку дружині Євдокії, синові Мирославу, внукам Олені та Богданові з сім'ями за сприяння у виданні книги».

У цій сім'ї панує любов і взаємоповага, спільні радості, чого бажаєм їм найбільше, але й бувають, на жаль, смутки, які теж стають спільними для всієї родини Радишів.

У 2007 році побачив світ каталог творчих робіт «Художнє дерево» Мирослава Радиша з віршованими мініатюрами Богдана Радиша-Маринюка. Батько і син – два митці. Художнє слово і художнє дерево. Представлено 38 світлин зразків мистецьких творів і 38 поетичних мініатюр. Про свого сина, який *«творить речі зі згустком гуцульської енергії»* (Б.Книш), батько висловився так: *«Мені приємно ствердити, що на Гуцульщині відбувся художник Мирослав Радиш, що він зайняв свою царинку на безмежному полі декоративно-прикладного мистецтва Гуцульщини зокрема і України – загалом. Хай щастить Тобі, сину!»*

Мирослав Радиш на сторінці каталогу записав: *«Присвячується моїм батькам і дітям»*.

І кілька слів про Мирослава Радиша. Заслужений художник України, член НСХ України, Лауреат Всеукраїнської премії імені Катерини Білокур, лавреат премії імені Ю.Шкрібляка в галузі декоративно-прикладного мистецтва. З 1985 року бере активну участь у виставках. Асортимент творів: баклаги, тарелі, свічники, ручні хрести, полички для писанок, мисники, малі архітектурні форми тощо. З 1991 року викладає спецдисципліни на відділі художнього дерева Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва.

ЗАКОХАНА В ГУЦУЛЬЩИНУ

Неперевершені образки з натури, цікаві твори для дітей, глибокі дослідження Гуцульщини, блискучі літературно-критичні праці Аделі

Аделя Григоруk

Григоруk приємно вражають точністю вислову, глибиною думки, вивіченим словом. Відрадно, що вона уродженка іншого, хоч і сусіднього, історико-етнографічного регіону, так ретельно досліджує і описує багатство культури, фольклору й обрядовості Гуцульського краю, опое-тизовує його природу, бачить в її божественній красі те, чого не завжди помічає навіть і «той гуцул, що в горах родився». Скажемо з приємністю, що вона закохана в Гуцульщину. Це особливо відчувається в науковому дослідженні «Етнологія Гуцульщини: фольклор і обрядовість». Про широту

висвітлення теми свідчать перші чотири розділи: «Фольклор як складова духовної культури гуцулів», «Поетичний фольклор», «Прозовий фольклор», «Гуцульська народна хореографія». Вони написані на ґрунтовному дослідженні традицій гуцулів Косівського, Верховинського, Коломийського, Надвірнянського, Вижницького, Путильського районів Гуцульщини та Марамороського повіту Румунії. Оскільки це дослідження є навчально-методичним посібником, то до кожного підрозділу авторка пропонує запитання і завдання для пошукової роботи, а в 5-му розділі подає «Методичні поради щодо проведення семінарських занять». Для якісного засвоєння навчального матеріалу вміщено «Короткий словник літературознавчих та народознавчих термінів», які вживаються в посібнику. Даються поради щодо підготовки виступів, повідомлень, рефератів, доповідей, а також як записувати фольклорні твори. Весь матеріал книги подано ненав'язливо, доступно і в логічній послідовності.

Свідченням закоханості в Гуцульщину є не тільки згадане дослідження, але й твори малої прози, твори для дітей і, навіть, окремі літературно-критичні праці (скажімо, нарис про Василя Шкургана та інших).

Образки з натури так чудово написані, що з першого речення вже бачиш перед собою картинку часточки карпатського краю, яка з кожним наступним словом насичується штрихами, збагачується кольорами, оживає, зачаровує, хвилює. Образки не тільки милують уяву й заспокоюють душу, але й спонукують глибоко замислитись. В тому то й сила її художнього слова.

Як вчена педагогиня, любляча мати і бабуся, поетеса з тонкими естетичними відчуттями, створила чудові поезії для дитячих пісень, які ввійшли до пісенника «Лийся, пісенько крилата». У пісеннику подані психолого-педагогічні та методичні поради щодо розвитку музичних здібностей дитини з урахуванням їхніх вікових можливостей. Музику написали молоді композитори, переважно з досвідом роботи в дитячих колективах. Тексти пісень мають патріотичне звучання, виховують високі моральні якості, а в єдності з музикою, формують естетичні смаки. Вони є різноманітними за своєю тематикою: колискові, загадки, потішки, забавлянки, жмурилки, лічилки, пісеньки на розвиток мовлення та інші. Всього в пісеннику понад 40 текстів і написано біля 50 пісень.

Навіть і в дитячих пісеньках відчувається зачарованість авторки природою краю і намагання відкрити дітям світ, щоб вони побачили і відчули навколишню дивовижну божественну красу. Для прикладу подаємо перший куплет з приспівом колискової пісні «Карпати сплять» (муз. Світлани Крицкалюк):

*Чародійкою зимою
В сон занурені Карпати,
І під білою габою,
Непорушною, німою,
Тихо шепчуть: спати, спати.
Сплять Карпати,
Сплять Карпати.*

Окремими виданнями вийшли її прекрасні казочки та поезії для дітей. Вони захоплюють своєю задушевністю, теплотою і дивовижною щирістю: «Казочки для Тарасика» (2011); «До нас іде Миколай» (казки, 2011); «Хто мій друг?» (загадки, 2014); «Ростіть великі» (казки, 2015); «На рідній землі» (поезії, 2015); «Найдорожчий скарб» (казки, 2016). Художнє оформлення здійснив її чоловік Антон Григоруk, відомий художник, живописець і графік, викладач Косівського коледжу прикладного та

декоративного мистецтва. Він оформляв також й інші книжки дружини. Окремі казки для дітей перекладені англійською та польською мовами.

Слухаючи не раз казки у виконанні дідуса Василя, які звучать у програмі «Вечірня колисанка» на Українському радіо, доводилося співчувати і батькам, і дітям, яким пропонувалися іноді нецікаві, незмістовні тексти сучасних авторів. І хотілося мені тоді надіслати майстрові-казкареві, народному артистові України Василеві Чорношкуру чудові казочки нашої Аделі Григоруку, щоб він їх розповів дітям усієї України.

А які прекрасні її поезії для дітей, що ввійшли до книжки «На рідній землі»! У дитинстві я охоче читав вірші Наталі Забіли, Марії Пригари – поеток, які були тоді в 40-х і в наступних десятиліттях найбільш знайомими дитячими письменницями, читав пізніше дитячі поезії Лесі Українки та Марійки Підгірянки, але поезія Аделі Григоруку мене захоплює з більшою силою, відкриває світ у всій своїй красі глибше, промовляє до душі щиріше добірним українським словом. Її дитячу поезію я би поставив поруч з циклами дитячих поетичних творів Володимира Сосюри, Дмитра Павличка, Дмитра Білоуса.

Вже після виходу збірки «На рідній землі» вона публікувала нові поезії для дітей в періодиці. Хотів вибрати для цієї публікації найкращий вірш з добірки віршів, що були надруковані у вересні 2017 року в газеті «Гуцульський край», і не зумів це зробити, бо всі вірші найкращі, тому подаю перший за порядком розміщення на сторінці, який називається «На сонячних просторах...»:

*На сонячних просторах
Рідної землі
Хай миром утішаються
Дорослі і малі.
Нехай співають птиці
В садочку, у лісах,
Хай зорі у криниці
Цвітуть, як в небесах.*

*Хай шепче вітер казку
Тихенько для звірят,
Хай огортає в ласку
Замріяних малят.
Хай голубіє небо
Улітку на дощах,
З коромислом веселка
Хай перейде вам шлях.*

*З пшеницею і житом
І з хлібом на столі
Зростаєте, любі діти,
У мирі і добрі!*

Аделя Григоруку опублікувала чимало літературно-критичних статей, присвячених творчості багатьох письменників, переважно Гуцульщини: Тараса Мельничука, Богдана Радиша-Маринюка, Ярослава Ткачівського, Миколи Близнюка, Василя Шкургана, Дмитра Арсенича, Омеляна Лупула, Івана Бойчука, Івана Андрусяка, Віктора Максимчука та інших творців художнього слова. Побачили світ її видання літературознавчого спрямування: «Микола Близнюк. Нарис творчості», «На відстані слова», «І слово це у мене від Всевишнього. Літературний портрет Ярослава Ткачівського».

Вона є авторкою видань: «Духовні скарби Ігоря Пелипейка» (про дослідника Гуцульщини, літератора й педагога Ігоря Пелипейка, 2010); «Народний вчитель України Петро Лосюк» (про директора Яворівської школи, члена-кореспондента АПН України Петра Лосюка, 2011); «Юрій Павлович: бути собою» (про майстра-різьбяра Юрія Павловича, 2010) та «Юрій Павлович: сповідь душі» (у співавт.) (2014);

Літературна творчість Аделі Григоруку – це чисте гірське джерело, яке не губиться в морі української літератури, бо має своє русло, свою філігранну красу і мелодію, свою оригінальність і карпатський присмак. Живити таке джерело здатний талант притаманний людині високого творчого потенціалу і широкої ерудиції.

На це творче десятиліття (2009 – 2019 роки) припадає не менш продуктивна, наповнена відкриттями і знахідками, праця Аделі Григоруку на посаді (з 2008 року) старшої наукової співробітниці науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка та гуцульщинознавство» Національної академії педагогічних наук України та редакторки районного педагогічного часопису «Освітнянський вісник». Активно працювала над науковою проблемою «Українська етнопедагогіка в системі навчально-виховної роботи шкіл Гуцульщини». Створила програму систематичного курсу «Гуцульщинознавство в 2 – 4 класах початкової школи». Брала участь у підготовці і проведенні Регіональної науково-практичної конференції «Модель сільської школи майбутнього в Гуцульському регіоні України» (2009). За матеріалами конференції видано збірник «Сільська школа: реалії та перспективи».

Розробила методичні рекомендації для науково-практичної конференції «Педагогічна спадщина Ігоря Пелипейка в гуцульській школі» (2009), виголосила доповідь «Науково-педагогічна спадщина Ігоря Пе-

*На засіданні Клубу інтелігенції
ім. Ігоря Пелипейка*

липейка», взяла активну участь у роботі громадської комісії з увічнення пам'яті Ігоря Пелипейка, результатом чого стало відкриття в Косові меморіальної дошки на будинку, де він проживав. Провела велику організаторську

роботу в створенні експозиції та відкритті Музею І.А.Пелипейка (2014) в теперішньому Косівському ліцеї ім. Ігоря Пелипейка. У 2008 році здійснила реконструкцію текстів книги Михайла Ломацького «Національна свідомість», виданої в Лондоні 1952 року, а в 2010 – нарису Гната Хоткевича «Гуцули й Гуцульщина». Обидві книжки в Україні не були відомими. Видавництво «Писаний Камінь» надрукувало ці твори з її післямовами.

Вона є авторкою і упорядницею книжок серії «Бібліотека гуцульської школи», які видаються з метою науково-методичного забезпечення викладання в гуцульській школі, і серед них: «Моя Гуцульщина: Навчально-методичний посібник» (2010); «Люблю тебе, Гуцульщино: Навчально-методичний посібник» (2012); «Ростимо юних патріотами України: Навчально-методичний збірник» (2015). Редагує фольклорні, художні, навчально-методичні, туристично-краєзнавчі видання, пише передмови до них. Вона виступає з доповідями і лекціями, бере участь у конференціях і в роботі круглих столів. За час її науково-методичної та видавничої діяльності в лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка та гуцульщинознавство» Гуцульська школа отримала потужний імпульс у своєму розвитку.

Аделя Григоруk оживила випуск районного педагогічного часопису «Освітнянський вісник». Весь тягар підбору матеріалу, редагування, макетування, вичитування вона взяла на себе, бо часопис мав лише редак-

тора, функції якого Аделя Григорівна виконувала самовіддано. Часопис виходив на 12 сторінках. Він був змістовним, тематично різноманітним, естетично привабливим, користувався авторитетом серед педагогів. Кожне його число можна було подавати на конкурс ЗМІ. Йому могли позаздрити, навіть, деякі районні газети. Такого часопису не мав жодний районний відділ освіти в Україні. На жаль, через реформу децентралізації він уже не виходить, а виходив систематично 26 років. Маємо надію, що може колись знайдуться ентузіасти і все-таки відродять минулу славу цього потрібного вчителству часопису.

У цьому ж 10-річчі Аделя Григорук виконувала обов'язки заступниці головного редактора журналу «Гуцули і Гуцульщина» (Косів); редакторки відділу культури альманаху «Алкос» (Косів); була членкинею редакційної колегії журналу «Гражда» (м. Львів), очолювала журі літературно-мистецького конкурсу «Край п'яти Січей» (м. Нікополь) та журі літературно-художнього конкурсу «Свою Україну любіть» (м. Косів). Ці обов'язки, зрозуміло, виконувала на громадських засадах.

Це всього-на-всього одне десятиліття Аделі Григорук. Хоч далеко не про все тут згадано, але, думаю, доволі достатньо, щоб представити її як письменницю широкого творчого діапазону, дослідницю, громадську діячку і творчу педагогиню.

А що ж було до цього? Аделя Григорівна Григорук (Гавриш) народилася 1 січня 1952 року в Обертині на Тлумаччині. А далі – школа, Чернівецький університет, дипломи з відзнакою філологині широкого профілю (українська і російська філології), аспірантура при катедрі зарубіжної літератури, одруження з відомим уже художником-земляком з Обертини Антоном Григоруком. Працювала викладачкою української мови та літератури в Косівському технікумі народних художніх промислів ім. В.І.Касіяна (1974 – 75), вчителькою Криворівнянської восьмирічної школи (1975 – 79). Знову повернулася в технікум, де працювала викладачкою, завідувачкою відділення соціально-гуманітарних дисциплін (1979 – 94). Від часу реорганізації навчального закладу працювала заступницею директора коледжу з навчальної роботи (1994 – 2000). Зі створенням Косівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва (2000) обіймала посаду доцентки, завідувачки катедри соціально-гуманітарних дисциплін (2000 – 2007), проректорки з наукової роботи (2003 – 2007).

Розробила навчальні програми з психології, педагогіки, методики викладання дисциплін та педагогічної практики, які будучи затвердженими МОН України, лягли в основу педагогічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва загальноосвітніх шкіл. Виконала значний обсяг роботи для становлення Косівської мистецької школи як закладу вищої освіти.

У 80-х роках минулого століття розробила програму спецкурсу «Література рідного краю», науково обґрунтувала необхідність вивчення такого курсу, забезпечила його науково-методичними матеріалами і рекомендаціями. Програма спецкурсу була затверджена Міністерством місцевої промисловості та рекомендована всім мистецьким закладам України.

Написала методичний посібник «Українська мова з професійним спрямуванням» для студентів IV-го курсу навчальних закладів за напрямом «0202 – Мистецтво». Авторка навчально-методичних посібників: «Літературне краєзнавство в курсі української літератури»; «Ділові ігри в навчальній діяльності», «Українське ділове мовлення за професійним спрямуванням» (для студентів напрямку 0202 — «Мистецтво»).

На заняттях з літератури Аделя Григорівна впроваджувала власну педагогічну методику поєднання літератури як словесного виду мистецтва з візуальними видами декоративно-прикладного мистецтва в професійній підготовці студентів. Свій досвід роботи з упровадження сучасних методик навчання, розвитку творчого оволодіння знаннями висвітлювала в численних доповідях на конференціях різного рівня, публікаціях у наукових виданнях, методичних розробках і рекомендаціях.

Розгорнула науково-дослідницьку роботу викладачів та студентів з питань вивчення осередків народного мистецтва Гуцульщини і Покуття, зокрема творчого доробку майстрів народного мистецтва. У технікумі проводилися щорічні науково-практичні конференції викладачів і студентів, видавалися збірники доповідей та наукових статей, редактором яких була Аделя Григорук.

Антон Григорук

Познайомився з Аделею Григоруку у 1995 році на літературно-мистецькому заході, організованому в Косівському технікумі прикладного і декоративного мистецтва. Мене запросили розповісти студентам про творчість Миколи Матієва-Мельника, оскільки тоді у видавництві НТШ у Львові вийшло, упорядковане мною, зібрання творів Матієва-Мельника. Аделя Григорівна на той час обіймала посаду заступника директора технікуму, мала багато публікацій в українських і зарубіжних наукових та літературно-мистецьких виданнях. При спілкуванні мене вразила її широка ерудиція, вроджена делікатність, глибока інтелігентність. Доводилось не раз заходити в технікум ще до своєї праці у відділі освіти, але мене тоді цікавили художники і складалося враження, що в технікумі працюють високого ґатунку талановиті художники та різьбярі, а все інше – це додатки, які там відсунуті десь в куток. А тут така зустріч! І ця зустріч добре запам'яталася мені з тих приємних відвідин технікуму.

Ми зустрічались ще на деяких заходах «Просвіти», але захопитись професіоналізмом Аделі Григорівни мені пощастило після 2008 року, коли вона вже обіймала посади старшої наукової співробітниці науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка та гуцульщинознавство» АПН України, а також редакторки районного педагогічного часопису «Освітнянський вісник». Зустрічався з нею на науково-практичній конференції «Педагогічна спадщина Ігоря Пелипейка в гуцульській школі», на відкритті Музею І.А.Пелипейка, на засіданнях клубу інтелігенції та на інших заходах. Вона подарувала мені свої книжки «Духовні скарби Ігоря Пелипейка» та «Юрій Павлович: сповідь душі».

Несподіванкою для мене була презентація моєї книжки «На хвилях життя» на засіданні клубу інтелігенції ім. Ігоря Пелипейка. Мене повідомила Аделя Григорівна, що готується презентація і просила приїхати. Я прибув у назначений час, а дійство перетворилося у вітання з 75-річчям. Працівники районної бібліотеки оформили виставку моїх книжок, а також статей в журналах і газетах. Вступне слово виголосила Аделя Григорівна, а далі були вітання. Звичайно, виступав і я, представляючи видання. Та це була лише прелюдія до того, що зробила Аделя Григорівна разом з відділом освіти та районною бібліотекою до мого 80-ліття. У цей день знову все почалося з презентації мого дослідження «Причинки до історії освіти на Косівщині». Приємне і незабутнє враження отримав від концерту-вітання учнів Яворівського ліцею. А потім вступне слово

Аделі Григорівни, в якому вона всебічно, з глибоким знанням історії освіти на Гуцульщині, проаналізувала мою книжку. Про ювіляра завжди говорять добрі слова, так було і цього разу. Якось витримав їх, і мусив сам сказати кілька слів. Звісно, дякував усім та ще щось там розповідав, мабуть, не про дуже суттєве, бо те, що хотів сказати, пригадав тоді, коли вже відлунали оплески.

І ще один важливий спогад. Коли завершував роботу над книжкою «Причинки до історії освіти на Косівщині», то зверстаний її варіант віддав Петрові Лосюку і Володимирові Козьменчуку на рецензію. Вони схвалили виклад матеріалу та його зміст, зробили деякі зауваження щодо обкладинки і передали книжку Аделі Григоруку. Вона переглянула і виправила найбільш кричущі недоліки. Коли я це побачив, то попросив, щоб вона взялася за редагування видання і глянула глибше на мої писання, на що Аделя Григорівна, на мою радість, погодилась. Не легкою була ця робота, але вона ретельно переглянула весь текст, зробила певні виправлення та ще й написала рекомендації. Це було для мене добрим незабутнім уроком уважного ставлення до тексту. Аделя Григорівна зробила для мене справді велику справу, за що я їй щиро вдячний.

До всього того, що сказано вище про Аделю Григорівну Григоруку, додамо, що вона має понад 500 публікацій в українських і зарубіжних наукових та літературно-мистецьких виданнях, членкиня Наукового товариства імені Тараса Шевченка, учасниця і доповідачка багатьох регіональних, галузевих, всеукраїнських та міжнародних наукових конференцій, членкиня Національної спілки журналістів України (2011), Національної спілки письменників України (2014), Національної спілки краєзнавців України, очолює Косівську районну організацію НСЖУ, координаторка Клубу інтелігенції ім. І. А. Пелипейка, редакторка фолклорних, художніх, навчально-методичних, туристично-краєзнавчих видань та авторка передмов до них, а також авторка статей в енциклопедичних виданнях.

Аделя Григоруку – заслужений працівник освіти України (2006), відмінник освіти України (1996), лавреатка Всеукраїнської премії «Українська мова – мова єднання» (Луганськ, 2007), журналу «Німчич» у галузі літературної критики (2008), педагогічної премії ім. Ігоря Пелипейка (2010), премії ім. Марійки Підгірянки (2017).

Нагороджена ювілейними медалями «20 років виходу з підпіл-

ля УГКЦ» (2010), «20 років Незалежності України» (2011), «150 років «Просвіті» (2019).

Дипломантка Всеукраїнської програми «Золотий фонд нації» (2018), Міжнародної програми «Українці – великий європейський народ» (2018) та Всеукраїнської програми «Державні нагороди України. Кавалери та лауреати» (2019).

Ось такою я знаю нашу Аделю Григорівну Григорук.

ЗАПАЛЬНИЙ, ТОВАРИСЬКИЙ ПРОФЕСОР

Ми познайомилися з Тарасом Салигою у Львівській науковій бібліотеці АН України ім. В.Стефаника в 1989 році. Я тоді цікавився творчістю своїх земляків Миколи Матієва-Мельника та Василя Атаманюка, а також періодикою 20-30-х років. Тарас Салига мав свої зацікавлення, і саме в цьому місці наші шляхи перетиналися. Він на той час вже мав науковий ступінь кандидата філологічних наук, і йому як науковцю дозволялося користуватися всією літературою, яка була повернута в загальний фонд, а мій доступ був обмежений. Він порекомендував мені звернутися до декана філологічного факультету Львівського університету, розповісти йому про тему свого дослідження і попросити, щоб він дав відповідне відношення до директора Наукової бібліотеки з проською дозволити мені користуватися літературою спецфонду. Не відразу, але мені вдалося впросити декана і доступ до ще недавно заборонених джерел мені частково відкрився. Не домовляючись, ми часто зустрічалися з Тарасом Салигою в маленькому читальному залі спецфонду, перебуваючи там іноді тільки вдвох, бо якщо хтось і приходив, то не надовго. А ми там сиділи цілими днями, що дозволяло і перекинутися кількома словами чи обмінятися думками. Ці дні найчастіше співпадали влітку, коли ми перебували у відпустці. Тарас Юрійович тоді збирав матеріал і готував до видання книжку «Стрілецька Голгофа» і, мабуть, нагромаджував матеріал для

Тарас Салига

докторської дисертації. Ми робили перерви, під час яких у розмовах дуже часто поверталися до того, над чим працювали в залі, щось обговорювали, чимось зачаровувалися. А, головне, він давав добрі поради і підтримував мене. В одній із подарованих мені книжок в автографі він, зокрема, написав: *«... людині, яку я зустрів у Науковій бібліотеці і подружив з нею навіки»*.

У Львівській організації Спілки письменників України ми разом з Тарасом Салигою готували вечір пам'яті Миколи Матієва-Мельника з нагоди 100-річчя письменника. Саме з його допомогою вечір відбувся на достатньо високому рівні. Виступали науковці Тарас Салига та Микола Ільницький, поет Микола Петренко, старійшина львівських літераторів (у 1940-1941 роках – відповідальний редактор журналу «Література й мистецтво» у Львові) Ярослав Цурковський, який особисто знав М.Матієва-Мельника. Про життєвий і творчий шлях письменника було доручено розповісти мені.

З того часу майже кожного разу, коли я бував у Львові, заходив до університету, де Тарас Салига вже працював завідувачем катедри української літератури імені академіка Михайла Возняка, зустрічався з ним. Від нього я з порожніми руками не виходив. Він тоді активно видавався і, найчастіше, в університетському видавництві «Світ». Перша книжка, яку мені подарував, була упорядкована ним антологія «Стрілецька Голгофа» (1992), до якої я подав кілька поезій М.Матієва-Мельника та Василя Атаманюка. У 1993 році він запропонував мені подати статтю про життєвий і творчий шлях М.Матієва-Мельника до журналу «Українське літературознавство». Я радо погодився на цю пропозицію і згодом моя стаття під заголовком «Аж доки думки ніч не стане...» була опублікована в 59-му випуску журналу за 1994 рік.

У 1994 році з ініціативи Тараса Салиги видавництво «Світ» перевидало «Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері» (1982, Філадельфія, США), яку впорядкував і примітками доповнив Григор Меріам-Лужницький. Для нового львівського видання післямову «Григор Лужницький і літературна група «Логос» написав Тарас Салига. Він тоді дав мені цілу пачку (50 штук) цих книжок, які я від його імені роздав у Косові й Яблунові священникам, вчителям, членам Клубу інтелігенції.

Тарас Салига познайомив мене з багатьма представниками творчої інтелігенції – письменниками, істориками, художниками. Серед них ху-

дожник Роман Безпалків та скульптор Богдан Романець, поети Роман Кудлик, Микола Петренко, Роман Качурівський, Галина Гордасевич, композитор Ростислав Демчишин та багато інших прекрасних особистостей, бо ми з ним часто бували у Львівській організації Спілки письменників України, відвідували редакцію літературно-мистецького журналу «Дзвін».

Востаннє ми бачилися під час Львівського форуму видавців у 2014 році в актовому залі Львівського університету на зустрічі з Євгеном Сверстюком. У той час, здається, він працював деканом філологічного факультету. Тоді в нас не було багато часу на довгі бесіди, а кількома роками раніше, теж під час форуму видавців, я зустрівся з ним в університеті на кафедрі й подарував йому свою книжку «Яблунів: причинки до історії містечка». Ця зустріч відбулася за особливих обставин. Склалося так, що коли я зайшов до його кабінету і там побачив гостя, перепросив за вторгнення і хотів швиденько подати книжку й вийти. Тарас Салига побачив мою розгубленість і запросив сідати, але перед цим познайомив мене зі своїм гостем. Це був Володимир Панченко, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор філологічних наук, літературознавець, письменник, автор відомих статей, монографій та підручників. Коли гість заговорив, я відразу пригадав, що цей голос чув по радіо, неодноразово професор появлявся і на телевізійних екранах. Такий голос, така інтелігентна, лагідна і переконлива мова не забуваються. Тарас Салига переглядав мою книжку, а я коротко відповідав на його питання, але він знову розгорнув книжку на 1-й сторінці, поклав переді мною й попросив поставити автограф. Я взяв ручку і вже щось хотів написати на форзаці. Однак він мене зупинив і сказав, що на форзаці автограф не пишеться, а його потрібно писати на титульній сторінці. У присутності гостя я трохи зніяковів і почав думати, що маю написати. Тарас Салига завжди говорив прямо і таким тоном, що нікого не міг образити. Його кожне зауваження було для мене наукою. Тим-то й був він таким доступним. У цій ситуації Володимир Панченко, можливо, вирішив заспокоїти мене і сказав, що дослідницька праця дуже цікава, бо вже якщо щось робиш і з того щось таки виходить – з’являється азарт життя, кров прудкіше починає струменіти в жилах. Фраза *«кров прудкіше починає струменіти в жилах»* мені дуже сподобалася і запам’яталася. Та, на жаль, Володимир Панченко помер у 2019 році у віці 65 років.

З 2015 року з певних причин я не їжджу до Львова і лише слідкую за публікаційною активністю Тараса Салиги в газетах «Літературна Україна» та «Слово Просвіти». У 2019 році «Літературна Україна» визнала його автором року за кількістю публікацій. Правда, маємо ще телефонний зв'язок, хоч і книжок не даруємо, але бажаємо один одному здоров'я.

Коротко про Тараса Салигу. Він наш земляк з Вікторова Галицького району, український письменник, журналіст, літературний критик, науковець, громадський діяч. Доктор філологічних наук, професор, завідувач катедри української літератури імені академіка Михайла Возняка Львівського національного університету ім. Івана Франка, заслужений діяч науки і техніки. Автор книжок «Право на себе», «У глибинах гармонії», «У спектрі поетичних жанрів», «Микола Вінграновський», «Продовження», «Високе світло», «Імператив», «Відлитий у строфи час», «Вокатив», «Вогнем пречистим»; «Петро Скунць. Всесвіт, гори і він», «Франко – каменярь», «Воздвиження храму», «Екслібриси Евтерпи», «Вогонь, що не згаса», «О націє моя, роздerta і розбита (есе, літ-крит. роздуми, статті)». Упорядник антологій «Стрілецька Голгофа», «Слово Благовісту», творів Є. Маланюка, Р. Купчинського, Г.Лужницького, Богдана Кравціва та ін. Лавреат премії в галузі літературно-художньої критики ім. О. Білецького, фонду митрополита Андрея Шептицького, корпусу «Воляників-Швабінських» при фундації УВУ в Нью-Йорку, літературної премії імені Богдана Лепкого, нагороджений знаком Міністерства освіти і науки «Петро Могила».

Член редколегії багатьох літературних журналів та збірників наукових праць. І це далеко неповний перелік усіх заслуг і визнань Тараса Салиги.

Знайомство з Тарасом Салигою розширило мій кругозір, спонукало повірити в себе, ввело в літературно-мистецький простір.

МАЙСТЕР СОНЕТА

Вперше я зустрівся з Ярославом Дорошенком у 1990 році в приміщенні обласної організації Національної спілки письменників України (до 1992 року – Спілка радянських письменників України). Я тоді разом із просвітянами Яблунова готував вечір до 100-річчя Миколи Матієва-Мельника і хотів запросити на цей вечір керівника Івано-Франків-

ської організації Спілки письменників України. У тому році відповідальним секретарем обласної організації СРП України був обраний відомий поет Ярослав Дорошенко. Коли я вже зайшов до цього ошатного будиночка на вулиці Т.Шевченка, 95, мене привітно зустрів солідний, з добрими очима і густою шевелюрою чоловік. Це був Ярослав Дорошенко. Я представився і розповів йому з чим до нього прийшов. Подав йому низку творів Матієва-Мельника, які він переглянув і попросив залишити для глибшого ознайомлення. З ним було приємно говорити, у центрі уваги нашої бесіди було

Ярослав Дорошенко

тогочасне суспільно-політичне становище. Тоді ще існував Радянський Союз, але ми говорили так, якби Союзу вже не було і вірили, що Україна буде Незалежною. Проте, що це станеться всього через рік мабуть ми тоді не могли собі уявити. В його особі я бачив палкого патріота, без жодних залишків комуністичного виховання. Але все ж я чомусь думав, що в його житті було все гладко: школа, інститут, поезія, збірки творів, визнання і нарешті оця посада. Я не міг подумати, що він 18-літнім юнаком, у 1950 році був заарештований і засуджений на 25 років ув'язнення та ще на 5 років позбавлення громадянських прав і з конфіскацією усього майна. Йому інкримінували, що він з 1947 року писав і поширював антирадянські вірші, а з 1948 року входив до діючої в Тязеві (його рідному селі) ОУН. Покарання відбував на Воркуті, працював на широко відомій шахті №29, де 1 серпня 1953 року вибухнуло повстання. У часі хрущовської відлиги повернувся і поселився в Станіславі (згодом Івано-Франківську). Однак про це він мені не згадував ніколи. Цю правду я дізнався згодом.

Одним словом, 9 грудня 1990 року ювілейний вечір відбувся. Ярослав Дорошенко приїхав рейсовим автобусом. Разом із косівськими хористами прибули поет Богдан Радиш та літературознавець Ігор Пелипейко, зі своїм хором «Камертон» з Коломиї прибула диригент, племінниця

*Виступ на відкритті пам'ятника
Миколі Матієву-Мельнику, 1991 р.*

Миколи Матієва-Мельника Настя Мельник-Соколишин. Прийшла за-служена артистка України Оксана Затварська, яка, перебуваючи на пенсії, проживала в Яблунові. Отже, літературно-мистецьке представництво було забезпечене.

У серпні 1991 року, перед самою спробою державного перевороту ГКЧП (Державним комітетом з надзвичайного стану) в Яблунові відбулося відкриття пам'ятника Миколі Матієву-Мельнику і на це дійство я знову запросив Ярослава Дорошенка.

Він, як і минулого разу, прибув за свій кошт рейсовим автобусом. Я познайомив його з дочкою М.Матієва-Мельника Софією, зі скульптором Богданом Романцем та іншими гостями свята.

На щастя, зберігся запис його виступу на відкритті пам'ятника. Подаємо фрагмент цього виступу: *«Високоповажна громадо! Шановні наші далекі і близькі гості! Сьогодні під цим блакитно замаєним небом, під цим літнім золотим сонцем святкує і радіє наша душа і, мабуть, разом з нами святкує і душа Миколи Матієва-Мельника. Ми прийшли, щоб скласти сердечний уклін, засвідчити свою глибоку шану до цього письменника великого оригінального таланту, до цього досконалого, інтелігентного вчителя, який мав і освіту, і виховання, і культуру європейські. Я вважаю, що сьогодні великим і якимось знаменним та неповторним моментом на цьому святі є те, що на рідну землю прибула найдорожча для цього письменника і вчителя людина – його рідна дочка Софія. Я хочу їй низько поклонитися. Це справді незабутньо і неповторно. Та найбільш гірко, боляче і прикро, що письменника, такого багатогранного таланту: і поет, і новеліст, і автор літературно-критичних статей, і творів для дітей і юнацтва, і оригінального переспіву славного твору ще з часів Київської Русі «Слова о полку Ігоревім» було забуто, відлучено від нашого широкого читача, від нашої свідомости, від нашої людности.*

Радіємо, що можемо, нарешті, повертати свої скарби, вишановува-

ти їх, брати для піднесення свого духу, для свого утвердження на шляху дуже відповідальному, дуже важливому, коли твориться, будується Українська Незалежна Держава. І це дуже символічно, що скульптор зумів збагатити образ учителя й письменника, додав такі елементи, що ми можемо розуміти, що ця людина боролася за волю й долю України не тільки словом і пером, а в стрілецьких лавах, була в легіоні Українських січових стрільців...»

Десь у цих роках я ще раз відвідав Ярослава Дорошенка в обласній організації Спілки письменників і приніс йому збірку Тараса Мельничука «Із-за ґрат», яку переслала мені зі США дочка Матієва-Мельника Софія. Я тоді від Софії отримав чотири книжечки: одну залишив собі, другу віддав Тарасови Мельничуку, третю – Ігореві Пелипейку, а четверту – Ярославови Дорошенку.

На жаль, 20 березня 2007 року, на 76 році життя, Ярослав Дорошенко відійшов у вічність. Він був відкритою, щиросердною людиною, талановитим поетом, майстром українського сонету. На його честь у 2007 році була започаткована щорічна премія імені Ярослава Дорошенка, яку вручають найкращим авторам сонетів України.

ДОСЛІДНИК ЗЛОЧИНІВ БІЛЬШОВИЗМУ

Серед групи молодих людей, колишніх випускників Яблунівської середньої школи, які спілкувалися зі своїм однокласником Дмитром Павличком після зустрічі поета із земляками в Яблуніві влітку 1953 року, я помітив інтелігентного легіня, що мав кучеряву шевелюру і космацьку вишиту сорочку. Пізніше дізнався, що це був Лук'ян Вардзарук, який разом з Дмитром Павличком за німців навчалися в Коломийській гімназії, а потім вони разом закінчували Яблунівську середню школу.

У 1958-59 навчальному році я працював у Космач-Завоєлівській восьмирічній школі на посаді старшого піонервожатого. Моя майбутня дружина Ганна Мельник працювала на такій же посаді в одній зі шкіл Печеніжинського куща. У той час вона навчалася заочно на першому курсі філологічного факультету Львівського університету. З багатьох контрольних робіт, які їй доводилося виконувати, була й контрольна робота з латинської мови. Я хотів щось допомогти і пообіцяв, що звернуся до Лук'яна Вардзарука, вчителя Космацької середньої школи, який добре знав латинську, і йому не буде великою трудностю зробити цю кон-

Лук'ян Вардзарук

трольну. Я підійшов до нього і попросив чи не зміг би він щось допомогти першкурсниці, яка зовсім не була на заняттях з латинської мови. Лук'ян Дмитрович відповів, що зараз не має часу на такі дрібниці, подав мені підручник і сказав, щоб я робив сам, бо це дуже просто. Л.Вардзарук тоді навчався на старших курсах філологічного факультету університету й теж мав багато своїх контрольних та курсових. Все сталося не очікувано, мені вже ніде було дітися і я взявся за працю, адже дав слово, що робота буде зроблена. Коли простудіював ази латині і виконав завдання контрольної роботи, відніс йому книжку і показав роботу.

Лук'ян Вардзарук переглянув, щось поправив і сказав, що заради любові людина здатна на подвиги. Так ми й познайомились з Лук'яном Вардзаруком. Я працював у Космачі лише один рік і на цьому наше спілкування припинилося. Але наші шляхи в подальшому ще не раз перетиналися.

У 1961 році я вже навчався на першому курсі механіко-математичного факультету на стаціонарі у Львівському університеті, а Лук'ян Вардзарук десь під кінець березня приїхав на останню свою сесію, бо закінчував український відділ філологічного факультету. Ми з ним випадково зустрілися у велелюдних університетських коридорах, обмінялися кількома словами, він йшов здавати ще якісь заліки, бо треба було завершувати дипломну роботу. Я побажав йому успіхів і пообіцяв тримати кулаки. Десь через кілька днів, після своїх занять знову зустрівся з ним, тепер уже під аудиторією філфаку і він радісно повідомив, що все гаразд, сесія здана, і береться за дипломну роботу.

Однак маючи диплом філолога і вчителя української мови й літератури в середній школі, він продовжував викладати німецьку мову, яку добре знав. Уроки української мови і літератури йому не давали. Запідозрили в зв'язках з дисидентами, шістдесятниками, а потім докоряли, що і німецьку не має права викладати, бо не має диплома вчителя іноземної мови. Щоб втриматися на роботі, він вступив на заочне відділення Київського інституту іноземних мов, який закінчив у 1972

році. Та цього було замало, його далі переслідували за ідейні переконання та зв'язки з відомими діячами Гельсинської групи: Аллою Горською, Віктором Зарецьким, В'ячеславом Чорноволом, Атеною Пашко, Олександром Заливахою, отцем-дисидентом Василем Романюком, письменником Борисом Антоненком-Давидовичем та іншими. З метою залякування прихильників відродження національно-визвольного руху і припинення відвідування Космача відомими діячами культури та політиками, у вересні 1973 року КДБ та райком КПУ організували збори селян у Будинку культури с. Космача, на яких вчинили чергове судилище над вчителями Василем Чупірчуком, Лук'яном Вардзаруком та Олександром Кобилянським, картали їх «за недостойну поведінку радянського вчителя», змушували покаятись, лякали, погрожували звільненням з роботи, арештом. Але для арешту доказів не вистачало, явних свідків не було. Та все-таки Лук'яна Вардзарука перевели на посаду бібліотекаря, а згодом він зовсім залишив роботу в школі.

Влаштувався на посаду методиста Івано-Франківської обласної станції юних туристів, де працював з 1980 по 1989 рік. У 1990-1994 роках працював заступником завідувача відділу «Звід пам'яток історії та культури» при обласному управлінні культури. Я тоді був депутатом обласної ради, не раз заходив до нього в кабінет і бачив як він усидливо працював, але його творча душа прагнула чогось більшого. Нарешті він знайшов те, чого шукав. У 1995 році при облдержадміністрації було створено науково-редакційний відділ «Реабілітовані історією», і його призначили завідувачем цього відділу. Тут він цілковито віддався дослідницькій праці. П'ять років невтомної праці в архівах колишнього КДБ, листав пожовтілі сторінки справ, виписував, упорядковував. І ось, нарешті, праця завершена. У світ вийшло унікальне дослідження – 5-томне видання «Реабілітовані історією. Івано-Франківська область» (2000-2003). Лук'ян Вардзарук був упорядником, науковим, літературним і технічним редактором цієї праці. Після цього появилось одноїменне двотомне енциклопедичне видання (2004-2006), за яке йому присуджена премія ім. Василя Стефаника. Працюючи над 5-томним виданням, він запропонував мені подати статтю про Василя Атаманюка, письменника з Яблунова, розстріляного репресивним сталінським режимом у 1937 році. Моя стаття «На терновому шляху» була надрукована в першому томі цього видання. Лук'ян Вардзарук якось зателефонував

і сказав, щоб я при нагоді зайшов до нього і забрав книжку, яка, як він сказав, належала мені як одному з авторів.

2001 року в Івано-Франківській обласній бібліотеці ім. І.Франка створено «Фонд Л.Вардзарука», куди він передав 900 книг зі своєї книгозбірні. За кошти Л.Вардзарука в його рідному селі Космачі 2004 року споруджено пам'ятник 155-м космачанам, що загинули від рук комуністсько-московських загарбників. Він є автором кількох книжок, багатьох краєзнавчих статей та низки пісень на слова поетів Прикарпаття, зокрема Д.Павличка, Я.Дорошенка та на власні вірші.

Якось в 2007 році Лук'ян Вардзарук їхав у Космач і мав можливість в Яблуніві повернути до мене в школу. Я просив його тоді, щоб він взявся редагувати мою книжку «Яблунів: причинки до історії містечка», але він відмовився. Жалівся, що майже нічого не читає, бо в нього впав зір і що зараз лікується, але поки-що те лікування нічого не дає. Це я особливо помітив у 2009 році, коли він зайшов в супроводі когось зі своїх знайомих, подарував мені свою книжку «Пам'ятаймо!», видану в 2008 році, і майже навпомацки її підписував.

Час від часу, буваючи в Івано-Франківську, я заходив в будинок на вул. Лепкого, 46, де він мав кабінет і працював. Востаннє я відвідав його в 2013 році, приніс щойно видану свою книжку «Духовні святині Яблунівщини» і прочитав йому все, що було написано про космацькі церкви. Тепер на цьому будинку висить пам'ятна дошка Лук'яну Вардзаруку (1930- 2015) – громадському і культурному діячеві, учаснику підпілля ОУН, краєзнавцю, етнографу, членові тов. «Меморіал», заслуженому журналісту України, почесному громадянину міста Івано-Франківська.

КОЛИ ДУША ПАЛАЄ

Є на славній Коломийщині звичайне прикарпатське село Ковалівка. Правда, воно відрізняється від сусідніх сіл тим, що на його території височать терикони давно забутих кам'яновугільних копалень, а також, можливо, тим, що громада села ще на початку минулого століття домоглася повного тверезого способу життя своїх громадян. Тут не було корчем і, навіть, крамниць, де продавали б горілку, зате добре працювала читальня «Просвіти». Керував нею не священник, як в навколишніх селах, а національно свідомий селянин Юрій Чукур, який, до речі, на будівництво Народного дому віддав ділянку власної землі.

У це село з поруйнованими, на жаль, за роки радянської влади просвітянськими традиціями 1975 року на посаду вчительки початкових класів направили Марію Боєчко, якій судилося стати однією з помітних діячок просвітянського руху в Незалежній Україні. Молоду вчительку, уродженку сусіднього села Мишина, добре сприйняли в колективі і полюбили учні. Тут розкрилися всі її таланти: співачки (участь в сільському хорі та вокальних ансамблях), музикантки (гра на бандурі й баяні), майстрині художньої вишивки. Вона пише вірші і komponує музику до своїх пісень, друкується в Коломийській районній газеті «Вільний голос», бере активну участь

Марія Боєчко

в роботі товариства «Просвіта». Безмежно любить своїх учнів, віддає їм усі свої вміння і сердечну теплоту. У Ковалівці зійшло щедротне сонце її творчости. Марія Боєчко видає збірку поезій «Спалах серця» (2001), збірку авторських пісень «Лети, пісне моя» (2002), збірку ліричних віршів «Я ісповідую любов» (2002), дитячі книжки: «Пролісок» та «Дитинства світла мить» (2003), нарис з історії села «Ковалівка. З глибин віків і до наших днів» (2007). Упорядкувала і видала кілька випусків фольклорних видань. У 2001 році започаткувала вихід альманаху «Джерельні дзвони». Так склалося, що до перших кількох книжок я був причетний як технічний редактор, а мій син Юрій робив верстку. Ми втрьох з Ігорем Пелипейком створювали кістяк видавництва «Писаний Камінь», яке працювало на громадських засадах і оплачувалися автором тільки поліграфічні послуги. Однак замовлень збільшувалося, працювати на одному ентузіазмі було важко, і ми вирішили, що громадське видавництво «Писаний Камінь» своє завдання виконало, книгодрукування в районі прищепилося, і потрібно йому дати ширше поле діяльності, щоб воно розросталося. Це можливо було зробити, об'єднавшись з друкарнею Михайла Павлюка, який переважно друкував наші замовлення і не був проти такого об'єднання. Так було зручніше для всіх. Відтоді Марія Боєчко переорієнтувалася на Косів і вже мала справу безпосередньо з Ми-

хайлом Павлюком. Там вона друкувала майже всі свої наступні книжки.

Було б усе добре, якби не хвороба, яка підступно підбиралася до неї. Уже не допомагали медикаменти, не рятував і топірець, яким вона підпиралася, щоб переміщатися по класу. Довелося покидати своїх зачудованих школяриків і пересісти на інвалідний візок. Можливо хтось би здався чи шукав порятунку десь в реабілітаційних центрах, але це не для Марії Боєчко. Нею щиро заопікувався чоловік Іван, багато допомагала дочка Людмила, оточили любов'ю і турботами всі три онучки, підтримували друзі. І хвороба не змогла зупинити її творчого пориву. Здавалося, що страждання і болі, які вона мужньо переносить, спонукували до дії. І вона діяла, творила, несучи свій важкий хрест. Видала ще кілька книжок віршів, оповідань і пісень: «Три дороги» (2012), «Тернова межа» (2015), «Вірю, надіюсь, люблю» (2018), «Сад моєї любові» (2020), «Все, що на душі» (2021), дитячу книжку-розмальовку «Українській дівторі про дерева і кущі» (2016), «У світі диво-квітів» (2019). Дві книжки «Вірю, надіюсь, люблю» та «У світі диво-квітів» потрібно було терміново видати і за технічну працю ми взяли вдвох з сином Романом: я макетував, а він верстав.

Творчість Марії Боєчко, як влучно відзначив літературознавець Микола Васильчук, *«це віршовані ліричні щоденники, сповіді зболеної душі»*. Творити, працювати не покладаючи рук, тамуючи болі, перемагаючи всі незручності та обмеження, спричинені хворобою, стало нормою її життя, а кожне написане слово підносило серце і лікувало душу:

*Кожне сказане мною слово
Впливає із серця, з душі –
То перлини рідної мови,
Що зродились на отчій землі.
З молоком матусиним влилось
В мою долю тернисту, в буття,
У віночок поезії звилось
І опорою стало життя.*

Як кажуть у народі, добрі справи самі себе хвалять. Про її поетичну і пісенну творчість згадувалося вище. Але найголовніше, що ще вдалося їй зробити, – це об'єднати навколо себе творчих людей Прикарпаття та вихідців з цих країв і випускати кожного року, а часом і частіше, альманах «Джерельні дзвони», в якому публікують свої творчі доробки

*На передньому плані - Микола Кавацук,
стоять: Любов Яворська, Марія Боєчко,
Василь Курищук*

як початківці, так і визнані майстри красного письменства, образотворчого мистецтва, піснярі. На сьогодні побачили світ вже 25 випусків цього видання та колективна збірка любовної лірики «Ця неповторна мить» і це не «метелики», а книжки обсягом по 300 – 400 сторінок, в яких представлено твори 40-50 авторів. «Джерельні дзвони» вийшли за межі регіону, книжку читають і захисники України на східних рубежах, і українці за кордоном.

Вже стали традицією щорічні зустрічі авторів альманаху. Зустрічі відбуваються в день св. Володимира (28 липня) в Ковалівці, іноді в присутності жителів села. Ці зустрічі перетворюються на свята поезії, на школу поетичної майстерности, вони дають добрий заряд їх учасникам на майбутню літературну творчість.

Марія Боєчко записує народні пісні, вивчає звичаї та обряди, які побутують в навколишніх селах. Для збереження і популяризації звичаїв, обрядів, пісенної культури своїх земляків видає фольклорно-етнографічні збірнички. Серед цих видань згадаємо такі: збірник колядок, гаївок, колискових пісень «Співокрай» (2005), збірник 265 українських народних пісень з нотами «Співанкова тайстра» (2007), два випуски весільних обрядів «Весільні барви» (2009, 2012), два збірники колядок, меланок і щедрівок, сценаріїв вертепів, віншувань «Різдв'яні дзвони» (2010, 2011) та збірник великодніх пісень з нотами, описом народних ігор та привітань «Великодні дзвони». Підкреслюю, що зробила це одна людина, яка силою волі відсунула від себе всяку неміч й енергійно взялася за справу. Можна лише здогадуватися, якими зусиллями це їй вдавалося.

*Мов свічка я горіла,
Та воском вся стекла,
Хоч тіло заніміло,
Палає ще душа.*

*Життя таке прекрасне,
Такий чудовий світ!
Але й – короткочасне,
Лиши в нім добрий слід!*

15 травня 2018 року Марія Боєчко зустрічала свою 65-ту весну і 20-річчя літературної творчості та видавничої діяльності. До свого ювілею вона прийшла з вагомими здобутками. Всі, хто прийшов з вітаннями, захоплювалися її жертвовною працею та поетичним доробком і в стані такого зачарування щиро бажали ювілярці здоров'я, творчого натхнення, Божого благословення і так же мужньо, як і до тепер, долати всі життєві негаразди.

У нас з Марією Боєчко склалися добрі взаємини. Вона мені завжди телефонує, коли готує до друку новий випуск альманаху і пропонує стати одним із авторів видання. А я нічого вартісного не маю, бо не пишу художніх творів, а лише якісь красзнавчі розвідки. Та вона все щось знайде серед моїх писань і опублікує. У кількох збірниках були надруковані вірші моєї дружини Ганни.

А оце недавно Марія Іванівна телефонує мені: *«Сьогодні зранку я написала два вірші і хочу вам зачитати, але включіть голосно, щоб пані Анничка з вами послухала»*. Ми слухали і чудувалися. Така вона – вся в творчості, а крім того підбирає і редагує творіння своїх колег для наступного випуску «Джерельних дзвонів», komponує музику для нових пісень, вишиває. Кожного разу, коли з чоловіком Іваном їдуть з Косова і везуть нові книжки, повертають до мене з книгодарунками. В останні роки Боєчко Іван став «кур'єром на громадських засадах» і возить матеріали для майбутньої книжки з Ковалівки в Косів, а потім готову продукцію – з Косова додому. Недавно, навесні 2021 року, привіз мені нову збірку поезій дружини «Все, що на душі», а влітку, їдучи з Косова, завернули до мене Марія Боєчко зі своїм чоловіком і порадували новою 25-ю книжкою «Джерельних дзвонів». Ювілейний випуск альманаху присвячений 150 річниці Лесі Українки. У книзі представлені твори понад пів сотні авторів, серед яких є вже знані майстри пера і початківці. Книжка обсягом 436 сторінок, тверда обкладинка, має гарне оформлення, яке здійснив Микола Генік.

Якось у розмові Марія Боєчко між іншим сказала, що вже написала понад 150 сторінок своєї нової книжки. Ну як не порадіти такій на-

тхненній праці, такій великій працездатності цієї, здавалося б, рядової трудівниці на літературній ниві. Але ж бо вона не рядова, пройдуть роки і її місце буде визначене серед організаторів літературного процесу, як однієї з його великих подвижниць, людини з безмежно широкою душею і відвертим щирим серцем.

Зараз в доробку Марії Боєчко 50 книжок, в тому числі 25 випусків «Джерельних дзвонів». У «Джерельних дзвонах» багато початківців проходять випробування на вміння володіти образним словом, отримують моральний стимул, заохочення до творчості. Найбільш перспективним Марія Боєчко надає предметну допомогу, редагує і сприяє виданню їх кращих творів. У передмові до книжки «Все, що на душі» вона пише: *«Я щаслива від того, що можу тепер допомагати видавати свої збірки віршів друзям по перу. Вже побачила світ книжка Юрія Задорожняка з Києва «З-поміж прози життя», книжка Олександри Михайлюк з Печеніжинина (працює в Італії) «Загублений спокій» і книжка Мирослави Ганишевської з Сопова «Душа вже не болить». Ці збірки від першої до останньої сторінки були підготовлені до друку мною особисто. І це не останні книжки моїх творчих друзів, які потребують допомоги».*

Праця Марії Боєчко стала помітною і в суспільстві, і в літературному середовищі. Вона отримала ряд відзнак і нагород. Першою нагородою була медаль «За заслуги перед рідною землею» з нагоди 150-ї річниці від дня народження Івана Франка (2006). У 2007 році Благодійний Міжнародний фонд Святої Марії присвоїв їй титул «Українська Мадонна». Нагороджена медаллю «За заслуги перед Коломийщиною», медаллю «За заслуги перед Прикарпаттям», Грамотою міністерства культури України і пам'ятним наручним годинником. Вона має літературні премії: ім. Леся Гринюка, ім. Марійки Підгірянки, а також ім. Тараса Мельничука.

Якось Марія Боєчко попросила мене написати передмову до 21 числа «Джерельних дзвонів». Я погодився. Ця передмова була опублікована і я подаю її текст:

«Ще зовсім недавно, навесні 2018 року, своїм дзвінком багатоголоссям порадував нас 20-й ювілейний випуск «Джерельних дзвонів», і ось уже тримаємо в руках наступний, 21-й, щорічник, який знайомить читачів з новими творчими здобутками грона авторів – фундаторів «Джерельних дзвонів», а також тих, які приєдналися своїм творчим доробком уже пізніше.

Після презентації "Джерельних дзвонів". Коломийська ЦРБ, 2018 р.

Відрадно, що час від часу з'являються нові імена, що пробують своє поетичне перо школярі – одним словом, всі ті, до кого музи прихильні, і хто, як писав Тарас Мельничук, знаходить «слів огнисту зав'язь на поезії кущеві золотім».

Джерельні дзвони... Вдумайтеся тільки. Яка метафора, який образ, який глибокий філософський смисл у цих двох словах. Скільки фантазії, скільки розумової напруги, скільки душевних почувань потрібно було вкласти засновнику альманаху Марії Боєчко, щоб згармоніювати ці двоє слів і змістовно та організаційно забезпечити його випуск. Мабуть кожен, хто брав до рук цю чудову книжечку з назвою «Джерельні дзвони», старався розшифрувати назву та скласти своє уявлення про її глибинний зміст. Мені, наприклад, здається, що це дзвінки струмочки, які витікають з гірських джерел, а потім вливаються у велику ріку. Струмочки – це наша автура та їхні твори, що вливаються в багату на таланти українську літературу...

А може це дзвіночки, різноманітні за силою звуку, за тембром, за висотою звучання, які виходять з прадавніх українських джерел, де живе щира українська душа, де материнська мова гомонить, де побутують народні звичаї, а «Джерельні дзвони» потужними хвилями розносять рід-

не слово по світу, щоб всюди було чути цей неповторний мелодійний дзвін. Та який би зміст не вкладати в назву альманаху, «Джерельні дзвони» для наших авторів – це трибуна, це школа, це та притягальна сила, яка тримає і згуртовує ансамбль голосів з неперевершеною диригенткою Марією Боєчко.

Сьогодні «Джерельні дзвони» не тільки альманах, а своєрідне літературне об'єднання творчих людей. Надрукуватися в «Джерельних дзвонах» є великою честю. І автори дорожать нею, шліфують своє слово, вишукують неповторні метафори, прагнуть до яскравої образності слова і фрази. Як це їм вдається, судити нашим читачам.

Вихід у світ нової книжки – це завжди радісна подія в житті автора. Але якщо книжка має кільканадцять авторів, то ця радість множитьсся і охоплює читачів, які відчувають смак друкованого слова, зачаровуютьсся образною мовою, розгадують її філософський підтекст. Саме такою книжкою є альманах «Джерельні дзвони». Тут читач знайде поетичні і прозові твори, які, безперечно, завжди є щирими, зворушливими.

Хочу побажати колективі авторів, а також головній редакторці і упорядниці Марії Боєчко міцного здоров'я, творчого натхнення та нестримного бажання сягнути нових висот, щоб «Джерельні дзвони» довго трималися й голосно звучали, а їхня мелодія хвилювала серця людей».

У ПОЛОНІ МЕЛЬПОМЕНИ

Коли чуєш по радіо чи бачиш на екрані людину, яка своїм артистичним мистецтвом зачаровує, вкладає душу в кожне вимовлене слово і до того є ще твоєю землячкою, то з'являється почуття безмежної гордості за неї, за край, в якому вона народилася. Таке почуття охоплювало мене кожен раз і тоді, коли бачив Оксану Затварську безпосередньо на сцені. На жаль, бачити часто не доводилося. А коли іноді театр приїжджав зі своїми виставами до Яблунова, то це для яблунівців було святом, бо всі хотіли побачити гру своєї землячки, а бувати в Коломиї чи в Івано-Франківську на виставах не всім випадало... Пам'ятаю той далекий 1954 рік, коли українське радіо передало фрагмент однієї з вистав Коломийського театру, а потім диктор зачитав Указ про присвоєння звання Заслуженої артистки України Оксані Затварській. Це повідомлення ми, земляки артистки, сприйняли з величезним задоволенням і гордістю.

Оксана Затварська

Народилася Оксана Мельник-Затварська у звичайній селянській сім'ї, де в пошані були наші національні святині, де панували любов до праці і сімейна злагода. Виховуючись в умовах християнської моралі, глибоко поважала і шанувала своїх батьків, і від того була щасливою, бо завжди відчувала добре осяйне серце матері, яка попри велику зайнятість, попри всі обов'язки господині-селянки була членом «Просвіти», читала, знала напам'ять багато поезій із Шевченкового «Кобзаря» і відкривала дочці захоплюючий світ літератури, художнього слова. І Оксана ще

в дошкільному віці по-дорослому розважливо і емоційно декламувала, співала народні пісні. Вона вперше вийшла на сцену в п'ятирічному віці: читала на святі «Просвіти» «Ой чого ти почорніло, зеленее поле» Шевченка. Акторський талант дівчини не міг не помітити присутній на святі Андрій Чайковський, який похвалив її і подарував на згадку свою книжку «За сестрою» з дорогим підписом. Це було благословення в світ мистецтва – в радісний світ пошуків, натхнення й творчости.

Навчаючись пізніше в Коломийській гімназії, прагнула до пізнання таємниць мистецтва, студіювала теорію музики, брала участь в ювілейних концертах на честь Шевченка, Франка, Лесі Українки, рецитувала їхні твори, співала в гімназійному хорі. Любов до мистецтва привела її до одного з мандрівних театрів, яких тоді, за часів Польщі, було кілька на Прикарпатті. Театр Кононіва, в який прийшла Оксана Мельник, був для неї і школою, і творчою робітнею. Працювалося в тяжких умовах. Актори їздили на возах, мерзли, вистави нерідко ставили під відкритим небом. Але це її не лякало, бо вона давно зробила свій вибір, обравши театр справою свого життя. Пройде час, і Оксана Затварська скаже: *«Я щаслива, що прожила своє життя в театрі... Спасибі вам, люди, що ви зробили мене артисткою»*.

За перших совітів брала безпосередню участь у створенні музично-драматичного театру ім. Івана Франка в Станіславі, який відкрив свій перший сезон 30 грудня 1939 року виставою за п'єсою О.Корнійчука «Платон Кречет», в якій Оксана Затварська виконувала роль Олі.

У цьому ж 1939 році Коломийський театр, який мав уже майже столітню історію і своєю українськістю користувався великою популярністю серед коломиян, влада визнала на офіційному рівні та надала статус державного театру, щоб таким чином намагатися вплинути на репертуар колективу. Та актори знали з ким мають справу, були обережними, але свою справу робили. Під час німецької окупації сюди, поближче до отчого дому, перейшла працювати Оксана Затварська. Театр жив, розвивався і в умовах німецької окупації. Ось один спогад з тих часів, написаний вправною рукою майстра слова:

«...То був «Вій». То була Сотниківна, яка вийшла на сцену не з гримувальної, а з самого відьомського вертепу, винісши з нього на світ Божий свою гріховну красу... А потім зустрів Сотниківну на вулиці. Ні, то не була артистка Завадовська, вулицею йшла Сотниківна з «Вія», відьма і співниця нечистої сили, яка обертала своїм поглядом усе довкола в камінь, то ж скам'янів Нестор і так стояв стовпцем посеред тротуару, заступивши їй дорогу, а відьма, звична до пошани глядачів, змилосярдилася над ним, посміхнулася, погладила його долонею по м'якій чуприні і він ожив, він з каменя знову став людиною, але вже не тим підлітком, яким був досі – відьма таки звершила над ним злочинне чудо, Нестор дочасно став дорослим і поніс у серці біль першого кохання» – так зобразив свою першу зустріч із заслуженою артисткою України Оксаною Затварською в новелі «Сотниківна» (повість «Місто») Роман Іваничук. Цих двох шанованих сьогодні людей доля звела в Коломиї, коли Роман Іваничук ще навчався в гімназії, а Оксана Затварська вже була відомою артисткою. Вона виділялася з-поміж своїх колег-акторів. Струнка і красива, своїм акторським талантом, чудовим голосом і вродою чарувала глядачів. У неї закохувалися, її наслідували...

У зв'язку із закриттям у 1962 році Коломийського драматичного театру як державного, Оксана Затварська на запрошення обласного управління культури перейшла в Івано-Франківський музично-драматичний театр імені Івана Франка, де працювала аж до виходу на пенсію. Історія цього театру тісно пов'язана з життям і творчістю Оксани Затварської.

*Оксана Затварська в ролі Елеонори
(«З коханням не жартують»
П. Кальдерона)*

Вона дуже уважно ставилася до молодих акторів, допомагала їм у піднесенні їхньої акторської майстерності, служила добрим прикладом для своїх партнерів і всього колективу. Народна артистка України Христина Фіцалович згадує: *«Красива, самобутня, загадкова, талановита Оксана Затварська особливо виділялася в колективі Івано-Франківського музично-драматичного театру. Я не переставала нею захоплюватися».*

Так, вона народилася для театру. Образи героїнь, яким артистка дала сценічне життя, – різні за характером, але всі вони повні глибокої життєвої правди, точні в психологічному плані. Вона зіграла сотні ролей. Розповіла людям про сотні жіночих доль. Згадаємо лише про деякі з них. Це – Харитина у «Наймичці» Тобілевича, Панова у «Любові Яровій» Треньова, Дарина в «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» Старицького, Мавка у «Лісовій пісні» Лесі Українки, Нора в «Ляльковому домі» Ібсена, Софія в «Ключах до щастя» Корнієнка... Цей лише невеликий перелік свідчить, що Оксана Затварська – артистка широких творчих можливостей. Вона однаково успішно грала і ліричні, і героїчні, і комедійні ролі. І в кожній з них демонструвала блискучу майстерність, високу сценічну культуру, жагучий темперамент. Її гра, її слово збуджує не тільки почуття, а спонукає до роздумів, будить думку й уяву.

Після виходу на пенсію Оксана Затварська разом з чоловіком, талановитим музикантом Василем Дмитровичем Затварським, переїхала на постійне місце проживання до матері в селище Яблунів. Після смерті матері і чоловіка вона залишилася сама на обійсті. До неї часто навідувалися діти і онуки і це було для неї святом. Але їй скучно не було і в буденному житті. Вона з головою поринула у вир громадського життя. Оксана Затварська була депутаткою селищної ради, активною членкинею «Просвіти», кожен раз виступала на урочистостях, які організовувалися в селищі. Їй тоді було 70 років, а скільки конструктивних ідей, скільки

захоплюючої ініціативи! Я в той час був депутатом обласної ради і часто ми зустрічалися на сесіях чи виконкомах селищної ради. Завжди підтримував її ініціативи, вони мені імпонували, бо в тих демократичних перетвореннях, які відбувалися в державі ми з нею були співниками і одnodумцями. Скільки разів вона зверталася до керівництва АТ «Підгір'я», щоб вони зняли ту «паскудну» табличку з приміщення школи-інтернату і поставили меморіальну дошку гідну імені Франка. АТ «Підгір'я» було причетне до цієї справи, бо саме вони встановили ту тимчасову табличку, яку їм привезли з райкому партії. І домоглася, меморіальну дошку встановили в 1989 році. З її ініціативи відновили пам'ятну табличку на могилі чотаря УГА Юрка Мельника, давала свої пропозиції щодо перейменування вулиць. А скільки ювілейних, урочистих вечорів та добродичинних концертів організовано з її ініціативи та при активній участі в Яблунові, Коломиї, Івано-Франківську. Вона не тільки виголошувала своє палке слово за темою заходу, але й читала поезію чи прозу. І кожен її виступ був успішним, бо вона вміла вибрати художній твір і завжди майстерно, душевно та емоційно доносила його до слухачів. Коли ми готували вечір до 100-річчя М.Матієва-Мельника, Оксана Затварська, окрім своїх спогадів про поета, мала бажання прочитати його вірш і я приніс їй збірку «Горить мій світ», з якої вона вибрала поезію «Спаси, рятуй нас, Божа Мати» і прочитала його натхненно, зуміла інтонаційно виокремити те, що було актуальним на той час. Так сталося і тоді, коли ми готували вечір до 95-річчя Василя Атаманюка, – вибрала його поезію «З тернового шляху». А як вона вдало пов'язала поезію Богдана Радиша «Молитва за Україну» з виступом на відкриттю статуї Незалежності!

В Івано-Франківську в останні роки регулярно проводиться Всеукраїнський конкурс молодих акторів імені Оксани Затварської, яка свого часу першою в Україні отримала почесне звання заслуженої артистки України. Конкурс був започаткований у 2011 році.

70-ліття Оксани Затварської відзначали в Яблунові. Вона приймала вітання від шанувальників її таланту: поетів Ярослава Яроша і Богдана Радиша, художника Олександра Коровая, народної артистки України Христини Фіцалович, депутата Верховної Ради України Володимира Шлемка, односельців, родини. А літературно-мистецький вечір розпочався епізодом з вистави «У неділю рано зілля копала», який ювілярка зіграла з артисткою обласного драмтеатру.

75-річчя Оксани Затварської відзначали по-особливому – в драматичному театрі в Коломиї. Артисти Коломийського театру доклали всіх зусиль, щоб святкування було пам'ятним і видовищним. Свято розпочалося інсценівкою з життя кочових акторів, яка нагадала ювілярці її молодість. Після цього запросили шановану артистку зайняти місце в кріслі-троні на подіумі, розміщеному на авансцені з правого боку. Квіти, вітання, концерт і невтихаючі оплески. Хоч зал драматичного театру невеликий, але нас яблунівців було, порівняно, багато.

*Яблунівська делегація прибула до Оксани
Затварської з нагоди її 90-річчя*

Урочистості з нагоди 80-річного ювілею заслуженої артистки України Оксани Затварської відбувалися в обласній філармонії, де до 1986 року розміщався музично-драматичний театр, на сцені якого 23 роки виступала Оксана Затварська і своїм артистичним талантом зачаровувала глядача. Вітав ювілярку від імені яблунівців Василь Чукур зі своїм народним вокальним ансамблем.

Разом з головою селищної ради Миколою Фіщичем приїжджали в Івано-Франківськ вітати Оксану Затварську з 85-річним ювілеєм. Зустріла нас шанована артистка в залі ресторану «Старий Станіславів». Тут вже було багато гостей: з обласного управління культури, міської ради, музично-драматичного театру, колишні сценічні партнери, журналісти та родичі. Вітання, квіти, спогади. Всі бажали ювілярці здоров'я та довгих років життя і раділи тому, що вона є між нами зі своїми дочками Яриною і Романною та внуками в доброму настрої і при здоров'ї.

Ми з дружиною відвідали Оксану Затварську під час одного її приїзду з дочками на літування в Яблунів. Було багато спогадів, адже обійстя її батьків і батьків моєї дружини були поруч, на відстані якихось 100 метрів. Дитинство їхнє проходило біля однієї річки, яка називалася Лючкою, до школи ходили одними й тими ж вулицями і стежками, але

розрив між ними у віці був 20 років. Так що моя дружина Ганна скоріше належала до верстви її дітей Ярини і Романни, які приїжджали на літо до бабці Параски в Яблунів і як сусіди часто бачилися і спілкувалися. А тепер Оксана Затварська уже лежала хвора, але була сильною духом, з гострим розумом і доброю пам'яттю. Вона прочитала нам багато віршів Шевченка і лише просила в дочки Романи пригадати їй, що ще вона не читала. А ми дякували і просили не перевтомлюватися читанням віршів.

Найбільш пам'ятною була наша поїздка до Оксани Затварської до Івано-Франківська з нагоди її 90-річчя. Нас приїхало четверо: скрипаль-віртуоз Василь Григорчак, баяніст Роман Григорчак, директорка Будинку культури Євгенія Ткачук та я. Були від нас вітання, пісні нашої солістки Євгенії Ткачук та виступ скрипаля-віртуоза Василя Григорчака. На ювілей прибули також представники управління культури, артисти драмтеатру, друзі ювілярки, родичі. Було багато виступів, вітань, побажань, спогадів. Ювілярка перебувала в доброму настрої, виступала зі словами вдячності.

Романна Затварська

Нас дуже засмутила звістка про те, що 16 вересня 2014 року Оксана Затварська відійшла у вічність. Закотилася за обрій зірка. Збіднів мистецький світ на одну свою невтомну трудівницю, шанувальники її таланту вже не почують від неї живого пристрасного слова. Та пам'ять про велику артистку житиме вічно. Її згадуватимуть із вдячністю за відчутний внесок у розвиток українського театрального мистецтва на Прикарпатті, за її просвітницьку діяльність задля утвердження національної гідності українців та піднесення національної свідомості земляків. Її дочка Романна докладає багато зусиль для увічнення пам'яті матері. З її ініціативи встановлені меморіальні дошки на приміщенні Коломийського драмтеатру, Яблунівського ліцею ім. Івана Франка та анотаційна дошка на будинку, в якому вона проживала, в її честь названо вулицю в Яблуніві.

Дочка Романна Затварська – викладачка дитячої музичної школи ім. В.Барвінського в Івано-Франківську, театрознавиця, членкиня Націо-

нальної спілки театральних діячів України, лавреатка премії ім. Івана Котляревського, авторка багатьох книг: «Три пори року» (1996), «Корифеї галицьких театрів» (1997), «Я приходитиму, коли мене вже не буде...» (1998), «Василина Чуперчук – перлина гуцульського танцю» (2002), «Маестро гуцульського танцю» (2002), «Знайомство на віддалі» (2005), «Одержима» (2006), «Клим Трохименко – майстер ряхтливої палітри» (2007), «Юрій Новодворський – педагог, піаніст» (2013). Дослідила і видала окремою книжкою історію Івано-Франківського обласного українського музично-драматичного театру ім. Івана Франка (2002).

ТАЛАНТ КЕРІВНИКА

Є люди, професію яких можна визначити за манерою поведінки в товаристві, за мовою, за зовнішнім виглядом та багатьма іншими ознака-

Микола Томащук

ми і звичками, які надбала людина впродовж свого життя. Це стосується знаного педагога, заслуженого вчителя України Томащука Миколи Васильовича. Він вчитель, він керівник, він добра і гуманна людина.

Народився 21 грудня 1929 року в с. Бання-Березові, у 1944 році, за німців, закінчив Середньоберезівську семирічку. Це була одна з найпотужніших шкіл на Яблунівщині, керував нею відомий педагог і патріот Іван Кузич-Березовський. Достатньо сказати, що серед 16 випускників Яблунівської СШ 1948 року було 7 колишніх учнів цієї семирічки, в тому числі й Микола Томащук. Трудову діяльність розпочав у Текучанській семилітній школі вчителем математики. Десять у цей період, а чи ще навчаючись в Яблуніві, він зробив знамениту фотографію повстанців, яка пізніше стала достатньо відомою завдяки вдалій композиції й якості. На світлині зображені два повстанці з молодого дівчиною. Один з тих повстанців – це відважний сотенний Мирослав Симчич. Цю світлину можна побачити тепер на сторінках багатьох видань. Без неї не обходиться жодна розповідь про Мирослава Симчича. Цікаво що Микола Васильович нікому про це не говорив і не вихвалявся навіть тоді,

коли бачив її на обкладинці книжки Михайла Андрусяка «Брати грому» чи на плакатах «Свободи», а чи на репродукціях в газетах. Але якось в довірливій розмові зізнався мені про цей факт. А я тим гордився, що знаю автора світлини. І трапився такий випадок. У 2002 році в Яблуніві відкривали пам'ятник сотенному Білому. Поки збиралися люди ми підійшли з Миколою Томащуком до Мирослава Симчича, який прибув на церемонію відкриття, привіталися, поговорили, я при цьому скористався нагодою і сказав сотенному, що Микола Васильович є тим чоловіком, який зробив у ті звитяжні часи фотографію, що прикрашає обкладинку «Братів Грому».

– До мене вже не раз підходили люди і казали, що знають, хто робив ту фотографію, але ніхто не міг назвати місця, де ми фотографувалися, – відповів сотенний і, звертаючись до Миколи Томащука, продовжував, – то скажіть мені, друже, де це було?

Микола Васильович розповів де це було, хто зображений на фотографії, пригадав інші подробиці. Мирослав Симчич з усім погодився і подав йому руку.

З квітня 1951 року до серпня 1953 року Микола Томащук служив у війську, після чого рік працював у школі в рідному селі, а потім інспектором шкіл Яблунівського відділу освіти. Поступив на заочне відділення фізико-математичного факультету Станіславського педагогічного інституту, який закінчив у 1958 році. У 1955-1958 роках очолював новостворену Космацьку середню школу, а потім знову працював інспектором та завідувачем Яблунівського райвно.

Вперше я побачив М.В.Томащука в 1955 році, коли навчався в 9-му класі. Він тоді прийшов до нас на урок військової підготовки замість військового керівника Т.М.Косаня, а сам працював інспектором, але це було один чи два рази, оскільки його після цього направили директорувати в Космач.

У 1962 році, будучи завідувачем відділу освіти, направив мене на посаду вчителя математики і фізики в Космач-Плаюцьку восьмирічну школу. У цьому 1962 році пройшла адміністративно-територіальна реформа. Ліквідовано Яблунівський район. Одна частина району відійшла до Коломийського, а друга – до Косівського. Яблунів, Кути, Космач опинилися у Верховинському промисловому районі, який через рік було ліквідовано. М.В.Томащука, який до цього був завідувачем Яблунівського

райвно, перевели на посаду інспектора Коломийського райвно. У 1963 році його обрали головою комітету профспілки працівників освіти Коломийського району.

У 1964 році тодішній директор Яблунівської середньої школи І.В.Коцюлим домігся свого переведення в Галич, де він побудувався. Про свій переїзд розповів М.В.Томашукові, бо знав, що він хоче перейти до Яблунова, оскільки в Яблуніві має квартиру і тут його дружина працює в середній школі. Обидва вони знані в області педагогіки, і обидва задовільнили їхні прохання. Наказом по обидвом І.В.Коцюлима перевели на посаду інспектора Галицького райвно, а М.В.Томашука – на посаду директора Яблунівської СШ.

Нового директора вчителі зустріли приязно, бо більшість з них знала його як доброго і чуйного керівника. Я на той час уже тут рік працював. До речі, сюди мене направив Верховинський відділ освіти у віданні якого Яблунівська СШ перебувала всього один рік. З цього часу ми разом з М.В.Томашуком працювали понад 40 років. Спочатку я працював вчителем, у 1970 році він мене перевів на посаду організатора позакласної та позашкільної роботи з дітьми, у 1974 році – на посаду заступника директора.

В Яблунівській середній школі за дев'ятнадцять попередніх років (1945-1964) помінялося шість директорів, а М.В.Томашук один уписав в історію школи своїх тридцять неспокійних, творчих, запально молодечих років. Йому вдавалося все: і виплекати гроно відданих справі педагогів, і досягнути їхньої успішної праці, і зміцнити навчально-матеріальну базу, та ще до цього всього вести громадську роботу.

Знав родовід кожного учня, бо вчив їхніх батьків, з якими ніколи не обминав нагоди поспілкуватися. Глибоко вникав у роботу учнівського колективу, знав психологічні особливості, здавалося, кожного учня, що допомагало йому добре налагодити навчально-виховний процес та громадську діяльність учнів. За тридцять років окремі його учні вже прийшли в школу вчителями і стали майстрами педагогічної праці. Він був вимогливим і дбайливим наставником для молодих педагогів, авторитетним керівником для всіх.

У ті радянські часи в кожному колективі були інформатори певних служб, які дуже пильно слідкували, щоб там, бува, хтось чогось не сказав антирадянського чи, не дай Боже, чогось такого, що можна би було

На святі Першого двоника, 1985 р.

назвати українським буржуазним націоналізмом, і окремі педагоги попадалися. Але директор вмів і міг захистити своїх підлеглих від всяких нападок. Його тверде, переконливе слово впливало на кривдників. З цього приводу він мав багато клопоту зі мною.

На мене йшли доноси, що я виправляв русизми в підручнику фізики, що збираюся оформити стенд «Українські фізики», що часто їжджу до Львова і звідти приношу якісь новини, що порочать радянську владу тощо. У 1967 році приїжджав на педраду завідувач Косівського відділу освіти М.Чоноус і докоряв директору, що він прикриває націоналіста Курищука і колишнього учасника юнацької ОУН Гривняка, але директор всіма способами захищав нас.

Та час ішов, змінювалися начальники, а М.В.Томашук дбав про школу. Передбачав ситуацію, міг заглянути в завтрашній день, і побачити те, що не кожному дано побачити. Був справжнім лідером у колективах, де йому доводилось працювати, бо мав своє життєве правило: якщо працювати, то творчо, самовіддано, чесно, а якщо відпочивати, то цілим колективом – весело, приємно, забавно.

Майже кожного року під час літніх канікул для учнів, які були кращими в навчанні чи переможцями різних конкурсів, а чи спортивних змагань, директор організовував поїздки Шевченківськими місцями, хоч формально екскурсія мала назву «Шляхами бойової слави». Вона тривала тиждень за маршрутом: Умань, Звенигородка, Моринці, Шевченкове, Київ, Канів. Ночували в шкільних спортзалах. Коли директор з якихось причин не міг їхати з дітьми та вчителями, посилав мене.

М.В.Томашук ніколи не опускав жодного напрямку навчально-ви-

ховного процесу. Домагався системности в роботі і ця система мала працювати чітко й надійно, а сам ставав її джерелом енергії та душею колективу, який приводив цю систему в дію. В школі рівно розгорталася і художня самодіяльність, і спортивна робота, і трудове навчання, і давалися міцні та глибокі знання з основ наук. Школа мала авторитет не тільки в районі, а й в області. З ініціативи обласного відділу освіти школі присвоєно ім'я А. С. Макаренка з нагоди 100-річчя від дня його народження. Тоді за рішенням Президії Верховної Ради УРСР ім'я А. С. Макаренка присвоювалось одній школі в кожній області.

За його сприяння в шкільну практику запроваджувалися технічні засоби навчання, програмоване навчання. Цими справами я займався особисто. Коли потрібно було вантажного автомобіля, щоб привезти зі львівських військових заводів деталі для створення кабінету програмованого навчання, він таку можливість вишукував. І ми домагалися результатів.

У ті часи важко було роздобути гроші на не передбачене в п'ятирічному народногосподарському плані будівництво, але ще важче при наявному тоді дефіциті закупити будівельні матеріали, та це все М.В.Томашуку вдавалося вирішувати. Він побудував спортзал з підсобними приміщеннями та чотирма класними кімнатами, прибудував до школи ще дві класні кімнати, а також їдальню та гаражі для автомобілів. А перед цим перевів школу на центральне опалення. Все це зроблено за перших десять років його роботи і, здавалося, було б цього достатньо, щоб із завойованим авторитетом спокійно ждати пенсії. Та дивився директор в майбутнє. Він якось інтуїтивно відчував, що буде прийнято закон про обов'язкову середню освіту, що буде введена кабінетна система навчання, що збільшиться кількість учнів і що буде потрібно навчальних площ. І знову ж таки без народногосподарських планів, без виділення грошей починає домовлятися з головою колгоспу Степаном Панченком про добудову школи. Домовилися про сім кімнат, та вже при закладанні фундаменту директор всякими шляхами домагається внесення коректив до плану і в результаті побудували чотирнадцять. Введення в дію цієї добудови дозволило не тільки перейти на кабінетну систему навчання, але й значно покращити умови навчальної праці.

Між нами ніколи не виникало якихось гнівних суперечок ні на побутовому рівні, ні на рівні реалізації завдань навчально-виховного про-

цесу. Ми завжди радилися і ніколи не робили щось згорячу, всебічно допомагали один одному. Якщо хтось з нас їхав на багатоденні семінари чи курси, то залишали тому, хто залишився в школі, перелік справ, які вже розпочаті й потрібно їх закінчити чи то в господарській, чи в навчально-виховній роботі.

Він створив відповідну навчально-матеріальну базу виробничого навчання з килимарства, швейної справи, автосправи, на якій пізніше за його ініціативою було створено міжшкільні навчально-виробничі майстерні, а потім і комбінат.

Діяльність М.В.Томашука на посаді директора Яблунівської СШ – це яскрава сторінка історії школи, її розбудови, зміцнення та розвитку. Він віддав школі свої найкращі роки, наповнені енергією, творчістю, розумінням неocenної ролі освіти в житті кожного вихованця і української нації в цілому. У 1983 році удостоєний звання заслуженого вчителя УРСР.

Він був добрим і чуйним сім'янином. Його дружина Галина Василівна – одна з найкращих вчителів української мови і літератури за всю дотеперішню історію школи. Вона досконало знала свій предмет і вміла передати знання дітям. Я майже 30 років опікувався предметами гуманітарного циклу в школі і відвідав у неї не один урок. Мав величезне задоволення від результатів її праці. Часом на педраді директорові потрібно було сказати слово про роботу вчителів-словесників, а чи про роботу класних керівників і в числі кращих потрібно було згадати про дружину, то він говорив про це з великою делікатністю, щоб, бува, не образити інших колег. Вона була коректором і редактором двох моїх книжок. Її цінні зауваження і поради я враховував при виданні наступних своїх книжок. Яблунівську середню школу закінчували їхні обидва сини – Ігор і Любомир. Ніхто з них ніколи не виказував своїм поведінням, що він син директора. Обидва добре вчилися, гарно поводитися, бо були інтелегентно виховані. Обидва сини – лікарі. Ігор працює в Івано-Франківську, а Любомир – у Львові. Обидва мають сім'ї і дітей, але маму, яка сама проживає в Яблуніві, доглядають так, як би проживали десь в сусідстві. Кожного тижня впродовж кількох днів я бачу когось з них в Яблуніві. Вони допомагають, піклуються, забезпечують маму всім необхідним.

Гуманне ставлення до людей – це риса притаманна всім у сім'ї Томашуків. Якось вчителі їхали на екскурсію на Закарпаття і вже під'їжджа-

У дегустаційній залі Ужгородського замку, 1969 р.

ючи до Ужгорода, на відстані якихось 10-ти метрів від узбіччя побачили перевернутий автобус. Хтось помітив, що там є люди, М.В.Томашук тут же зупинив наш автобус і запропонував усім, хто може, іти рятувати людей. Ми побігли, допомогли людям вибратися з автобуса. Одні були кроваві, інші затиснуті сидіннями, а водія рятувати вже не могли, бо його притиснуло відчиненими дверми до кабіни, а підняти автобус ми не могли, заплакав якийсь хлопчик, очевидно це був його син. Під'їхала міліція, з'явилася швидка допомога і ми пішли. Мабуть до самого Ужгорода в нашому автобусі панувала тиша. Всі думали про цей випадок. І я сьогодні думаю собі, що ми, як би не Томашук, могли проїхати, як і проїжджали автомобілі до і після нашої зупинки.

– *Люблю допомагати людям,* – якось зізнався він мені. Це я часто відчував і у його стосунках зі мною. У 1969 році я розпочав будівництво свого будинку, вже збирався копати рови під фундамент, зробив розмітку шнурками, але підійшов директор і сказав, щоб я показав план фундаментів. Я показав, він взяв олівець і почав активно виправляти, переконуючи мене, що так буде краще. І дійсно так було краще, за що я залишився щиро вдячним йому.

У 1988 році на районній конференції учителів мене обирають делегатом Всесоюзного з'їзду педагогічних працівників. Честь велика, їдеш від двох районів, але я не маю святкового одягу. І не тому, що не маю

грошей, а тому, що нема чого купувати. Крамниці порожні, промтоварних ринків не було, бо такий промисел називався спекуляцією і за це карали. Якщо щось добре попадало на торгові бази, то це розподілялося між своїми людьми і в крамниці не поступало. А мені потрібно в щось взутися, бо маю лише якісь зачовгані черевики, потрібно й костюма, бо маю лиш той, в якому на роботу ходжу. І тут підключився Микола Васильович. Він мав знайомих в Коломиї на міській та міжрайонній торгових базах і ми подалися туди. Уявити тільки, на жодній базі нічого не знайшли, не тому, що щось не підходило, а тому, що там зовсім нічого не було з товарів, які мені були потрібні. Тоді ми пішли вже до тих, хто міг брати з бази в першу чергу – до головної бухгалтерки міськторгу, з якою теж був знайомий Томащук. Вона сказала, що недавно взяла костюм, але чоловікові не підійшов і зможе мені відпустити. На щастя, мені підійшов, адже я не чоловік головної бухгалтерки. А взуття так і не знайшли. Довелося їхати в старих черевиках. Але то нічого, коли нашу івано-франківську делегацію фотографували в Кремлі, то я черевиків не виставляв, а коли співали гімн «Союз нерушимий», черевиків не було видно.

У 1993 році М.В.Томащук перевівся на посаду завідувача міжшкільних навчально-виробничих майстерень. Та ми зв'язків не втрачали. Коли я працював завідувачем відділу освіти, передав вантажний автомобіль міжшкільним майстерням, а потім спільними зусиллями реформували міжшкільні навчально-виробничі майстерні в міжшкільний навчально-виробничий комбінат. Я вже був на пенсії, але ще працював директором середньої школи і М.В.Томащук запропонував мені перейти в МНВК. За його пропозицією мене призначили директором МНВК, а його – заступником. Він зразково виконував обов'язки заступника директора, а йому вже тоді йшов 8-й десяток. Мені залишалося так же активно братися за господарську роботу. Відремонтували навчальний корпус, в результаті чого додатково обладнали ще три навчальні кабінети (комп'ютерний клас, кабінет легкового автомобіля, лабораторію), а також вчительську і кабінет директора. Освоїли приміщення шкільних майстерень трудового навчання, яке передала нам середня школа, і обладнали бібліотеку, медичний кабінет, кабінет будови мотоцикла (категорія «А»), кімнату сторожів. Оскільки ми мали відкривати філіал Івано-Франківського коледжу ресторанного сервісу і туризму, то обладнали там також кухню і зал для їдальні. Побудували два гаражі, газифікували

обидва корпуси, придбали легковий автомобіль «Славута». Коли я звільнявся з посади директора у 2012 році, то передав своєму наступнику, окрім всього вище переліченого, ще чотири старі, але на ходу, вантажні та три нові легкові автомобілі («ВАЗ – 2107, «Ланос», «Чері»), п'ять новозбудованих гаражів з майстернею для ремонту та інструментами.

М.В.Томашук належав до тих людей, з якими поспілкуєшся хоч один раз, і це спілкування запам'ятається на довгі роки. Щирість, об'єктивність суджень, добрі поради, відвертість, і це далеко не всі ті чудові якості, які мала ця збагачена життєвим досвідом людина.

І ПАХНЕ ЙОМУ РІДНИЙ КРАЙ

То був червневий день 1954 року. Того дня випускники Яблунівської середньої школи здавали останній екзамен, а я на той час мав на руках свідоцтво про закінчення Уторопської семирічки і приніс документи, щоб через три роки теж стати випускником цієї школи. Я бачив як виходили і заходили до школи по-святковому одягнуті молоді дорослі хлопці і дівчата, які, здавалось, ніг під собою не чули, бо були окрилені закінченням школи і цей час наступав сьогодні. Подумати тільки! Останній екзамен і вже ти на порозі самостійного життя! Того року їхній випуск був одним з найсильніших в історії школи. Три претенденти на золоті медалі. Це було багато для тих часів. Хвальна рецензія на їхні твори з української літератури від облвно, опублікована в «Прикарпатській правді». Про це говорили в Яблуніві, про це знав і я. На жаль, ці три випускники, з причин незалежних від них, медалей не отримали. Серед претендентів був Іван Чукур. Я тоді побачив цього веселуна, помітив ставлення до нього однокласників як до свого авторитету. Він з першої спроби поступив на хіміко-технологічний факультет Львівського політехнічного інституту, після закінчення якого отримав направлення в Северодонецьк на хімкомбінат, де пропрацював до пенсії. Перебував у тривалих відрядженнях на Кубі та в

Іван Чукур

від облвно, опублікована в «Прикарпатській правді». Про це говорили в Яблуніві, про це знав і я. На жаль, ці три випускники, з причин незалежних від них, медалей не отримали. Серед претендентів був Іван Чукур. Я тоді побачив цього веселуна, помітив ставлення до нього однокласників як до свого авторитету. Він з першої спроби поступив на хіміко-технологічний факультет Львівського політехнічного інституту, після закінчення якого отримав направлення в Северодонецьк на хімкомбінат, де пропрацював до пенсії. Перебував у тривалих відрядженнях на Кубі та в

Алжирі з метою підготовки в тих країнах спеціалістів азотної промисловості. Професія висококваліфікованого інженера-хіміка – це лише одна з іпостасей Івана Чукура. Він ще був артистом, педагогом і поетом.

Приїжджаючи зі Львова на канікули, підсилював художню самодіяльність Будинку культури своїм прекрасним голосом соліста, блискучим виконанням ролей у виставах. Я запам'ятав його в ролі Возного в п'єсі Івана Котляревського «Наталка-Полтавка». Він майстерно виконував цю роль, а за сценою, коли це потрібно було, співав замість Петра. Уже працюючи в Сєверодонецьку, організував чоловічий ансамбль «Гук», в якому був солістом, і таким чином популяризував там українську пісню. Свої таланти він унаслідував від батьків. Його мама Анна з родини Котлярчуків співала в хорі, брала участь у драматичному гуртку при читальні «Просвіти». Батько Петро Чукур ще за польських часів був єдиним професійним диригентом на Яблунівщині. Він керував хорами і за радянських часів, зокрема учнівським хором в Яблунівській школі та при будинках культури в Яблунові й Нижньому Березові.

До речі, Іванів покійний брат Василь працював у Яблунівському Будинку культури і в дитячій музичній школі, був художнім керівником відомого чоловічого ансамблю та диригентом хору «Просвіти» (обидва колективи мали звання народного). Сестра Марія, теж уже покійна, викладала в музичному училищі.

Повертаючись до студентських років Івана Чукура, пригадую його з фотоапаратом «ФЕД». Не кожному така техніка була доступна, а він мав не тільки фотоапарат, але й всі необхідні додатки, щоб виготовляти фотографії. Я тоді навчався у 8-му чи 9-му класі, у мене був фотоапарат «Смена», я міг здійснити хімічну обробку плівки і отримати негативи, але виготовити фотографії без збільшувача не міг. Для збільшувача, в якому джерелом світла служила електрична лампочка, потрібна електроенергія, якої в навколишніх селах не було. Малопотужна ковалівська електростанція забезпечувала електроенергією шахти, робітниче селище Ковалівку, районний центр Яблунів і то лише їхні центральні вулиці.

Та попри це фотографії вдома я виготовляв. Для цього в темній коморі тато вирізав віконце на величину фотоапарата, я вставляв туди фотоапарат з відкритим об'єктивом і закладеною проявленою плівкою, а денне світло, проходячи через плівку і об'єктив, давало зображення на вертикальному екрані. Навівши на різкість, підставляв фотопапір, пев-

ний час експонував, а далі піддавав його звичній хімічній обробці. Це було незручно і важко, але бавитися можна було. Коли я побачив Івана Чукура з фотоапаратом, то в мене виникло бажання попросити його, щоб він дозволив мені скористатися збільшувачем тоді, коли буде робити свої фотографії. Одного разу я таки попросив його. На диво, цей, здавалося, недоступний студент Львівської політехніки погодився.

Василь Чукур зі своїм чоловічим вокальним ансамблем

І ось, якогось вечора я зі своїми розчиненими хімікатами, плівкою і папером приїхав ровером до Івана. Ми засіли на цілу ніч. Спочатку він зробив свої фотографії і пішов спати, а я продовжував працювати. Його молодша сестра Марійка і п'ятилітній братчик Василько теж уже спали в цій же кімнаті. Батьки були в іншій кімнаті. Надворі світало, коли я закінчив свою роботу. Вимкнув збільшувач і тихенько вийшов. Задоволення від праці отримав велике, але більше Іванові не надідав. Згодом придбав собі портативний збільшувач, джерелом світла в якому була 6-ти вольтова лампочка. Запасався батарейками від кишенькового ліхтарика і міг друкувати фотографії. У той час мати велосипед і фотоапарат – це щось було таке, як сьогодні мати «Мерседес» і крутий смартфон.

Іван закінчив інститут і поїхав на працю в Сєверодонецьк, там одружився, часто навідувався до батьків, а коли батьків не стало, приїжджав до Василя. Я з ним зустрічався кожного разу, коли він побував у рідних

краях. Іван Чукур навідувався до родичів, любив колядувати і приєднувався до гурту колядників «Просвіти» під керівництвом брата Василя.

Брат Василь, до речі, після закінчення середньої школи навчався в Северодонецькому музичному училищі на хоровому відділенні. Він там перебував під опікою старшого брата. У 1970 році отримав диплом, але залишатися на Донеччині не захотів. Директор Яблунівської середньої школи радо прийняв його до школи на посаду вчителя співів і керівника гуртків художньої самодіяльності. Василь з великим ентузіазмом взявся до праці і трудився самовіддано. Шкільна художня самодіяльність під його керівництвом отримала друге дихання, а його праця – визнання в районі. Школа вважалася однією з кращих в групі середніх закладів освіти. Згодом Василь Чукур створив шкільний вокально-інструментальний ансамбль. Десь у той час лише з'являлися електричні гітари, і він разом з директором Будинку культури Михайлом Боднарем і учнями виготовляли собі саморобні та виходили з ними на сцену. Згодом учасники шкільного ансамблю вже грали на професійних музичних інструментах при Будинку культури, куди Василь Чукур перейшов працювати, але гуртками художньої самодіяльності в школі він опікувався і надалі.

Оце кілька років тому Іван Чукур прислав мені і родичам свої вірші. Вірші самобутні, версифікація своєрідна і дещо відмінна від класичного стилю, але вони цікаві, грають своїми римами, витанцьовують ритмами. У них звучать ностальгічні мотиви і намагання з позицій громадянина осмислити події сьогодення. Мені сподобалася їхня тематика, а також техніка віршування. Я зателефонував йому, розповів про свої враження і висловив надію, що він продовжуватиме віршувати і видасть окрему збірку віршів. Давав поради щодо їхнього видання. Одночасно я вибрав кілька віршів, написав короткі відомості про автора і опублікував матеріал під назвою «Вірші з Донбасу» в районній газеті «Гуцульський край», а потім в обласній газеті «Галичина». Подав добірку його віршів в альманах «Джерельні дзвони», де вони теж були опубліковані. Всі ці друковані матеріали відіслав Іванови Чукуру в Северодонецьк і додав, що жду на збірку. Десь через рік, у вересні 2018-го, я отримав 80-ти сторінкову збірку «Вірші з Донбасу» з дарчим написом: *«Ініціаторові створення цієї книжечки, товаришеві ще зі шкільних років нашої юності...»*. Видав її Іван Чукур під псевдонімом Іван Чорногора. Мабуть правильно, бо цю патріотичну поезію потрібно, щоб всі читали, але не обов'язково

всі мали знати хто її написав. Адже він живе в оточенні сусідів, які перебувають в полоні московського телебачення і під впливом постійної пропаганди ворогів нашої Незалежності. А ще через рік, 2019-го, Іван Чукур прислав друге виправлене і доповнене видання книжки «Віршів з Донбасу» на 140-ках сторінках. Тут подаємо один з перших його віршів, датований 2016 роком:

Вій, вітре, вій!

*Вій, вітре, вій, на дротах грай,
Мою ти душу звеселяй.
Вій з заходу, вій із Карпат,
Де ще недавно жив мій брат. . .
Ні брата, ні сестри нема,
Нема й батьків. Сира земля
Сховала їх, земля дідівська,
Земля вітчизни – яблунівська.
Мене ж, мов пух той, занесло
В Донбас, далекий і жорстокий.
І все життя моє пройшло,
Як в засланні, багато років.
Здавалося б, вкраїнський степ,
Земля козацька, давня наша,
Та за роки совєцькі леп
По собі тут лишила Раша . . .
Вій, вітре-друже, дуй-здувай
Увесь той бруд, сміття погане,
І рідну землю очищай –
Можже вона чистіша стане.
Вій, вітрику, тепло неси,
Бійців у плечі підпирай,
Смертельні кулі вбік зноси,
Ворогам очі засипай.
Ти знаєш, найчастіше дме
Тут з Півночі і Сходу,
Такий холодний, що, бігме –
Не люблю цю погоду.
Вій, рідний, вій – і дощ навій*

*У степ сухий Донбасу,
Перемагай той суховій,
Зволож нас час від часу.
Вірю: побореш сили зла,
Темна розвіється імла,
Рідна земля воскресне –
На те воля небесна.*

Він тужить за рідним краєм і ця ностальгія не покидає його, а посилюється з кожним прожитим днем. Хоч він на Донбасі вже понад шістдесят літ, але не забув рідної мови і не заговорив суржилом. У його віршах часто можна зустріти слова, а то й цілі вирази, які притаманні місцевій яблунівській говірці. І це не тому, що автор не знає літературного відповідника для них, а, навпаки, він вишукує ці слова, бо вони додають йому наснаги, вливають в душу тепло, вводять в ауру рідного краю. Багато його поетичних творів пройняті ностальгічними мотивами:

*О Боже мій, яка краса!
Як мені пахне рідний край!
І поле, й ліс, і небеса
Кличуть, зовуть:
«Не забувай!»...*

Або ж в іншому вірші:

*Не можна рідний край забути –
Ловлю про нього кожне слово,
Від мого краю – моя суть!
Я – лиш частинка Яблунова...*

Він скучає за звичним з дитинства шумом ріки, до якої від батькової хати було рукою подати. Сюди виганяв гусей, тут купався, на зарінках загораяв, грався зі своїми однолітками. У вірші «Шумить Лючка» пише:

*Я дякую Тобі за незабутній шум,
За ніжний хлюпін Лючечки-ріки:
О, скільки спогадів, різноманітних дум...
Не чув його я вже роки, р-о-к-и!..*

Його болить доля України, хвилюють антиукраїнські настрої тамтешнього населення. Про російсько-українську війну він дізнається не з путінських пропагандистських телеканалів, як більшість жителів Донеччини, а перебуваючи на передньому краї, бачить все, відчуває і з па-

тріотичних позицій аналізує, спираючись на свій, очищений від совєцьких брехливих догм, інтелект. Коли нахабність агресора переступає всі межі, тоді бунтує душа, опришківська кров нуртує в жилах і, якщо би на плечах не 80, а хоч би половина цих літ, він був би серед добровольців на передовій.

Та тепер у нього залишилася одна зброя – фейсбук. І він цією зброєю користується вволю. Тут його думки, болі, ставлення до подій державного і міжнародного життя, достатньо відверті оцінки діяльності політичних діячів, заклики до земляків тощо. Тут його своєрідні послання до президента Зеленського (короткі коментарі до «пост серіалу»). Таких послань він опублікував понад 30 серій. Це саркастично-гумористична віршована реакція на заяви та наміри президента. Він освоїв ще один фейсбучний жанр: своїми лаконічними віршованими рядками подає переспіви мудростей Григорія Сковороди, афоризмів Іммануїла Канта, інтерпретує притчі Соломона.

Іван Чукур завжди прислав мені на свята та на дні народження віршовані вітання. А коли йому виповнилось 80 літ, підбадьорений його віршуванням, я спробував привітати його теж віршованим текстом:

***Міні-ода на честь славного яблунівця Івана Чукура,
який в цім тривожнім часі проживає на Донбасі,***

з нагоди його 80-річчя

Славний друже мій, Іване,
Я про тебе річ почав.
Якщо мені слів не стане,
Щоб мене не осміяв.
Я із музами не дружу,
Але вірш твій спокусив.
Запряжусь і понатужусь,
Й заримую кілька слів.
Ювілей поважний в тебе
(Правда, вже не п'ятдесят),
Все ж хильнути чарку треба
За свої вісімдесят.
І надалі так тримати!
Добра й здоров'я всій рідні!
В колі правнуків стрічати

Ювілейні свої дні!
А тепер, як то годиться,
Я у спогади пірну,
Витягну, що попадеться,
І розповідь розпочну.
...Гриміли вдалині гармати,
Летіла міна з-поза меж,
Десь стрекотали кулемети,
Гуділо полум'я пожеж.
Йшли підтюпцем дитячі роки
Під акомпанемент війни.
Життя давало нам уроки,
Й страхи приходили у сни.
Диміли згарища в містечку,
Мадяри в ліс уже втекли,
А всюдисущії хлоп'ята
У шанцях гралися війни...
Летів над ними чорний птах
І їм згори прокрюкав так:
– Чекайте, хлопці, не спішіть,
Ще буде війна вам, заждіть.
Зі сходу надлетить орда,
І не одна ще голова
Покотиться...
 І відлетів...
 Не вірили...
 Сміялися...
А через років сімдесят,
 На жаль,
 Переконалися...
Тоді були ми козаками,
І Лючка нам була по шию,
І міста більшого не знали
За писанкову Коломию.
Ми підростали, штанці рвали
На чорних лавках штубаків.

Науки різні пізнавали
Впродовж усіх шкільних років.
Коли закінчили вже школу,
Й батьки придбали нам вбрання –
Щасливі стали, як ніколи,
І в світ пішли ми навмання.
Тебе привабив Львів наш княжий,
Його театри і музеї,
Дух українства всеосяжний,
Церкви, костьоли, галереї.
В «Політехніці» у Львові,
Попри справи наукові,
Суть панянки гонорові.
Хоч не мав на них ти зла,
Але жодна в твоїм серці
Собі місця не знайшла.
Лише в Сіверодонецьку
Звив сімейне кубелечко,
Бо зустрів там Аделіну –
Свою коханую дружину.
...Тебе водила доля світом,
Але талан, що в предків взяв,
Ти за батьківським заповітом
Примножив і нащадкам дав.
Та Яблунів – твоя колиска,
Твоя розрада і натхнення,
Твоя родина дальша й близька,
І Чукурів високе ймення...
Однак невпинно час спливає,
І Лючка лиш по котики.
Ще пам'ять щось там зберігає,
Хоч глонимо «наркотики».
Тебе на сцені пам'ятаю
У ролі возного найперш,
Бо гра твоя була яскрава –
У тебе це не забереш.

Чудовий голос, професійний,
Хоч інженер ти, не артист,
І спілкуватись з людьми вміння,
Бо, знать, від Бога є той хист.
Ще, пам'ятаю, ти мав ФЕДа
І причандалля все до нього.
В мене була плохенька СМЄНА,
Бачок до плівки, й більш нічого.
...Дрімав твій братчик Василько,
Сестра Марійка спала,
А ми сиділи цілу ніч
Й світлини друкували.
Живи, Іванку, многа літ
І ряст топчи охоче,
Бо що вартує чоловік,
Якого подвиг не лоскоче.
Твори, дерзай і дій рішуче,
Давай нам вірші «на-гора».
Зубами ворог най скрегоче –
Нам Україна щоб жила!

З РОКАМИ ДРУЖБА ЛИШ МІЦНІЄ

Формально, чи радше за паспортом, Василь Волощук старший від мене рівно на два роки. У його свідоцтві про народження записано, що народився 14 січня 1938, у моєму – 14 січня 1940 року. Щодо року народження, то це відповідає дійсності, але щодо числа і місяця виникав сумнів і в нього, і в мене. Згодом йому мама сказала, що він народився після Різдва, а зі слів моєї мами дізнався, що я на світ з'явився дець після других свят. Коли довелося писати автобіографію, а потім вибирати метрику, а це сталося після закінчення сьомого класу, то і він, і я подали день народження – 14 січня, адже ми Василі і нас завжди вітали в цей день родичі й сусіди. Районні відділи ЗАГСу не заглядали в церковні книги, бо, можливо, вони ще не були здані в архів, або ці радянські установи не хотіли співпрацювати з церквою і виписували метрики за довідками сільської ради, в яких день народження записувався зі слів. Це

Василь Волошук

чомусь влаштовувало нас 60 років, а коли вже доросли до пенсії, то пішли в архів правди шукати. Ми хотіли побачити метричну книгу, яку вів наш парафіяльний священник. Василеві повезло, така книга знайшлася, і він довідався про справдешню дату свого народження – 11 січня 1938 року, а я про свій день народження нічого не дізнався, бо книга закінчувалася 1938 роком, а наступних записів в архіві не було.

Після закінчення семирічки Василь пів року працював піонервожатим у Стопчатові, а потім за комсомольською путівкою навчався у Львівській школі кіномеханіків. Навчання було нетривалим, але за цей час в його долі відбулися зміни. Серед хлопців, які кожного ранку спішили на заняття, священник підпільної УГКЦ о. Михайло Лемішко, а для радянських органів і оточуючих його людей – кочегар і сторож тепличного господарства, попри яке ходили ці хлопці, помітив достатньо врівноваженого і енергійного сільського хлопця, очевидно з незаможною сім'єю, але пильного в науці, бо час від часу, йдучи на заняття, він щось роз'яснював з навчальних предметів своїм товаришам, які його уважно слухали. Священник вибрав нагоду, порозмовляв з ним, переконався що хлопцеві потрібно допомогти, і запропонував йому свою поміч, хоч і сам жив самотньо, не маючи великих заробітків. Василів батько повернувся з війни інвалідом, а вдома з ним трапився нещасний випадок і він трагічно загинув. Залишив дружину з двома неповнолітніми дітьми. Василь був старшим і вже після сьомого класу шукав собі місця в житті, щоб заробити на шматок хліба. І тут така зустріч! Отець заопікувався ним і вважав це своїм людським і священничим обов'язком. Тепер Василь вже мав куди зайти пообідати, отець Михайло подбав про його одяг і неодноразово переконував, що майбутня професія, яку він опановує зараз, не для нього, що він здатний на щось більше, що йому потрібно здобувати середню освіту, а там думати і про вищу. Інтелігентна манера поведінки отця імпонували Василеві і він на рівні усвідомлення моральних норм сприймав ці ненав'язливі уроки інтелігентності й духовності. Та, забігаючи вперед, скажемо, що в 1957 році отця Михайла ув'язнили, але завдяки «хрущов-

ській відлизі» термін ув'язнення скоротився, і коли Василь повернувся з армії, отець вже був вдома. Він і далі займався своєю благородною справою: служив у «домашніх церквах», підготовляв кадри майбутніх священників у підпільній духовній семінарії, піклувався про малозабезпечених молодих людей. Василь тримав з ним тісні зв'язки під час свого студентства і праці в медінституті. Отець залучав його до викладання латинської мови в підпільній духовній семінарії.

Але повернемося до 1953 року, в якому Василь здобув професію кіномеханіка і працював на кінопересувці в Яблунівському районі. Професія кіномеханіка на той час мала великий попит. Окрім райцентрів і великих міст, де були стаціонарні кіноустановки, працювало багато пересувних, потрібні були люди з професією, які б виїжджали демонструвати фільми в села. Радянська влада вважала кіно важливим ідеологічним інструментом. Тоді при районних радах окрім відділів культурно-освітньої роботи були створені відділи кінофікації, які займалися кінопрокатом та всією кінотехнікою, включаючи й майстерні з ремонту апаратури.

Поради отця Михайла не пройшли повз вуха, після року роботи на кінопересувках Василь вступає у 8-й клас Яблунівської школи і тут ми з ним уже познайомились ближче. Він був старшим від теперішніх його однокласників на два роки, його поважали в класі, а дівчата ще й задивлялися. Проте Василь компаніював зі своїми однолітками та колишніми однокласниками, які навчалися тепер у 10-му класі. Серед них були Мельничук Тарас, Кашелюк Іван, Хрущ Ганна – з Уторопів, познайомився також з яблунівськими хлопцями: Боднарем Михайлом, Котлярчуком Дмитром, Крупеем Романом, Нагірним Ігорем та іншими, які прийняли його в свою компанію. Однак через рік вони закінчили школу, а теперішні Василеві однокласники стали старшими на рік, і він уже більше бував серед нас у вільний від уроків час. Проте дозволяв собі ходити в кіно на вечірні сеанси, а в неділю на танці, куди заборонялося нам. Він гарно одягався, носив комбіновану вітрівку, фліртував з дівчатами, за що іноді йому перепало від вчителів.

Одного разу вчитель фізики і наш класний керівник Василь Лазарович у неділю побачив Василя на танцях, а після танців – разом з дівчатами, з якими він сам був би не проти пожартувати, і це собі занотував у пам'яті. На другий день, у понеділок, вчитель вирішив перевірити чи учень вивчив домашнє завдання, запитав його. Питання з електродина-

міки для Василя не було складним, бо саме це, але глибше і практичніше він вивчав у школі кіномеханіків, яку закінчив на відмінно, тому розповів все якомога повно. Однак вчитель щось покрутив головою і оцінив відповідь «трійкою». Василь зрозумів, що це помста. Така несправедливість зачепила за живе, він підвівся і сказав вчителю прямо у вічі: *«Запам'ятайте, що помста – це найпідліша риса людини!»*. Клас припинив, вчитель почервонів і вийшов з класу. Дівчата почали докоряти Василеві, як він посмів, що він собі дозволяє, що вчителеві так казати не можна тощо. Але вчитель, оговтавшись, мабуть, згадав щось із класичної педагогіки, зайшов до класу і сказав: *«Я тобі, Василю, бажаю стати вчителем»*. А далі урок пішов за планом. Час ішов, Василь вчився, а вчитель ще довго його не опитував. Та, як казали древні, *Ne malorum memineris* (Не пам'ятай зла), і згодом вони стали друзями. Якось, навіть, дрімали разом на одному ліжку. А було це так. Я мав фотоапарат і Василь Григорович купив собі фотоапарат, звичайно, кращий від мого – «Зоркий», а також придбав необхідне обладнання для друкування фотографій. Коли він своїм, а я своїм фотоапаратом нафотографували кілька плівок, ми з Василем пішли до нього ввечері на квартиру робити фотографії, очевидно то була субота. Його квартира – це одна кімнатка з ліжком, столом і двома стільцями. Процес виготовлення позитивів з використанням фотозбільшувача я знав добре, а Лазарович це робив вперше. Спочатку ми друкували його відбитки, а потім я друкував свої. Була вже пізня година, вчитель приліг, дрімав і Василь. Василь Григорович запропонував йому прилягти на його ліжко, і так вони перекантувалися до ранку, а ранком ми поприбирали на столі й пішли додому. У житті Василя була й складніша ситуація, в яку він потрапив під час практики в школі-інтернаті, а Василь Григорович, який працював тоді в Інституті удосконалення вчителів, підставив йому плече.

З Василем ми разом проживали в пришкільному інтернаті. Спогадів залишилось багато, але про одну хлоп'ячу затію варто згадати. Наша однокласниця Керничук Ганна справляла свій день народження і запросила нас до себе додому в Лючу. У виховательки ми дозволу не просили, бо знали, що вона не відпустить. Зійти непомітно сходами, навіть вночі, неможливо було, бо сходи рипіли так, що на весь будинок було чути. А наша мадам мала кімнатку біля самих сходів. Увечері, коли всі вже готовилися до сну, вона проходилася кімнатами і перевіряла чи всі на місці,

чи всі здорові, чи не мають якихось проблем з домашніми завданнями. Після цих відвідин ми з Василем вирішили піти таки на день народження, але через вікно другого поверху. Зв'язали дві простині до купи, одним кінцем прив'язали до ліжка, присунули його до вікна і тихо спустилися вниз. Хлопчина з молодших класів, який проживав з нами, забрав простині, порозв'язував їх і зачинив вікно. Хоч із запізненням, але на ювілеї нашої однокласниці ми побували. Ранком прийшли в інтернат, коли вже двері були відчинені і в ранковій суматосі зайшли в свою кімнату, а потім скрипучими сходами, щоб нас усі чули і бачили, опустилися на кухню, з'їли кашу, яку нам приготувала кухарка, і, як нічого не було, пішли до школи.

Наші стосунки були дружніми, але одного разу таки посварилися. Якось ми йшли зі шкільного вечора додому. То була пізня година, перейшли лавкою через Лючку і Василь запропонував, щоб ми на Уторопи йшли через ліс, але я не захотів. Якщо йти через ліс, то він першим приходить додому, а мені ще більше кілометра йти, а якщо дорогою, то я першим, і йому потрібно долати таку ж відстань. Я не погодився, Василь мене умовляв, але я не здавався, тоді він розлютився, наговорив мені кучу крутих слів і пішов сам через ліс, а я дорогою. Через ліс, звичайно, ближче, але я лісом не хотів йти і, навіть, не уявляв собі тої дороги.

У червні 1957 року ми закінчили 10-й клас. Випускного вечора не було. Це, мабуть, був єдиний випускний клас Яблунівської середньої школи, який не мав цих звичних урочистостей. Заборонила районна влада і цьому чомно підкорився директор школи І.В.Коцюлим. Та й справді, які можуть бути веселощі, коли їсти немає чого. Не було чим торгувати в продуктових крамницях. Хліб видавали в їдальнях з домішками бобових. Випускників шкіл закликали: *«Всім класом – в колгосп»*. Ця продовольча криза розпочалася внаслідок хрущовських експериментів у сільському господарстві. Атестати зрілості нам видавав директор в своєму кабінеті неорганізовано і без церемоній – хто коли прийшов, тому й давали. Ніяких промов, ніякого застілля, ні танців, ні веселощів не було, ніхто не йшов зустрічати сонце. І так тихо ми опинилися у вирі радянського життя, замаєного лозунгами типу *«Слава КПРС»*.

Але перед цим у нас з Василем одне застілля відбулося. Тарас Мельничук у травні 1957 року запросив на своє весілля. Це нас дуже здивувало, але веселитися радо пішли. Весілля відгуляли і вже в липні разом

почали готуватись до вступних екзаменів. Тарас проживав з дружиною в її батьків на Пригоді. Нам було зручно займатися в кімнаті, яку старі Залуцькі відпустили молодятam. Підготовка наша відбувалася з української мови і літератури та російської мови. Ми щойно закінчили школу, а Тарас – два роки тому. Тарас готувався до вступу на філологічний факультет, Василь – на юридичний, а я – в медінститут. Всім потрібно було писати твір, а їм обом ще й диктант з російської мови. Ми почергово диктували українські та російські тексти, разом перевіряли, аналізували помилки, а потім після фізкультурних вправ Тарас оголошував теми творів з української літератури, і кожен з нас повинен був скласти план та розповісти про що буде писати в творі. Відразу скажу, що жодному з нас не повезло. Нам забракло дворічного стажу і балів, а в Тараса балів було достатньо, але в стажі була перерва в пів року, і цю прогалину він закрив довідкою з колгоспу, в якій щось запідозрили в приймальній комісії, і в результаті виявилось, що довідка фіктивна.

Після цього я пішов заробляти стаж, а Василь – в армію. Ми листувалися з ним і знову зустрілися аж через три роки. У 1960 році ми стали студентами Львівського університету ім. Івана Франка. Я навчався на механіко-математичному факультеті, а Василь – на факультеті іноземних мов. У 1965 році він закінчив відділ класичної філології факультету іноземних мов. З 1965 по 1968 рік працював викладачем Вітебського медінституту. З 1968 року по 1989 рік – викладачем, старшим викладачем Львівського медичного інституту. З 1989 року по 2007 рік – доцент, завкафедрою Гродненського університету.

Він є автором підручників для студентів медичних факультетів «Латинська мова» (Львів «Вища школа», 1986), «Латинська мова» (Київ, «Вища школа», 1993), «Латинська мова» білоруською мовою (2006). Досліджував творчість давньоримського поета Деціма Юнія Ювенала. Здійснив переклад сатири з першої книги поета. Переклади з латинської Василя Волощука ввійшли до «Хрестоматії давньої римської поезії в українських перекладах і переспівах (Львів, 2000). Автор понад 40 наукових праць. Підручники свого авторства та окремі публікації у фахових журналах він надсилав мені і я тримаю їх у своїй бібліотеці.

Після закінчення університету я часто їздив до Львова в різних потребах та найчастіше до наукової бібліотеки. Василь понад 20 років працював у Львівському медичному інституті і ми іноді зустрічались. Мо-

*Василь Волощук з Тарасом Мельничуком.
Зліва моя дружина з маленьким Ромчиком, 1964 р.*

більних телефонів ще ніхто не мав, але у Львові було багато будок з телефонами-автоматами, і я часто йому телефонував на стаціонарний телефон, але це могло бути ввечері. Він спочатку проживав біля Привокзальної площі, а потім уже мав власну квартиру на вулиці Терешкової. Одного разу за пляшкою коньяку ми просиділи цілу ніч, за що

були добряче сварені його першою дружиною. Другий раз я ночував у його квартирі на вулиці Терешкової, але ми вже поводили себе чемно.

Якось домовилися з ним піти на футбол, подивитися гру львівських «Карпат». Я мав намір того дня піти до зубного лікаря, доброго Василювого приятеля, який був родом з Косова і працював в інститутській клініці, але зуб перестав боліти і ми перенесли відвідини клініки на наступний день. Я ледве додивився той футбол, вечір був холодним, і зуб дав про себе знати, та так, що я не уявляв як маю з ним ночувати. Василь переконував мене, що потрібно негайно йти в клініку. Мені не вірилось, що серед ночі ми можемо щось заорудувати, але він наполягав. Трохи трамваєм, трохи пішки ми добралися до стоматологічної клініки, а чи то був відділ у лікарні – не пам'ятаю. Одним словом, все було організовано на вищому рівні, прийшов стоматолог, запросив у кабінет і зуб мені вирвали. Василь поїхав додому, а я – у свій номер дешевого готелю «Народний», де поселився напередодні.

Склалося так, що ще зі шкільних років ми втріох: Василь Волощук, Василь Атаманюк і я дружили, мали спільні теми для бесіди, мріяли про майбутнє. Наша дружба пройшла через шкільні роки, зміцнювалася в

студентських роках, не переривалася і в подальшому. Вони обидва були моїми друзями на весіллі. Після закінчення інституту Василя Атаманюка за його сміливі вислови щодо зросійщення вишів направили на працю в глиб Росії. Попри всі незручності та зайнятість у нас був день, коли всі справи відкладалися і ми збиралися разом. Це був день народження Василя Атаманюка, який він справляв 2-го серпня в домі своєї сестри Марії. Василеві Атаманюку було непросто добиратися з російського Волгограду, але він намагався майже кожного року побувати в Уторопах у сестри саме в цей час. Приїжджав він і на 50-річчя нашого шкільного випуску в 2007 році. У 2009 чи у 2010 році Василь Волощук з дружиною і ми з Атаманюком поїхали у Верховину не тільки на екскурсію, але й з наміром відвідати свого однокласника Дмитра Струка, який після закінчення Львівського лісотехнічного інституту працював у Верховинському лісокомбінаті аж до пенсії. Прибувши у Верховину, ми зателефонували Дмитрові і попросили його вийти до нас у центр містечка, але Дмитро наполіг, щоб ми приїхали до нього додому. Приємною і корисною була екскурсія, але ще приємнішою стала наша зустріч зі своїм однокласником, з яким ми разом понад 50 років тому закінчували Яблунівську середню школу. Верховина для нас не була «Terra incognita», бо всі ми з різних причин відвідували цю перлину Гуцульщини – Атаманюк неодноразово побував тут ще в дитинстві, оскільки на Верховинщині працював його батько, а ми знайомились з Верховиною вже в пізніших часах. Невідомою ця околиця була тільки для Волощуків дружини Марії. Однак побувати тут, познайомитись з її визначними пам'ятками природи та історії завжди цікаво і в перший і в 10-й раз.

На жаль, наші два друзі-однокласники відійшли від нас у кращі світи: Дмитро Струк – у 2015 році, а Василь Атаманюк – у 2017 році.

У 1989 році Василь Волощук поїхав у Гродно з дружиною Марією, де в місцевому університеті при факультеті іноземних мов створювався відділ класичної філології. Їм довелося засновувати катедру класичної філології із самих початків. То були для подружжя напружені й відповідальні дні. Та, на щастя, ректорат їм ішов назустріч. Василь отримав диплом доцента і посаду завідувача катедри. Сам викладав латинську мову, а дружина – старогрецьку. Налагодили зв'язки з відповідними катедрами Львова, Москви та Ленінграда, запрошували звідти окремих викладачів для читання спецкурсів, придбали підручники та словники для студентів

тощо. Робили все, щоб відділ класичної філології став престижним на факультеті і домоглися цього. Подружжя видало підручник «Латинська мова» для університетів бі-

До нас навідалися Василь з дружиною Марією

лоруською мовою, підготували викладачів зі своїх студентів, обсадили катедру своїми вихованцями. Своєю організаторською і творчою працею завоювали заслужений авторитет.

З точки зору обивателя вони для життя в Білорусії мали все: визнання, власну квартиру, автомобіль, добрі зарплати. Але жити в тій задушливій атмосфері авторитаризму, совковості істинні українці не могли. Вони прагнули повернутися в Україну і шукали місця праці в своїй Батьківщині поблизу рідної домівки. Я підключався до цього пошуку, але мої зусилля були марними. Для спеціалістів такого профілю і рівня можна було щось підшукати найближче в Коломиї, але там усі місця були зайняті і в гімназії, і в інституті. Та все ж, у 2007 році вони ризикнули і залишили Білорусію. Перед цим купили гарну квартиру в Тернополі, де після приїзду й поселилися. Невдовзі дружина Марія отримала викладацьку посаду в медуніверситеті.

Кожного літа, чи то з Гродно, чи з Тернополя, приїжджали в Уторопи на місяць-два і проживали в старому батьківському домі. Одночасно мріяли поселитися в Яблунові і для цього навіть підшукували будинок серед тих, які продавалися. Від цієї мрії вони не відмовилися і сьогодні.

Мені було приємно зустрічати Василя з дружиною Марією в Яблунові, а іноді влітку я приїжджав до них в Уторопи. Ми домовлялися і разом з'їжджали до Львова на книжковий форум, де спільно відвідували заходи з участю відомих в Україні та в цілому світі українських письменників, зустрічалися тут з нашими земляками письменниками і

громадськими діячами Дмитром Павличком, Іваном Малковичем та іншими творчими особистостями. Коли ми були на форумі, Василь мене кожного разу запрошував до себе в Тернопіль. Деколи йому вдавалося мене вмовити і я на зворотному шляху заїжджав. Для мене було святом побувати в їхній домівці, скористатися неймовірною гостинністю і щирістю подружжя. Я захоплювався кулінарними здібностями господині і вмінням господаря звичайну вечерю, правда з добірними стравами, перетворити на святковий вечір. Василь і Марія – це гармонійна пара двох взаємно закоханих людей зі спільними поглядами та інтересами. Вони поважають та доповнюють одне одного, разом господарюють, разом відпочивають, разом займаються науковою працею. А також разом написали підручник «Латинська мова» для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів, який побачив світ у видавництві Львівського національного університету імені Івана Франка і видрукований у ПрАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас» у 2015 році. Підручник має достатньо великий обсяг (458 сторінок). З-поміж відомих мені підручників латинської мови він виділяється значним обсягом різноманітних вправ на кожне заняття, підбором цікавих текстів для перекладу на латинську мову. У ньому поміщені також змістовні додатки, які можуть захопити не тільки студента, але й людину, яка хотіла би самостійно вивчити латинську мову. Не мені судити про методико-педагогічний супровід і структуру підручника, але коли я лише поверхово переглянув його, мені захотілося вивчити цю стародавню мову, хоч би на мінімальному рівні. Та, на жаль, пізно, Василю, до школи. Думаю, що автори отримали багато добрих відгуків на свою блискучу працю. Про великий попит на підручник свідчить його друге видання і, надіюсь, не останнє.

Сказати, що Василь Волощук з Тарасом Мельничуком мали дружні стосунки – це нічого не сказати, бо одним загальним словом «дружні» не можна вичерпати тих теплих людських взаємин, які визрівали між ними ще зі шкільної лавки аж до відльоту Тарасової зболоеної душі за обрій. У брежнєвські часи під час переслідування творчої інтелігенції КДБисти знайшли в Тарасових паперах лист від Василя і не полінувалися приїхати до Львова, щоб допитати автора листа. А оце зовсім недавно він переслав мені віднайдений вірш Тараса Мельничука, який зберігав упродовж довшого часу, і ось що при цьому розповів:

«У 1990 році ми з дружиною проводили свою відпустку в Уторопах і впродовж літа жили в самотній батьківській хаті. Тарас часто навідувався до нас. Того року вийшла в світ його книжка «Князь роси», але тоді ж навесні померла його мама. Тарас опинився сам на сам без будь-яких засобів до існування та ще й мав проблеми зі здоров'ям. Хотілося чимось допомогти йому, але з різних причин забезпечити в Уторопах належні умови для творчої праці я не міг. На щастя, деś на початку липня приїхав мій брат Дмитро з Тернопільщини. Ми обговорили ситуацію і Тарас погодився поїхати з братом, щоб деякий час перебути в нього. Брат проживав у селі побіля Тернополя, мав там свою хату і господарку. Це дозволило забезпечити Тарасові щонайкращі умови для життя і творчості. Він мав у своєму розпорядженні окрему кімнату, харчування і спокій. Розповідав мені брат, що Тарас тоді досить багато писав, часто зачитував їм свої вірші, його приходили слухати.

Перед тим, як ми з дружиною збиралися від'їжджати в Білорусь (ми тоді працювали в Гродненському університеті), я дізнався, що з 19-го на 20-те серпня, саме на день народження Т.Мельничука, в Уторопах згоріла його хата. Так, уже перебуваючи в агонії, радянська влада руками своїх сапранів хотіла позбутися дуже незручного для неї поета, але, на щастя, Тарас був далеко за межами рідного села. Я заїхав до брата і хотів розповісти Тарасові про пожежу, але він якраз збирався їхати до Києва, точніше, в Ірпінь. Він мав добрий настрій, і я цю сумну звістку так і не наважився йому сповістити, бо мені здавалося, що це могло якимось чином скоригувати його плани. Про втрату рідного обійстя Тарас дізнався вже в Києві. Вірш, про який йдеться, передала мені згодом братова дружина. Очевидно його випадково залишив поет, перебуваючи в їхній хаті влітку 1990 року».

Вірш раніше не публікувався, його немає у відомих зібраннях творів Т.Мельничука. Написав його Тарас, напевно, не пізніше серпня 1990 року, а звучить він в унісон з нашими сьогоднішніми болями. Текст вірша «Чигирине – сльозо Кобзаря» тут не подаю, бо він з Василювої подачі опублікований щонайменше в чотирьох друкованих виданнях – від столичних до районної газети «Гуцульський край».

Отакий у нас Василь Волощук!

ЙОГО ПОВАЖАЛИ ЗА МУДРІСТЬ

Петра Книшука я знав ще з дитячих літ, відколи батьки привели його навчатися в перший клас Яблунівської середньої школи. Я не мав нагоди бачити його на своїх уроках, бо я викладав фізику в старших класах, але знав від учителів, що хлопчик він старанний, вихований і дисциплінований. Після восьмого класу батьки скерували його навчатися в Рогатинський радгосп-технікум. Мабуть, сам Бог дав таку мудрість батькам, що вони послали сина на навчання в цей навчальний заклад, бо це, як показало життя, був правильний вибір, це був початок шляху майбутнього господарника, керівника великого багатoproфільного сільськогосподарського підприємства, до якого люди охоче йшли на працю і віддавали свої землі в користування господарю, який вмів так доглянути її, щоб з неї був хосен. А хосен від землі – це добробут для всіх. Навіть громади деяких сіл Косівщини, землі яких межували з селами Коломийського району, мріяли приєднатися до аграрного товариства «Прут-Генетик». Це свідчить про авторитет господарства та довіру до його організатора і очільника Петра Книшука.

Петро Книшук

На той час я більше знав батьків Марію Михайлівну і Василя Васильовича. Вони працювали продавцями в Яблуніві – спочатку в гастрономі, а потім у м'ясомолочній крамниці, хоч там, мабуть, м'яса ніколи й не було. І там, і там вони відпускали покупцям товар з-за одного прилавка. Це були особливі люди: ввічливі, інтелігентні, чуйні, але торгували в часи, коли на всі товари існував дефіцит. За рибою – черга, за маслом, яке вряди-годи попадало – чуть не бійка, за молоком, яке черпав Василь Васильович з бідона – теж черга. Правда, деколи можна було купити вільно горілку і закуску, так звану «солянку», – мариновану капусту з грибами в літрових банках. Але якщо завтра мали підвищитись ціни на

горілку, то сьогодні вже стояла черга за оковитою. Це було наприкінці 80-х – початку 90-х років. І все це вони мали витримати без нервування, без злості, в делікатній манері відновити чергу і далі обслуговувати. На це здатне було лише подружжя Книшуків. Були й кращі часи, коли в крамниці були товари, коли в спокійній обстановці можна було щось купити, поспілкуватись з якогось приводу, адже майже всі відвідувачі – знайомі люди. Книшуки завжди були привітними і мали жартівливу вдачу. Від них я дізнався, що їхній син Петро поїхав у США на стажування, чому я щиро зрадів, бо молодій державі, яка тоді лише визрівала, потрібні були мудрі й грамотні спеціалісти.

Та ближче з подружжям Книшуків ми познайомились, вже не тільки як односельці, а як сусіди, з початку 80-х, коли ми з сім'єю перебралися у свій новий будинок, який був зведений майже по сусідству з ними. У 90-х роках почала будуватися наша церква, в будівництво якої разом з іншими парафіянами Книшуки вкладали свої кошти і працю. З часу освячення наріжного каменя на місці будови відбувалися богослужіння, а в 1997 році церкву освятили, і Василь Васильович з дружиною Марією кожен раз у неділю і в свята ходили на Службу Божу. Я іноді долучався до них і ми разом йшли до церкви чи із церкви, разом ходили колядувати на церкву. У їхній господі церковні колядники завжди пригощалися. Газди були настільки щирими і гостинними, що годі було відмовитись. То були кращі часи, було більше здоров'я, було більше радості.

Та, на жаль, були й сумні часи. Ми всі, знайомі й сусіди, щиро співчували Василю Васильовичу та всій родині, коли померла дружина і мати Марія Михайлівна. Хвилювалися за здоров'я Василя Васильовича, коли йому вже в ці пандемічні часи довелося лежати в лікарні. Та слава Богові, все обійшлося добре, і мені сьогодні приємно бачити його, такого привітного і заклопотаного, коли він впевнено кермує своїм улюбленим велосипедом і кудись спішить у справах.

Мабуть від батька донеслося Петрові Васильовичу, що я маю намір видати книжку про історію Яблунова, бо через деякий час пан Василь зустрів мене і сказав, що Петро хоче допомогти мені коштами, які будуть потрібні на видання книжки. Мене приємно вразило оте «хоче допомогти» – не якесь там «може допомогти» чи «як буде треба, то зверніться», а саме «хоче допомогти». Я подякував, але мав на думці інший план фінансування. Та склалося інакше і довелося таки звернутися та попросити

допомоги. Телефонувати чи просити батька, щоб передав мою просьбу, не пасувало і я поїхав у «Прут-Генетик». Знайшов пана Петра, який не сидів десь в кабінеті за неприступним столом, а перебував на

У молочному цеху фірми «Прут-Генетик».

тваринницькій фермі. Він відразу зрозумів за чим я приїхав без моїх низьких поклонів і просьб, розпитав, порадив і запевнив що допомога буде, та почав мені показувати своє господарство, особливо тваринницьку ферму, корів, які випасалися неподалік, молочний цех, овочеві склади. Потім ми зайшли в їдальню, і, оскільки вже була обідня пора, запропонував покуштувати борщ, яким харчуються тваринники. Ми разом з ним їли борщ і другу страву з ковбасою, яку виробляють у ковбасному цеху господарства. Щоб не затримувати ділову людину, я щиро подякував і попрощався. Петро Книшук був депутатом обласної ради від Коломийщини, але, як депутат, у різних особистих справах, і не тільки, він допомагав і своїм землякам.

Від цього короткого перебування на території господарства залишились глибокі й неперевершені враження. Всюди порядок, висока культура виробництва, щирість і повага в спілкуванні з підлеглими. Я бачив і відчував, що Петро Васильович володіє високим інтелектуальним потенціалом, має достатньо обґрунтовані вольові якості і що його особистісні можливості можуть сягати ширше, ніж викохана ним агрофірма. І тоді подумалося мені, що саме такі люди повинні керувати економікою і фінансами держави, а не різної масті ділки.

Після того, як Петро Книшук очолив Матеївецьку об'єднану територіальну громаду і розповів мені про успіхи громади, про перші заходи

щодо наведення порядку і дисципліни, я з гордістю подумав: «Нам би такого керівника!» Саме тоді Яблунівська ОТГ лише починала створюватися. А коли готувалися до виборів у місцеві органи влади в 2020 році і стало відомо з якими боргами (після приєднання Березівського куща) приступить до роботи новообране керівництво ОТГ, я хотів з розпачі звернутися до шановного Петра Книшука з проською, щоб він узяв під свою опіку Яблунівську громаду. Я знав, що з різних міркувань це було неможливим, але думалося: «А все ж...». Я хотів хоч порадитися з цього приводу, але не встиг. На вершині своїх відчутних досягнень, в розквіті таланту і реалізації своїх потенційних можливостей він відійшов у вічність. Непоправна втрата... Це було так боляче, так несподівано, що аж не вірилось. І не віриться... Коли згадую, ніби бачу його такого діяльного, глибокодумного, вольового і мудрого керівника та прекрасну людину – добру, співчутливу, щирю.

ПОЛІТИКА ЗРОСІЙЩЕННЯ ТА ЖИТТЯ ПІД ПИЛЬНИМ ОКОМ КДБ

Вожді нової російської імперії у формі Радянського Союзу гарантували всім народам волю, свободу слова й віросповідань. А в результаті була короточасна українізація й «розстріляне відродження». Була Українська автокефальна церква й репресовані українські ієрархи. А коли «засвистали козаченьки» в Холодному Яру – прийшов голодомор та репресії 37-го року. За Самостійну Україну вийшли з Чорного Лісу «опришки з топірцями» – з'явилася «зона» з політв'язнями. Та дух український не вдавалося знищити. Після закінчення епохи Сталіна, нові вожді попри «хрущовську відлигу» все одно не відмовилися від імперських зазіхань. Вони запровадили добре продуману політику повзучого зросійщення, і це їм непогано вдавалося.

Кампанію зросійщення України радянська влада розпочала 1959 року постановою «Про зміцнення зв'язку школи з життям», за якою на «вимогу батьків і дітей» зменшено кількість шкіл з українською мовою викладання, ігноровано вивчення української мови й літератури в російських школах, скорочено кількість годин викладання української літератури й мови в середніх спеціальних навчальних закладах.

Ідея «злиття націй» була центральною в комуністичній доктрині побудови інтернаціональної радянської держави. У своїх виступах пар-

тійні чиновники говорили про «*двомовність*» і «*мову міжнаціонального спілкування*», про нову історичну спільність людей – «*радянський народ*», і ці ідеї впроваджувалися в життя. Зросійщення йшло шляхом пропаганди інтернаціональної дружби народів у дитячих садках і навчальних закладах, продовжувалося зменшення кількості годин на вивчення української мови й збільшення на вивчення російської в загальноосвітніх школах. Зросійщення відбувалося через службу юнаків в армії, через комсомольські путівки на новобудови комунізму, через переселення й змішування народів і через багато інших хитромудрих заходів Кремля.

Великі міста на очах втрачали українське обличчя. У 1960-х роках в обласних центрах і Києві кількість українських шкіл становила 28%, а російських – 72%. На російську мову поступово перейшла більшість наукових видань. У політехнічних, промислових, медичних, торговельних, сільськогосподарських та економічних вишах стали викладати російською. Правда, виняток зробили для кількох вищих навчальних закладів у західних областях України, де окремі курси лекцій ще читалися українською мовою.

Російська мова стала робочою мовою урядових кабінетів, навіть тодішній перший секретар ЦК компартії України Щербицький виголошував свої промови російською мовою з українським акцентом. Не хотіли відставати в цьому й керівники Косівського району. Пригадую, як у 1975 році в Стопчатів на відкриття пам'ятника полеглим радянським воїнам у Другій світовій війні приїхали перший секретар Косівського райкому партії М.Петрик та голова райвиконкому Я.Сенчук і виступали там такою незвичною для себе російською мовою. Очевидно, щоб зайвий раз підкреслити, що вони є твердими інтернаціоналістами, бо якраз напередодні, у ніч з 3-го на 4-те травня, на Міській горі, що височіла біля будинку райкому партії, Михайло та Василь Слободяни вивісили синьо-жовтий прапор.

Колегія Міністерства освіти УРСР в 1978 році прийняла рішення «*О мероприятиях по дальнейшему усовершенствованию изучения и преподавания русского языка в общеобразовательных школах и педагогических учебных заведениях республики*», за яким з 1 вересня 1980-81 навчального року введено вивчення російської мови в перших класах загальноосвітніх шкіл з українською мовою навчання з розрахунку 2 години на тиждень. У 1983 році були вжиті ще жорсткіші заходи щодо зро-

сійшення українців. Учителям початкових класів, які проводили заняття з російської мови, учителям російської мови і літератури 4 – 10 класів начисляли 15%-ну надбавку до зарплати. Студентам, які навчалися на спеціальності «Російська мова і література», виплачувалася підвищена стипендія. Школам було дозволено здійснювати поділ класу при наявності понад 25 учнів на дві групи для вивчення російської мови у 1-2 класах, а в сільських школах при цій умові ще у 4-8-х класах. Школам рекомендувалося проводити дні російської мови, в які спонукували всіх розмовляти російською.

Не потрібно думати, що з боку українців не було спротиву «брежнєвщині» – цій шовіністичній політиці московських політиків. Такий спротив був, він вилився у великий зрив української творчої інтелігенції і ввійшов в історію під назвою «шістдесятників». Проте майже всі активісти цього руху опинилися в тюрмах, з яких не всім пощастило повернутися.

Серед учителів теж вишукували «ворогів народу». «Ворогами народу» могли стати всі, хто дозволив собі щось не так сказати чи не з тим заговорити, чи не ту пісню заспівати. Пам'ятаю, як не раз під час застілля співалися російські пісні, особливо, якщо цю пісню починав співати хтось із тих людей, що мали, як ми здогадувались, секретні обов'язки. Були й інші причини для цькування вчителя. В Яблунівській середній школі, наприклад, працював учителем ручної праці (колись так називалися уроки трудового навчання) прекрасний учитель і майстер на всі руки Ф.Фогельман. На просьби селян він погодився перекрити бляхою церкву в Уторопах й енергійно взявся за цю працю. Це донеслося в райвиконком чи КДБ, і директорові довелося звільнити його з роботи. Подібних випадків було чимало. Сексоти добре придивлялися до кожного вчителя. З цього приводу директор Яблунівської СШ М.В.Томашук згадував:

«Школа попала під пильне око КДБ з приходом на роботу в 1964 році вчителя хімії Гривняка Ю. В., родом з Тернопільщини. Він у 1944 році був членом підпільної молодіжної організації ОУН. Хтось на нього доніс, і це стало відомо Бережанському відділові КДБ Тернопільської області. З того часу, де б не працював Гривняк Ю.В., донесення, як темна тінь, рухалося вслід за ним. Коли він перейшов працювати в Яблунівську СШ, цей папірець опинився в Косівському відділі КДБ. За Гривняком

Ю.В. стежили, але він вів себе, як їм здавалось, в рамках радянського вчителя і ніяких серйозних скарг на нього не поступало. Правда, одного разу все-таки донесли. Після народження сина десь в учительській він сказав, що не буде називати новонародженого російським іменем. І назвав сина Андрієм. Пізніше йому довелося довго пояснювати, що Андрій походить з грецької мови і що в Росії більше Андріїв, ніж в Україні. Донощики не засоромились, а тільки притихли, бо коли потрібно було кинути докір школі з боку КДБ чи з боку райвно, то цей факт все виринав на поверхню.

У кожному колективі КДБ мало своїх «секретних співробітників» (сексотів), але коли вже була якась підозра на колектив, то для «оздоровлення» вибиралися чи посилалися більш надійні кадри. Ми здогадувалися, хто міг виконувати обов'язки сексотів і в їхній присутності рахувалися з словами. Та в скорому часі ці співробітники виявили в школі ще одного «українського буржуазного націоналіста» – Курищука В.Ю. На нього донесли, що він хотів виготовити у фізичному кабінеті стенд «Українські фізики і науково-технічний прогрес» (так-так, саме українські, а не радянські), а на уроках говорив, що в підручнику з фізики є русизми, що замість «електричний утюг» потрібно говорити «електрична праска», замість «водопровід» – «водогін», що й «велосипед» не є українським словом і т. д., що він приводив до школи якихось «підозрілих типів» на чолі з Т. Мельничуком і організовував зустрічі з ними, відвідував чомусь військові заводи у Львові і розповідав про суд над Ігорем Калинцем (поетом «шістдесятником»). Одним словом, хоч зараз в тюрму. Викликали і мене в КДБ з цього приводу. В розмові з начальником КДБ Пономарьовим вдалося трохи розрядити напругу, створену доносами сексотів і оперативників. Пономарьов – росіянин, досконало володів українською мовою, відзначався тверезим розумом і ніколи не гарячував. Він дав нам шанс. Я нічого поганого в діях Курищука В.Ю. не вбачав, тому обережно переговорив з ним, і він мене зрозумів. Проте школа ще довго була під ковпаком у КДБ, і останнім акордом був виступ Тараса Мельничука на вечорі зустрічі випускників Яблунівської середньої школи в лютому 1969 року, після якого Т. Мельничук був арештований. І аж тоді дійшло до всіх, що до біди не так уже й далеко, іноді достатньо лише одного слова».

А тепер деякі факти із власного життя. У 1959-60 роках я навчався в Житомирському військовому училищі військ протиповітряної обо-

рони. Тут проводилися заняття російською мовою, і я розумів чому. Та склалося так, що після року навчання в училищі поступив у Львівський університет на механіко-математичний факультет, і знову в університеті читали лекції тією ж російською, в тому числі математичні дисципліни за винятком аналітичної геометрії, яку читав проректор Рогаченко. Це не хотілося ні розуміти, ні якимось чином сприймати. Особливо були вороже налаштовані до української мови викладачі історії КПРС, політекономії та філософії, коли хтось з нас просив, щоб викладали українською, то вчитували таку мораль, що душно ставало. Правда, практичні заняття з математичних дисциплін вели аспіранти, молоді науковці, які вже з нами говорили українською, бо вони закінчували українські школи і недавно були на нашому місці, а з другого боку – це були 60-ті роки, і творча молодь сміливіше ставала на позиції «шістдесятників».

Якось на практичних заняттях з нарисної геометрії я підійшов до викладача зі своєю роботою, щоб його щось запитати і в розмові вжив москалізм *«канешно»*. Це слово-паразит не входило в мій лексикон, але десь напівжартома я міг випалити. Викладач мене делікатно виправив і ще сказав декілька слів про культуру спілкування. Ця коротенька бесіда з викладачем-львів'янином, інтелект якого формувався ще в дорадянський період, була для мене першим уроком українськості. Бесіда була чіткою і яскравою і я її запам'ятав на все життя.

На фізичному факультеті, куди я перевівся згодом, панувала більш патріотична атмосфера. Всі лекції і практичні заняття проводилися українською мовою, хоч це в основному були лекції і практичні заняття зі спецкурсів, але й загальну фізику і хімію ми слухали українською мовою. Вищу математику в нас викладав Микола Чайковський (син відомого українського письменника Андрія Чайковського), квантову механіку – Ігор Юхновський (академік, відомий сьогодні політичний діяч), атомну фізику – Роман Ґайда (родом з Калущини), декан – Михайло Сеньків (родом з Долинщини). Мій науковий керівник дипломної роботи Левко Савчин (колишній член юнацтва ОУН, фізик, красзнавець зі Львівщини). А чого вартувала наша методистка старша пані Марія Теодорівна, від неї, вже після закінчення університету, я дізнавався про новини національно-культурного життя Львова, про переслідування інтелігенції і про судові процеси над нею.

Головою комісії на державних екзаменах у нас був випускник нашо-

го факультету, а в той час лавреат Ленінської премії, доктор фізико-математичних наук з Київського інституту фізики АН УРСР Михайло Бродин, родом із Калушини. Він був присутнім і на захисті дипломних робіт. Тоді мені єдиному в групі поставили відмінну оцінку і обіцяли результати досліджень опублікувати в одному з фахових журналів. Мій захист сподобався і моїм одногрупникам.

Коли я працював у школі, то в канікулярний час приїжджав до свого наукового керівника Левка Савчина, привозив на екскурсію учнів до його лабораторії, спілкувався з викладачами та Марією Теодорівною. Якщо не брати до уваги факультет української філології, то, напевно, більш проукраїнського факультету в університеті не було. Тут у мене зароджувалися ідеї, які я реалізовував у школі, за що Косівське районне відділення управління КДБ мене переслідувало.

Мені довелося кілька разів переступити поріг офісу цієї страшної служби КДБ. Перший раз мене попросила вчителька математики, заступниця директора школи Валентина Петрівна Юхно підійти до начальника Яблунівського відділення КДБ Дерев'янка і порозв'язувати з ним трохи задач, бо він вчиться у вечірній школі, а математики не знає. Це мені було легко зробити, бо тоді навчався в 10-му класі і проживав у пришкільному інтернаті. Я зайшов у його кабінет у домовлений час, привітався, повідомив чого прийшов, але він відповів, що сьогодні не може, оскільки цілу ніч не спав, бо в когось там *«отбирал оружие»* і попросив прийти до нього додому в неділю. Як і домовлялися, на якусь там годину я прийшов до його будинку, постукав, погримав, але ніхто не відчиняв. На цьому мої походи закінчилися. Через 11 років мене покликали до обласного управління КДБ, щоб я дав пояснення щодо виступу Тараса Мельничука на вечорі зустрічі з випускниками, який мені довелося організовувати в 1969 році. Вчителів, які були присутні на вечорі, допитував Дерев'янка в Яблуніві, а я мусив їхати до Івано-Франківська. Чи то Дерев'янка нічого не хотів мати зі мною, чи тому що Мельничук мій друг і до вечора я мав найбільшу причетність. Звісно, я в очах цієї служби був більшим ворогом, ніж ті вчителі, які були присутні на вечорі, бо на мене, як я дізнався пізніше, уже поступали донесення, що я організовував зустрічі старшокласників з Тарасом Мельничуком та його побратимами ще в попередні роки.

Працюючи на посаді організатора позакласної та позашкільної ро-

боти з учнями, часто затримувався в школі після уроків. То випускав шкільну газету, то підготовляв якийсь захід чи ще з якихось причин. І ось якогось понеділка заходять в учительську два чоловіки, одного впізнав – це яблунівський уповноважений КДБ, а другого не знав. Як вони почали зі мною бесіду не пригадую, але чого вони прийшли добре запам'ятав. У неділю я відвідував своїх батьків в Уторопах і на зворотному шляху, біля забігайлівки, зустрів Тараса Мельничука, який ішов додому. Тарас делікатно спонукав мене купити пляшку і ми пішли до нього додому. Трохи посиділи, поговорили і я пішов напоперек до Яблунова. Про це на другий день уже знали КДБешники, їх цікавило про що ми говорили. Та про що ми могли говорити, випили по 100 грам, Тарас прочитав кілька віршів, показав мені стоси списаних листів паперу, щось там пожартував, в кімнаті також була його мама, яка приносила нарізаного сала і хліба. Та моїх відвідувачів цікавило одне питання: чи не планує Тарас кудись їхати. А я звідки знаю, що він думає. Він про це мені не говорив, мабуть, виїжджати не збирався і так я їм сказав. Але мене щось насторожило в їхньому питанні і я подумав, що ліпше, щоб Тарас цієї ночі десь виїхав. Вони запропонували мені описати те, що я сказав, і занести уповноваженому. Я зрозумів, що це невідворотно і писати мушу, але сказав, що нікуди не буду йти, що я зараз їм напишу і вони погодились. Згодом виявилось, що я їх обманув, Тарас дійсно кудись хотів виїжджати, бо через кілька днів його арештували в Стопчатові з валізою, коли він ішов на автобусну зупинку. Арешт Тараса мене глибоко вразив. Я думав, що з тим виступом на вечорі зустрічі все уладналося, адже проминуло три роки з того часу, а тут – арешт. Стало зрозуміло, що на Тараса була заведена нова кримінальна справа з іншого приводу. І я здогадувався з якого, бо щось він мені тоді в неділю натякав.

Наприкінці 60-х – початку 70-х років я розпочав роботу над монтажем кабінету програмованого навчання. Для цього мені потрібно було дуже багато деталей, яких в крамниці не купиш. Єдиним джерелом звідки можна було щось дістати – це військові заводи, які могли щось виділити зі складу так званих неліквідів. Мені доводилося часто їхати на військові заводи до Львова з чемоданом яблук, а звідти з чемоданом деталей. Звісно так просто деталі не роздаровувалися, потрібно було все документально оформити через бухгалтерію як дарунок підшефній школі з числа неліквідів. Але при цьому потрібно було обійти кілька

кабінетів, в яких працювали люди зі спеціальними допусками. Мій протеже, якому я віддавав ці яблука, кожен раз випишував мені тимчасовий пропуск, а після чергового мого приїзду сказав, що без посвідчення про допуск до секретних документів мене на завод не пропустять. Я спитався де можна дістати цей допуск, а він сказав що в службах за місцем проживання. Це, мабуть, він сказав, щоб я відчепився від нього. Але я вже відразу склав план як маю підійти до нашого найголовнішого районного КДБиста Пономарьова. Думав, що він мене зрозуміє, адже я роблю добру справу для школи, такого кабінету немає і близько десь у школах. А він мене й слухати не хотів. Цей делікатний росіянин, що говорив лагідною українською мовою, раптом вибухнув: *«Ти куди лізеш?! Що тобі там потрібно?! Тобі мало того, що ти натворив?!»* і фактично вигнав мене з кабінету. Що я вже натворив??? Дивно. Та згодом дізнався, що натворив не я, а що донесень на мене натворили їхні «сексоти» багато.

А почалося все з простої побутової електричної праски. У сьомому класі на уроці фізики я розповідав про використання електричної енергії в побутових цілях, про те, що в кожного з них вдома є побутові електричні прилади. Діти називали ці прилади і серед них – електричний утюг. А я сказав дітям, що українською мовою потрібно говорити електрична праска, а не утюг. *«А у нас говорять електричний утюг.»* – сказала учениця Світлана Гусарова. Я пояснив учениці, що ця назва прийшла до нас з російської мови, що на західній Україні, наприклад, говорили колись «залізко», та це слово має польське походження, а на східній Україні – «утюг», а правильно казати – електрична праска. Здавалося, що роз'яснив, але дівчинка прийшла додому і про все розповіла мамі, яка працювала в нас вчителькою початкових класів. Вчителька поширила серед свого оточення, що я дітей розділив у класі на східняків і західняків. Згодом я сказав, що українською потрібно говорити «водогін», а не водопровід, що ще додало кілька крапель оливи до вогню. М.В.Гусарова хотіла, щоб в її доньки всі оцінки були відмінними, а воно не виходило, в тому числі і з фізики. Якось дівчинка отримала четвірку з лабораторної роботи і знову сказала мамі, що в неї був зіпсований прилад. А вчителька почала розповідати, що я спеціально підсовую її дитині зіпсовані прилади на практичних роботах. Були претензії і до інших вчителів, але до мене політичні. Закінчилося тим, що М.В.Гусарова забрала свою Світланку зі школи і влаштувала в Ковалівській СШ.

Як вже згадувалося вище, я часто їздив до Львова, щоб десь роздобути потрібні деталі для обладнання кабінету, заглядав за свіжою літературою в численні книгарні, відвідував університет, своїх викладачів на кафедрі загальної фізики. Зрештою, мені хотілося знову побувати в тому культурному середовищі, яке не переставало манити мене. А коли повертався додому, то розповідав учителям у вузькому колі про новини культурного та літературного життя Львова. Здебільшого ми розмовляли частіше з учителем хімії Юліаном Гривняком, який теж у свій час навчався у Львівському університеті. Розповідав про свої пошуки матеріалів до біографій українських фізиків для виготовлення у фізкабінеті стенда «Українські фізики і науково-технічний прогрес». Ми тоді разом з Ю.В.Гривняком підробляли трохи у вечірній школі і розмовляли не раз в учительській. Це десь підслуховувала Раїса Майборода, яка з 1966 року працювала директором вечірньої школи, і занотувувала в пам'яті.

У 1963 році Р.Майбороду перевели з посади директора Жаб'євського Будинку піонерів на таку ж посаду в Яблунів. Вона була членом КПРС і в школі було двоє партійних, ось вони разом створили партійну організацію, а її обрали чи призначили секретарем. Я з нею був в добрих стосунках, вів технічні гуртки при Будинку піонерів, що було мені вигідно з фінансового боку. А тепер вона директорка школи та ще й партійна секретарка. До школи приходила раніше, ніж починалися уроки у вечірніх класах, сиділа в учительській, а в кабінеті директора денної школи навіть мала сейф і часто там за столом займалася своїми справами, особливо тоді, коли господар кабінету був відсутнім. Телефон – це чудо тих років – був спільним для вчительської і для кабінету директора, тобто працював паралельно. Задзвонило це чудо, а в учительській крім мене – нікого, бо вчителі розійшлися на уроки, а я мав «вікно». Поки підійшов до столу, на якому стояв телефонний апарат, секретар партійної організації в кабінеті директора підняла слухавку. Не відаючи про це, підняв і я, і раптом почув своє прізвище. Про мене хтось щось запитував. З етичних міркувань я повинен був покласти слухавку, але як тут покладеш, коли говорять про тебе. Партійна секретарка говорила про мою *«антирадянську діяльність»*. А телефонували з райкому комсомолу і питалися про мене, бо хотіли нагородити грамотою обкому. Нагороди, звісно, я не отримав, але вже про одну людину, що стежить за мною, я довідався. Ось вона і строчила на мене ті донесення.

Ще кілька фактів із переслідувань космацьких учителів. У кінці 50-х років в Космач-Ставницьку школу направили випускника Станіславського педінституту Яценовича Р.М. Як національно свідомий українець і патріот він перебував у полі зору КДБ. Через кілька років його спокійної праці за доносом «друзів» КДБ в присутності двох понятих (свідків) зробило обшук у нього на квартирі і знайшли книжку, яку й шукали, «Історію Русів», видану в Нью-Йорку в 1956 році. Згодом Яценовича Р.М. арештували, але спочатку в квітні 1960 року КДБ в сільському клубі організувало судилище, на якому вчителя звільнили з роботи. Маючи вищу педагогічну освіту за фахом філолога, Яценович Р.М. змушений був працювати в торгівлі завскладом. А через деякий час звільнили з посади директора Космач-Ставницької школи Паньківа, в якій працював Яценович. Під пильним оком КДБ опинився і вчитель Космацької середньої школи Чупірчук В.Л. Чекісти неодноразово викликали його в свої кабінети для проведення «профілактичної роботи», в його хаті робили обшуки, влаштовували перевірки на роботі. Доноси йшли, але явних доказів знайти не вдавалося. Разом з ним з цієї школи переслідувалися Лук'ян Вардзарук та Олександр Кобилянський за їхні ідейні переконання та зв'язки з відомими діячами Гельсинської групи: Аллою Горською, Віктором Зарецьким, В'ячеславом Чорноволем, Атеною Пашко, Олександром Заливахою, отцем-дисидентом Василем Романюком, письменником Борисом Антоненком-Давидовичем та іншими. З метою залякування прихильників відродження національно-визвольного руху і припинення відвідування Космача відомими діячами культури та політиками, 22 вересня 1973 року КДБ та райком КПУ організували збори селян у Будинку культури с. Космача, на яких вчинили чергове судилище над Василем Чупірчуком, Лук'яном Вардзаруком та Олександром Кобилянським, картали їх *«за недостойну поведінку радянського вчителя»*, змушували покаятись, лякали, погрожували звільненням з роботи, арештом. Але доказів не вистачало, явних свідків не було, а своїх таємних донощиків викривати не бажали. Та все-таки Лук'яна Вардзарука звільнили і перевели на посаду бібліотекаря, а згодом він зовсім залишив роботу в школі.

І це далеко не повний перелік учителів, яких КДБ переслідувало, викликало для проведення «профілактичної роботи», а чи навіть на допити, підозрюючи їх у націоналізмі та антидержавній діяльності.

ЯБЛУНІВСЬКІ КРИНИЦІ СМЕРТИ

У 1948 чи в 1949 році нас малих школярів вчителька вела з Уторопів до Яблунова дивитися на вбитих бандерівців, яких емдебисти повиставляли майже на тротуарі перед своїм парканом, який обгороджував їхню достатньо велику територію. Після таких оглядин нам ввижались понівечені трупи повстанців і снилися кошмарні сни. Сюди водили не тільки дітей, але й зганяли з сіл людей для упізнання трупів. Влада це робила з метою залякування, щоб тримати людей в постійному страху і покорі. А в центрі Яблунова, на площі, емдебешники зробили кладовище і хоронили там своїх солдатів-карателів та партійних керівників, які були вбиті в збройних сутичках з бандерівцями. Хоронили і ставили на могилах червоні тумби з такими ж кровавими п'ятикутними зірками. Тут не було поховано жодного радянського воїна, який загинув на війні в бою з мадярами чи з німцями. Це були захоронення від середини 1944 року, коли фронти Другої світової вже посунулися на захід. Цих поховань було кілька десятків. У воєнний час на території Яблунова полягло щонайбільше два радянські воїни в перестрілках з мадярами і їх захоронило місцеве населення майже на тих місцях, де вони були вбиті. А після війни, як бачимо, в центрі Яблунова з'явилося невеличке кладовище карателів.

Колись тут, на цій обгородженій території, під високим плотом якої ми бачили вбитих повстанців, було кілька будинків, але вони під час війни згоріли. Уціліла лише розкішна кам'яна вілла, яку вибудував для себе на початку минулого століття війт Яблунова Марек Сітницький, а на місці згорілих обійсть zostалися лише одні криниці, як свідки тих страшних воєнних часів. У віллі з 1944 по 1962 рік розміщався спочатку районний відділ НКДБ, з 1946 року – МДБ, з 1954 року – КДБ. Назви різні, але обов'язки в цих структур були однакові – вишукувати і карати «ворогів народу» – національно-свідомих українців і патріотів.

Ніхто не уявляв собі, що ще прийдуть страшніші часи для тих осиротілих криниць, які сприяли життю людини, давали їй силу й насагу. Тепер вони були запушені, але прикриті, щоб туди ніщо не впало. У кінці 40-х – початку 50-х років криниці почали засипати, до них нікого вже не підпускали, бо казали, що вони заміновані. Дехто з місцевих людей, які служили у цьому відомстві прибиральницями, дроворубами, опалювачами знали, чому «заміновані» криниці, чому засипалися шанці, для чого

викопували ями. Знали, бо декого з них, навіть, заставляли копати яму, але всі залякано мовчали – мовчали до забуття. Та часи змінювалися і знайшлися люди, які пригадали, що в ті криниці емдебисти скидали трупи вбитих і замордованих людей, закопували їх в шанцях і ямах. Пригадали це тоді, як уже очевидячки почав розпадатися «Союз нерушимий». Правди не сховати, вона виринала із забуття і факти чимраз переконливіше свідчили, що тут була одна з найжахливіших катівень Прикарпаття. Тепер на цій території гралися діти, бо після ліквідації району в 1962 році сюди, де раніше розміщався районний відділ КДБ, був переведений дитячий садок.

Про криниці й пивниці, наповнені трупами, стало відомо заступникові голови Коломийського «Меморіалу» Ярославові Малковичу. Коли «Меморіал» зміцнів постало питання про розкопки поховань в Яблунові. Їх задумано приурочити до дня Всесвітнього Собору Духовної України, який намічався на 5-7 липня 1990 року. Третього липня 1990 року група ентузіастів «Меморіалу»: Б.Юращук, Я.Малкович, Г.Вінтоняк, М.Іванюк, О.Чеховський, М.Симотюк, Ю.Тимошенко, М.Кушнірчук, Д.Данилюк, С.Книшук з допомогою активного члена Яблунівського осередку НРУ Ореста Ульванського та Богдана Малковича з Середнього Березова розпочали розкопки на подвір'ї колишнього МДБ і прилеглий до нього території. Між ними був член «Меморіалу», колишній воїн УПА, в'язень ГУЛАГів, письменник Євген Іваничук. Він описав хроніку розкопок жертв комуністичного терору в Яблунові в книжці «Яблунівські криниці», яка вийшла в Коломії в 2000 році. Деякі факти, описані в книжці, процитую в дальшій розповіді.

З допомогою старожилів орієнтовно визначили місця, де були криниці, війсьні шанці, півниці, і хлопці з «Меморіалу» приступили до роботи.

У їдальні середньої школи стараннями кухарки Галини Чуревич та громади влаштовувалися гарячі обіди. Діяльну допомогу надавав голова селищної ради Михайло Стефанко, який забезпечував продуктами та інструментом. Євген Іваничук згадував, що *«неоціненну допомогу в зборі інформації та організації розкопок надала нам Ліда Безпалова – голова Яблунівського осередку «Руху», яка опублікувала прекрасний репортаж з яблунівських розкопок в багатотиражці заводу «Коломиясільмаш» – «Робітниче слово» під заголовком «Не проростає з черепів забуття»*.

Вже першого дня біля старого згарища на півто-раметровій глибині, під шарами каміння і битої цегли знайшли криницю, наповнену людськими кістками, розірваними гранатами, мінами, розплесканими до каміння кулями. У цій криниці знайдено два камені, оброблені зубилом так, щоб не стягався дріт, яким прив'язували камінь до жертви. Євген Іваничук

Так розпочалися розкопки

у згаданій вище книзі писав, що разом з кістками в криниці знайшли саморобний перстень з вигравіруваними Тризубом, літерами «МБД» і датою – 1948. Знайшли «стальку» від жіночого чобота, ремінець та залишки петика. Як пізніше виявилось, перстень належав повстанцю Михайлови Басарабу с. Дмитра, який перебував у криївці разом з дружиною Васкул Анною, стрільцями Синітовичем М., Дижук І., Васкулом М. Всі вони разом підірвалися гранатою після того, як гарнізонники, яких направив на криївку зрадник, запропонували їм здатися. Всіх їх забрали в Яблунів, виставили на показ, а потім вкинули в криницю. За залишками петика та ремінця, яким були зв'язані руки жертви, Симчич Іван з Нижнього Березова знайшов останки своєї мами.

6-го липня місце розкопок відвідали гості майже з усіх областей України та представники української діаспори, які приїхали на святкування Собору Духовної України. Вони могли наочно переконатися в тих звірствах, які чинила більшовицька влада. Це було відчутним ударом по комуністичній системі.

Жителі Яблунова і навколишніх сіл підтримували ентузіастів, брали участь у розкопках, допомагали приїжджим харчами, а дехто і грошима. Неодноразово я теж побував на розкопках, приходив до свого племянника Юрія Тимошенка, який у поті чола, з молодечим запалом вичищав криниці. Коли розкопували криницю в парку, виникла підозра, що криниця замінована, викликали саперів з Коломиї, але вони довго

не приїжджали, тоді Юрій першим порушив вимушену перерву, заліз у криницю і там уважно знімав шар за шаром і видавав на гору людські кості і залишки засобів катування. У засипаних мадярських шанцях на краю парку, під бережком, над яким розташований будинок Волощуків і шкільний стадіон, розкопали понад 30 скелетів зі слідами страшної наруги. Після цього знайшли ще чотири криниці і провели розкопки в підозрілих місцях на подвір'ї МДБ. В кінці подвір'я виявлено яму, в якій спалювали трупи.

На розкопки приходили очевидці тих страшних подій післявоєнного часу, розповідали про повстанців і селян, яких емдебисти забирали вбитими чи замордованими до Яблунова. Так, у травні 1948 року сюди привезли, полеглих у нерівному бою, сотенного Білого та його друзів. Є докази, що серед розкопаних жертв є останки Негрича Дмитра, псевдо «Мороз» (1909 - 1945) – районного провідника ОУН, сотенного УПА; Куничича Дмитра, псевдо «Калина» (1912 - 1950) – стрільця сотні Мороза; Симчича Михайла, псевдо «Карпо» (1908 - 1950); Урбановича Михайла, псевдо «Сивий» (1894 - 1949) та багатьох інших [Є.Іванчук]. Розповідають, що тіла вбитих можна було викупити вночі в охоронців за літру самогону і закуску. Колишній ройовий УПА Мирослав Галатинюк розповів мені, що тіло сотенного Білого теж викупили і поховали його десь за рікою в березині під лісом, однак точного місця він не знав.

Поряд з криницею в кінці стадіону був вагончик, в якому розміщався штаб розкопок. У штабі трудилися дві жінки-активістки «Меморіалу» – ветеранка УПА Іванюк Марія та колишня репресована Вінтоняк Ганна. Тут можна було отримати інформацію про розкопки, залишити запис у книзі відгуків чи дати гроші на спорудження пам'ятника закатованим патріотам. Я скористався нагодою і теж дав гроші на майбутній пам'ятник жертвам більшовицького терору. Оглядав виставлені на показ скелети та інші матеріали розкопок. На стелажах з останками людей лежали гори живих квітів, горіли сотні свічок. Кожної неділі сюди приходив отець Василь Іроденко, проводив панахиди, і завжди виголошував антикомуністичні патріотичні промови. Іноді люди боялися, щоб на нього не було якогось нападу з боку КДБ. Одної неділі на панахиді появився В'ячеслав Чорновіл. Він їхав у Шешори на освячення могили і завернув до нас. Тоді якраз виголошував промову о. Іроденко. Закінчивши своє слово отець передав мікрофон Чорноволу. Він сказав палкі слова на підтримку

національного духу, закликав берегти пам'ять про тих, хто віддав своє життя за Україну і пішов. Люди подякували йому вголос, а він повернувся і помахав рукою.

МДБ мало в своєму розпорядженні спеціальний гарнізон карателів, який майже щодня виходив у села району на облави і кожного разу привозив до Яблунова тіла вбитих. За кількістю вбитих судили про успішність боротьби з бандерівцями. Не завжди карателі могли знайти бандерівців, але потрібний показник вони старалися забезпечити і вбивали цілком випадкових людей, які часто не мали жодного зв'язку з повстанцями. Наведемо з книжки Є.Іваничука таку розповідь жителя Бані-Березова Білавича Антона:

«Вбити людину для гарнізонирика було простіше, як для нас розчавити каблуком жабу. Я пам'ятаю, як у Слободі гарнізон заарештував дівчину, що проходила селом, і вкинули її в казарму гарнізону. Цілу ніч свалтували солдати цю дівчину в якійсь стайні, і коли над ранком вона зуміла якось вилізти через віконце і почала втікати, начальник гарнізону вистрелив їй вслід по ногах, потім по стегнах, а вкінці по грудях. Дівчина добігла до кручі і впала у прірву».

Або ще – з розповіді Комашка Дмитра з села Спас:

«Якось на кухню, де працювала сестра, ввійшло кілька гарнізоники-ків. Старший з них почав приставати до неї, а коли дістав повну відсіч і зрозумів, що успіху не доб'ється, тут же в кімнаті застрелив її з револьвера. Пізніше було об'явлено, що вона була активною бандерівкою і тому її вбили».

Родини вояків УПА та членів ОУН вивозили на Сибір. За найменшу підозру в зв'язках з повстанцями арештували як окремих осіб, так і цілі сім'ї. Умови утримування в'язнів у яблунівських тюрмах (їх було дві: одна в підпорядкуванні МГБ, а друга – МВД) були страшні. Подаємо розповідь Ковальчука Петра, колишнього мешканця Яблунова за книжкою Є. Іваничука:

«Нас усіх (старшу сестру, якій було в той час десять років, мене, шестилітнього хлопчину, і наймолодшу сестру, якій було заledве п'ять тижнів, разом з мамою, не давши навіть витягнути хліб з печі) забрали на НКВД, де начальником у той час був Чалов. Камера, в яку нас кинули, була набита людьми, як бочка оселедцями, дихати не було чим, і тому почергово підходили до вікна, щоб вдихнути кілька ковтків свіжого по-

вітря. Маму після довгих прохань випустили надвір, щоб виполоскати пелюшки. Але сушити не дозволяли, і сушила їх мама на своїх грудях. Людям було дуже важко, і самотню радість знаходили в молитві, яку читали всього разом.

І раптом двері пивниці відчинив Картавцев:

– Хто молився? – грізно запитав він.

Всі мовчали, але за третім разом якась жінка сказала:

– Ми всі, Ніколашка, молилися. Всі разом.

Жінку витягнули з камери, а через годину вкинули її, всю побиту і напівживу, знову в камеру».

Як проводилися допити в яблунівській тюрмі, розповідає колишній в'язень сталінських ГУЛАГів, житель с. Ковалівки Микола Боднарук (подаємо за книжкою Є.Іваничука):

«Одного разу я по якійсь потребі пішов до тети, татової сестри, яка жила в сусідньому селі Стопчатові, вона взяла на утримання мою наймолодшу, 1942 року народження, сестру. Але на зарінку, не доходячи до моста, мене затримала засідка. Зупинили, обшукали, питають, де бандерівці, яке в мене псевдо. Я пояснив, хто такий, що йду до тети, але вони мене обшукали, жорстоко побили, потім зв'язали гумовим джгутом руки назад і відвели у Яблунів у районну катівню. Відчинили двері пивниці, а там стільки людей, що нема де стати. Примостився якось біля дверей. Це було в понеділок. Викликають мене не допит, побили мене добряче і дали днів три відпочинку. Потім знову на слідство повели. Там у катівні мене допитував трохи старший від мене слідчий Тітов (до речі, єдиний слідчий за всі роки моїх поневірянь, який назвав своє прізвище). Він говорив, що треба говорити тільки правду. Але потрібної їм правди я не знав, і він починав застосовувати свої тортури. Садовив мене на табуретку, ставав чоботами на мої босі ноги і з руками, закладеними за потилицю, перегинав мене назад так, що голова ледь не досягала до підлоги, аж поки я не вмлівав. Але мені не було в чому признаватися. Так продовжувалося мало не два тижні».

Колишній чекіст Ушаков, який і після пенсії залишився проживати в Яблуніві й за довгі роки життя не вимовив жодного українського слова (ні він, ні дружина), нахвалявся своїми «подвигами» на допитах в яблунівській в'язниці: *«Траплялися тверді бандити, які не ламалися. З ними ми не дуже панькались: я полюбляв їм влаштовувати гарячу лазню».*

Свідок злочинів більшовизму

З книги Євгена Іваничука довідуємося, що червоні садисти обмотували жертві дротом руки і ноги, підвішували над вогнем і вимагали, щоб вона зізналася в усіх учинених і невчинених гріхах. Якщо підвішений умлівав, то відливали водою і знову продовжували банити. Із задоволенням любив згадувати Ушаков про розправу над чотирнадцятирічною дівчинкою з Космач-Рушора, яку взяли під лісом, де вона випасала козу. Заперли дівчину в яблунівську тюрму і

шість разів влаштовували їй гарячу баню. Невинне дитя не могло знати ні псевда, ні місця перебування повстанців, а садисти продовжували знущатися і довели бідну дівчину до смерті, а потім тіло кинули в криницю.

Понад місяць тривали розкопки. За цей час було відкопано 74 жертви більшовизму. Місце розкопок в Яблуніві відвідало тисячі людей. У пресі з'являлися повідомлення та репортажі, зокрема Лідії Безпалової «Не проростає з черепів забуття», коломийське кабельне телебачення створило документальну стрічку «Яблунівські криниці», фотоальбоми. А поет Богдан Радиш після відвідин розкопок опублікував у косівській районній газеті цикл поезій «Чорна зоря» з такою передмовою: *«Цей цикл печальних поезій був задуманий мною на розкопках жертв сталінського терору в селищі Яблуніві Косівського району. Схиляю гірку душу і сиву мою голову перед пам'яттю закатованих»*.

Мабуть не помилюся, коли скажу, що кожен чл. КППРС, хто відвідав розкопки, дав собі слово, що він більше не з комуністами. Ось що написав у книзі відгуків вчитель з Текучі Мирослав Романюк: *«Коли побачив ці страшні розкопки в селищі Яблуніві, я відразу здав свій партбілет, бо КППРС була причетна до цієї справи. Я вийшов з рядів КППРС. Нехай процвітає справедливість і гуманізм. М.М.Романюк 23.07.1990»*.

У неділю 12 серпня 1990 року відбулося урочисте перепоховання жертв комуністичного терору в селищі. На цей запізнілий похорон зі-йшлися тисячі людей. Було багато священників. Богослужіння очолив єпископ Софрон Дмитерко. Біля колишнього МГБ, неподалік від місця, на якому з волі Божої виросла церква, висипали могилу, а на ній у 1993 році спорудили пам'ятник. Та, на жаль, він простояв 25 років і розвалив-ся. Тепер на тому місці встановили величний металічний хрест.

В ОБЛАСНІЙ РАДІ

Постановою Верховної ради Української РСР вибори народних де-путатів Української РСР і депутатів місцевих Рад народних депутатів республіки двадцять першого скликання було призначено на неділю, 4 березня 1990 року. Так склалося, що це були останні вибори до Верхов-ної Ради УРСР та перші порівняно демократичні парламентські вибо-ри радянського періоду. На нашому окрузі до Верховної Ради в другий тур виборів увійшли Володимир Шлемко, артист (від «Руху») та Ігор Пелипейко, педагог (від педагогічних працівників). Обидва вони стояли на однакових національно-демократичних позиціях, але Ігор Пелипей-ко мав великий життєвий досвід, енциклопедичні знання. Володимир Шлемко приїжджав в села з виставою «Стрільці Січовії», яку глядачі переповнених залів сприймали на високому патріотичному піднесенні. Ця вистава та підтримка «Руху» забезпечили йому перемогу. Незважаю-чи на монополію компартії на засоби масової інформації, майже чверть мандатів до Верховної Ради отримала опозиція (Демократичний блок).

У Косівському районі на виборах до обласної ради було сформовано 10 округів. Кандидатом в депутати до обласної ради в нашому Яблунів-ському окрузі мене висунула районна профспілкова організація вчителів. На моєму окрузі було ще 4 претенденти. Після першого туру найбільше голосів набрав Олександр Кобилянський від «Руху» і я. А в другому турі виборці більшість голосів віддали за мене.

Від Косівщини обрано 10 депутатів, з них 5 педагогів, 2 голови колгоспів, голова райвиконкому, лікар і зав. відділом споживспілки. На сесію обласної ради до Івано-Франківська, окрім педагогів, всі їхали службовим транспортом своїх відомств, та тільки нам трьом (Богданові Радишу, Ігорю Пелипейку і мені) райвиконком виділяв автомобіль, який возив нас туди і назад. Інші два педагоги (Петро Арсенич і Богдан Чупір-

чук) проживали в Івано-Франківську. До Івано-Франківської обласної ради було обрано 135 депутатів, 109 депутатів були обрані від демократичного блоку і лише 48 членів КПРС, але з них ніхто (за виключенням кількох партійних функціонерів високого рівня), не підтримував політику партії, про що засвідчили вже перші голосування. Після першої сесії, яка проходила від 6 квітня до 15 червня, можу стверджувати, що більше половини чл. КПРС здали свої партійні квитки.

Будівля Івано-Франківської обласної ради та обласної адміністрації

На першому пленарному засіданні обрали голову обласної ради – Миколу Яковину, його заступника – Богдана Мелінишина, а також голову виконкому обласної ради – Дмитра Захарука. Депутати прагнули позбутися радянщини, стати краєм дійсно незалежної Самостійної України, тому приймали рішення в умовах Радянського Союзу досить сміливі й революційні, які опротестовувала обласна прокуратура своїми поданнями. Однак подання прокурора, щоб воно вступило в дію, потрібно було задовольнити рішенням обласної ради або залишити без задоволення. Але обласна рада ці подання не задовольняла. Подаємо кілька таких рішень, які, наголошую, ухвалювалися за часів існування Радянського Союзу:

- 10 квітня 1990 року обласна рада прийняла рішення «Про встановлення українського прапора», яким передбачувалося встановити синьо-жовтий прапор при вході до приміщення обласної ради поруч з державним прапором, а також на шпилі Івано-Франківської ратуші.

- 25 квітня 1990 року прийнято рішення «Про основні принципи ставлення органів влади на території Івано-Франківської області до існуючих конфесій і забезпечення вільного розвитку релігійно-церковного життя на Прикарпатті», за яким органам місцевої влади надавалося право на передачу в користування громадам віруючих УГКЦ культових споруд, які до 1946 року належали їм.

- 4 травня 1990 року обласна рада створила газету рад народних депутатів «Галичина», незалежну від обкому КПУ.

- 11 травня 1990 року вирішено на території Івано-Франківської області встановити такі святкові дні:

1. З наданням статусу неробочих і перенесенням робочих днів на суботи або інші дні за рішенням трудових колективів:

1.1. *Різдво Христове – 7, 8, 9 січня.*

1.2. *День незалежності і соборності України – 22 січня.*

1.3. *Великдень – окрім неділі, понеділок і вівторок.*

1.4. *День Державности на Західноукраїнських землях – 1 листопада.*

2. Свята без надання статусу неробочих днів:

2.1. *Шевченківські свята – 9, 10 березня.*

2.2. *День Милосердя (Святого Миколая).*

3. Дні пам'яті та скорботи:

3.1. *Річниця Чорнобильської катастрофи – 26 квітня.*

3.2. *Всесвітній день пам'яті голодомору в Україні – 4 листопада.*

4. Національні групи, що проживають на Івано-Франківщині, святкування своїх національних і релігійних свят із наданням неробочих днів узгоджують з трудовими колективами, які мусять їм у цьому сприяти.

Цього ж числа було вирішено, що «на території Івано-Франківської області поруч з прапором та гербом Української РСР вважати офіційно прийнятою національною символікою синьо-жовтий прапор – як український національний прапор, тризуб – як український національний герб, а також гімн «Ще не вмерла України» – як український національний гімн». А також окремим пунктом було записано: «Підняти над приміщенням обласної Ради народних депутатів український національний прапор».

- 4 травня 1990 року прийнято рішення про призначення завідувачів

відділів та начальників управлінь виконавчого комітету обласної ради і серед них призначено начальником управління народної освіти Богдана Томенчука. На цю посаду було 10 претендентів. Члени нашої комісії освіти і науки на своєму засіданні переслухали всіх, ознайомилися з їхнім баченням дальшого розвитку національної освіти в області, з поглядами на даліше існування учнівських політичних організацій, а також яким має бути вчитель української національної школи та інші питання. Ми переслухали і відправили дев'ятьох претендентів без позитивних результатів та повідомили це голові облвиконкому Дмитрові Захаруку. З облвиконкому прийшла пропозиція послухати ще директора Ценявської восьмирічної школи з Коломийщини Богдана Томенчука, але комісії довелося довго ждати, поки його доставлять в обласну раду. Члени комісії розійшлися, а я вийшов на сходи і дивився на площу, чи ще стоїть наша машина, яка возила нас на сесію і додому. На сходах зустрів незнайому людину і чомусь подумав, що це новий претендент. Так і було, поки ми йшли до кімнати я розповів йому, що ми від нього хочемо. І поки сходилися депутати, ми щось трохи переговорили з ним. Та зайшов наш голова комісії Роман Лучицький і надав слово Богданові Томенчукові. Був його коротенький виступ, були відповіді на питання і ми одностайно вирішили, що це та людина, якої ми шукаємо.

Нашій комісії освіти і науки було надано право контролю за проходженням вступних екзаменів у медичний та педагогічний інститути, а також в інститут нафти і газу, де було чимало скарг абітурієнтів на оцінювання вступних письмових робіт. За графіком, складеним головою комісії, я був введений у склад комісії, яка розглядала скарги на оцінювання письмових робіт з фізики в медичному інституті та в інституті нафти і газу. Якщо в медичному інституті мені не вдалося захистити вступника, то в інституті нафти і газу з моїми зауваженнями комісія вимушена була погодитись і кільком вступникам була піднята оцінка.

10 серпня 1990 року при розгляді питання «Про зміни в навчанні української та російської мов у загальноосвітніх школах, профтехучилищах та дошкільних закладах області» обласна рада вирішила припинити вивчення та вживання російської мови в системі навчальних занять в українських дошкільних закладах і початкових класах загальноосвітніх шкіл з 1 вересня 1990 року.

Зі змісту перелічених рішень можна зробити висновок, що подібні

питання в межах всієї України вирішувалися Верховною Радою впродовж тривалого часу аж до прийняття Конституції України в червні 1996 року.

1 жовтня 1990 року в рамках другої сесії проведено виїзне засідання ради в м. Києві. На цьому засіданні розглянуто питання «Про новий союзний договір». Сесія привселюдно, під стінами Верховної Ради вирішила *«категорично відкинути ідею нового союзного договору та створення на його основі так званого оновленого Союзу»*, а домагатися повного реального суверенітету України.

Більшість у радах Галичини отримали національно-демократичні сили, тому були намагання об'єднати зусилля трьох областей і шляхом реформ дати зразок для України як потрібно господарювати і що потрібно реформувати, щоб Україна швидше стала країною з ринковою економікою, державою західного типу. Для реалізації цих завдань головами обласних рад Львівської – В'ячеславом Чорноволом, Тернопільської – Володимиром Олійником, Івано-Франківської – Миколою Яковиною, було вирішено провести спільні сесії рад і прийняти відповідні рішення. Так виникла ідея Галицької асамблеї – неофіційної назви асоціації трьох областей, яку комуністи в своїй пропаганді називали «Галицькою автономією», хоч в дійсності про ніяку автономію не йшлося. Було проведено дві спільні сесії трьох обласних рад (асамблеї): перша – у Львівському театрі опери та балету ім. Івана Франка 16 лютого 1991 року, друга – у Тернопільському палаці культури ім. Леся Курбаса 5 вересня 1991 року.

Однак у зв'язку з подальшим запровадженням інституту президентства в Україні, посиленням тенденцій централізації в системі державної виконавчої влади, зміною керівників обласних Рад і певною критикою самої ідеї регіональної співпраці з боку окремих політичних діячів та організацій реалізація проектів у рамках Галицької асамблеї поступово згорталася. Планована третя об'єднана сесія в Івано-Франківську не відбулася.

Україна вимагала змін, потрібно було якомога швидше позбутися радянщини, відновити національно-демократичні цінності нашого народу, утвердитися як демократична держава в співдружності європейських країн. Наша область попри всі колізії, залишилась опорою українства, і фундамент цієї опори заклали ми, депутати місцевих рад першого демократичного скликання.

ДОЛЯ ОДНІЄЇ РОДИНИ

24 серпня 1992 року яблунівці святкували першу річницю Незалежності України. У парку над річкою зійшлося багато людей. Я виступав з доповіддю, в якій згадував про внесок у здобуття Незалежності наших земляків від визвольних змагань до сьогоднішнього дня. Згадував прізвища січових стрільців і старшин, повстанців і підпільників ОУН вихідців з Яблунова. Після моєї доповіді розпочинався святковий концерт. У перерві до мене підійшов старший чоловік, якого я не знав, і зі сльозами на очах сказав: *«Дякую вам, пане, за чудову доповідь. Я думав, що про нас уже всі забули»*. Він скромно представився мені й розповів як тут опинився, а вкінці сказав, що дякуючи Богові, він нарешті вдома і надіється, що буде проживати і в своїй хаті. Це був Юрій Ковальчук – один з легендарних братів Ковальчуків. Я ще раз потиснув йому руку і подякував за звитяжну боротьбу братів Ковальчуків з окупантами.

За радянської влади, після заслання, йому не дозволяли повертатися до Яблунова, а в батьківській хаті, де він раніше проживав з сім'єю, розмістили дорожню службу. Та після розвалу Радянського Союзу Юрій Ковальчук з сім'єю все ж повернувся додому. Мене зацікавила доля сім'ї Ковальчуків і я почав розпитувати живих свідків, та, на жаль, це сталося вже після смерті Юрія Ковальчука. Однак я ще встиг кілька разів відвідати дружину Юрія Ковальчука п. Наталію і переговорити з нею. Наталія Ковальчук була інтелігентною людиною міцного національно-патріотичного духу, з якою було приємно розмовляти, і не тільки згадувати минуле, але й говорити про сучасне і бажане майбутнє. Зараз продовжую зустрічатися з їхніми дітьми Ганною і Романом, але це вже сучасні люди. Долучаючи розповіді до архівних матеріалів, склалося узагальнене бачення долі родини Ковальчуків.

Ще донині стоїть хата на вулиці Франка, в якій народився батько п'ятьох красенів-синів Ковальчук Михайло Федорович. На початку минулого століття він одружився з Анною - дочкою Олени та Ілька Мельників. Ілько Мельник, батько Анни, походив з яблунівської родини Волохів. За дружину взяв собі красиву дівчину з Уторопів Олену. Окрім Анни, у них був ще молодший син Юра, якому намагалися дати добру освіту. Навчався він у школі, а потім в гімназії. Але помер батько, і Юрій не закінчив гімназії. Допомігав матері, а потім його забрали до армії служити

Юрій Мельник

цісареві, під час Першої світової війни опинився на фронті. З перших днів виникнення ЗУНР став до лав захисників Української держави. Він був чотарем УГА, його любили і поважали стрільці. Та в одному з боїв з поляками Мельник Юрій загинув героїською смертю на 30-му році життя. Його героїзм і відданість українській ідеї стали взірцем патріотизму для наступних поколінь, в т. ч. і для його нащадків-племінників – братів Ковальчуків.

Отже, у Ковальчуків Михайла й Анни народилося п'ятеро синів: Юрій, Ілько, Роман, Дмитро, Федір. Батько чотири роки був на війні і захищав Австро-Угорську імперію аж до її розвалу. У 1918 році прийшов додому, а потім довго тягався судами, процесуючись зі старшим братом, а в 1928 році поїхав у Канаду на заробітки, щоб сплатити борги, і там в Оттаві помер. А сини росли і виховувалися при матері. Найбільший тягар домашньої роботи припав на старшого сина Юрія, красеня і силача.

Юрій Ковальчук, 1907 року народження, навчався чотири роки в гімназії, а потім працював. Був активним членом «Просвіти», одним із організаторів Яблунівської філії Карпатського лещетарського клубу. На початку 30-х років вступив в ОУН і разом зі своїми однодумцями боровся із шовіністичною політикою польської влади.

Організація Українських Націоналістів за Польщі перебувала в підпіллі, а з приходом німців легалізувалася, чим скористалися гестапо і агентура НКВД. 4-го березня 1946 року Юрій був заарештований органами НКВД. Йому висунули звинувачення, що він член ОУН, псевдо «Зелений», член Верховинського райпроводу ОУН. Військовим трибуналом військ МВС Станіславської області 20 серпня 1946 року його засудили на 10 років позбавлення волі та 5 років поразення в правах. Відбував покарання спочатку на острові Лисому в Тихому океані, а потім у Магадані. Працював на золотих копальнях. А дома залишилися дружина Наталка зі своєю мамою. Наталку вмовляли зректися чоловіка, вийти заміж за когось іншого, і цим би вона врятувалася від Сибіру. Але вірна дружина не стала на шлях зради. У 1950 році їх обох з мамою вивезли в Хабаровськ, де вони працювали в радгоспі МВД. Юрій, працюючи на копальнях,

заробляв заліки, і його звільнили на рік скоріше, у 1955 році. Тоді й Наталка з мамою переїхали до Юрія, бо його за межі Магадану не випускали. Юрій працював в підсобному господарстві, а дружина була прибиральницею, завідувач-

Юрій Ковальчук

Наталія Ковальчук

кою складом, кухаркою. Там у них народилося двоє дітей: Анна і Роман. У 1960 році Наталчина мама змогла повернутися додому і проживала в Ковалівці в сина Петра. А Юрій з дружиною пробував повернутися в рідні краї в 1970 році, та їх не хотіли прописати ні в Яблунові, ні в Коломії, і вони зупинилися в Тульчині Вінницької області. До Яблунова приїхали вже аж за часів незалежності, у 1992 році. Ледве відвоювали у влади власну хату, бо її збиралися продати, і тоді вже все було би втрачено. А ця хата залишилася в спадок від діда і баби. У ній народився герой визвольних змагань 1918-20-х років Юрко Мельник. Юрій Ковальчук з дружиною і дітьми прожив ще у рідній хаті 14 років і помер у віці 99 років.

Другий син, Ілько, 1919 року народження, закінчив школу, вчився столярки у відомого на той час в Яблунові столяра і майстра на всі руки Синітовича Миколи. Придбав інструмент і почав працювати самостійно. Він, як і старший брат, вступив до ОУН, активно працював в організації. В лютому 1941 року Ілька арештували НКВСівці і в травні 1941 року засудили на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах з конфіскацією майна. Але він був страчений разом з іншими в'язнями при відступі радянських військ.

Третій син Роман, 1922 року народження, закінчив Яблунівську школу. Навчився кравецької справи і вже мав майстерню. В час німецької окупації, після проголошення відновлення Української Держави, поча-

лися переслідування членів ОУН. Таку акцію німці проводили і в Яблуніві. Проте брати Ковальчуки зуміли втекти від облави і арешту. Роман бачив підступність окупантів. І поляки, і совіти, і німці одні одних витісняли з території України. Але до українського народу ставилися однаково – ненавиділи його прагнення до волі, до самостійності. Тому і всі однаково боролися з українськими патріотами та ОУН і використовували ті ж самі методи.

Роман неодноразово говорив, що не любить поляків, бо вони вбили вуйка Юрка (Юрія Мельника), ненавидить совітів, бо вони вбили брата Ілька. І тому вирішив боротися з окупантами незалежно від їхнього походження. У 1944 році пішов в УПА. Він був керівником СБ надрайонного проводу (псевдо «Тиміш»). Коли зрадник видав криївку, в якій Роман Ковальчук перебував з бойовими друзями, карателі запропонували їм здаватися, та патріоти вибрали героїчну смерть. Це сталося 23.06.1949 року в Шешорах.

Четвертий син, Дмитро, 1924 року народження, вчився в Коломиї шоферувати. Після того, як втік від німців, пішов у підпілля. ОУН направила його разом з іншими молодими хлопцями на Волинь, де створювалась Українська Повстанська Армія для оборони українського населення від терору гітлерівців, радянських партизанів та польських шовіністів. Там Дмитро в бою з німцями загинув.

П'ятий син, Федір, 1926 року народження, вчився в Коломиї на зубного техника. У 1944 році пішов в УПА. У 1945 році загинув десь на Верховинщині.

Перед нами проплив невеличкий відрізок часу, всього якихось 30 років, з війнами, окупаціями, боротьбою за самостійність і незалежність та участь в цих подіях однієї родини. Чи могли вони по-іншому влаштувати своє життя? Таку можливість мали, але вони не схотіли нею скористатися і стали на шлях боротьби з поневолювачами, бо ними керували їхня національна свідомість, їхній справжній патріотизм, відчуття синівського обов'язку перед українським народом.

Дочка Юрія Ковальчука, Анничка, яка проживає в Яблуніві, написала баладу про братів-Ковальчуків, що була опублікована в книжці «Яблунів: Причинки до історії містечка». У баладі розповідається про кожного зокрема з братів Ковальчуків. Тут подаємо вступну і кінцеву частин балади:

Балада про братів Ковальчуків

Мала мати п'ять синів –

Молоденьких ясенів.

Ясен – дерево примітне,

Непоказно собі квітне,

Гострі листки розгортає,

Міцний стан собі плекає.

Так і ці сини росли,

Життєлюбамі були.

Близько рідної природи,

Біля Лючки, біля броду

Виростали і мужніли,

За них пів села раділо.

Мала мати п'ять синів –

П'ять синів – Ковальчуків.

І плекала, і ростила,

Та ворожа сила вбила,

Розтрощила сильний рід

І змолола предків слід.

Тепер рідко де між нами

Є такі сини у мами.

Та надії не втрачай,

Про добро народне дбай.

Побажай Вкраїні миру,

Помолись до Бога щиро –

Хай здоров'я дасть й наснагу,

До героїв тих повагу.

Так ти пам'ять збережеш,

У майбутнє так підеш.

Аж тоді твоє майбутнє

Буде людяне і путнє.

НАПЕРЕДОДНІ ТА В ПЕРШІ РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Йшли часи горбачовської перебудови. У середовищі інтелігенції сміливіше заговорили про демократію та свободу слова. Більш розкутими стали засоби масової інформації. Набули популярності журнали «Жовтень», «Україна», «Пам'ятки історії України», «Огонёк», «Новый мир». Ці видання дозволяли собі друкувати правдиві факти з нашої історії, не пригладжені цензурою погляди на сучасність. В таких умовах народжувалися сміливі думки, які ще вчора, здавалося, ніхто і не наважився б висловити в тих наскрізь просякнутах комуністичною ідеологією умовах. Якось у 1988 році вчитель фізики Петро Ключевський приніс ювілейний значок, випущений у 1938 році з нагоди 70-річчя товариства «Просвіта», що належав його батькови, який у 30-х роках був скарбником стопчатівської читальні «Просвіти». Цей значок спонукав до спогадів, роздумів і, зрештою, до дії. Нас було четверо М.Г.Васкул, М.М.Клим'юк, П.П.Ключевський і я. Ми довіряли один одному і в нас виникла смілива думка продовжити традиції «Просвіти». Тоді ще не було Товариства української мови, ні відновленого товариства «Просвіта». І ось у шкільному коридорі на інформаційному стенді почали з'являтися цікаві матеріали з української історії, літератури, про які не писали шкільні підручники. Ці невеличкі справи, які робилися в школі, були добрим початком. До цього доєднався директор школи М.В.Томашук, заступник директора Л.М.Долішняк. Першого листопада 1988 року ми організували відзначення 70-ї річниці ЗУНР. У Будинку культури зійшлося багато людей, я зробив доповідь. Чоловічий вокальний ансамбль Будинку культури навдивовижу швидко підготував кілька стрілецьких пісень і заспівав перед публікою, яка була заскочена виконанням пісень та всім дійством. У березні 1989 року провели в Яблунові в національно-патріотичному дусі величне свято, присвячене 175-й річниці від дня народження Тараса Шевченка. У травні 1990 року, вперше на наших теренах, ще за існування радянської системи було проведене Свято Матері. До цієї події я знайшов у архівах багато матеріалів, дитячих віршів, сценок, які пригодилися для концерту.

Велику роботу щодо пробудження національної свідомості робив Яблунівський осередок Народного Руху. Мітинги, національні прапори, палкі промови Лідії Безпалової, Марії Чуревич, Ореста Ульяновського, Дмитра Басараби та інших мовців разом з виконанням пісні-гімну «Ой

у лузі червона калина» були сміливим викликом існуючій тоталітарній системі і разом з тим знімали кайдани боязні зі своїх односельців.

Значний внесок у піднесення національної свідомости, в пробудження патріотичних почуттів зробили виїзні агітаційні групи Коломийського осередку НРУ з національними прапорами, з добре підготовленими мовцями, а також групи підтримки кандидатів у депутати до Верховної Ради України Ігоря Пелипейка та Володимира Шлемка. Пам'ятним був один приїзд коломиян у 1989 році, коли вони провели мітинг біля колишнього суду, в якому в 1880 році перебував арештований Іван Франко. Це була нагода розказати про істинного Франка – українського патріота, націонал-демократа і пов'язати все це з боротьбою за Самостійну Українську Державу. Коломияни пообіцяли, що на другу неділю приїдуть і встановлять тут меморіальну табличку. Таким приїздам комуністична влада всіляко перешкоджала, а всі мітинги записувалися відеокамерами. Пізніше записи переглядалися і робилися певні висновки. Проте влада вже була неспроможна припинити такі акції, бо рух за демократичні зміни набрав масового характеру. Однак у цьому випадку райком партії зреагував оригінально. У Косові виготовили табличку з написом про те, що в цьому будинку перебував Іван Франко під час свого арешту в 1880 році, і в суботу встановили цю тимчасову табличку. У неділю приїхали коломияни зі своєю табличкою, але там уже висіла райкомівська. Вони все ж провели мітинг, але свою табличку не встановлювали.

У 1989 році у Києві відбувся установчий з'їзд НРУ, делегатом якого був косів'янин Ігор Пелипейко. У районній газеті з'являлися гострі антиімперського і антикомуністичного спрямування статті (І.Пелипейка, П.Корнеюка та ін.). В Косові почав діяти дискусійний клуб, засідання якого сприяли підризу комуністичної ідеології. На засідання з'їжджалися небайдужі до демократичних процесів люди з навколишніх сіл. 4 січня 1990 року на багатолюдному зібранні цього клубу поставлено рішучу вимогу про відновлення діяльності УГКЦ.

У березні 1990 році відбулися вибори до Верховної та місцевих рад. У західних областях в усі ради перемогу отримали демократичні сили. У нашому виборчому окрузі до Верховної Ради обрано Володимира Шлемка. Тоді мене обрали до обласної ради.

Пожвавилася громадсько-політичне життя. Створювалися нові політичні партії: Українська республіканська партія (УРП), Українська

Пам'ятник Миколі Матієву-Мельнику

християнсько-демократична партія (УХДП), Українська національна партія (УНП). Членами цих партій були і наші яблунівці. В області зросла кількість громадських організацій як самостійних суб'єктів суспільного життя. НРУ, ТУМ, «Меморіал», Братство вояків Карпатського краю, Спілка незалежної української молоді (СНУМ) та ін.

17 березня 1991 року відбувся Всесоюзний референдум з питань збереження СРСР. За рішенням «Галицької асамблеї» референдум був доповнений «галицьким» бюлетенем з питанням про повну незалежність України. В результаті референдуму за Союз висловилося 18,2% прикарпатців, а за повну незалежність України – 82,7%.

19 серпня 1991р. у Москві реакційна верхівка союзного керівництва, намагаючись утримати Союз від розвалу, відсторонила Горбачова від влади і створила Надзвичайний державний комітет (ГКЧП). 20 серпня Івано-Франківська обласна рада заявила про невиконання розпоряджень ГКЧП, а 24 серпня Верховна Рада ухвалила Акт про незалежність України.

У грудні 1990 року в Яблуніві святкували 100-річчя від дня народження письменника, референта пропаганди УГА Миколи Матієва-Мельника, твори якого були заборонені радянською владою. А на початку серпня 1991 року, ще при існуванні Радянського Союзу, йому було споруджено пам'ятник на шкільному подвір'ї.

Для жителів Яблунова великою подією стало будівництво церкви, якої в Яблуніві не було впродовж останніх 250 років. Як депутат обласної ради, я входив до комісії, яка вибирала місце для будівництва церкви та площі для цвинтаря. Були пропозиції побудувати церкву на Баньках, але зійшлися на тому, що будувати її потрібно в центрі. А щодо

цвинтаря, то тут було багато пропозицій. погодилися на площу, що біля цегельні, але в скорому часі почалися незадоволення сусідів і під впливом ХДП селищна рада почала шукати місця в центрі Яблунова. Голова ХДП Микола Павличко наполягав на тому, що цвинтар має бути біля церкви. Тиснули на школу, щоб вона віддала шкільний стадіон під цвинтар, мовляв у скорому часі дітей зменшиться і там не буде кому «пустої бігати». Уже мало відбутися перше захоронення на стадіоні, навіть викопали яму, але вночі брати Волощуки Любомир і Всеволод з друзями спортсменами закидали яму. Так був врятований стадіон і шкільна спортивна площадка. До школи на другий день прийшов голова селищної ради Дмитро Сіреджук і дуже просив директора Миколу Томащука, щоб погодився віддати на цвинтар шкільний сад біля старої школи. Діватися вже було нікуди, під тиском громади потрібно було віддавати або стадіон, або сад. погодилися на сад. Порізали дерева, відгородили цвинтар від школи. Були незадоволені сусіди Соколюки, але найвище, що вони могли зробити – засадили живопліт із смерічок по лінії плоту. За 30 років цвинтар заповнився вщент, залишилися ще поодинокі відгороджені місця на майбутні захоронення. Тепер голова Яблунівської ОТГ робить певні заходи, щоб облаштувати виділену ще в 1992 році площу під цвинтар в урочищі Лаз та відремонтувати дорогу на цвинтар.

У неділю 12 серпня 1990 року відбулося перепоховання жертв комуністичного терору в присутності великої кількості людей з навколишніх сіл. Було багато священників, богослужіння очолював єпископ Софрон Дмитерко. Ця подія була знаковою. Вона вийшла далеко за межі району і області. По всій Західній Україні віднайдено десятки подібних захоронень. Після цих подій в районі почався масовий вихід членів КПРС з партійних рядів.

26 серпня 1990 року на будинку Яблунівської школи-інтернату відкрили меморіальну дошку, присвячену Іванови Франку. Фінансувало виготовлення та встановлення меморіальної дошки АТ «Підгір'я» (голова Степан Панченко). До цього на тому місці була тимчасова табличка, встановлена рік тому.

Влітку 1991 року на засіданні виконкому селищної ради, який проводив новий голова Дмитро Сіреджук я запропонував назвати центральну вулицю Яблунова іменем Івана Франка, оскільки вона тісно пов'язана з особою Франка. Цією вулицею він ішов пішки до Кирила Геника

*Меморіальна дошка
Іванови Франку*

в Нижній Березів, у 1880 році цією дорогою поліцаї вели його босоніж до Коломиї, тут на будинку школи-інтернату вже є меморіальна дошка, присвячена Іванови Франку, а ім'я Шевченка, яке менше року тому отримала ця вулиця, присвоїти «новій дорозі», яка зараз інтенсивно забудовується. Все було би добре, але хтось сказав, що вулиця Франка вже є. Це ім'я мала маленька вулиця, на якій було всього 8 будинків, ім'я Франка вона отримала ще за радянської влади. Я запропонував назвати її іменем Михайла Грушевського. Якраз у вересні 1991 року в Україні відзначали 125-річчя від дня народження Михайла Грушевського. Відзначення цієї дати було знаменним для щойно проголошеної незалежної України. Правда, широкого від-

значення в масштабах держави не було, але ЗМІ про те повідомляли.

Понад 70 років радянська пропаганда втовкмачувала українцям, що Михайло Грушевський буржуазний націоналіст, ворог українського народу. За його книжки з історії України-Руси, які каральні органи знаходили десь в домашніх закамарках українських патріотів, карали в'язницею, вивозили на Сибір. Стало очевидним, що в цьому випадку перейменування вулиці потрібно погодити із жителями, які там проживають. Як член виконкому і депутат обласної ради, у неділю, 29 вересня, в день народження Грушевського, я зібрав жителів цих 8-ми будинків (зараз уже 30) на цій вулиці й провів такий собі захід присвоєння вулиці імені видатної людини. Розповів чому і для чого це робиться, а також коротко про Михайла Грушевського і люди зі мною погодились.

Таким чином, ім'я Франка отримала центральна вулиця, а ця невеличка вулиця, але перспективна в розумінні забудови, – Грушевського.

На референдумі першого грудня 1991 року український народ на високому піднесенні (понад 90%, а в Яблунові – близько 98%) проголосував за Незалежність України. На перший погляд Україна достойно провела 1991 рік і, здавалося, що далі справи будуть іти все краще і кра-

ще. Але не так сталося, як гадалося. Економіка в державі пішла на спад. Нечувана інфляція, заборгованість зарплат у бюджетній сфері сягала 5-6 місяців. Грошей на забезпечення функціонування закладів освіти, культури та медицини майже не поступало.

Та і в цих умовах ми будували Україну в Яблуніві. Започаткував переміни в селищі, обраний у 1990 році селищним головою Микола Васкул. На жаль, він захворів і в травні 1991 року обрали на цю посаду Дмитра Сіреджука, який обіймав її 10 років. Декомунізація в селищі відбулася без постанов Верховної Ради. Всі вулиці були перейменовані. Зникли назви вулиць Леніна, Ворошилова, Галана, Червоноармійська та інші. З ініціативи Яблунівського осередку християнсько-демократичної партії в 1992 році демонтували пам'ятник Ярославу Галану. Завдячуючи своїм зв'язкам, селищному голові Дмитрови Сіреджуку в тих складних економічних умовах вдалося багато зробити. Проведено освітлення вулиць та покрито їх асфальтом, побудовано міст через Лючку до лікарні, капітально відремонтовано дитячий садок, завершено газифікацію селища. Він організовував та знайшов можливість забезпечити фінансування спорудження пам'ятника М.Матієву-Мельнику та статуї Незалежності, опікувався спорудженням пам'ятника жертвам більшовицького терору. Надавав допомогу в будівництві церкви в Яблуніві: придбав чавунну огорожу та панелі на перекриття дзвіниці. Під його керівництвом була проведена приватизація землі. Яблунів на той час став першим селищем в Україні, в якому було проведено повну приватизацію землі. За його керівництва в 1995 році селище посіло перше місце в області з благоустрою.

У 1992 році споруджено пам'ятник жертвам більшовицького терору. Кошти на спорудження пам'ятника були зібрані під час відвідин людьми розкопок та за рахунок реалізації золотих речей, знайдених під час розкопок. Пам'ятник виготовляли чернівецькі скульптори Микола Мірошниченко та Ілля Коваль.

*Пам'ятник на могилі жертв
сталінського терору*

З ініціативи заслуженої артистки України Оксани Затварської розпочалося спорудження монумента Незалежності. Я підтримав цю ініціативу і ми вже вдвох дотискали Дмитра Сіреджука, щоб шукав грошей, бо вірили, що він це може зробити. Оксана Затварська часто заходила до

Монумент Незалежності

голови й нагадувала йому про пам'ятник. Нарешті щось почало виходити. Приїхав скульптор і показав проєкт пам'ятника, який вони з напарником створили для якогось містечка на Буковині. Ми переглянули із Затварською і не погодилися. На скульптурі був зображений ангел з крилами і мечем. Ми сказали, що це не та тема, що ми на нашому пам'ятнику хочемо бачити втілення ідеї незалежності України. Мабуть через тиждень приїхали Микола Мірошниченко та Ілля Коваль і показали нам проєкт теперішнього пам'ятника. Були в нас якісь претензії, але ми нічого кращого не могли нарадити, і залишився запропонований ними варіант. 28 серпня 1994 року відбулося освячення і відкриття монумента. На площі було дуже багато людей, про початок святкування сповістили трембіти, про що

подбав Дмитро Сіреджук. Злетіло полотнище, священник освятив монумент Незалежності, хор співав Гімн України. Було моє вступне слово, а Оксана Затварська, ставши на коліна з поетом Богданом Радишем, читала його «Молитву за Україну». Ще були виступи, був концерт і був святковий настрій.

У жовтні 1995 року Яблунівська ЗОШ І-ІІІ ст. святкувала своє 250-річчя. З цієї нагоди я зібрав широкий історичний матеріал, підготував і упорядкував брошуру «Яблуневий цвіт» та виступив з доповіддю на урочистій академії. На святкуванні були присутні колишні директори школи Іван Васильович Коцюлим та Микола Васильович Томашук, начальник обласного управління освіти Дмитро Іванович Дзвінчук, а

також вчителі-пенсіонери, випускники школи минулих років. На закінчення урочистостей учні та випускники школи дали святковий концерт.

У березні 1997 року ми відзначали 100-річчя від дня народження поета «розстріляного відродження», нашого земляка Василя Атаманюка. До цієї дати я упорядкував і видав його збірку вибраних поезій «Хвилі життя». Виступив на урочистому вечорі з доповіддю про життєвий і творчий шлях поета-в'язня Василя Атаманюка. Виступали також літературознавець Ігор Пелипейко, поет Богдан Радиш, заслужена артистка України Оксана Затварська, родичка поета і журналістка Марія Солоненко та інші. Для гостей та всіх присутніх учасники художньої самодіяльності дали концерт.

Маючи певний досвід видавничої діяльності, десь наприкінці 1993 року запропонував у вузькому колі колег взятися за видання вісника товариства «Просвіти». Мене напрочуд одностайно підтримали Микола Васкул, Михайло Клим'юк та Микола Томащук. Я запевнив, що всі організаційні питання візьму на себе. І почав діяти. Домовився з Василем Томащуком, колишнім газетярем, що він візьме на себе обов'язки редактора і поїхав у Косів домовлятися з директором друкарні про друкування газети. Директор друкарні Мирослав Якимів погодився, але сказав, що я повинен принести йому свідоцтво про реєстрацію друкованого засобу масової інформації. Оскільки справа вирішувалася вже на рівні офіційному, ми спішно домовлялися з колегами як назвати газету і погодилися на пропозицію Миколи Васкула назвати нашу газету «Живиця». Оскільки ще не було свідоцтва про реєстрацію, ми випустили перше рукописне число газети, звісно, в одному примірнику.

Начальника управління преси та інформації облдержадміністрації Романа Стринадюка я добре знав, привіз йому необхідні документи і домовився про реєстрацію. Уже 4 січня 1994 року в нас було «Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації». Однак постало питання паперу, виготовлення кліше для назви газети, деяких рубрик тощо. Виготовити кліше мені посприяла дружина брата Дмитра Галина, яка тоді працювала головним інженером обласної друкарні. А щодо паперу, то я звернувся до знайомого львівського художника і видавця, директора МП «Край» Володимира Сачка і він пообіцяв за найнижчою ціною відпустити рулон паперу, якого вже йому не було потрібно. Але привезти папір можна було тільки вантажною машиною.

Ми зібрали якісь кошти «Просвіти», які вона мала з коляди, М.Томашук, який тоді був завідувачем міжшкільних навчально-виробничих майстерень, дав вантажний автомобіль і я відправився за папером. Привезли рулон паперу до школи, потішилися трохи і відвезли в друкарню. Зважаючи на наш тираж, цього паперу мало стати на багато років. Частину рулону директор друкарні Мирослав Якимів порізав на стандартні формати, бо його друкарська машина давала відбитки на листовому папері.

У лютому 1994 року ми вже почали друкувати «Живицю», і друге число газети за січень-лютий вийшло тиражем 500 примірників. Два роки газета виходила менш-більш регулярно. Спочатку я їздив у Косів верстати і друкувати, а потім Василь Томащук. 1996 рік виявився важким для всіх і в тому числі для друкарні, замовлень не було, зарплати теж не було, працівники звільнялися з роботи. Копійчану нашу газету не було кому друкувати. Останнє число газети вийшло в січні 1996 року. А папір залишився, правда, уже порізаний на стандартний формат. Так вирішив Якимів, оскільки він продав машину, яка розмотувала і різала папір. Друкарня майже не працювала, але там крутився директор, друкував комусь якісь бланки і допродавав обладнання. У мене була нагода час від часу заходити в друкарню (я вже тоді працював у Косові), і помітив, що стоси паперу потрохи почали худнути, тому залишки перевіз у коломийську друкарню. Думав, що на ньому можна буде друкувати «Освітнянський вісник», але цей папір не підходив, бо там працювали рулонні офсетні машини і наш «Освітнянський вісник» друкувався на їхньому папері, а той папір, що я привіз, використовували для технічних потреб. Так закінчилася дворічна історія нашої «Живиці». І аж через кілька років, у 2002 році, Микола Васкул випустив ще два числа газети «Живиця», але вже в іншій друкарні і на сучасній техніці. Однак на видання газети потрібні гроші і справа видавнича затихла.

Ми порадилися з директором Яблунівської ЗОШ І-ІІІ ст. Михайлом Клим'юком і вирішили, що на школі з нагоди 60-річчя Тараса Мельничука, який відійшов у кращі світи в березні 1995 року, пасувало би встановити меморіальну дошку, оскільки він тут вчився, а пізніше не раз заходив до школи, зустрічався з учнями та вчителями. Після цього я почав реалізовувати цей задум. Згадав про те, що перебуваючи у Вижниці на якомусь мистецькому заході познайомився з багатьма творчими особистостями, в тому числі зі скульптором Володимиром Римарем, і тому

спробував попросити його виготовити меморіальну дошку, присвячену Тарасови Мельничуку. Володимир Римар, як справжній інтелігент-патріот, радо погодився взятися за цю справу. Проте, хоч із великою скидкою, але за працю потрібно було заплатити, адже лише матеріали щось мали коштувати. Зрозуміло, що в цій глибокій економічній кризі влада нічим допомогти не зможе, тому потрібно було шукати грошей з інших джерел. Зустрівся з Василем Цимбалюком, який працював завідувачем паливного складу, і порадився чи не можна би вчинити таку благодійність: скластися всім вихідцям з Уторопів, які зараз проживають в Яблунові, й оплатити виготовлення меморіальної дошки. Він погодився, але коли почали перебирати хто може включитися в цю благодійну акцію, то окрім мене і Цимбалюка ще можна було говорити хіба що із продавцем Михайлом Сабадашем, а решта земляків наших або пенсіонери, які місяцями не отримують пенсії, або зовсім не працюють. Довелося звернутися до відомого підприємця, голови ради директорів холдингової компанії «Крок», уродженця Уторопів, Мирослава Табахарнюка. Кілька разів їхав до Івано-Франківська, особисто його просив, а потім телефонував. Очевидно, що я йому добряче надіїв, і він через свого брата Дмитра передав якусь невеличку суму. Решту ми додали з Василем Цимбалюком і з ним меморіальну дошку привезли з Вижниці. 20 серпня 1998 року, в день 60-річчя Тараса Мельничука, відбулося освячення і відкриття пам'ятної стели.

Меморіальна дошка Тарасови Мельничуку

У 2001 році головою селищної ради обрали Миколу Фіцича. Я нагадав йому, що в 2002 році виповнюється 400 років від часу заснування містечка Яблунова і що потрібно би подумати про відзначення цього ювілею. Згодом ми на виконкомі погодили план підготовки до ювілею, а потім обговорили сценарій. Мені доручено було підготувати історичну довідку (а значить і доповідь) та впорядкувати і видати кольорову брошуру. Святкування намічалось на день селища, 28-е вересня 2002 року.

У день святкування 15-ї річниці Незалежності України

Свої зобов'язання виконав вчасно. Брошура вийшла на 16 кольорових сторінках під назвою «Яблунів. 1602 – 2002» і мала такі розділи: «З історії статусу Яблунова», «Церковно-релігійне життя», «Шкільна освіта», «Культура і просвіта», «Охорона здоров'я», «Господарська діяльність», використано 29 кольорових світлин. Редактором був Ігор Пелипейко, світлини робив Василь Боднарук, а я підготував текст. Багато попрацював над версткою і дизайном Юрій Курищук. Фінансову підтримку забезпечили Микола Фіщич, Валерій Гембарський, Ігор Габорах і Василь Цимбалюк. Друкував директор видавництва «Писаний Камінь» Михайло Павлюк. Захід відбувався в переповненому залі, була моя доповідь, був концерт, спортивні ігри на стадіоні й масові гуляння.

Якось в колективі Ярослав Габорах, який працював тоді у школі на посаді вчителя допризовної підготовки юнаків, висловився про спорудження пам'ятника сотенному Білому на колишньому обійсті його батьків. Я тоді уточнив, що на подвір'ї це зробити не вдасться, бо там живуть чужі люди, хіба що на узбіччі вулиці встановити пам'ятник та назвати його іменем вулицю. На той час уже була опублікована праця Михайла Андрусяка «Брати грому», публікація М.Томащука і С.Перцовича «Повстанський Великдень» у газеті «Криця» та інші матеріали, які засвідчили героїську звитягу сотенного Білого. Цю пропозицію я доніс до

відома голови Миколи Фіщича, підтвердив, що пропозиція варта уваги, але голова мені нічого не сказав, та згодом він підійшов до мене з Василем Цимбалюком з метою обговорення заходів щодо будівництва пам'ятника Білому. Ми пішли на вулицю Гуцульську, подивилися де можна поставити пам'ятник і розпочали підготовку. Я домовлявся зі скульптором Володимиром Римарем, а голова шукав гроші і вирішував питання земельної ділянки під пам'ятник. Коли вже скульптор дав проект постаменту і сказав, щоб ми самі спорудили його за поданими розмірами, ми знову пішли на вулицю Гуцульську дивитися на площадку, але господар, який там мав сінокіс сказав, що він вже цю ділянку продав. Я думав, що голова домовиться, бо мав на те всі підстави, але він пішов на компроміс і довелося мурувати постамент майже на тротуарі. Мав голова з цього приводу багато докорів з боку Братства УПА, але пам'ятник спорудили.

Пам'ятник сотенному Білому

6 жовтня 2002 року відбулося урочисте відкриття. На відкритті пам'ятника виступали: священник Дмитро Погорілий, вчитель допризовної підготовки юнаків Габорах Ярослав, сотенний УПА і довголітній в'язень більшовицьких концтаборів Мирослав Симчич, голова управи Косівської станиці Братства ОУН-УПА Петро Підлетьчук, письменник, лавреат Шевченківської премії Михайло Андрусак.

Через рік я упорядковував книжечку про сотенного Білого «Життя, віддане ідеї», тоді довелося заглянути в архіви і дізнатися більше про нього і зробити деякі уточнення в розповсюджену радянськими каральними органами біографію сотенного, зокрема, стосовно дати народження (1916, а не 1919 рік), імені його батька (Микола, а не Василь), деякі факти про родину та дитячі й юнацькі роки.

У 2006 році готувалися до відзначення 150-річчя Івана Франка. Ми порадилися з селищним головою Миколою Фіцичем і вирішили перенести погруддя Івана Франка з території колишньої фабрики килимових виробів ім. Івана Франка до Будинку культури. Погруддя було виготовлене на Львівській кераміко-скульптурній фабриці і встановлено перед фабрикою ще в 1967 році заходами тодішнього директора фабрики Йосипа Поплавського. Тоді він там добре вписувався в середовище. З центральної дороги до пам'ятника була вистелена тротуарною плиткою доріжка і не було ніяких забудов перед пам'ятником. Тепер від фабрики залишилися лише цегляні будівлі, які вже мали іншого власника. Цьому власникові пам'ятник Франкові виявився зайвим, та й не личило там у тому закутку за великою крамницею та навісом, де розпивають пиво, стояти пам'ятникові.

Пам'ятник Іванови Франку

Ми визначили місце перед Будинком культури і голова розпочав будівництво постаменту. Все би було добре, але коли кран знімав погруддя, то напружений трос якось доторкнувся до Франкового носа і розкришив його. Довелося за фотографіями встановлювати форму носа і доліплювати. На це пішло кілька днів, а потім погруддя пофарбували і встановили на постаменті. В урочистій обстановці пам'ятник на новому місці відкрили. Виступав поет Богдан Радиш, директор школи Михайло Клим'юк, учні декламували Франкові вірші, а учасники художньої самодіяльності співали пісні на слова Івана Франка.

У неділю, 27 серпня 2006 року в Народному домі відбулася урочиста академія, присвячена 150-річному ювілею Івана Франка. Мені доручено було зробити доповідь, виступала також вчителька-пенсіонерка Євгенія Сав'юк, поет Іван Малкович. Учасники художньої самодіяльності дали великий концерт.

Це коротко про те, що залишилося в моїй пам'яті з тих років.

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

Оскільки ця книжка є моїми спогадами, то, зрозуміло, що в усіх розповідях у більшій чи меншій мірі відчувається моя присутність. Розповідаючи про близьку родину, дуже мало згадував про свою сім'ю, яка з волі Божої була створена 60 років тому. І саме тут є можливість заповнити цю прогалину, і бодай в кількох словах згадати про своїх рідних домочадців, тим паче, що вони були причетні до виходу цієї книжки.

Майже кожному подану тут розповідь я зачитував дружині, щоб вона оцінила написане на слух. Дружина Ганна – філологиня. Освіту здобула у Львівському університеті. Працювала деякий час в Яблунівській СШ, а потім у школі-інтернаті. Вона завжди зацікавлено слухає, пильно стежить за змістом і уважно ставиться до слова. Добре відчуваючи якість написаного, звертає увагу на стилістичні недоліки, логіку викладу, точність вислову, робить суттєві зауваження.

Дружина Ганна

Коли дружина втратила зір і залишилася з дуже обмеженими фізичними можливостями, складала вірші й зачитувала з пам'яті, а я записував. Раніше віршів не писала, але тепер в роздумах щось іноді приходить на думку і закарбовується в пам'яті. Цих віршів назбиралося на невеличку збілочку, яку ми з синами впорядкували і надрукували. Збілочку назвали «Білі хризантеми». Подаємо кілька віршів, характерних для її поетичного стилю:

Осінь

*Осінь запалила полум'я багряне,
Заплела у коси листя полум'яне.
Устелила золотом лісові стежини,
Гнуться рясні гілочки стиглої ожини.
Павутинок плавають ниточки тоненькі.
Під пеньком зібралися молоді опеньки.
Осене, осене, щедра і багата,
Є всього у тебе: і добра, і злата.*

Піднебесне

*Вітер мене в травах заколише,
Я потону в щебеті пташок.
І мене додому вже не кличте –
Я залишусь тут, серед стежок.
Он вгорі пливе кудись хмаринка.
Боже, легкість дай мені на мить –
Я полину з нею, мов пір'їнка,
Щоб у піднебессі відпочить.*

Колискова

<i>Яке безмежне й тихе море...</i>	<i>І небо голубе</i>
<i>А я пливу в човні</i>	<i>До мене йде, до мене йде.</i>
<i>Й спокійно так мені...</i>	<i>Так ніжно вітер освіжає</i>
<i>Мене несе-несе вода,</i>	<i>І легко-легко на душі...</i>
<i>А я – щаслива й молода.</i>	<i>Човен ледь-ледь мене гойдає,</i>
<i>Десь в піднебессі пливе лелека,</i>	<i>А ось і сон вже наступає...</i>
<i>І чайки чути крик –</i>	<i>Так добре й затишно мені,</i>
<i>Такий далекий, такий далекий...</i>	<i>Немов пливу я за водою...</i>
<i>Мене підносить моря сплеск,</i>	<i>О Господи, побудь зі мною.</i>

Білі хризантеми

<i>В кришталевій вазі</i>	<i>Білі хризантеми...</i>
<i>На столі у мене</i>	<i>На душі щемить.</i>
<i>Подарунок осені –</i>	<i>Подих ваш духмянний</i>
<i>Білі хризантеми.</i>	<i>Голову п'янить.</i>
<i>Ви – осіннє диво,</i>	<i>Білі хризантеми –</i>
<i>Пелюстки патлаті,</i>	<i>Відлуння любові,</i>
<i>Згадка моя мила,</i>	<i>Для душі моєї –</i>
<i>Аромат у хаті.</i>	<i>Спогади казкові.</i>

Окремі ліричні твори, а також добірка дитячих віршів друкувалися в кількох виданнях «Джерельних дзвонів». Композитори Микола Ведмедеря і Богдан Гриньовський чотири її вірші поклали на музику.

Роман

Юрій

Син Роман має професійно-технічну освіту і працює лаборантом в Яблунівському ліцеї. Він є компетентним фахівцем з налаштування комп'ютерної техніки та мережевих пристроїв, допо-

магає вчителям користуватися технічними засобами навчання. Тримає в робочому стані лабораторне та демонстраційне обладнання фізичного кабінету.

Багато допомагає мені в підготовці до випуску моїх книжок, як вправний дизайнер-верстальник і технічний редактор. Ми разом з ним підготували до друку сім моїх видань. Він верстав збірку поезій Марії Боечко «Вірю, надіюсь, люблю», її книжку для дітей (розмальовку) «У світі диво-квітів» та буклет «Князь роси» (Пісня-реквієм).

Молодший син Юрій закінчив Тернопільський педагогічний інститут. Викладав фізику в Яблунівській ЗОШ І-ІІІ ст., а згодом перейшов в Яблунівський міжшкільний навчально-виробничий комбінат на посаду викладача теоретичних дисциплін.

З часу заснування газети «Освітнянський вісник» (1995) і до 2002 року працював в її редакції. Він перший на Косівщині і Верховинщині ввів у практику роботи редакцій і видавництв комп'ютерну верстку і дизайн. Верстав не тільки «Освітнянський вісник», але й «Гуцульський край», «Обрій», «Крицю». У 1995 році в Косові засновано видавництво «Писаний Камінь», в якому він зверстав понад 100 книг. Готував до друку і перші мої книжки. Заслужують на увагу дизайн та верстка більшості його робіт, у тому числі альбомів та буклетів. Він верстав перші числа альманаху «Джерельні дзвони».

Дякую вам, мої дорогі, за добре й щире серце, за допомогу!

Зміст

Передмова	3
Про моїх близьких родичів	5
Під час війни	30
Війна закінчилася, але спокою не було.....	35
Післявоєнні роки	38
Біля мами	43
Моя рідна сестра Марія	49
Зі шкільних років.....	59
Перше причастя та святочні обряди	64
До Косова «на Йвана»	69
Великодня перепелонька про Зельмана	72
Від хати до хати – колядувати	75
Зустріч з повстанцями	76
Екскурсія до Києва	78
У пошуках місця в житті.....	82
Як упроваджувалася техніка в навчально-виховний процес.....	87
До Віктора Шаталова за досвідом	93
Участь в Моделі ООН	97
Мій рідний брат Дмитро	112
Повернення із забуття	127
<i>М.Матіїв-Мельник</i>	127
<i>Василь Атаманюк</i>	139
«На бистрині».....	150
Київські зустрічі	154
<i>Несподівана зустріч з Дмитром Павличком</i>	
<i>та Василем Земляком</i>	154
<i>За допомогою до Івана Малковича</i>	156
<i>Відкриття пам'ятника М. Матієва-Мельника</i>	
<i>і московський путч</i>	158
<i>У кабінеті Миколи Жулинського та Григорія Штоня</i>	161
<i>Шевченківське свято на Косівщині</i>	162
<i>Зустріч з Федором Погребенником</i>	164
<i>Народний артист України Степан Фіцич</i>	165
Поет світової величі і державний діяч	167

Львівські зустрічі	182
<i>З передачею до Дениса Лукіяновича</i>	182
<i>Співпраця з Миколою Ільницьким</i>	184
<i>Листи від Романа Федоріва</i>	188
<i>Від Яреми Кравця до Уляни Сомовської</i>	189
<i>У гостях у професора Дмитра Заячука</i>	193
<i>З істориком Петром Сіреджуком</i>	195
Коломийські знайомства	197
<i>До фундатора УЗЕ Михайла Берлада</i>	197
<i>Відвідини франкознавця Івана Білінкевича</i>	200
<i>Знайомство з Миколою Васильчуком</i>	202
<i>І краєзнавець, і артист-сміховець</i>	203
<i>Перша легальна національно-демократична газета «Агро»</i> <i>та її перший редактор</i>	205
<i>Гендиректорка обласного телебачення</i>	207
<i>Журналіст, письменник, сценарист</i>	208
<i>Український «сологолос» з Коломиї</i>	209
<i>Двічі Шевченківський лавреат</i>	211
Незабутній Ігор Пелипейко	212
«Любив над все Вкраїну й вірші ...»	221
Спорудження музею та пам'ятника Тарасови Мельничуку в Уторопах.....	236
У ріднім слові, наче в раю	246
Закохана в Гуцульщину	252
Запальний, товариський професор	261
Майстер сонета	264
Дослідник злочинів більшовизму	267
Коли душа палає	270
У полоні Мельпомени.....	277
Талант керівника	284
І пахне йому рідний край	292
З роками дружба лиш міцніє	301
Його поважали за мудрість	312
Політика зросійщення та життя під пильним оком КДБ	315
Яблунівські криниці смерті	325
В обласній раді	332
Доля однієї родини	337
Напередодні та в перші роки Незалежності	342
Замість післямови	355

Історико-краєзнавче видання

Василь Курищук

ІЗ ЗАКУТИН ПАМ'ЯТИ

“Писаний Камінь”

Косів

2021

Технічний редактор

Комп'ютерна верстка

Відповідальний за друк

Віталій Стефурак

Романа Курищука

Михайло Павлюк

Видруковано в ПП «Писаний Камінь»

Свідоцтво Державного реєстру: серія ІФ, № 5083

Косівський район, м. Косів,

вул. Незалежності, 28.

E-mail: Evrrika-pk@ukr.net

Підписано до друку 26.09.2021. Формат 70×100/16. Папір офсетний.

Друк офсетний. Умов. друк. арк. 29,25. Обл.-вид. арк. 24,24.

Тираж 100 прим. Замовне 342.